ADANMIŞ bir ömür

clara zetkin

LUISE DORNEMANN

AKA DEMİ KADIN

Adanmış Bir Ömür

CLARA ZETKİN

LUİSE DORNEMANN

İngilizce'den Çeviren: Gülcan Arslan

AKA DEMİ

Adanmış Bir Ömür

CLARA ZETKİN

LUİSE DORNEMANN

Adanmış Bir Ömür

CLARA ZETKİN

Luise Dornemann

Biyografi: 2

Akademi Yayın: 11

Birinci Baskı: Mart 2000

İkinci Baskı: Nisan 2010

ISBN: 978-975-6304-93-8

Editör:

Mukaddes Erdoğdu Çelik

Kapak tasarım:

Yücel Can

Teknik Düzenleme:

H. Ümran Yurdayol

Baskı-Cilt:

Can Matbacılık

Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi Kat: 3 No: 7

Topkapı-İstanbul

Telefon/Faks: (0212) 613 10 77-613 15 47

AKADEMİ YAYIN*

Hocapaşa Mah. Kargılı sk. No:1, Celal Orman İşhanı

Kat:2/24 Sirkeci-İstanbul

Telefon: (0212) 519 70 93 - **Faks:** (0212) 514 68 77

E-mail: akademiyayinlari@gmail.com

*** AKADEMİ YAYIN Ceylan Basım Yayım Dağıtım kuruluşudur**

İçindekiler

Önsöz 9
İnsanlığın Mutluluğuna Adanmış Bir Ömür 11
Çocukluk ve Gençlik Dönemi 15
Antisosyalist Yasalar Altında 31
Sürgünde 51
Bugünün Ezilenleri ve Yarının Galipleri 69
Barış İçin Savaşan Kadın 115
Asıl Düşman İçeride 175
Işık Doğrudan Yükseliyor 207
Karar Ayları 217
Yaşamın Olduğu Yerde Savaşmak İstiyorum 233
Yurtsever Kadın 271
Sovyetler Birliği Dostu 289
Uluslararası Dayanışma Elçisi 309
Onurlandırma 313
Gün Birlik Cephesi Günüdür 319
Ölüm ve Ölümsüzlük 337
Kaynakça 339

Önsöz

Büyük Alman sosyalisti ve barış savaşçısı Clara Zetkin'in 100. doğum gününde yayınlanan bu kitap, işçilere, özellikle de kadın ve annelere, onun hayatını tanıtmak amacını gütmektedir. Yazarın amaçladığı, Clara Zetkin'in tüm etkinliklerini kapsayan bir biyografi sunmak değildir. Bu ancak, Alman işçi sınıfının devrimci-Marksist partisi tarihi tamamlandığında gerçekleşecektir.

Bu biyografide esas aldığım kaynaklar kitabın sonunda belirtilmiştir. Fakat bunların dışında, işçi hareketinin eski emektarları, Clara Zetkin'in mücadele arkadaşları ve yoldaşları, Clara'nın yaşamındaki ayrıntıları ve önemli bilgileri benimle paylaşarak bu betimlemenin şekillendirilmesinde bana yardımcı olmuşlardır. Hepsine minnetle teşekkürlerimi iletiyorum.

Öncelikle teşekkür etmek istediğim kişiler arasında, Clara Zetkin'in oğlu, yoldaş Profesör Dr. Maxim Zetkin ve eşi, yoldaş Emilia Zetkin-Milowidowa ve Clara Zetkin'in yeğeni, yoldaş Elisabeth Luft ile yoldaş Profesör Dr. Hermann Duncker bulunmaktadır.

Ayrıca, bu kitabın hazırlanmasında, bilgi ve desteklerini benden esirgemeyen SED'in Merkez Komitesi Marksist-Leninist Enstitüsü ve Leipzig İşçi Hareketi Tarihi Müzesinin çalışanlarına ve bu çalışmaya sağladıkları değerli katkılarıyla Sovyetler Birliğindeki arkadaşlara şükranlarımı bir borç bilirim. Dilerim bu kitap, ülkesinin barışı ve birliği uğruna yaşamını adayanlara bir silah görevi görür.

Berlin, Mart 1957
Luise Dornemann

İNSANLIĞIN MUTLULUĞUNA ADANMIŞ BİR ÖMÜR

Halkımızın büyük bir insanını tanımak ister misiniz?
Gerçek bir insanlık timsali nedir,
bilmek ister misiniz?
Clara Zetkin bunu herkesten önce bizzat yaşadı.

WİLHELM PİECK

Çalışmaları, 60 yıla yakın Alman ve uluslararası işçi hareketinden bağımsız düşünülemeyen Clara Zetkin, sadece Alman halkına mal edilemez. O tüm insanlığa mal olmuştur. Onun çalışmaları, dünya barışı ve mutluluğu peşinde koşan, bütün insanlar için büyük değere sahiptir. Hangi dili konuştukları ve hangi deri rengine ait oldukları-nın hiçbir önemi yoktur.

Yaşamı, Alman tarihinin yetmiş yılı aşkın bir dönemini yansıtan Clara Zetkin, ilerici, burjuva bir çevrede, aile içinde de etkinliğini sürdürmüş olan burjuva devriminin gelenekleri ile yetişmişti. Napoleon Bonaparte'ın emir subayı olan (anne tarafından) büyükbabası Jean Dominique Vitale, İtalyan-Fransız kökenli bir tüccar ailesinin oğluydu. Jean Dominique Vitale, Fransız Devriminin ateşli savunucularındandı. Napoleon'un birçok seferine katılmış ve bizzat onun tarafından onurlandırılmıştı. Napoleon, Konsül'den imparator olarak çıktığında Jean Dominique, onun burjuva devrimine ihanet ettiğini düşünerek ondan uzaklaşmıştır. Clara Zetkin, zengin ve güzel yeteneklerle bezenmişti.

Mükemmel bir pedagog, yetenekli bir yazar, keskin bir zekaya ve olağanüstü etki gücüne sahip bir kadındı. Güçlü bir liderlik kişiliği taşımaktaydı. Aynı zamanda insanların sefaletini ve acılarını adeta kendi derinliklerinde hisseden sıcak, anaca yüreği ile haksızlıklara, baskılara ve acımasızlıklara tutkuyla baş kaldırıyordu. Bundan dolayıdır ki, hayatını yoksullar ve ezilenler uğruna, savaş ve sömürüye karşı mücadele etmeye adamıştır. Clara, işçi hareketine yirmi bir yaşında, antisosyalist yasanın hüküm sürdüğü ağır koşullar altında katılmıştır.

O kendini oldum olası işçi kadınlara yakın hissetmiştir. Milyonlarca işçi kadınını ve anneyi, sosyalist düzen için kendi sınıflarının savaş saflarına katabilmek, Clara Zetkin için uğruna hayatının büyük bir bölümünü adadığı bir görevdi. Clara Zetkin, dar aile çevrelerinden iş hayatına ilk adımlarını atan kadınlara, yaşadıkları zorluklan aşabilmeleri için sabırla yardımcı oluyordu. Onları eğitiyor, cesaret veriyor ve onlara kendi güçlerine inanmaları gerektiğini öğretiyordu.

Bunların ötesinde, Alman ve uluslararası işçi hareketinin önemli bir lideriydi. Marks ve Engels'in seçkin bir öğrencisi olarak -Engels'i bizzat tanıyordu- August Bebel'in partisinde ön saflarda savaşmıştı. Ekim Devrimi'nden sonra Lenin'in silah arkadaşı, Alman Komünist Partisi'nin ve Komünist Enternasyonal'in lideri olmuştur.

Tutkulu bir barış savaşçısı olarak onlarca yıl militarizme ve emperyalizme karşı, işçiler, özellikle de kadın ve anneler adına savaş bayrağını en önde taşımıştır. Clara Zetkin, sıradan işçi insanların uluslararası dayanışma gücünün, savaşları engelleyebileceğine ve emperyalistlerin, militaristlerin iktidarını yıkabileceğine dair sarsılmaz bir inanca sahipti. Hitler faşizmi, Almanya'da kanlı rejimini icra ettiğinde, Clara Zetkin ölüm döşeğinde bile, bütün barış yanlılarına, komünistlere, sosyal demokratlara ve tüm dünya işçilerine, faşizmi yok etmek ve insanlığı ikinci bir dünya savaşının getireceği felaketlerden korumak için birlik olmaya çağırıyordu.

"Jean Dominique Vitale'den Lenin'e uzanan yol uzun bir yoldur." diyordu Clara Zetkin'in oğlu Profesör Maxim Zetkin. Gerçekten de uzundur bu yol; dikenlerle, taşlarla dolu, inişli çıkışlı ama tutarlı bir yoldur. Jean Dominique'in, uğruna savaşım verdiği devrim, savaşçılarının daha iyi bir dünya için duydukları o büyük özleme rağmen, en nihayetinde, feodal sömürünün, yerini kapitalist sömürüye bırakmasından başka bir sonuç doğurmamıştı. Jean Dominique'in torunu Clara Zetkin, insanlık idealini gerçekleştirmek uğruna, ta Spartaküs ve ilk Hıristiyan şehitleri dönemlerinden bu yana en iyi ve en soylu ruhlara sahip kişilerin can verdiği bir çağın eşiğinde yaşamış ve savaşmıştı. Clara Zetkin, marksizm-leninizm bilimini esas alarak, yaşamını işçi sınıfıyla birleştirmişti. Ki bu sınıf, son sömürü düzenini bertaraf edip barışın ve sosyalizmin dünyasını kurma yeteneğine sahipti. Yeryüzünün altıda birinde rüyasının gerçekleşmesini görebilmek ona nasip olmuştu. En büyük hayali, bu rüyanın kendi ülkesinde de muhteşem meyveleri ile yaşama geçirilmesiydi.

Clara Zetkin, bu rüya gerçekleşemeden, faşizmin gecesinde yaşama veda etmişti. Fakat o, sosyalizmin ve barışın, sadece Almanya'da değil bütün dünyada, faşizme, emperyalizme ve savaşa karşı zafer kazanacağını yine de biliyordu.

I

ÇOCUKLUK VE GENÇLİK DÖNEMİ

1

Wiederau köyü, Leipzig ile Karl-Marx-Stadt arasında bulunan dağlık Erzgebirge'nin aşağı kısmında, Wiederbach deresi boyunca, uzunca bir alanda yer almaktadır. Aşağı kısımda, vadide, bir zamanlar çorapçıların, zanaatçıların ve gündelikçilerin yaşadığı birbirine bitişik küçük evler, dere kıyısı boyunca sıralanmıştır. Köyün dar, ahşap köprüleri, derenin iki yakasını birbirine bağlamaktadır. Tepelik kısımlarda, çayırlıklar ve tarlalar arasında devlete ait çiftlikler bulunmaktadır.

Köyün yukarı kısmında -köy kilisenin hemen yakınında- bulunan eski köy okulunun çatısı, kilisenin ve köyün diğer evlerinin çatıları gibi kayağan taşlarla örtülüdür. Clara Zetkin, çocukluk yıllarını bu evde geçirmiştir. Ona bütün yaşamı boyunca eşlik edecek olan derin insancıl ve sosyal izlenimleri, bu evde duyumsamıştır.

Babası Gottfried Eissner, Clara'nın doğumundan dört yıl önce, 1853 de köy öğretmeni ve kilise korosu şefliği görevini devralmak üzere Wiederau'a gelmiştir. 47 yaşındadır. Fiziki yapısı bir köylüyü, yüzü ise, müşfik gözleri ile daha çok bir bilgeyi andırmaktadır. Gottfried Eissner, gündelikle çalışan bir yapı işçisinin oğluydu. Babadan oğla geçen ağır feodal bağımlılık koşulları, onun gençlik yıllarına kadar varlığını sürdürmüştür. Gottfried Eissner,

bir toprak sahibinin angaryası altında köle gibi çalışmanın ne anlama geldiğini çok iyi biliyordu. Öğretmen oluşunu hayırsever bir papaza borçluydu. Yüksek insancıl duygulara sahip bu insan, henüz küçücük bir çocuk olan Gottfried'deki cevheri, öğrenme hırsını fark etmiş ve yoksulluklarla büyümüş olan ailesinin tüm itirazlarına rağmen onun eğitimini sağlamıştır. Böylece Gottfried Eissner henüz 16 yaşındayken "çocuk öğretmeni" olmuş ve en nihayetinde de Wiederau köyüne öğretmen olarak atanmıştır. Eissner, iki küçük derslikten oluşan okulunda, yardımcı öğretmenle birlikte 180 öğrenciye, o dönemlerin usulü gereğince okuma, yazma, hesap ve din konularının temel kavramlarını öğretmiştir.

Çağdaşlarıyla kendi çocuklarının aktarmış olduğu, birbirini doğrulayan bilgilere göre, Gottfried Eissner'in, birçok meslektaşının ilerisinde, olağanüstü bir kişilik olduğu görülür. Ardı ardına geçen yıllar içerisinde, her ne kadar katı Protestantizm etkisinin sınırlarıyla çevrelenmiş bir eğitim de olsa derin bir bilgi birikimine ulaşmıştı. Aynı zamanda olağanüstü yetenekli bir orgcuydu da. Birçok defa ona kilise korusu şefi olarak Leipzig'e yerleşmesi için çağrılarda bulunulmuştu. Fakat o her defasında bunu reddediyordu. O memleketine ve memleketinin insanına sıkı sıkıya bağlı bir insandı, -gerçek bir halk öğretmeniydi. Yüreği çocuklara, yoksullara ve ezilenlere aitti. Clara'nın dediği gibi, o, "Tolstoyvari" bir Hıristiyandı; yani Hıristiyanlığı, edimleri ile belirginleşen ve hayatına, İncil'deki, "Herkesi kendin gibi sev!" sözüyle yön veren gerçek bir Hıristiyan.

Karısını kaybetmiş, yetişkin çocuklara sahip bir dul olan Gottfried öğretmen, Wiederau'a geldikten iki yıl sonra ikinci kez evlenir. Evlendiği kadın, koleradan ölen Leipzig'li bir doktorun karısı Josephine Vitale'dir; daha sonra Clara'nın annesi olacaktır.

Gottfried Eissner nasıl istisna bir kişilik ise, Josephine Vitale de yaşadığı çağa göre farklı bir insandı. Babası Jean Dominique Vitale, İtalyan-Fransız kökenli tüccar bir aileden geliyordu ve Büyük Fransız Devriminin ateşli

savunucularındandı. Eğitimini, Napoleon'un St. Cyr'deki subay okulunda tamamlamış ve yıllarca imparatorun özel emir subaylığını yapmıştı. Napoleon, bu genç subaya büyük değer vermiş, onu birçok özel göreve tayin ederek nişanlarla onurlandırmıştı. Ancak Napoleon tam şanının doruğundayken Jean Dominique onu terk etmiştir. Çünkü -Clara'nın anlatımına göre- bir zamanlar cumhuriyetin komutanı olan Napoleon, gözü doymaz bir fatihe dönüşmüştür. Bunun üzerine Jean Dominique, Fransızca profesörü olarak Leipzig'e yerleşmiştir.

Josephine Vitale, tam anlamıyla babasının kızıydı. Çocuklarına sık sık Fransız Devrimi'nden bahsetmiş, onları özgürlük, eşitlik ve kardeşlik idealleri ile yetiştirmişti. Çocuklarına Marseillaise* marşını öğretirken bir yandan da parmaklarıyla pencerenin camına vurarak tempo tutardı. Bayan Josephine ayrıca, burjuva kadın hareketinin aktif temsilcilerindendi. O zamanın burjuva çevrelerine göre bambaşka bir dünya görüşüne sahip olan bu kadın, babasından miras aldığı atılgan mizacının olanca şiddetiyle, kadının, maddi olarak bağımsız ve meslek sahibi olması gerektiğini savunuyordu.

Bayan Josephine'in 1848 Alman Devrimine sempati ile yaklaşması ve özgürlükçü düşünce yanlısı burjuva çevrelerinde bulunuyor olması çok doğaldı. Altmışlı yılların ortalarına doğru, Almanya'da birlik ve özgürlük çağrısı yeniden dalga dalga yayılırken ve jimnastikçiler Hareketi'nin dirilişi kutlanırken, Josephine, Wiederau'da kendisi ile aynı düşünceleri paylaşan ve 1848 Devrimi sırasında Wiederau köylülerinin Dresden'e yürümesine öncülük eden Dr. Schützenmeister'le bir Jimnastik derneği kurmuştur. Josephine'in gözetimi altında Wiederau kadınları ve kızları siyah, kırmızı, altın sarısı dernek flamasını dikiyorlardı. Clara'nın annesi daha sonraları köyde, Luise Otto ve Auguste Schmidt'in kadın hareketi ile bağlantılı ve Almanya'da kendi alanında ilklerden biri kabul edilen bir kadın derneği kurmuştur.

*Marseillaise: Fransızların Milli Marşı.

Wiederau'un öğretmeni ile ikinci karısı, garip bir çift olarak görülüyorlardı. Gottfried öğretmen, köy ahalisine kendini "Madame Eissner" olarak tanıtan bu kibar, kentli hanımefendiyi Leipzig'ten köyüne getirdiğinde, köylüler hayli şaşırmıştı. Bu birleşmeye kuşkuyla yaklaşanlar yok değildi hani. Gerçekten de birbirinden oldukça farklı görüşlere sahip bu iki insan arasında dinsel konular da dahil bazı fikir ayrılıkları mevcuttu. Bu konular uzun uzadıya hararetli tartışmalarla dile getirilirdi. Clara'nın anlatımlarına göre, onun baba evi, daha çok fikir alışverişlerinin yapıldığı bir derneği andırıyordu. Buna rağmen anne ve babası birbirlerini çok seviyor ve mutlu bir aile hayatı sürüyorlardı. İkisi de fedakârca özgürlük ve kardeşlik ideallerine hizmet ediyor, her türlü dar kafalılığın çok ötesinde yaşıyorlardı. 5 Temmuz 1857'de doğan Clara, Gottfried ve Josephine çiftinin üç çocuğundan en büyüğüydü. Clara'nın, kız kardeşinden başka, çok sevdiği ve ömrünün sonuna kadar içtenlikle bağlı kaldığı bir erkek kardeşi vardı.

Clara, köylülerin anılarında, kalın sarı örgüleri ve bir haksızlık karşısında öfkeden ateş püsküren açık kahverengi gözleriyle, küçük bir kız çocuğu olarak yaşamaktadır. Clara, neşe dolu, zapt edilmesi zor bir cürete sahip, arkadaş canlısı ve yardımsever bir çocuktu. Köy gençlerinin oyunlarında öncülük, tartışmasız ondaydı ve oynadıkça daha da kendini kaptırıyordu. Onun için hiçbir ağaç fazla yüksek, hiçbir çukur fazla geniş değildi ve hiçbir dövüşten de geri kalmazdı.

Eissner'lerin üç çocuğu da babalarının onlara temel bilgileri öğretmiş olduğu okula devam ettiler. Daha sonraları okulun müdürü, liseye hazırlamak üzere Clara, erkek kardeşi ve köyün çocuklarından oluşan bir gruba ders vermiştir. Babasının öğrencileri arasında en yeteneklisi Clara'ydı. Büyük bir heves ve hızla öğreniyor, henüz çocuk yaşta öğrendikleri ve karşılaştıkları hakkında kafa yoruyordu. Pek külkedisi sayılmazdı ama kitap okumayı çok severdi. Zamanını saatlerce babasının kitaplığında, kitapların başında geçirirdi: Schiller ve Goethe'in eserleri,

Homeros'un İlyada ve Odyssee'si, Shakespear'in dramları ve biraz büyüdüğünde de Dickens ve Byron'un eserleri. Fakat onu en çok etkileyen ve tekrar tekrar okumaktan hiç bıkmadığı üç kitap vardı: -ki bunlardan ikisini bodrumda bulmuştu-Fransız Devriminin resimli tarihi ile İsviçre Konfederasyonunun kurtuluş mücadelesini anlatan temsili bir oyun. Clara, tamamıyla bu büyük özgürlük savaşlarının anlatımlarıyla yaşıyor, bunları köy gençlerine aktarıyor ve oynadıkları oyunların içerisine katıyordu. "Belki yüz defa Arnold von Winkelried olarak özgürlük için öldüm." diye anlatıyor sonraları. Üçüncü kitabı, babasının kitaplığında bulmuştu: Papazlık kurumuna karşı bütün kilise başkaldırılarının tarihi. Savonarola, John Wycliffe, Albigensern, Johann Hus ve Roma kilisesinin boyunduruğu altına girmek istemeyen, işkencelere rağmen inancından vazgeçmeyen sayısız Protestan şehitleri onu derinden etkiliyordu. "Henüz çocuk yaşlarda, insanın inancı uğruna ölmek için hazır olması gerektiğini, onlardan öğrenmiştim" diyordu Clara Zetkin, kendi inancı için binlerce kez hayatını ortaya koymuş, yaşlı bir kadın olarak.

Baba, çocuklarına edebiyatın yanı sıra müziği de sevdirmişti. Clara orgu çok severek çalıyordu. Ama bundan da çok sevdiği bir şey daha vardı ki, o da kilisede tek başına oturup babasının ustaca çaldığı melodileri dinlemekti.

Yaşlı okul müdürü öğrencileri ile her mevsim Wiederau'un güneydoğusundan Chemnitz ve Mulde vadisine kadar uzanan ormanlarda yürüyüşler düzenlerdi. Bu şekilde Clara kendi memleketinin güzelliklerini daha iyi tanımış ve yüreğinin derinliklerine gizlemiştir. Bu küçük kız, sakin yaz günlerinde babasıyla birlikte başak tarlalarında gezinmeyi çok severdi. Baba bu gezintiler sırasında çocuklarına, başağın büyümesini, olgunlaşmasını, çalışkan köylülerin ağır yaşamını ve daha yakın zamanlarda toprak sahiplerine angaryaya çalıştıkları halde, bir de ona, kendi yaşamlarının idamesi için kıt kanaat ekip biçtiklerinin en iyilerini vermek zorunda kaldıklarını anlatıyordu. Bu hikâyeler Clara üzerinde derin etkiler bırakıyordu. Hele de böl-

genin tek sahiplerinin, Schönburg Kontlarının varlığı bu etkiyi daha da kalıcı hale getiriyordu. Bu Beyler hâlâ kendi toprakları üzerinde, Wechselburg Şatosunda oturuyor ve köylülerden bağımsızlıkları karşılığında zorla aldıkları paralarla sefahat sürüyorlardı. Clara onları, ormanlarda sürek avları düzenlemek için Wiederau'daki avcı kulübelerine geldiklerinde görüyordu. Arabanın önüne koştukları iki sıra at, avcı grubu ve köpek sürüleri eşliğinde, tepeden baktıkları köylülerin arasından dörtnala geçip giderlerdi. Köyün sokaklarında oynayan ve kont arabası yaklaştığında bağrışarak iki yana dağılan çocuklarla hiçbir zaman sıcak bir bakışla göz göze gelmezlerdi.

Clara'nın annesi gibi babası da derin sosyal duygulara sahip bir insandı. İkisi de çocuklarına, genç yaşlarından itibaren her zaman ezilen insanların yanında olmaları gerektiğini öğretmişlerdi. İnsanlar, dertlerini paylaşmak için öğretmenin evine gelir ve hiçbiri de avuntusuz geri gitmezdi. Sefaletin özellikle görünür hale geldiği durumlarda öğretmen dostları, ellerinden geleni, hatta daha da ötesini ardına bırakmazlardı. Ancak çocuklar için bundan daha anlamlısı, anne ve babalarının, yoksullarla olan ilişkilerinin, hayırseverlik temelinde değil de dostane arkadaşlıklar çerçevesinde gerçekleşiyor olmasıydı. Bu dostça ilişkilere çocuklarını da teşvik ediyorlardı. Böylece Clara sadece oyunlarını köyün çocuklarıyla paylaşmakla kalmıyor, aynı zamanda köylülerin evlerini de sıkça ziyaret ediyordu. Köy kadınlarının çiftlik işlerinde ve çok sevdiği hayvanların bulunduğu ahırlarda yardımcı oluyordu. Bu arada köylü kadınlarının, tıpkı kapitalist toplumdaki işçi kadınlarında olduğu gibi, gün ağartısından gece yarılarına kadar süren ağır, eziyetli işlerine bizzat tanık oluyordu. Bu nedenle, Clara Zetkin'in daha sonraları bir sosyalist ve komünist olarak, köylü sorununu sıkça dile getirmesi ve ajitatör olarak köylere gitmesi bir tesadüf sayılmazdı.

Clara'yi bizzat ailesi, toprak işçilerinin, çorapçıların kulübelerine ve annesinin bazı günler giysi ve yiyecek taşıdığı köy yoksullarının evine götürürdü. Clara, yaşlılık yıl-

larında bile o günlerin açlık ve sefalet manzaralarını, boğuk acılarını sıkça hatırlardı. Clara, sefaletten bükülmüş belleriyle, çökük ve gri yüzleriyle, derin göz çukurlarındaki solgun bakışlarıyla bu yoksul kadınlara zaman zaman köy bakkalında rastlardı. Alçak sesle, üç kuruşa "Patatesleri tatlandırmak için biraz sardalye" istediklerini hâlâ unutmamıştı.

Clara, evlerde kullandıkları dokuma tezgahlarından daha üstün olan ve gittikçe ön plana çıkmaya başlayan kapitalist üretim metotlarına karşı ölüm kalım savaşı veren çorapçılardan bahsettiğinde, odalarının ne denli alçak oluşunu anlatır, annesi ve babası içeriye girdiğinde, başlarının tavana dek yetiştiğine inandığını söylerdi. Birçok insanın bir arada yaşadığı bu ışıksız odalarda, özellikle kışın pek az açılan küçük pencereleriyle her zaman boğuk ve bunaltıcı bir hava hakimdi. Odada en büyük alanı kaplayan dokuma tezgahıydı. Hareket etmenin bile neredeyse olanaksızlaştığı bu daracık odada, sabahın kör ünden gecelere kadar çalışıp didinen anne, baba, akrabalar ve çocuklardan oluşan bu büyük aileler, yine aynı odada yemeğini pişiriyor ve karnını doyuruyorlardı. Bağımsızlıklarından çok uzun zamandan beri mahrum edilmiş bu çorapçılar, ürettiklerini, sefil bir paraya zengin işverenlere teslim ediyorlardı. Bazı civar bölgelerde makinelerin, ev üretimlerini ortadan kaldırdığını işitiyor, panik içerisinde, kendi varlıklarının da yok edilebileceği korkusu içerisinde yaşamaya devam ediyorlardı. Fabrika işi onlara ölümden daha korku verici geliyordu. Var güçleriyle evlerine, küçük bahçelik arazilerine ve aslında çoktandır kendilerine ait olmayan, ama kendilerinin saydıkları her şeylerine sıkı sıkıya sarılıyorlardı. Clara'nın sonraki anlatımlarına göre, o zamanlar köyün durumu, Gerhart Hauptmann'ın "Dokumacılar" adlı oyununda sergilediği atmosferden farksızdı.

Küçük Clara, bu odalarda çok acı sözlere tanık olmuştu. Çorapçılar, zengin fabrikatörlerden bahsediyorlardı. İngilizlerle dünya pazarında rekabet etmeye çalıştıklarını, işçilerini vahşice sömürdüklerini, ama kendilerininse var-

lık ve lüks içinde yaşadıklarını anlatıyorlardı. Oysa onların dedeleri de birer sıradan çorapçı ustası değiller miydi? Fakat özellikle büyük bir nefretle andıkları kişiler, fabrikatörler ve vahşi aracı ustalardı. Aracı ustalar fabrikatörlerin talimatlarıyla mallarını teslim alıyor ve tıpkı başındakiler gibi dokumacıların sırtından kârlarına kâr katıyor, çorapçıların kazandıkları cüzi ücretten biraz daha yontabilmek için yeni yeni yöntemlerle karşılarına çıkıyorlardı.

Köyünde gördüğü her türlü yoksunluk ve sosyal haksızlıklar, Clara'yı bir çocuk olarak çok derinden etkiliyordu. Kendine hep şu soruyu soruyordu: Neden her şey böyle?

2

Clara on beş yaşına geldiğinde, Eissner ailesi, ona ve kardeşi Arthur'a mesleki öğrenim imkânı sağlayabilmek için Leipzig'e taşınmıştı. Clara için büyük şehre alışmak önceleri pek de kolay olmamıştı. İlk zamanlar, şehrin yüksek yapılı binalarıyla uçsuz bucaksız sokaklarından geçerken içi daralıyordu. Çoğu günler sabahları pencereden dışarıya baktığında ve gri duvarlarla bir parça gökyüzünden başka bir şey göremediğinde köyüne büyük bir özlem duyardı. Geniş çayırları, başak tarlalarını, ormanın serinliğini, Wiederbach deresini, okulu ve hepsinden çok arkadaşlarını özlerdi. Fakat yine de yeni çevresine pek çabuk uyum sağlayabilmişti. Daha ileri bir dünyaya olan özlemi, memleket özleminden daha büyüktü. Bach, Gottsched, Lessing ve Schiller gibi büyük dehalarla birlikte anılan, ünlü, eski üniversitesi, büyük yayınevleri, mağazaları, tiyatro binaları, sanat yapıtları, güzel kiliseleriyle ve her yıl, dünyanın değişik ülkelerinden gelen binlerce insanı kendine doğru çeken fuarı, fabrikaları ve yeni yeni oluşan işçi mahalleleri ile bu şehir, Clara Eissner gibi canlı zihinleri heyecanlandırıcı bir zenginliğe sahipti. Clara'nın her şeyden çok bağlandığı hayali, eğitimini ilerletmek ve mesleğine hazırlanmaktı.

Eissner ailesi şehrin bir kenar bölgesinde geçici bir ikametgâh bulmuş, daha sonra şehir merkezinde, Pleissenburg'a yakın bir eve geçmişti. Aile, çok kısıtlı ola-

naklarla yaşamaya çalışıyordu. Sahip olduklarının çoğunu ihtiyacı olanlara dağıtmış, geriye kalan ise, göçle birlikte tüketilmişti. Babanın aldığı emeklilik maaşı çok düşük bir miktardı. Verdiği özel derslerle bu geliri takviye etmeye çalışıyordu. Anne, evin bazı odalarını öğrencilere kiralıyordu. Eve genellikle sıkıntılı bir hava hakimdi. Anne ve baba, kendilerini Leipzig'de pek huzurlu hissedemiyorlardı. Doğduğundan bu yana memleketi ve insanlarıyla iç içe yaşamış olan gündelikçinin oğlu, Gottfried Eissner'i huzursuz eden, sadece büyük şehrin hayatı değildi. Onu rahatsız eden, daha çok ücra köyüne göre bu şehirde her açıdan daha belirgin olarak kendini gösteren, yeni Bismarck krallığının ruhuydu; daha doğrusu, ruhsuzluğuydu.

Eissner ailesi Leipzig'e yerleştiğinde, başkanın, burjuvazinin hayalini "kanla, canla" gerçekleştirmesinin ve Prusya ordusunun yönetimindeki Alman birliğini kurmasının üzerinden, henüz bir yıldan fazla bir zaman geçmemişti. Saldırgan Prusya militarizminin Fransa üzerindeki zaferi, zengin maden kaynaklarıyla Alsas-Loren'in yağmalanması ve Bismarck'ın savaş tazminatı olarak Fransız halkından zorla koparıp Almanya'ya akıttığı beş milyar Frank, Alman burjuvazisini ve küçük burjuvazisinin büyük bir kısmını, vahşi bir sarhoşluğa itmişti. Bu devir, büyük şirketlerin kurulduğu devirdi; topraktan ardı ardına bitiveren mantarlar gibi ardı ardına anonim şirketleri kuruluyor, şehrin caddelerinde ve başka bölgelerinde birdenbire çirkin yapılar türeyiveriyor, çok sayıda fabrika inşa ediliyordu. Arsa spekülasyonları, vurgunculara, savaş zenginlerine dev servetler getiriyordu. Rüşvet, dolandırıcılık ve şantaj, iş dünyasının sıradan pratikleri haline gelmişti. Sömürgecilik hayalleri, megalomani ve şovenizm, sadece büyük burjuvaziye değil, burjuvazinin orta tabakalarına da hakimdi. Küçük bur-juvazinin ve aydınların geniş kesimleri de yeni krallıkta kendine bir yer edinmeye başlıyor ve bu rejimi, kendi yükseliş-lerinin güvencesi gibi görüyorlardı. Taşımış oldukları cılız demokrat ideallerini seve seve bu krallığa feda ediyorlardı. İdeallerle birlikte burjuva-hümanist kültürünün gelenekle-

ri de arka plana itiliyordu. Alman-Fransız savaşından sonra demokrat ve barış yanlısı bir Almanya için savaşacak tek tutarlı savaşçı olarak geriye sadece genç Alman işçi sınıfı kalmıştı. Yaşlı, temiz yürekli Gottfried Eissner, bunun farkında değildi, fakat attığı her adımda karşısına çıkan para ve güç hırsı, onu fazlasıyla üzüyordu. O bir savaşçı değildi kendi köşesine çekilmiş, içine dönük bir hayat sürmeye başlamıştı. Ara sıra Mattheai kilisesindeki orgcunun yerine geçerek, o çok sevdiği müziğini icra edebilmesi, onun tek neşe ve dinlence kaynağı olmuştu. Gün geçtikçe tükeniyordu ve çok geçmeden, 1875'de de hayata veda ediyordu.

Çocukların eğitimi aileye pek sorun olmamıştı. Oğulları Arthur'u, Thomas okuluna yazdırmışlardı. Fakat Clara'nın eğitimine birer engel olarak görünen, dönemin bakış açılarıydı. Kadının meslek sahibi olması gereksiz ve zararlı bir şeymiş gibi görülüyordu. Ancak bu sorun sonunda Clara'nın lehine olacak şekilde bir çözüme kavuşturulmuştu. Leipzig'deki "Alman Kadın Derneği"nde, Alman burjuva kadın hareketinin kurucuları, Luise Otto-Peters ve Auguste Schmidt'le kısa bir zamanda tanışan Bayan Eissner, Clara'ya, Auguste Schmidt tarafından yönetilen kız öğretmen okulu için bir yer ayarlayabilmişti.

Böylece Clara, elinde okul klasörü ile Schmidt'in okuluna, Nord caddesindeki koyu renkli, yüksek binaya, kabul sınavını vermek üzere ilk adımını atmıştı. Sınavın yapıldığı dersliğe doğru merdivenlerden yukarı çıkarken kalbi çok hızlı çarpıyordu. Çünkü ona anlatılanlara göre, bu dersleri yöneten öğretmenin, öğrencilerinden olağanüstü büyük beklentileri vardı. Ama Clara'nın korkmasına hiç gerek yoktu. Yaşının üzerinde bir olgunlukla verdiği kesin ve net yanlılarıyla güler yüzlü, sevimli tavırları sınav komisyonunun çok hoşuna gitmişti. Ve Clara, birkaç hafta sonra kendisi gibi meslek sahibi olma yolunda, aynı yaşlarda genç kızlarla birlikte dersliğin sıralarında oturuyordu bile.

Clara, diğer okullardan, -özellikle de diğer kız okullarından-oldukça farklı olan bu okula severek gidiyordu. Onun cevap bekleyen sayısız sorularla yüklü ilerici ruhu

bu, önyargısız ve yeniliğe açık bir yapıya sahip olan okulda, aradığı heyecanı bulabiliyordu. Özellikle okul yöneticisinin kişiliği, Clara'yı ilk günden itibaren etkisi altına almıştı.

Auguste Schmidt hayranlık uyandıran bir kadındı. Kadının eşitliğine derinden inanan; zeki, enerjik, bağımsız düşünen ve davranan, aynı zamanda cesur, iyimser, neşeli ve çekiciliği olan bir kadındı. Mükemmel bir pedagogdu. Alman burjuvazisinin en güzel hümanist gelenekleri, onda kişiliğinde hayat buluyordu. Alman klasiklerine ve dünya edebiyatına iyi derecede hakimdi, ince bir edebiyat anlayışıyla bezenmişti. Sahip olduğu tahsil, her ne kadar idealist temellere dayansa da sıradan bir başöğretmeni aşacak nitelikteydi. Fakat okulun genel öğretim bünyesi de yetenekli öğretmenlerden meydana geliyordu. Bu yüzden Clara, daha sonra gerçekleştireceği çalışmaları bakımından büyük önem taşıyan, mükemmel bir eğitim alabilmiştir. Schmidt'in okulunda özellikle tarih, edebiyat ve yabancı diller -Fransızca, İtalyanca ve İngilizce- öğretiliyordu. Yabancı dil dersleri, Fransız, İtalyan ve İngiliz öğretmenler tarafından veriliyordu. Clara, ileride haklı olarak sık sık ön plana çıkarılacak olan dil zenginliğini ve tabi ki tarih alanındaki kapsamlı bilgilerini bu dönemde edinmiştir.

Clara'nın özellikle çok sevdiği ve önemsediği dersler, edebiyat dersleriydi. Başka halkların yaşamları ve kültürlerine karşı hoşgörü temelinde bir anlayışla eğitim veren bu okula, henüz Prusya-Almanya imparatorluğunun şovenizmi sızamamıştı. Derslerde sadece Goethe, Schiller ve Lessing okutulmuyordu. Okutulanların arasında Shakespeare, Sheller, Byron, Balzac da bulunuyordu. Clara'nın henüz çocukluğunda zevkle esinlendiği cevherler, şimdi daha olgunlaşmış ruhuna, yeni ve daha güzel bir biçimde aktarılıyordu.

Derslerde, öğrencilere diretilen beklentiler çok yüksekti. Auguste Schmidt, öğrencilerine her ne kadar anlayış ve sevgi ile yaklaşsa da ihmalkârlıklara kesinlikle tahammül edemiyordu. Sıkı bir disiplin, özen ve sorumluluk bilinci çerçevesinde hazırlanmış ödevler bekliyordu. Çünkü o,

kendine yönelttiği beklentileri de yüksek tutan, yorulmak bilmez bir işçiydi. Clara, Wiederau'da olduğu gibi Leipzig'de de hevesle öğreniyordu. Problemlere hızlı bir şekilde hakim olabiliyor, onları belirli bir düzene sokabiliyordu, mükemmel bir hafızaya ve kendi geliştirdiği cesur, akıllıca fikirlere sahipti. Hepsinden çok öne çıkan özelliği çalışkanlığıydı. Yeteneklileği ve olağanüstü başarıları çok kısa sürede öğretmenlerinin ve özellikle de bayan öğretmen yetiştiren yöneticinin, Auguste Schmidt'in dikkatini çekmişti. Derslerin en çalışkan öğrencisi olmuştu. Clara, onu bir çeşit maskot gibi hep en ön plana çıkardıklarını, sonraları gülerek anlatıyordu. Clara, Auguste Schmidt'in konuksever evini sıkça ziyaret eden öğrenciler arasındaydı. Auguste Schmidt, kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmaları uğruna Luise Otto'yla birlikte verdikleri mücadeleden, öğrencilerine sıkça bahsederdi. Okulla, Alman Kadın Derneği ve bu dernek tarafından yürütülen tüm kadın hareketi arasında sıkı bir ilişki mevcuttu. Öğretmenler kadar öğrenciler de başarıları ve yenilgileriyle bu genç burjuva kadın hareketinin mücadelesinde yer alıyorlardı. Okulun hemen tüm öğrencileri, gençliklerinin verdiği büyük heyecanla bu davaya yürekten katılıyorlardı. Kadın sorununu kendi aralarında sıkça tartışıyorlardı. Hepsi de okula gidebildikleri ve meslek sahibi olabilecekleri için iftihar ediyorlardı. Kadınlık onurunu sonuna kadar savunmaya kararlıydılar. Kendi tabakalarına mensup diğer kızlara tepeden bakıyorlardı; çünkü onlara, güzel partiler düzenlemekten başka hiçbir şey öğretilmiyordu. Tek düşündükleri, kendilerini süsleyip püslemek, eğlenmek ve kendilerine "efendilik" edecek adamı avlamaktı.

Clara, kendi ailesinde doğallıkla yaşanan kadın erkek eşitliğinin aslında istisnai bir durum olduğunu ve kadınların çoğundan bu hakkın esirgendiğini yeni idrak ediyordu. Auguste Schmidt, kadının reşitlik hakkında ısrar ederken, -ki o dönemler kadının toplumsal konumu neredeyse çocuklarla aynı kategoriye indirgenmiş durumdaydı- ve kadınlara, eğitim, öğretim ve sadece erkeklere

mahsus olan sosyal meslekler yönünde teşvik edici davranışlarda bulunurken, Clara onu her zaman büyük bir tutkuyla destekliyordu.

Saygıyla andığı bir insan da daha sonra tanışmış olduğu öğretmeninin arkadaşı Luise Otto-Peters'di. 1848 Devrimi'nde kadınların kurtuluşu ve kadın işçilerinin sosyal koşullarının iyileştirilmesi için sesini yükseltmiş olan bu kadın, Clara'nın gönlünde derin bir saygıyla yer edinmişti. Onu, haklı olarak, Alman burjuva kadın hareketinin eşsiz bir temsilcisi ve asıl öncüsü olarak görüyordu. Clara onun, kadının eşitlik hakları uğruna verdiği savaşımının büyük kazanımlarını, hayatının son yıllarında, kadın hareketinin tarihi ile ilgili hazırladığı büyük çalışmasında dile getirmiştir. (Bu esere Luise Otto-Peters'in bir biyografisi de ilave edilmiştir.)

Schmidt'in derslerinde, sosyal sorunlar üzerine tartışmaların yapılması elbette çok doğaldı. Ren Bölgesi'nin dışında Saksonya önemli bir endüstri bölgesi, Leipzig de Alman işçi hareketinin merkezi durumuna gelmişti. Hatta Alman Kadın Derneğinin, başlangıçlarda Alman işçi hareketi ile bazı temaslarında olmuştu. Clara bu tür tartışmalara heyecanlı bir ilgiyle katılıyordu, çünkü hâlâ Wiederau'da yaşadıklarının güçlü etkisi altındaydı.

Auguste Schmidt bu tartışmaların dışında kalmıyordu. O da tıpkı arkadaşı Luise Otto-Peters gibi derin hümanist düşünceler taşıyan, toplumsal duygusu oldukça gelişmiş bir kadındı. Tıpkı arkadaşı gibi o da işçi kadınların durumuna kayıtsız kalamıyordu. Onu tanımış olanların söylediği gibi, o "gizli bir hayırseverdi". Sadece işverenlerin değil, tüm burjuva dünyasının işçi kadınlara uyguladığı kaba ve aşağılayıcı muameleleri düşündükçe, kahroluyordu. Ancak, Auguste Schmidt gibi Luise Otto-Peters de kapitalist dünyanın ve toplumsal gelişmenin yasalarını kavramaktan her zaman yoksun kaldılar. Bu yüzden, kadının kurtuluşu için verdikleri savaşı işçi sınıfının savaşıyla birleştirmek yerine, sonunda belirli bir burjuva kesiminde mesleki bir uğraş arayışında olan ka-

dınların sözcüsü olarak kaldılar. Kapitalist üretim biçimi, burjuvazinin bu nispeten küçük kesimindeki kadınlarının, aile içindeki etki alanlarını silip süpürmüştü. Dikiş, örgü, dokuma gibi birçok eviçi işler gereksiz hale gelmişti. Auguste Schmidt ve Luise Otto-Peters, işçi kadınları sosyal kurumlara yerleştirmede referanslarını kullanıyor, hizmetçi kadınların barınmalarında yardımcı oluyor ve bazı özel durumlarda sosyal yardımlarda bulunuyorlardı. Genel olarak, ikisi de sömürü, yoksulluk ve savaşlar gibi korkunçlukların, insanlığın kültürel ilerleyişi ile birlikte kendiliğinden ortadan kalkacağı düşüncesindeydiler.

Fakat Clara, Hıristiyan düşüncesinin sevgi anlayışının, zamanla sefaleti ortadan kaldıracağı ve hümanist düşüncenin, sosyal duygusallığın, insanlığın gelişmesi ile birlikte kendiliğinden yayılacağı inancıyla kesinlikle yetinemiyordu. Bu nedenle sözü inatla sosyal sorunlara getiriyor ve derslere genel olarak hakim olan görüşü eleştiriyordu. Endişelerini kardeşiyle de paylaşıyordu. Kardeşinin arkadaşlarından biri ona sosyal demokrat gazeteler getiriyordu. Böylece ilk kez işçi hareketinden haberi oluyordu. Gazetelerin sayfalarını dikkatlice inceliyordu. Henüz okuduklarını tam anlamıyla kavrayamıyordu. Fakat sosyal demokrat gazetelerde, kapitalist topluma yöneltilen suçlamalar, işçilerin ağır yaşamıyla ilgili haberler ve parlamentoda, kapitalist sistemin maskesini alaşağı eden Bebel'in parlak konuşmaları, Clara'nın dikkatini çekiyordu. Bu gazeteler ona, okuldaki derslerden ve Auguste Schmidt'in kitaplarından oldukça farklı, yaşamın bambaşka -ona göre daha gerçekçi- bir kesitini yansıtıyordu. Çocukluğunda Wiederau'da cevapsız kalan ve şimdi genç bir kız olarak yüksek sesle tekrar ettiği sorulara, burada gerçek yanıtlar bulabiliyordu. Bu gazetelerde, ailesinin ve öğretmenlerinin, gerçi reforma muhtaç olduğunu düşündükleri, ancak yine de adil ve ebedi olarak «gördükleri kapitalist toplum düzeninin, sadece adaletsiz bir düzen olduğu değil, artık sonunun da geldiği beyan ediliyordu. Bu gazeteler, insanın insanı sömürmeyeceği, adaletin herkes için geçerli olacağı yeni bir düzen için

insanları savaşmaya çağırıyordu. Clara, sosyalizmi sadece bir ideal olarak değil, aynı zamanda uğruna savaşılması gereken bir amaç olarak görmeye başlıyordu. Okuduklarını arkadaşlarına aktarıyor ve okulda yapılan tartışmalarda sosyalist toplum davasını temsil etmeye başlıyordu. Bunu korkusuzca ve bütün hayatı boyunca kanıtlamış olduğu bir inatla yapıyordu. Schmidt okulunun öğretmenleri yıllar sonra eski öğrencileri Clara Zetkin'i şöyle tasvir ediyorlardı: "Ateşli, esprili ve mantıklıydı, fakat sosyalist düşüncelerini dile getirirken, bazen oldukça rahatsızlık vericiydi." Politik ve sosyal sorunlara karşı duyduğu büyük ilgisine rağmen Clara, okulun sonuna kadar çalışkan ve özenli bir öğrencisi olmuştu.

1878'de yapılan resmi öğretmenler sınavında, Clara'nın sınav sonucu öylesine olağanüstüydü ki, sınav komisyonu üyeleri tüm eseflerine rağmen ona "üstün başarı" derecesini layık görmek zorunda kalmışlardı. Çünkü zamanın Saksonya Krallığının görevlilerine göre, kadın eşitliğinin, özellikle de demokratik düşüncelerin savunulduğu bir enstitü, şüpheli ve muhalif bir kurumdu. Bu yüzden özellikle bu okulun öğrencilerine, sınavlarda zorluklar çıkarıyor, türlü tuzakJar kuruyorlardı. Ancak, Clara Eissner'e, gösterdiği olağanüstü başarıdan dolayı liyakatini tanımak zorunda kalmışlardı.

Bu, okulu için bir zaferdi, ve sadece Clara'nm annesi değil, Auguste Schmidt ve bazı okul arkadaşları da onu coşkulu bir duygusallık ve iftiharla bağrına basmışlardı. Annesi ve Auguste Schmidt, ona parlak bir geleceğinin olacağını peşinen söylüyor ve onu kendilerinin geliştirdikleri hareketin gelecekteki yıldızı olarak görüyorlardı.

Fakat Clara, henüz o yaşlarda bile öğretmenlerinin ilerisinde bir düşünce olgunluğuna sahipti ve annesi ile öğretmeninin kendisi ile ilgili planlarından çok farklı bir yolu izlemeyi aklına koymuştu. Yaşamını, geleceğin sahibi olan sınıfla, yani işçi sınıfıyla birleştirecekti.

II

ANTİSOSYALİST YASALAR ALTINDA

1

Clara'ya, işçi hareketine giden yolda bir Rus devrimcisi yardımcı olmuştu. Onunla, bir Rus öğrenci grubunda tanışmıştı. Bu gruba, okulun son yılında Rus arkadaşı Varvara aracılığıyla katılmıştı. Bu Rus gençleri, o dönem Çarlık Rusya'sının gençleri arasında malum olduğu üzere, devrimsel içerikli eserleri inceliyor, bir araya geldiklerinde de gece yarılarına dek okuduklarını birbirleriyle tartışıyorlardı. Ossip Zetkin, aslında bu çevreden değildi. Fakat onlarla olan arkadaşlığının amacı, genç hemşehrilerini etkilemek ve işçi hareketinin aktif birer üyesi haline getirmekti. Uyun boylu, koyu saçlı, biraz öne doğru eğik bir duruşu olan, 30 yaşlarında bir adamdı. Yüzünde, verdiği mücadelenin, yoksulluğun ve hastalıkların izlerini taşıyordu. Sıradan, neredeyse perişan kılıklı bir görünüşü vardı. İnce elleri, çalışmaktan sertleşmişti. Rus köylü ve işçilerinin çektiklerinden, çarın zorbalığından, Rus devrimcilerinin fedakâr çalışmalarından her bahsedişinde kendini kaybedercesine bir coşkuyla vücudu geriliyor, gözleri ateş püskürüyordu. Kararlı ve kendinden emin görünümü ile birçok pratikten geçmiş, ne istediğini iyi bilen bir devrimci mizacı sergiliyordu. Teorik ve politik sorunlar karşısındaki tavrı her zaman net ve esaslıydı. Devrimci tecrübelerinin yanı sıra zengin - ve ince dokunmuş bir bilgi birikimine sahipti. Ossip, Alman sosyal demokrasisi ve mücadelesini çok iyi kavramış

olan kişilerden biriydi. Alman işçileri ile çok sıkı bir ilişki içerisindeydi. Clara, arkadaşlarından, Ossip'in Leipzig'de okuduğunu, fakat günlerinin yarısını Leipzig'li bir sosyal demokratın yanında marangozluk öğrenmekle geçirdiğini ve ayrıca, bulunduğu üniversitede, aralarında Polonyalı, Sırp ve Alman öğrencilerin de bulunduğu farklı uyruklardan oluşan politik bir gruba öncülük ettiğini de öğrenmişti. Aslında varlıklı bir ailenin oğluydu ama ailesinden, servetinden, tahsilinden ve mesleğinden feragat ederek, halkçıların hareketine katılmış ve Rusya'dan kaçmak zorunda kalmıştı.

Fakat Clara'nın arkadaşları, bu durumun nedenlerini ve nasıllarını tam olarak bilemiyorlardı, tıpkı devrimcilerle olan ilişkisinin hangi boyutta olduğunu bilmedikleri gibi. Emin oldukları tek şey, Narodnik hareketi ile artık tüm bağını koparmış olmasıydı. Almanya'da Marx ve Engels'in eserlerini inceledikten sonra, kararlı bir Marksist ve enternasyonalist oluvermişti. Marangoz ustasının da içinde yer aldığı Leipzig işçi hareketi ile birlikte çeşitli çalışmalar yürütüyordu.

Ossip'in, Rus öğrencilerin arasında genç bir Alman kızını fark etmiş olması çok olağan bir şeydi. Clara'nın, tartışmaları can kulağıyla dinlediğini görüyordu. Kısa bir süre sonra da birebir sohbetlere başlamışlardı. Clara'nın yöneltiği sorular onu şaşırtıyordu. Bu sorular, uyanık bir zihnin ve sorunların özünde yatan nedenleri kavrama isteğinin, yansımalarıydı. Clara, grupta yapılan tartışmalar sırasında geri planda tuttuğu kendi bakış açısını, özel sohbetlerinde, ateşli bir kararlılıkla savunuyordu. Ossip, onun içinde büyük bir gücün, büyük bir iradenin ve başkalarının rahatı için kendini feda eden insanlarda varolan bir özgeciliğin saklı olduğunu hissediyordu. Ona kitaplar veriyordu. Bu kitapların arasında özellikle Komünist Manifesto ve o zamanlar Parti'de elden ele dolaşan Lassalle'in eserleri bulunuyordu. Gece yarılarına kadar bu kitapların başında oturuyor, daha sonraları sosyalizmin incili diye adlandırdığı bu yeni öğretiyi aklına kazıyordu. Okuduklarını Ossip'le

paylaşıyordu. Ossip ona, Komünist Manifesto'nun içeriğini ve özünü anlamada yardımcı oluyordu. Bu büyük eser, kapitalist düzeni yıkıp politik iktidarı ele geçirerek, sosyalist toplumu inşa etmek için işçi sınıfına gönderilen tarihi emrin öğretişiydi.

Ossip Clara'yi, İşçi Eğitim Derneği'nin seminerlerine katılması için teşvik ediyor, Parti'nin diğer etkinliklerine götürüyordu. Leipzig İşçi Eğitim Derneği, August Bebel ile Wilhelm Liebknecht'in etkisi altındaydı ve Almanya'nın işçi eğitimi ve meslek talimi konusunda faaliyet gösteren tek merkezi durumundaydı. Clara, Wilhelm Liebknecht'in konferanslarını dinleyebilirle şansına sahip olanlardandı. Onun konuşmaları, Clara'ya, henüz adımını attığı yeni dünyaya ışık oluyordu. Wilhelm Liebknecht, söylemi güçlü, olağanüstü ateşli bir konuşmacıydı. Onun coşku dolu anlatımıyla, sadece Alman işçilerinin değil, aynı zamanda uluslararası işçi hareketinin, özellikle de Fransız ve İngiliz işçi hareketinin savaşımı, onu dinleyen öğrencilerinin gözlerinin önünde adeta canlanıveriyordu. Londra'da yaşadığı yıllarda, sıkı bir ilişki içerisinde bulunduğu Marx ve Engels'ten ve I. Enternasyonel'in efsanevi hikâyesinden çok sık ve severek bahsederdi. Ünlü Paris Komünü'ndeki Fransız işçilerinin zaferini, ateşli bir şevkle anlatırdı, ki bu zafer, bütün dünyanın kapitalistlerine ve aynı zamanda işçilerine de işçi sınıfının gücünü ve şanlı geleceğini göstermişti. Bu bağlamda Liebknecht, Alman işçilerinin Komüncülere gösterdiği dayanışma örneğine, Bismarck'ın fetih savaşına ve Alsas-Loren işgaline karşı sosyal demokratların cesurca giriştikleri savaşa da değinirdi. Liebknecht'in konuşmaları, Clara için, yeni bir dünya uğruna kavga veren tüm dünya işçilerinin kardeşçe birlikteliğini daha da canlı ve görünür kılıyordu.

Clara, sosyal demokratların toplantılarında, çevresinde bir dolu erkekle -o zamanlar politik toplantılarda kadınların bulunması pek nadirdi- Ossip'in yanında oturur, pür dikkat konuşmacıların demeçlerini dinlerdi. Konuşmacıların çoğu işçi ve emekçilerden oluşurdu. Bu işçilerin ko-

nuşkanlıkları, artarda sıraladıkları net düşünceleri, onurlu ve kendinden emin görünümleri Clara'da derin bir etki bırakırdı. Bazı yoldaşlar, tartışmaları hevesle takip eden bu genç kıza biraz şaşkın biraz da merakla bakardı. Bazen ona şakayla, bu küçük hanımın sosyal demokratların arasında ne işinin olduğunu soranlar bile olurdu. Fakat bu onun toplantılara devam etmesini engellemiyordu, çünkü sosyalizm öğretisi onu bütün gücüyle etkisi altına almıştı.

Clara'nın işçi hareketine ilk adımlarını attığı yıllar, Parti'nin mücadele yıllarıydı. 1869 yılında, Eisenach'da August Bebel'in önderliğinde kurulan Sosyal Demokrat Partisi, Almanya'da politik bir unsur haline gelmişti. Özellikle 1875'den sonra Parti, "Eisenachcılar" ile "Lassalcılar"ın birleşmesinden ve dolayısıyla birleşik bir Alman işçi partisi haline gelmesinden sonra, büyük bir yükselişe geçmişti. Partinin birleşme gününde kabul edilen "Gotha Programı" Marx ve Engels tarafından şiddetle eleştirilmişti, çünkü program, Lassalcıların dogmaları ve amiyane demokratik taleplerini içeriyordu. Fakat bu programa rağmen, Parti temel çizgisinde, devrimci ve savaşçı bir nitelik taşıyordu ve endüstrileşme ile birlikte gittikçe büyüyen Alman işçi sınıfı içerisinde, günbegün etkinlik kazanıyordu.

Bismarck, Alman-Fransız Savaşı'ndan beri sosyal demokrasiyi, bir numaralı düşman olarak görüyordu. İçten içe bir öfke ile özellikle de Gotha birleşmesinden sonra onu nasıl yok edebileceğinin planlarını kuruyordu. 1878 baharında, tam da Clara'nın ilk toplantılara katıldığı bir dönemde, Sosyal Demokrat Partisi'nin üzerine kara bulutlar çökmeye başlamıştı. Bismarck'ın, sosyal demokrasiye karşı hazırlamakta olduğu olağanüstü hal yasası, genç işçi partisine inecek olan son darbe olacaktı. Toplumsal konumlarından düşürülmüş kişiler tarafından İmparator Wilhelm'e yapılan bir suikast, Bismarck'a uzun süredir kollamış olduğu fırsatı sunmuştu. İmparatora yapılan bu saldırıdan sosyal demokrasiyi sorumlu tutarak, kendi tekelinde bulunan çok sayıda gazeteler aracılığıyla Parti aleyhinde bir dizi karalama kampanyasına başlamıştı. 1878 Haziran başlarında

meydana gelen ve İmparatorun yaralanmasına neden olan ikinci saldırıdan sonra ise, tam bir pogrom kışkırtmacılığı yaşanmaya başlanmıştı. Reichstag* feshedilmişti. Gelecek temmuzda seçim yapılacağına dair karar alınmıştı. Seçim mücadelesi, eşi benzeri görülmemiş bir şiddetin eşliğinde, sosyal demokrasiye karşı uygulanan en katı terör koşulları altında gerçekleşmişti. Hükümetin bu reaksiyonu, toplumda bir panik havası yaratmayı başarmıştı. Sosyal demokratlar, bozgunculukla, vatan hainliğiyle, imparator katiliğiyle, canavarlıkla suçlanıyorlardı. Sokaklarda, kalabalık mekânlarda vahşi sahneler meydana geliyordu. Sosyal demokratların camları kırılıyor; yaşamlarına kasteden tehditlerde bulunuluyordu. Ev sahipleri sosyal demokrat kiracılarını dışarı atıyor, mekân sahipleri, yıllardır sırtından para kazandıkları "kızılları" salonlarından kovuyorlardı. Polis, takiplerini daha da sıklaştırıyordu. Hükümdara hakaret gerekçesi ile sayısız ihbarlarda bulunuluyordu. Açılan davalarda bu ihbarlar adi intikam girişimleri olarak kayda geçirildiği halde, ağır cezalarla sonuçlandırılıyordu. Toplantılar sıkı denetim altına alınıyor, yasaklanıyordu. İşverenler de sosyal demokrat partizanlara karşı bir terör kampanyası açmıştı; binlerce sempatizan işten çıkarılıyor ve kara listeye alınıyordu.

Clara, politik gelişmeleri heyecanla takip ediyordu. Ve 1878 baharında, durumun iyice gerginleştiği o günlerde Clara, Partinin mücadelesini artık özbeöz kendi mücadelesi gibi görüyordu. Seçim sonuçlarının açıklandığı saatlerde Clara, Leipzig'in bir mahallesinde, bir işçi toplantısında bulunuyordu. Parti 437 bin 158 oy kazanmıştı. Son seçimlere göre kaybettiği oy sayısı 56 bin 289'du. Fakat bunun, tüm kışkırtmalara ve teröre rağmen büyük bir başarı olduğunu, Clara henüz anlayamamıştı. O, heyecanla gözyaşlarına boğularak, bazı bulanık kafalıların direttiği gibi işçileri silahlara çağırmak istiyordu. Partiye karşı uygulanan terör, seçimlerden sonra da aynı şiddetle devam ediyordu. Fakat

* Reichstag: Alman parlamentosu

bu hareketlenmeler Clara'yı daha da kendine doğru çekiyordu.

Ossip'le Clara, bütün zamanlarını birlikte geçirmeye alışmışlardı. Ossip ona memleketini anlatıyordu; bozkırları, Volga'yı, Karadeniz'in heybetli rüzgârlarını, Petersburg'u; Çernişevski, Herzen, Puşkin, Tolstoy gibi Rusya'nın ünlü ilerici yazarlarını ve kısa bir süre öncesine kadar kölelik yapan, aşağılanan, ezilen ve alkole esir düşen yoksul köylüleri ve aslında onların ne de büyük bir güce sahip olduklarını anlatıyordu. Ona yeni yeni kurulan büyük fabrikalarda inanılmaz derecede sömürüye maruz kalan işçilerin ilk kavgalarını da anlatıyordu. Ara sıra da memleketinin hüzünlü şarkılarını mırıldanıyordu. Clara onun şarkılarını dinlemeyi seviyordu. Ama hepsinden çok, Ossip'in devrimcileri anlatışı hoşuna gidiyordu. Ülkelerini, ezilen halkın tepesinde despotça hükmeden çarın elinden kurtarmak için mutlulukları, özgürlükleri ve canları pahasına savaşan bu binlerce genç kadının ve erkeğin ha-yatı ya Sibirya'nın karanlık zindanlarında ya da darağaçlarmda son buluyordu. Ossip bir defasında ona, aslında kendisinin de bir zamanlar Narodnik hareketinin sadece bir sempatizanı olmadığını, aktif bir propagandacısı olduğunu itiraf etmişti. Peşindeki jandarmalar yüzünden şehirden şehre kaçmış, Rusya'nın birçok yerinde çalışmıştı. Sonunda Odessa'da neredeyse ellerine düşecekken kendisini kıl payı kurtarabilmişti. Almanya'ya kaçabilmesi adeta bir mucizeydi. Fakat bir gün yine ülkesine dönmeyi ve devrimci çalışmalara yeniden katılmayı düşünüyordu. Clara için tüm bunlar onu daha da değerli kılıyordu. O da onun gibi ona büyük bir güven duyuyor, sevinçlerini, umutlarını, inançlarını, sıkıntılarını ve onu çepeçevre sarmış burjuva hayatından yavaş yavaş sıyrılmasıyla birlikte ortaya çıkan çelişkilerini onunla paylaşıyordu. Böylece, bu iki genç insan birbirlerine daha da kenetleniyordu. Biri sayısız mücadelelerden geçmiş, vakur bir adam; diğeri ise, hayat dolu ve yolunu devrimci harekette bulmaya çalışan genç bir kız.

Ossip Zetkin, o güne dek günlerini devrimci yaşamın getirdiği zor koşullarda geçirmişti ve bu yaşamda aşka ve kişisel mutluluğa yer yoktu. Fakat şimdi, Clara'yı tanıyınca, uzun zamandan beri bastırmış olduğu düşünceleri yeniden uyanışa geçiyordu. Hayatını ve kavganı benimle paylaşır mısın? Bu soruyu ona ne kadar çok sormak istediyse de yaşadığı koşullar onu engelliyordu. Vatansızdı, aranıyordu ve yoksuldu, devrim için yaşıyordu. İşçi sınıfına henüz girmeye çalışan bir Alman burjuva kızını nasıl kendine bağlardı? Böylece duygularına gem vuruyor ve onun sadece arkadaşı ve öğretmeni olmakla yetiniyordu. Burjuva hayatından devrimci işçi sınıfına giden o zor yolda ona yardımcı olmaya çalışıyordu. Aralarında, tıpkı o dönemlerde Rus devrimcileri arasında sıkça rastlanan o çok güzel düşünsel arkadaşlıklardan biri gelişiyordu. Clara onun işçi ve öğrenci arkadaşlarıyla tanışıyordu. Clara'yı ustasının yanına, marangoz Mosermann'a götürmüştü. Bu tanışma, Clara için çok değerliydi. Mosermann; yaşlı, tecrübeli bir yoldaştı. Leipzig'de Partinin önde gelen elemanlarındandı ve üstelik tanıştığı ilk sosyal demokrat partizandı. Sağlam sınıf bilinci, sakinliği, toplum, doğa ve politik olaylar hakkındaki çözümlemeleri, onu derinden etkiliyordu. Onun, içinde bulundukları bu zor koşullarda yoldaşları nasıl kararlılıkla yönlendirdiğini, hepsinin de nasıl amaca uygun ve dikkatli davrandıklarını, yaşadıkları tüm takiplere rağmen zaferlerinden nasıl da emin olduklarını hayranlık ve saygıyla izliyordu. Ossip'le Mosermann'ın evine severek gidiyordu oradan her ayrılışında da kendini daha güçlü ve umutlu hissediyordu.

Clara, işçi sınıfını tanımaya ve sevmeye böylelikle başlamıştı.

Bu insanlar, kültürsüz, bilgisiz ve ayağa kalkabilmeleri için burjuva reformcularına muhtaç olan veya yeryüzünün zenginliklerinden mütevazı bir pay, birkaç nebze bilgi almak için, sıranın kendilerine gelmesini bekleyen insanlar değillerdi. Bu insanlar haklarını arayan savaşçılardı, bu insanlar, daha iyi ve mutlu bir dünya yaratmak için kendi-

lerini feda etmeye hazır, gözü pek insanlardı -sözün kısası, onlardı geleceğin sahibi olanlar. Clara ile şimdiye kadar içinde yaşadığı dünya arasındaki uçurum giderek derinleşiyordu ve Ossip, onun bu uçurumu daha iyi görmesinde belirgin bir rol oynuyordu. Ondan tavır almasını, işçi sınıfının mücadelesinde etkin olarak yer almasını istiyordu.

Clara ile annesi arasında uzun ve heyecanlı tartışmalar meydana geliyordu. Annesi, sosyal demokratlarla olan ilişkisini kesmesi ve Ossip'le olan arkadaşlığından vazgeçmesi için ona adeta yalvarıyordu. Kendi geleceğini düşünmesini istiyordu. Okulu bitirdikten sonra da ilişkisini kesmemiş olduğu öğretmenleri ile yaptığı konuşmalarda zaman zaman öfkeli sahneler de yaşanıyordu. Auguste Schmidt, bu "korkunç insanlardan", "halk bozgunculardan" uzaklaşması için ona yalvarıp yakarıyordu. Bir gün, öfkeden kıpkırmızı kesilmiş yüzüyle ona, eğer sosyal demokratlardan kopmayacak olursa onunla tüm ilişkilerini keseceği tehdidinde bulunmuştu. Clara da ağlayarak, "İnancımın aksine davranamam" diye karşılık vermişti. Bu onun o çok sevdiği öğretmeniyle son karşılaşmasıydı. Bir daha görüşmemişlerdi.

Tüm bunlar ona acı veriyordu, çünkü sevdiklerine duyduğu bağ güçlüydü. Auguste Schmidt de onların arasındaydı ve ona çok şey borçluydu. Bununla beraber, Clara, sorumluluk duygusu oldukça gelişmiş bir insandı. Fakat Ossip ve yoldaşlar ona bu sorunun üstesinden gelmekte yardımcı olmuşlardı; Clara hayatında ilk kez proletaryanın dayanışma gücüne tanık oluyordu. Etraflıca düşünüp kendisi ile hesaplaştıktan sonra son kararlı adımı attı ve işçi sınıfı saflarında yerini aldı. Ama daha sonraki yıllarda birçok defa ancak, alenen münakaşa ettiği Auguste Schmidt'e karşı duyduğu sevgi ve saygı her zaman yerini korumuştur.

1878 Ekiminde Bismarck, uzun zamandır planladığı ve sosyal demokrasiye karşı hazırladığı olağanüstü hal yasasını, Reichstag'a kabul ettirmeyi başarmıştı. Bu yasa, 21 Ekim 1878'de "antisosyalist yasa" adı altında yürürlüğe geçmiştir. Bu yasa yerel yöneticilere, feodal-kapitalist dev-

lete aykırı çalışmalarda bulunan tüm sosyal demokrat mahalli dernekleri, sendikaları, spor derneklerini, işçi eğitim derneklerini ve diğer işçi derneklerini ve bağlantılarını yasaklama hakkı tanıyordu. Tüm işçi basını ve işçi yayınları bu yasanın kapsamına giriyordu. Bu yasayı bütün katılığı ile uygulamayan bir tek yerel yönetim dahi yoktu. Sos¬yal Demokrat Parti, bir darbe ile illegal hale getirilmişti. Gazeteler yasaklanıyor, işçilerin her türlü yayın organına el konuyordu. Çok geçmeden, kasım ayında da bu yasanın sağladığı hakla Berlin'de sıkıyönetim ilan ediliyordu. Bu örneği başka şehirler de izliyordu. Sosyal demokrat lider ve üyelerin, Alman şehirlerinden kitlesel sürgünü başlıyordu. Parti, terörist bir yasayı beklemekteydi, ancak böylesi şiddette bir darbeye hiç hazırlıklı değildi. Pek çok üyede çaresizlik gözleniyordu. Bazı reformistler partinin tasfiyesinden yanaydı, anarşistler, bireysel terör ve suikast eylemleri düşünmekteydi. Fakat August Bebel'in cesur ve azimkar önderliği, Marx ve Engels'in destekleri ile Partinin safları çok kısa bir sürede toparlanıvermişti. Çalışmaları yeni bir temele oturtmak için binlerce gizli toplantı gerçekleştiriliyordu. El altından bildiriler ve çağrılar basılıyor, dağıtılıyordu. Ekmeğinden olan üyelere, redaktörlere, gezici kitapçılara ve matbaacılara büyük yardım kampanyalarıyla acil yardımlar sağlanıyordu. Leipzig'in Hauptmann sokağında yaşayan küçük, cesur kadının, Julie Bebel'in evine hiç beklenmedik boyutlarda bağışlar, -ki bu bağışlar uzun bir süre onun adıyla anılmıştır- yağıyordu.

Bu terörist yasanın ilk kurbanlarından biri de Leipzig İşçi Eğitim Derneği'ydi. Antisosyalist yasanın ilan edildiği günün henüz ilk cumartesi akşamında, aralarında Clara'nın da bulunduğu üye ve dinleyiciler, derneklerinin mühürlendiğini ve büyük emeklerle oluşturdukları kütüphanelerine el konulmuş olduğunu görüyorlardı. Bu arada, yasanın ilanından önce bir dizi kitap tedbir amacıyla güvenilir arkadaşlara "hediye" edilmişti. Bu kitaplar, daha az "şüpheli", yeni bir derneğin kurulmasıyla yine geri gelmişti. Bu derneğin başına gelen aynı akıbet, Sosyal demok-

rat seçim derneği ile Leipzig'de bulunan diğer derneklerin de başma gelmişti. Fakat her yerde olduğu gibi burada da yeni koşullar altında, çalışmaları kararlılıkla üstlenecek, güvenilir insanlardan oluşan bir yapılanma oluşturulmuştu. Bu yapılanmanın ana örgütçülerinden biri de Ossip'in ustasıydı. Aranan bir Rus devrimcisi olarak özellikle büyük bir tehlikede olan Ossip ise, illegal yardımcıların içerisinde en etkin rol oynayan kişilerdendi, fedakârca arkadaşını destekliyordu.

Clara için bu durum değişikliği ilk zamanlar ağır ve can sıkıcıydı. Partiye yapılan darbeden dolayı üzüntü içerisindeydi. İşçi Eğitim Derneği'ndeki seminerleri, "ilerlemeleri" ve yoldaşlarla yaptığı tartışmaları özlüyordu. İllegal mücadele koşullarının tecrübesizliğiyle Parti ve tüm işçi hareketi adına kaygılanıyordu.

Arkadaşı için de endişeleniyordu. Fakat tüm bunlara rağmen, cesurca davranarak hiç yakınmıyor, arkadaşına güler yüzlü ve sakin görünmeye çalışıyordu. Onunla eskiden olduğu gibi yine görüşüyor ve ona elinden geldiğince yardımcı olarak, illegal çalışmalara katılıyordu. Mağdur durumdaki yoldaşlar ve mahkûmlar için büyük bir cesaretle para topluyordu.

Fakat 1878 kışında, Clara'nın, Leipzig'li arkadaş çevresinden kısa bir süre uzaklaşmasına neden olan bir durum meydana gelmişti. Ülkesine geri dönmüş olan okul arkadaşı Varvara, Clara'yi, birlikte yaşadığı ailesini ziyaret etmesi için Petersburg'a çağırıyordu. Clara, bu anlamlı mektubu heyecan ve sevinç içerisinde okumuştu. Fakat gidebilir miydi? Leipzig'deki arkadaşlarını tam da bu zamanda bırakabilir miydi? Tehlikenin tam ortasında! Ossip onu rahatlatmıştı. Ona bu yolculuğu yapmasını öneriyordu. Annesi, bu yolculuğa karşı çıkmamıştı. Belki de bu yolculuğun, kızını sosyalist arkadaşlarından uzaklaştıracağını ümit ediyordu. Böylece Clara, maceralarla dolu hayatının ilk büyük macerası için yola koyulmuştu. Bütünüyle Ossip'in Çarlık Rusya'sıyla ilgili anlatımlarının etkisinde, Rus Çarının makamı olan ve Neva nehrinin kıyısında bulunan bu zarif,

hayat dolu şehirde yaşanan parıltılı seyrüseferin, bu gösterişli dünyanın arka yüzünü görmeye çalışıyordu. Fakat bunu başaramıyordu ve sonunda bundan vazgeçmesi de pek uzun sürmemişti. Gençliğin verdiği gamsızlıkla, kendini ona dostluklarını sunan arkadaşlarına kaptırdı. İzlediği o muhteşem bale ve tiyatro gösterilerini, konserleri ve Petersburg kışının harika kızak kaymalarını, sonraları çocuklarına tekrar tekrar anlatıyordu.

Bu gezi onun ruhunu son derece zenginleştirmiş ve Rus devrimcilerine ile Alman sosyal demokratlarına duyduğu bağlılığını daha da güçlendirmişti. Geri döndüğünde önce arkadaşlarına uğradı. Cesur ve kararlılıkla illegal çalışmalarına devam ediyorlardı. Clara da yine saftaki yerini aldı.

Fakat artık sabit bir iş bulmalıydı. O zamanlar bayan öğretmenlerin devlet kurumlarında kariyer yapabilmesi neredeyse imkânsızdı. Bu yüzden Clara, Leipzig yakınlarında çocuk mürebbiyeliği ile özel öğretmenlik görevlerine başlamıştı. İşine son derece bağlı, yetenekli bir öğretmen ve sevgi dolu, akıllı bir pedagogdu. Öğrencilerine bütün özverisiyle yardımcı oluyordu. Kendisinden sadece birkaç yaş küçük bu genç kızlar ona çok kısa bir sürede büyük bir sevgiyle bağlanmışlardı.

Clara mesleğine verdiği tüm dikkatine rağmen illegal sosyalist partiyle bağlantısını hâlâ sürdürüyordu. Eskiden olduğu gibi yine gece yarılarına dek kitap okuyordu, fakat bu defa gizlice, çünkü bunu evin sahibinden saklaması gerekiyordu. Antisosyalist yasanın kurbanları için yine eskisi gibi para topluyor, gizli toplantılara katılıyor, hâlâ sosyalist fikirler taşıyordu. Dünya görüşünü, işvereninin evinde de açıldıkla ifade ediyor, öğrencilerine de aşılıyordu. İşvereniyle sıkça tartışıyordu. Onu, karısına köle muamelesi yapmakla, kapışma gelen yoksullara da çok sert davranmakla suçluyordu. Bir gün öfke içerisinde onun yüzüne karşı, pek yakında devrimci halk kitlelerinin onu sokak lambasına astığında onu savunmayacağını haykırmıştı.

1879 sonbaharında, sosyalist hareketin üyeleri ve yandaşları arasında büyük bir sevinç dalgası yayıldı. Partinin

yeni, merkezi bir gazetesi oluyordu; Marx ve Engels destekli "Sozialdemokrat" gazetesinin ilk sayısı 28 Eylülde Zürich'te basılmıştı. Oradan da gizli yollarla Almanya'ya getiriliyordu. Ossip'le Clara da tıpkı diğerleri gibi heyecanla bu yasak sayfaları okumak için sabırsızlanıyorlardı. İkisi de bu gazetenin yoldaşların çalışmalarına eşsiz değerde bir yardım olacağını düşünüyorlardı. "Parti savaşıyor, işte bu yüzden de yenilemez!" diyordu Clara. İllegal çalışmalara bir yıldan bu yana katılıyor olması, inancını daha da sağlamlaştırmıştı.

Sosyal Demokrat Partisi, 1880 yılının ilkbaharında düşmanlarına, sadece hayatta olduğunu göstermekle kalmamış, aynı zamanda daha da güçlendiğini kanıtlamıştır. Reichstag için yapılan iki seçimde de tüm teröre rağmen büyük bir zafer kazanılmıştır. Ossip'le Clara bunu duyduklarında sevinçten ne yapacaklarını şaşırmışlardı.

Partinin, İsviçre'nin Wyden şatosunda bir kongre yaptığını öğrendiklerinde ise, daha da memnun olmuşlardı. Bu kongre 1880 yılının Ağustos ayında yapılmıştı. Partinin başarıları üzerine korkuya kapılan hükümet, baskılarını daha da artırmıştı. Berlin örneğini izleyen Hamburg ve Altona şehirlerinde de sıkıyönetim ilan edilmişti. Bu kez Bismarck, özellikle Leipzig'e, Bebel ve Liebknecht'in evlerine ağırlık verilmesini istiyordu, çünkü haklı olarak hareketin odağının orası olduğunu düşünüyordu. Leipzig'in polis güçleri, takviye edilmiş, ajanlık sistemi genişletilmişti. 1880 yılının eylülünde, Bebel'in, gizli bir üye toplantısında, Wyden'de yapılan kongre hakkında bilgi verdiği bir sırada, polis toplantıyı basmıştı. Orada bulunan 40 kişi tutuklanmış ve karakola götürülmüştü. Büyük bir insan kitlesi polis tarafından götürülenlerin peşine takılmıştı. Tutuklananlar arasında Ossip Zetkin de bulunuyordu. Clara bu olayı öğrendiğinde korkudan paniğe kapılmıştı. Arkadaşına ne olacaktı? O bir Rus'tu, Polonyalı bir yoldaşla Polonya'ya illegal yayınlar sokmuştu. Polis bunu biliyor muydu? Onu Çarın jandarmalarına teslim edecekler miydi?

Bebel'in anlatımına göre, Alman yoldaşlar iki saatlik başarısız bir sorgulamanın ardından serbest bırakılmış-

lardı. Onları suçlayabilecek hiçbir kanıt bulanamamıştı. Hepsinin söz birliğiyle belirttiği gibi, orada bir doğum günü kutlanıyordu. Uzun süredir polis tarafından kuşkuyla takip edilen Ossip Zetkin ise, şehirden sürgün edilmişti. En kısa zamanda şehri terk etmesi gerekiyordu. Clara onu yeniden görebildiği için mutluydu. Fakat birkaç saat içerisinde belki de onu ebediyen kaybedecekti. Onsuz hayat sanki anlamsız ve düşünülemezmiş gibi geliyordu Clara'ya ve ilk kez onu sevdiğini fark ediyordu.

Ossip, eğer yeni bir tutuklama tehlikesiyle karşı karşıya kalmak istemiyorduysa, daha fazla oyalanmamalıydı. Serbest bırakmışından hemen birkaç saat sonra Clara ile arkadaşları onu Leipzig şehir sınırına kadar yolcu ettiler. Clara ve Osssip, can sıkıcı bir suskunlukla yan yana yürüyorlardı, ikisi de düşüncelere dalmıştı, ikisinin de düşünceleri hep aynı noktanın etrafında dönüp duruyordu: Birbirlerine duydukları sevgi ve ayrılık. En nihayetinde Ossip konuşmaya başladı; ona sevgisini itiraf etti, devrimcilerin tehlikeli yaşamından bahsetti, ki bu yaşam, duygularını susturmasını gerektiriyordu. Bir sonuca varamadılar, çünkü Ossip'in hayatı her zamankinden daha belirsiz görünüyordu, gelecekte nerede çalışacağını henüz bilemiyordu. Fakat yine de ayrılık saati onlar için mutluluk verici bir andı. Birbirlerine yazacaklarına ve geleceğe güvenecekleriene dair söz verdiler. Sınıra vardıklarında birbirlerine elveda dediler. Ardından Ossip hızlı adımlarla onlardan uzaklaşmıştı. Clara, arkasından baktı. Ossip, yolun köşesinde son kez dönerek el sallamış ve gözden kaybolmuştu. Clara, metanetle gözyaşlarını tutmaya çalışmış, birdenbire arkasını dönmüş ve arkadaşlarının peşine takılmıştı. Kısa bir süre sonra o da Almanya'yı terk etmişti.

Clara, önce Avusturya'ya giderek, Linz şehrinde özel öğretmenlik yapmaya başlamıştı. Fakat bu işten hiç memnun olamamıştı. Tıpkı daha önce öğretmenlik yaptığı evdeki gibi burada da politik görüşlerinden dolayı pek çok defa çirkin sahneler meydana geliyordu. Sonunda sadece bu işten vazgeçmekle kalmayıp aynı zamanda ev öğretmenliği

mesleğini de tamamıyla bırakmaya ve hayatını -ne olursa olsun- bütünüyle Partiye adamaya karar vermişti. Clara, Petersburg'dan Zürih'e göçmüş olan arkadaşı Varvara'ın daveti üzerine 1882 yazında, İsviçre'ye gidiyordu. Amacı, oradan da Ossip'e gitmekti.

Ossip, Almanya'da şehirden şehre kovalandıktan sonra sonunda Paris'te kendine yeni bir sığınak bulabilmişti. Almanya'da olduğundan daha da kötü bir durumdaydı, hâlâ yoksuldu. Almanya'daki gibi ona destek veren bir ustası da yoktu artık, kaçak yaşamın bütün acılarına göğüs germek zorundaydı. Clara'ya yazdığı mektuplar özlem ve sevgi doluydu. Artık Clara da onu kaybetmek istemediğinden kesinlikle emindi. Onun hayatını paylaşmaya hiç koşulsuz hazırdı.

Bir yaz gününün öğleden sonrası Zürich'e vardı. Arkadaşları onu sevinçle karşılamış ve hemen orada, etkinliğini sürdüren politik kaçakların yaşamlarına girmişti bile. Bu kaçaklar arasında önderliğini Plehanov ve Vera Zassulic'in yaptığı bir Rus grubu da bulunuyordu. Zürih, Alman sosyal demokrasisinin "dış irtibat merkeziydi". Eduard Bernstein ve diğerleri tarafından kaleme alınan Sozialdemokrat gazetesi burada basılıyordu. Zürich-Hottingen'de Volksbuchhandlung yayınevinin çıkardığı, Almanya için düşünülmüş sosyal demokrat yayınlar -kitaplar, broşürler ve bildiriler- hazırlanıyordu. Sozialdemokrat'ın ve Almanya'ya giden diğer yayınların kaçakçılığını yürüten ve aynı zamanda yurt içi dağıtımının büyükçe bir bölümünü de üstlenmiş bulunan o ünlü örgütte buradaydı. Bu örgütlenmenin başında bulunan kişi Julius Motteler'di, August Bebel'in mücadele arkadaşı. Alman işçileri tarafından "Kızıl sahra postasının ustası" lakabıyla onurlandırılan bu adam, muhteşem çalışmalarıyla Bismarck'ın nefretini kazanırken, Alman işçilerinin de sevgisini kazanmıştı.

Clara, yine eski arkadaşlarının, yoldaşlarının yanında bulunmaktan çok mutluydu. Son bir yıldır iş yerlerinde soluduğu o dar çevrenin kokuşmuş havasından, katlanmak

zorunda kaldığı küçük burjuva dar görüşlülüğü, egoizmi ve ikiyüzlülüğünden sonra, adeta gecenin içinden gündüze, cezaevinden özgürlüğe kavuşmuş gibiydi.

Kendini tamamen politik hayata vermişti; tartışmalara katılıyor, gece yarılarına kadar okuyor ve o dönemin önde gelen Marksist teorisyenlerinden biri sayılan Bernstein'in kurslarını takip ediyordu. Clara, İsviçre'ye gelir gelmez kendini illegal çalışmaların içinde önemli bir konumda buluvermişti. Bu nedenle Zürih'te, düşündüğünden daha fazla kalacaktı. Çünkü Clara'nın ülkeye ayak bastığı sıralarda Motteler'in en iyi ve güvenilir yardımcısı, Joseph Belli, Avusturya sınır görevlileri tarafından Polonyaca illegal yayınlarla tutuklanmıştı. Bu olay, Alman mülteci grubu arasında büyük telaşa yol açmıştı, çünkü Belli'nin yokluğuyla birlikte "Kızıl sahra postasında" belirgin bir boşluk oluşu-vermişti. Clara bunu duyar duymaz Motteler'e yardım teklif etti. Clara, becerikli, emektar ve tecrübeli çalışanının yerini dolduramayacağının elbette bilincinde olduğunu, ancak işin kendi üzerine düşecek olan kısmını mutlaka yapabileceğini belirtiyordu. Elinden geleni yapacağına dair söz veriyordu. Clara'ya göre, gazeteyi düzenli olarak teslim alan Alman yoldaşlar için dağıtımda bir aksaklık olmamalıydı.

Julius Motteler, karşısında oturmuş, dokunaklı sözlerle ona ricada bulunan bu genç yoldaşa bakıyordu. Yardımını kabul etmeli miydi? Zor bir karardı. Henüz gençti, illegal işlerde çok az bir tecrübeye sahipti. Üzerine alacağı görev tehlikeliydi ve büyük bir sorumluluk gerektiriyordu. Ayrıca, bu görev mutlak bir güven, ağzı sıkılık ve oldukça beceriklilikle soğukkanlılık gerektirmekteydi. Çünkü "Kızıl sahra postası" örgütlenmesi, ajan ve gümrük görevlilerinden oluşan koca bir ordunun yanı sıra, Bismarck ve İsviçre polisiyle de sürekli olarak bir savaş halindeydi. Almanya'daki illegal parti sisteminin büyük bir kısmı ile Partinin binlerce yoldaşının ve arkadaşının emniyeti, üyelerinin, özellikle de merkeze en yakın yardımcılarının ellerindeydi. Bu genç hanım tüm bunların üstesinden gelebilecek miydi? Fakat onu güvenilir, Partiye sadık, ayrıca becerikli ve görev bilinci

yüksek biri olarak tanıtmışlardı. Clara'nın kararlı, cesur yüzünde, bu deneyimli insan sarrafının hoşuna giden bir şeyler vardı. Uzun bir süre sustuktan sonra şöyle dedi:

> "Pekâlâ yoldaş, bize yardım edin - ancak büyük bir sorumluluğu üstlendiğinizi de hiçbir zaman aklınızdan çıkarmayın."

Böylece Clara, Motteler, karısı ve diğer yoldaşlarla birlikte Hottingen Volksbuchhandlung'un arka odasında çevik parmaklarıyla gazetelerin ve bildirilerin paketlenip adreslenmesinde yardımcı oluyordu. Kısa bir süre içerisinde de dağıtım örgütünde çalışanlarla yazışmaya da başlamıştı. Bu karmaşık bir işti ve Clara'nın bütün performansını gerektiriyordu. Bütün materyal, değişik ambalaj ve açıklamalarla, birbirinden farklı gönderici adresleriyle yüzlerce paketlere konuyor ve memlekete gönderiliyordu. Bir kısmı da yoldaşlar tarafından gizlice sınırdan geçiriliyor ve bizzat Almanya'da paketlenerek postalanıyordu. Çoğu zaman adreslerde değişiklik oluyordu. Çünkü alıcısı aniden tutuklanmış veya polisin eline geçmiş olabiliyordu. İrtibatlarda sıkça bu tür kopukluklar oluyor ve o durumda yeni yollar aramak zorunda kalınıyordu. Dağıtım konusunda en ufak bir ihmalkârlık, en ufak bir yanlışlık, sadece tek tek kişileri değil, koca grupları da tehlikeye sokuyor veya hiç yoktan çok değerli malzemelerin polisin eline geçmesine neden olabiliyordu. Yoldaşların bilgi ve talimat aldıkları Sozialdemokrat gazetesinin düzenli dağıtımı, denilebilir ki, Almanya'daki örgütlenmenin ve illegal Çalışmanın bel kemiğini oluşturuyordu. Bu nedenle çalışmalar katı bir disiplin ve aynı oranda bir emekle yürütülmek zorundaydı. İşler hızlı ve titiz olmalıydı, kimi zaman, büyük bir dağıtımla baş edebilmek için veya sınırda bir yerlerde ya da Almanya'da dağıtım sırasında bir takım zorluklar ortaya çıktığında, gece-gündüz durup dinlenmeden çalışmak gerekiyordu. Ayrıca, her zaman uyanık olmak gerekiyordu; evin etrafında çoğu zaman şüpheli kişiler gizlice dolaşıp duruyor, nelerin olup bittiğini öğrenmeye çalışıyor ve Motteler'in çalışanlarına yaklaşmaya çalışıyorlardı. Kimi zaman İsviçre polisinin

geldiği de olurdu. Fakat Motteler, yeni yardımcısından oldukça memnundu; Clara büyük bir özveri ve görev aşkıyla çalıştığı için, gelişebilecek her duruma şaşılacak derecede hakim olabiliyordu. Ona yardımcı olan nitelikler, hızlı ve net düşünebilme yeteneği ile olağanüstü dikkatiydi.

Kısa bir süre sonra Clara ile Motteler çifti arasında, Zürih günlerinin sonrasında da varlığını sürdürecek olan samimi bir arkadaşlık gelişmişti.

"Kızıl postanın ustası" da Clara gibi Erzgebirge bölgesinden geliyordu. Crimmitschau'da dokumacılık yapmıştı. O nedenle, Clara ile Mottelerler mütevazı evlerinde işlerini bitirdikleri zaman veya paketleme yaparken sıkça memleketlerinden bahsederlerdi. Motteler, genç yardımcısına, August Bebel'le birlikte örgütleyip yönettikleri zavallı Saksonya! tekstil işçilerini ve çorapçılarını anlatıyordu. Motteler, basit ve etkileyici konuşmasıyla, kapitalist üretim şeklinin Saksonyalı dokumacılara ve çorapçılara yaşattığı cehennemden, sefaletten ve binlerce çalışkan insanın düştüğü ümitsizliklerden ve ruhsal acılarından söz ettiğinde, Clara kendini yine Wiederau'da hissediyor ve çocukluğunda tanık olduğu o iç daraltıcı durumların aynını sanki yeniden yaşıyordu. Tek farkı, artık her şeyi daha iyi anlayabiliyor, olayların birbiriyle bağlantılarını daha iyi görebiliyor ve çıkış yolunu biliyordu. Çıkış yolu, sosyalizm için savaşmaktı; bu savaş, ezilenlerle aynı duyguları paylaşmasından ve sömürgen sınıfın vahşiliğine karşı duyduğu nefretten doğan ve dünyanın değişmesine katkıda bulunmak için şekillenen kesin iradesinden kaynaklanıyordu. Julius Motteler, hemşehrilerinin yoksulluklarının yerine onların mücadelelerinden bahsetmeyi daha çok severdi. Memleketinin dokumacıları ve çorapçılarıyla gurur duymakta haklıydı, çünkü Bebel ile Liebknecht'in Kuzey-Almanya Reichstag'ına yolladığı genç işçi sınıfının ilk çekirdek grubunu onlar oluşturuyordu, ayrıca 1870/1871 Alman-Fransız savaşı sırasında Fransız işçileriyle kardeşçe bir dayanışma gösteren de onlardı. August Bebel gibi Julius Motteler'in de kadın hakları konusunda sosyal

demokrasinin cesur ve ilerici sözcülerinden biri olması, Clara için özel bir değer taşıyordu. Pek çok işçinin ve sosyal demokratın bile kadının çalışmasına karşı olduğu bir dönemde o, kadınların da harekete katılması gerektiğinden ve ekonomik bağımsızlığından yanaydı.

Julius Motteler, aynı zamanda altmışlı yıllarda Almanya'nın Crimmitschau kentinde I. Enternasyonal tarafından kurulan Enternasyonal Manifaturacılık ve El Sanatları Sendika Kooperatifinin örgütleyicisi ve yöneticisiydi. Sendikasında kadın işçilerinin bulunmasına çok büyük önem veriyordu. Kadınlar, onun, kadınların gücüne duyduğu inancını sarsmamışlardı. Motteler, çoğu zaman Clara'ya, birlikte çalışmış olduğu kadın işçileri anlatıyordu. Örneğin, dokumacı Christine Peuschel, ajitatör ve örgütleyici olarak öylesine mükemmel işler başarmıştır ki, bu pek çok erkeğin kendinden utanmasına neden olmuştur. Bu kadın, büyük dokumacı kongrelerinde enerjik tavırlarıyla kadın haklarını savunan herhalde ilk Alman kadın işçisiydi. Başarılı bir konuşmacı olan bir başka kadın da Dokumacı Ana'ydı. Bütün zorlukların üstesinden gelebilen ve büyük bir saygınlığı olan bu kadın, toplantılara her zaman iki oğluyla birlikte katılırdı. Motteler'in andığı kadınlar arasında felçli, yoksul, küçük bir kadın da vardı; akıllı, konuşkan ve çok okuyan bir kadın olan Terzi Misselwitz, sosyalist fikirlerini çalıştığı ailelere aktarırdı. Onlar gibi, pazarlarda ve teslimat günlerinde çevre köylerden gelen kadınların yanına oturarak, -hani "sıcak bir içeceğin", "bir lokma ekmeğin" paylaşıldığı yerlerde,- durumlarının zorluğu ve başkaca sorunlar hakkında sohbet eden ve "güzel zamanlar için beslenen umudun zayıf kıvılcımını, sosyalist özgürlüğün, eşitliğin, kardeşliğin coşkusuyla yükselen bir aleve dönüştüren ve işin, bizzat işçilerin kararları ve irade-leriyle özgürleşebileceği inancının parlak ışığını" yakan pek çok Crimmitschaulu kadın ajitatör bulunuyordu.

Clara bu kadınları sevmeye başlamıştı, onlara saygı duyuyordu; tıpkı "Kızıl sahra postasında" onunla birlikte çalışan ve illegal çalışmaların büyük sorumluluk gerektiren

önemli bir kısmını öylesine bir doğallıkla üzerlerine alan diğer iki kadını sevdiği ve saydığı gibi. Biri Bayan Motteler'di, diğeri de hapse atılmış olan Joseph Belli'nin karısıydı. Bayan Belli, çocuk arabasıyla büyük partiler halinde illegal gazeteleri sınırdan geçiriyor, tıpkı bazı erkeklerin yaptığı gibi sınır polisleri ve gümrük görevlilerinin cesurca üstesinden geliyordu.

O sıralar Zürih'te yeni yayınlanmış olan Bebel'in "Kadın ve Sosyalizm" adlı kitabının yanı sıra Motteler'le yaptığı sohbetler, Clara'nın, kadının kurtuluşu için verilen savaşın, -ki o bunu bir Auguste Schmidt öğrencisi olarak her şeyden çok istiyordu- sefaletin ve insanın insan tarafından sömürülmesinin ortadan kaldırılması için verilen savaşla tıpatıp aynı savaş olduğunu anlamasına yardımcı oluyordu. Özellikle tüm umutlarını sosyalizmin inşasına bağlaması gerekenler kadınlardı.

Clara, "Kızıl sahra postası" ustasının yanında üç ayı aşkın bir süre kalmıştı. 1883 yılının Ocak ayında Belli'nin serbest bırakılacağı ve ülkeye geri döneceği haberi gelmişti. Bunun üzerine Clara, bavullarını topladı ve Paris'e gitmek üzere yola çıktı.

III
SÜRGÜNDE

1

Clara, Ossip'i Montmartre'da fakirane bir odada, perişan giysiler içerisinde ve açlıktan elmacık kemikleri dışarı fırlamış bir halde buluvermişti. Gerçi Clara odaya girdiğinde şömine yanıyordu ve küçük eski masanın üzerinde beyaz ekmek, tereyağı, peynir, hatta şarap bile bulunuyordu ve Ossip ona bunları gayretle ikram ediyordu. Ama Clara bu odacığın her zaman böyle sıcak olmadığını ve sofranın bu bolluğunun aslında büyük emeklere borçlu olduğunu çok iyi tahmin edebiliyordu.

Clara, yine onun yanında olabilme sevinci ile şefkat duygularından başka hiçbir şey hissetmiyordu.

Ossip'in yaşadığı hayat zordu. Birlikte o odada kalmaya devam ettiler. Ossip, nadiren ödenen çeviri ücreti ve makalerinden kazandıklarıyla ancak kıt kanaat geçinebildiği için Clara da kendine bir iş bulmak zorundaydı. Yabancı uyruklu olmalarının avantajıyla çok iyi işlerde çalışabilirlerdi. Ama bu ancak, onların politik inançları pahasına gerçekleşebilirdi. Böylece Clara, mevcut politik mültecilerin olanakları ölçüsünde evin geçimine katkıda bulunmakla yetindi. Kocası gibi o da ara sıra çeviri yapıyor ve özel ders veriyordu. Pek iç açıcı işler değildi bunlar, üstüne üstlük az da ödüyorlardı üstelik, politik kaçakların bu geçici işleri bulabilmek uğruna yaşadıkları zorluklar,

işin kendisinden daha fazla zamana ve emeğe mal oluyordu. Clara, ilk günden itibaren kendini politik hayatın seline bırakmıştı. Ki bu sel, küçük Zürih'e göre Paris'te, çok daha ateşli ve geniş çaplı bir coşkuyla çağlıyordu. Kocası aracılığıyla Rus mülteci grubunun tam içinde yer almaya başlamıştı. Zamanla onlarla anlaşabilecek düzeyde Rusça öğrenmişti. Ossip onu, orada yaşayan Alman sosyal demokratlarla da tanıştırmıştı. O sıralar bütün mülteci gruplar arasında politik gerginlikler meydana geliyordu. Rus grubunda, Plehanov öncülüğündeki Marksistler ile hâlâ etkinliğini sürdüren halkçı kalıntılar arasında, Alman grubunda ise, devrimci sosyal demokratlarla Paris'te sosyal demokrat grupla temasa giren her çeşit reformcu grup arasında şiddetli tartışmalar hakimdi. Provokatörlerle ve Bismarck'ın ajanlarıyla gelişen bazı sürtüşmeler de gündemde sıkça yer alan sahneler arasındaydı. Clara, Alman Sosyal Demokrat Derneği'nde hiçbir toplantıyı kaçırmıyordu. Kocası, bu dernekte, politik kursların yöneticisi ve Sozialdemokrat gazetesinin muhabiri olarak öncü bir rol üstlenmişti. Kocasının tüm çabalarına rağmen bu toplantılarda söz almamakta direniyor, fakat bütün tartışmalara hararetle katılıyordu. Yoldaşlarla yaptığı özel konuşmalarda keskin tavırlarıyla fikirlerini belirtiyor, toplantılarda ise, tepkilerini kalabalık içerisinden yükselttiği seslenişleriyle sınırlıyordu. Toplantıların birinde bir muhbirin dramatik bir şekilde deşifre edilişine tanık olmuştu. Bu sahneyi asla unutmayacaktı. Clara, daha o zamanlar bile oportünist yaklaşımlar konusunda ince bir görüşe sahipti; gereken doğru, devrimci tavrı hemen belirliyor ve değişmezlikle koruyordu.

Evliliği mutlu bir evlilikti ve hep öyle kaldı. Bu evlilik, sadece gönül birlikteliğinden ibaret değildi; her şeyden önce sağlam bir iradeyle son nefeslerine kadar hizmet edecekleri ortak bir ideal üzerine kurulmuş bir kavga birlikteliğiydi.

Birlikteliklerinin ilk dönemlerinde tüm yoksulluklarına rağmen pek çok güzel gün geçirmişlerdi. Alman kulübünün eğlencelerine severek katılırlardı. Paris'in politik kaçakları,

kasvetli yaşamlarına rağmen hep birlikte eğlenmeyi de ihmal etmiyorlardı. İçten sohbetler ediliyor, şarkılar söyleniyor ve dans da ediliyordu. Dans etmeyi çok seven Clara, her zaman en şamatacılar arasındaydı.

Evlendikten bir yıl sonra ilk çocuğunu dünyaya getirdi. Bir oğlan çocuğuydu, adını Maxim koymuşlardı. İki yıl sonra da onu küçük bir oğlan kardeş takip etmişti. Çocuklar anne ve babalarının tüm mutluluklarıydı. Clara onları en narin yaşlarından itibaren büyük bir itinayla yetiştiriyor, şefkatli anne sevgisiyle kuşatıyordu. Clara, yaşadıkları yoksul çevrede bu iki küçüğün, sağlıklı ve neşeli çocuklar olarak büyümelerini, bin bir fedakârlıkla mümkün kılabilmiştir.

Yoksulluk ve sıkıntılar çocukların doğmasıyla daha da artmıştı. Henüz ilk çocuklarını bekledikleri günlerde bu genç kadının -doğum ve bebek için gereken acil şeyleri temin edebilmek için- son ana kadar çalışması gerekiyordu. Clara, bazı günler karnı burnunda olduğu halde, elli basamağı çıkmak zorunda kaldığını anlatıyordu. Çocukların ikisi de dünyaya geldiğinde hayat daha da zorlaşmıştı. Daha önceleri kıt kanaat yaşıyorlarken şimdi en acil ihtiyaçları bile temin etmekte zorlanıyorlardı. Küçük odacıklarından çıkıp iki odalı bir daireye taşınmışlardı. Ancak mobilya eksiklikleri vardı. Günlerinin çoğu açlıkla geçiyordu. Bir parça çiğ at eti -Clara ona "deh deh" derdi- onlara göre, sadece daha büyük bir işi almayı başardıklarında, kendilerine bahşettikleri bir lükstü. Fakat çoklukla bir parça ekmeği dahi bulamıyorlardı. Clara, bütün proleter annelerin böyle durumlarda yaptığını yapıyor ve kocası biraz daha iyi yiyebilsin, çocukları süt içebilsin diye kendi lokmalarından tasarruf ediyordu.

Giysi alacak paraları yoktu, tıpkı diğer birçok önemli ihtiyaçlar için olmadığı gibi. Çoğu zaman kira da ödenemiyordu. Mültecilik yaşamında tüm devrimcilerde olağan olduğu üzere, birçok defa son pılı pırtılar ödünç sandığına yollanırdı. Clara, perişan giysilerini saklamak için o zamanlar Fransa'da cachemisere (sefalet örtüsü) denilen geniş bir pelerinle örtünüyordu.

Yine kirayı ödeyemedikleri bir gün ev sahibi tarafından öfkeyle dışarı kovulmuşlar, polisin aracılığıyla da sokağa atılmışlardı. O gün, bu küçük aile için çok kötü bir gündü, geceyi meskensizlerin barınaklarında veya sokakta geçirmekten çok korkuyorlardı. Clara, cachemisere'sine sarılmış, bir yanında korku içerisindeki büyük oğlu, kucağında da küçüğüyle üzgün bir halde, öylece bir bankın üzerinde oturuşunu her zaman hatırlardı. Cebinde ne bir sous* ne de elinde bir parça ekmek vardı. Ossip, ailesine kalacak bir yer bulmak için oradan uzaklaşmıştı. Onun yokluğu Clara için sanki sonsuz bir zaman dilimiydi ve çocukların hatırına gözyaşlarını zorlukla bastırmaya çalışıyordu. İşte, köşede görünmüştü bile, yüzünün gülmesinden bir çözüm yolu bulduğu anlaşılıyordu. Gerçekten de iyi, güzel bir haberle geri gelmişti: Sıcaklık, yatacak bir yer ve ışık bekliyordu onları. Mülteci bir Rus kadını onlara oturduğu dairesini bırakmıştı. Clara Zetkin, Paris'te yaşadığı bu ve başka durumlar itibarıyla uluslararası proletarya dayanışmasına kendi yaşamında birçok defa tanık olmuştur. Sonraları birçok kez dile getirdiği gibi, politik savaşçıların ve özellikle mültecilerin kendi aralarındaki dayanışması olmasaydı herhalde kaybolup giderlerdi.

Çocuklar olmasına rağmen hâlâ çalışmaya devam ettiği için proleter bir anne olarak yüklenmiş olduğu ağır görevleri ile işini bir arada yürütmesi gerekiyordu. Elinden gelen mütevazı çarelerle çocuklarını beslemeye çalışırken, tüm kısıtlamalara rağmen ne yazık ki, en gerekli ihtiyaçlar bile karşılanamıyordu. Çeviriler peşinde koşuyor, kütüphanelere gidiyor, ders veriyor, yemek pişiriyor, çamaşır yıkıyor, evi temizliyor, dikiş dikiyor, yama yapıyor, çocuklara bakıyordu ve bu eziyet bir türlü bitmek bilmiyordu. Fakat yine de politik yaşamdan geri kalmıyordu. Evet, yıllar geçtikçe politik faaliyetleri de büyüyordu. Çünkü proleter bir kadın olarak tüm çabaları ve eziyetleriyle sürdürmek zorunda olduğu hayatı, onu, işçi sınıfının kavgasıyla daha da birleştiriyordu. Eskiden olduğu gibi Alman Derneği'nin

* Sous: Fr. metelik, para

hiçbir toplantısını kaçırmıyordu, ama Fransa'da yaşadığı yıllar, onun -asıl okulu sayılan- Fransız işçi hareketiyle gittikçe daha sıkı kaynaşmasını sağlayacaktı.

2

Clara Paris'i iyi biliyordu. Öğrenme heveslisiydi, halkın yaşantısıyla sıkı bir ilişki içerisindeydi ve her şeyi Marksist dünya görüşünün ölçütleriyle değerlendiriyordu. Böylece, yaklaşık yedi yıl sürecek olan Paris sürgününü bu büyük ve canlı şehrin yaşamının derinliklerinde geçirecekti. Zenginliğin ve yoksulluğun bağıran karşıtlığını, dünya şehrinin parlak yansısının ardındaki acı dolu, korkunç sefaleti, burjuva demokrasisinin bayram ettiği bu ülkedeki değişik halk katmanlarına mensup emekçilerin- binlerce sıkıntısının, memleketi olan Almanya'dan daha aşağı kalmadığını görebiliyordu.

Ossip'in veya kendi işlerini teslim ettiği günlerde eve dönmek için şehirde saatlerce yol yürüyordu. Çünkü cebinde atlı tramvay için gerekli olan metelik parçası, çoğu zaman bulunmazdı. Bu yollar onu sıklıkla zenginlerin yaşadığı semtlere götürürdü; görkemli sarayların, villaların, renk cümbüşü bahçelerin önünden, fıskiyeli havuzlarla süslenmiş çiçekli meydanlardan, bulvarlardan geçerdi. Kibar cafe'lerin önünde aperatif alan, gruplar halinde avare dolaşan şık beylerle karşılaşırdı. Gezinti yerlerinde moda budalası züppeleri, değerli tuvaletler içerisinde hanımefendileri ve yanlarında dadılarıyla dolaşan süslü püslü çocukları görürdü. Üzerlerinde "Bahar", "Hanımların Cenneti" gibi isimler yazan şaşaalı dükkânların, yeni mağazaların, yoksulların sahip olabilmeyi asla hayal bile edemeyeceği türden lüks eşyaların bulunduğu, gösterişli ve büyük vitrinlerin önünden geçerdi.

Clara yıllar sonra Paris'in bu yollarını anarken, gördüğü bu refah dolu yaşamın ona hiçbir zaman çekici gelmediğini, aksine, çalışanların sırtından geçinen bu asalaklara duyduğu öfkesini daha da artırdığını belirtiyordu. Yolu bu

semtlere her düştüğünde, oralardan adımlarının son hızıyla geçtiğini söylüyordu.

Oysa yoksulların yaşadığı semtleri, Faubourg St. Antoine gibi kasvetli, yüksek yapılı kiralık kışlaların; renksiz, iki büklüm biçimleriyle işçilerini, solgun benizleri, hüzünlü ve hatta kin dolu gözleriyle kederden bitkin düşmüş, gece gündüz bu evlerde çile dolduran kadınları ve sanki gölge çiçekleri misali büyüyüp yetişen küçük, hastalıklı proleter çocuklarını, Clara Zetkin çok iyi tanıyordu.

Clara, -kocasıyla birlikte- Berlinli işçiler için yazdığı birçok yazıda, çalışanların Paris'ini betimliyordu: Çalışanların ağır ve yürekli yaşamları, büyük mücadeleleri, giderek büyüyen endüstrileşmeyle birlikte günbegün sefalete sürüklenen küçük işletmecilerin sorunları, işsiz kalan aydın kesiminin yaşadığı zorluklar. Ossip ve Clara, trajik betimlemeleriyle sefaletin en berbat şekliyle gizlendiği mekanları da yazıya döküyorlardı: Yersiz yurtsuz erkeklerin, kadın ve çocukların, insafsız gözcüler tarafından tartaklanarak bir araya tıkıştırıldığı gece barınaklarını; polislerin hışmına uğrayarak, oralardan kovalanana kadar parklardaki bankların üzerinde veya Sen köprüleri altında ümitsiz uykulara dalan insanları; özellikle lüks endüstri alanında alışılagelen kadın ve çocuk istismarını; işçilerin, temiz suyun bulunmadığı, hiçbir sağlık donanımının olmadığı halde içinde yaşamaya zorlandığı o havasız delikleri ve en nihayetinde de sözüm ona burjuva sosyetesi hayırseverliğinin sunmuş olduğu, önünde işsizlerin uzun kuyruklar oluşturduğu, insanların eski sardalya kutularından veya saksı parçalarından hırsla çorbalarını içtikleri sosyal yardım mutfaklarını dile getiriyorlardı.

Clara'nın Fransız devrimci işçi hareketiyle olan ilişkisi oldukça sıkıydı. Onların mücadelesine adeta bir Fransız gibi omuz veriyordu. Onu tanıyan işçiler, kayıtsız şartsız onların sorunlarını ve umutlarını paylaşan bu genç, atılgan Alman kadınını çok seviyorlardı. Clara'nın Fransa'ya geldiği sıralar Fransız işçi hareketi, Paris Komünü sonrasında tepelerine indirilen darbelerden sonra yeni yeni toparlanı-

yordu. Politik olduğu kadar sendikal açıdan da yeni örgütlenmeler oluşuyordu, grevler ve politik savaşlar yapılıyordu. Paris, daha önceleri de olduğu gibi işçilerin ve onların kadınlarının büyük gösterilerine tanık oluyordu. Üçüncü Cumhuriyet, hayatta kalan Komün liderlerini atfetmişti. Bu liderler, mahkûmiyetlerinden ve sürgünlerden yeniden evlerine dönmüşler ve proleterler arasındaki çalışmalarına bıraktıkları yerden devam ediyorlardı. Clara kısa sürede içlerinden en ünlüleriyle tanışıvermişti: Enternasyonal'in şairi Pottier, tutkulu savaşçı Louise Michel, Charles Longuet ve karısı, aynı zamanda Karl Marx'ın en büyük kızı Jenny. Ancak ne yazık ki Jenny, Clara'nın Fransa'ya gelişinden bir yıl sonra ölmüştür.

Clara'nın Karl Marx'ın ikinci kızı Laura Lafargue, kocası Paul Lafargue ve Fransız işçi hareketinin Marksist kanadının lideri Jules Guesde ile olan tanışıklığı, onun için büyük değer taşımaktaydı. O dönemin ateş ruhlu devrimcisi Jules Guesde, Clara'yı derinden etkiliyordu. Fakat Lafargue'lerle onunla olduğundan daha yakın bir dostluk içerisindeydi. Özellikle onlar sayesinde Fransız işçi hareketini ve problemlerini daha yakından tanıma fırsatı bulmuştu. Paul Lafargue ve Guesde, Devrimci Marksist Fransız İşçi Partisi'nin kurucularıydı. Bu parti, Fransız işçi hareketine o zamana kadar egemen olan Marksizm öncesi fikirlere, özellikle de Proudhon'un anarşist fikirlerine, cesur Blanqui'nin darbeciliğine ve Paris Komünü yenilgisinden sonra Fransız işçileri arasında güçlü bir etkinlik kazanan reformist akımlara karşı zorlu bir mücadele sonucunda oluşmuştur.

Clara kesin bir kararlılıkla devrimci marksist kanattan yanaydı. Zamanı elverdikçe Devrimci Marksist Fransız İşçi Partisi'nin kurucularını mücadelelerinde destekliyordu. Laura Lafargue ile birlikte ajitasyonlara katılıyordu. İşyerlerinin yakınlarında, toplantılar sonrasında ve uygun gördüğü her fırsatta erkek ve kadın işçilerle sohbet ediyordu. Laura ile birlikte kadınlar arasında bir hareket geliştirmek için çabalıyor, Laura'nın kaleme aldığı "Le Socialiste" gazetesinin tanıtım çalışmalarına katılıyordu. Clara daha

sonraları, Laura ile birçok kez bir gazete bayiinden diğerine gidip geldiklerini anlatıyordu. Her yerde "Le Socialiste" gazetesini soruyor, bulamadıklarında da sözde bir gücenmişlik sergiliyorlardı.

Clara'nın özellikle anımsadığı olaylar arasında, Parisli işçilerin büyük gösterileri yer alıyordu. Binlerce kadın ve erkek, kırmızı flamalarıyla, devrimci bir coşku ve savaş şarkıları eşliğinde, şehrin caddelerinden geçerdi. Her yılın mayıs ayında şehit Komüncülerin anısına, Fransız işçilerin kutsal kabul ettiği Komüncüler Duvarı'na çelenkler bırakıp liderlerinin söylevlerini dinlemek için Pere Lachaise mezarlığına akın eden bu muazzam alaylar, uzunca bir süre Clara'nın gözlerinin önünden gitmemişti. Bu gösteriler her defasında polis tarafından saldırıya uğrardı; polisler kılıçlarıyla göstericilerin üzerine üşüşürlerdi. Her zaman işçilerle polisler arasında kırmızı flamalar yüzünden çatışmalar çıkardı. Anlattığına göre, Clara her zaman bu çatışmaların odağında bulunurmuş.

Clara'nın anıları arasında, daha önce Eudes Komünü generali olan ve bir grev toplantısı sırasında ansızın ölen bir işçi liderinin cenazesi dolayısıyla düzenlenen büyük bir gösteri de vardı. Bu gösteri esnasında da polisle çatışmalar meydana gelmişti. Çok sayıda gösterici yaralanmıştı. Her zamanki gibi Clara yine, flamayı vermemek için dövüşenler arasındaydı. Polisler, işçilere çılgınlar gibi saldırıyordu. Çatışma esnasında sürekli sloganlar atılıyordu; "Vive la Commune!" diye bağırıyorlardı. Clara, o an ansızın korkunç bir darbe hisseder. Ayağına bir kılıç darbesi gelmiş, yere düşmüştü; doğrulmaya çalışmış ama kalkamadan yeniden düşmüştü. Gözlerini kapamıştı. Sanki birileri onu çiğneyerek üzerinden geçiyordu. Biri onu yukarı çekmişti. Yarı baygın bir halde güçlü kollar tarafından tutulduğunu hissedebiliyordu. Kendine geldiğinde bir evin karanlık avlusunda yalnız başınaydı. Ayağı şişmiş, müthiş derecede ağrıyordu. Yalpalayarak kapıya gider, ama kapı kilitlidir. Umutsuzca yere çöker. "Ossip... Çocuklar, nasıl da korkacaklar!" diye düşünür.

Akşama kadar bekler. Sonra bir adam gelip kapıyı açar ve ona kuşkulu gözlerle bakar; Clara'nın üstü başı kirlenmiş, giysileri yırtılmış haldedir. Clara korkuyla, "Acaba polisi mi çağıracak?" diye düşünür. Bu, hakları olmayan yabancı bir kadın için çok kötü sonuçlara neden olabilirdi. Fakat adam onun gitmesine izin verir. Clara ağrılar içerisinde zar zor evine varır. Ossip onu dehşet dolu saatlerin yüzüne yansıdığı bitkinlikle karşılar. Zetkin'lerin faaliyetleri, onların Alman, Rus ve Fransız hareketinden uzaklaşmalarını gerektirecek en ufak bir yılgınlığa dahi neden olmuyordu.

Zetkin'lerin evi, Paris'te yaşayan tüm marksist mültecilerin odak noktası durumundaydı. Küçük, fakirane döşenmiş odalarda çoğu zaman yirmi veya daha da fazla insan bir araya toplanırdı, ayakta veya oturarak. Bununla beraber, bu bir araya gelişlerde Avrupa'nın tüm dilleri konuşulurdu; Fransızca, Almanca ve Rusçanın yanı sıra ağırlıklı olarak İtalyanca, İspanyolca, İngilizce ve yayvan Amerikan aksanıyla konuşulan İngilizce de işitilebiliyordu. Gelen ziyaretçilerin hemen hepsi önemli kişilerdi: Dünyanın değişik ülkelerinden işçi partisi üyeleri, sendika çalışanları, devrimci aydın kesimlerin ileri gelenleri. Üzerinde tartışılan sayısız sorunlar arasında ekonomik, sanatsal ve bilimsel sorunlar; uluslararası politika ve özellikle de uluslararası işçi hareketi bulunuyordu. Bu toplantılarda tecrübeler aktarılıyor, bilgi ve edebiyat alışverişi yapılıyor, ilişkiler kuruluyor, uluslararası işbirliği olasılıkları konusunda fikirler ileri sürülüyordu.

Evlerindeki bu uluslararası toplantılar, Zetkin çifti için pek de tehlikesiz sayılmazdı. Fransız polisi, varlığını onlara her an hissettiriyordu. Bismarck'ın muhbirleri ve başka devletlerin ajanları evin etrafında dolanıyordu. Hatta Çar'ın bir ajanı Zetkin'lerin oturduğu binaya yerleşmişti. Fakat buna rağmen Clara ne pahasına olursa olsun bu toplantıların devamından yanaydı. Çünkü bu toplantılarda değeri ölçülmez bir bilgi ve tecrübe zenginliği ile donanıyordu. Clara o sıralar, dönemin belli başlı ülkelerinde meydana

gelen işçi hareketlerini ve sorunlarını inceden inceye öğrenebiliyordu. Fakat onun için her şeyden önemlisi, uluslararası kardeşlik gücünün bilinciydi, ki bu bilinç, Clara'nın işçi sınıfının uluslararası mücadelelerle sağladığı canlı ilişkilerle daha da pekişiyordu. Clara Zetkin, Paris'teki emekçilerin büyük uluslararası ailesine katılarak daha da olgunlaşıyordu. "Altın Enternasyonal"e karşı verilen savaşın sadece işçilerin uluslararası kardeşliğiyle kazanılabileceği gerçeğini, sarsılmaz bir inançla kavramıştı artık. Bu inancı ülkesine de taşımıştı. O, Alman işçileri ve kadınları arasında her zaman uluslararası dayanışmanın elçisi olarak görülmüş ve -Rosa Luxemburg Almanya'ya gelene kadar da- Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde enternasyonalizmi en mükemmel şekliyle savunan kişi olmuştur.

Tüm çalışmalarına rağmen geniş çaplı, önemli araştırmalar için yine de zaman bulabiliyordu. Paris'te geçirdiği sürgün yıllarında, başta Marksist teorinin derin ve kapsamlı bilgileri olmak üzere, tüm zengin bilgi birikiminin esaslarını, dağarcığına işlemişti. Ki bu esaslar, daha sonraları, yani uluslararası işçi hareketinin en ön safında savaştığı sıralar, dostlarını olduğu kadar düşmanlarını da hayran bırakacaktı. Leipzig'de olduğu gibi burada da saatlerce kitapların başından ayrılmıyordu. Marx ve Engels'in eserlerini inceliyordu. Çağdaş tarihin sorunlarını irdeleyen "Komünist Manifesto" ve Egels'in "Ütopyadan Bilime-Sosyalizmin Gelişimi" adlı eserlerin yanı sıra özellikle "Kapital"in birinci cildini inceliyordu. Bu esere iyiden iyiye kendini kaptırıyor, durmaksızın okuyor, düşünüyor, güncel yaşamla tarihi karşılaştırıyor ve hepsini adeta zihninde canlandırıyordu. Eşsiz öğretmenlere sahip oluşu büyük bir şanstı. Marksist öğretiyi çok iyi bilen biri olan eşinin yanı sıra, bilhassa Lafargue'lerin, -ki onlar bizzat Marx tarafından eğitilme şerefine nail olmuşlardı- ona çok yardımları olmuştu. Clara Zetkin, eski Alman sosyal demokrasisinin çok az sayıda liderlerinin yapabilmiş olduğu Marksist öğretinin anlamını, dünyayı harekete geçiren gücünü, derinden kavramış ve hayatının tüm emeğini bu temel üzerinde

oluşturmuştur. Clara, büyük insan ve savaşçı Karl Marx'a yaklaşmış olan nadir insanlar arasındadır.

Onun hayatında önemli sayılabilecek diğer araştırmalar arasında Fransız Devrimi de yer alıyordu. Özellikle Paris Komünü ve büyük burjuva devrimi onu oldukça meşgul etmişti. Hayatta kalanların gerçek öykülerinden öğrendiği komüncülerin kahramanlıkları, onu derin bir saygıyla hayranlık içerisinde bırakıyordu. Burjuva devrimini araştırırken, dikkatini halkın kahramanlık rolü üzerinde yoğunlaştırıyordu, özellikle Parisli halkın; ardıllarıyla caddelerde gösterilere katıldığı, yürekli, ateşli Paris halkı. Halk kitlelerinin tarihsel rolü, o günlerde Clara'nın gözlerinin önünde açıkça belirginleşiyordu. Clara, basit, sıradan insanların gücüne hayatı boyunca büyük bir güvenle inanmıştır. Bu inanç onun devrimci bilincini oluşturan başlıca unsurdu. Fransız devrimlerinin hepsinde kadınların da cesurca savaşmış olduğunu görüyordu. Paris'te yaşadığı yıllarda, kendi tecrübelerinden de bildiği ve sayısız defa tanık olduğu kapitalist toplum düzenindeki kadınların ve annelerin içler acısı yaşamlarının bilinciyle Clara da, emekçi kadınların, işçi sınıfının kurtuluş mücadelesi içerisine çekilmesi gerektiği, hatta işçi sınıfının zaferi için onların katılımlarının kaçınılmaz olduğu inancı gelişmişti. Fransız kadınları örneği, onun bu inancını daha da güçlendiriyordu. İçinde, hemcinslerinin kazanımı ve sosyalist eğitimleri adına bu davaya dört elle sarılma kararı olgunlaşıyordu.

Clara'nın konuşmacı olarak ortaya çıkması uzun süre sonra olacaktı. Fakat kocasıyla birlikte yaptığı çalışmalar sırasında, olağanüstü yazarlık yeteneği çok geçmeden kendini göstermişti. "Sozialdemokrat", "Le Socialiste" ve "Neue Zeit"* dışında başka gazete ve dergilerde de yazıyorlardı. 1886 yılında Clara, "Neue Zeit" gazetesinde ilk büyük çalışması olan Louise Michel'in biyografisini yayınladı.

Clara Zetkin'in Paris'te yoğun çalışma hayatı ile ev kadınlığının getirdiği sorumlulukları bir arada yürütebilmesi adeta insanüstü bir çabayı gösteriyordu. Bu dev işlerin

*Neue Zeit: Yeni Zaman

üstesinden gelebilmesi, içindeki devrimci ruhun zapt edilmezliği ve güçlü iradesinden ileri geliyordu. Günleri sabahın alaca karanlığından gecenin geç saatlerine kadar çalışmakla geçiyordu. Katı bir disiplinle çalışıyordu, çalışma günlerini dakikası dakikasına planlamıştı. Dinlenmek için pek zamanı kalmıyordu. Teorik çalışmaların yorgunluğunu, gösteriler, toplantılar ve ajitasyonlar sırasında atmaya çalışıyordu. Politik sohbetler ve araştırmaları sırasında da biraz olsun yorucu işinden ve ev işlerinden uzaklaşabiliyordu. Kocası ve dostlarıyla yaşadığı hayat ile ortaklaşa meydana getirdikleri yaratımlar ve çocuklarla ilgilenmek, ona durmaksızın yeni güçler kazandırıyordu.

Fakat ara sıra kendine özel, küçük mutluluklar bahşettiği de olurdu. Bazı günler Louvre müzesini gezerdi. Güzel sanatları, özellikle resim sanatını çok severdi. Çağdaş Fransız -Zola, Maupassant, Daudet- ve Rus edebiyatını -Tolstoy- okurdu. Bazen de Montmartre mezarlığına giderdi, Alman şairleri arasında en çok sevdiği şairin, Heinrich Heine'nin mezarının başında derin düşüncelere dalar, Heine'nin bizzat yazılmasını istediği mezarındaki kitabesini okurdu: "Burada bir Alman şairi metfundur." Clara, onun Alman hükümeti tarafından kovuşturularak ülkesinden uzaklaştırılışını, gurbette yaşamak zorunda kalışını ve tüm bunlara rağmen yine de bir muzaffer olarak tarihe geçtiğini düşünürdü. En sevdiği ve her zaman tekrarladığı dizeler, "Almanya - Bir Kış masalı" şiirinin muhteşem dörtlükleriydi:

> Bir şarkı besteledim size dostlar, /Yeni ve güzeller güzeli!/ Yeryüzündeyken henüz / Kuralım cennet ülkesini / Mutluluk is¬tiyoruz artık/ Dertler, cefalar yeter,/ Yarattığını gayretli ellerin / Tüketmesin tembel mideler/ Ekmekten bol ne bu diyarlarda / Mersin ağaçları, güller, güzellikler ve zevkler,/ Hele şeker bezelyeler, / Her bir insan evladına yeter.

3

Clara Zetkin, güçlü, kuvvetli bir kadındı ve yılgınlık bilmez bir iyimserliğin yanı sıra demir gibi de bir iradeye sahipti. Ancak, buna rağmen ağır ve yoğun yaşamından ötü-

rü evliliğinin dördüncü yılında oldukça güçsüz düşmüştü. Küçük oğlu Kostya, henüz bir yaşına basmamıştı ki doktor, daranın akciğerlerinin hastalandığını ve mutlaka bakıma, güçlenmeye ihtiyacı olduğunu söylüyordu. Bu durum, aileye büyük bir darbe olmuştu. Clara'nın yeterince beslenebilmesi ve gerekli ilaçların alınabilmesi için koşullar mevcut değilken, dinlenebilme imkânı çok daha uzak bir ihtimaldi. Ossip ve Clara, çektikleri sıkıntıları birbirlerinden gizlemeye çalışıyorlardı, ama ikisi de oldukça üzgündü. Clara, korku dolu gecelerde yıllardır sıkıntılar ve hastalıklar içerisinde, sürgün hayatının zorluklarına katlanamayacak hale gelen kocasını ve iki küçük çocuğunu düşünüyor, kendine bunun sonunun nereye varacağını soruyordu. Emeklerinin henüz etkisini göstermeye başladığı bir dönemde, umut ettiği her şeye sahip olacağına inanan biri olarak, mücadelesiyle ilgili derin düşüncelere dalıyordu.

Yardım, beklenmedik bir anda yetişivermişti. Sadık kardeşi Arthur, umulmadık, ufak bir mirasın sahibi olmuştu. Clara'yı Leipzig'e, yanına çağırıyordu; ona, memleketine dönüşü için gereken parayı da göndermişti.

Hasta kocasından ayrılacak olması ona büyük bir üzüntü vermesine rağmen, kardeşinin davetini kabul etmekten başka çaresi de kalmamıştı. İki oğluyla birlikte uzun, zahmetli bir yolculuğa çıkmıştı. Tarih, 1886 yılını gösteriyordu.

Kocasıyla ilgili tüm kaygılarına rağmen, memleketinin havasını solur solumaz içinde sıcacık bir duygu yükselivermişti. İlk uğradığı yerlerden biri Ossip'in eski ustası, marangoz Mosermann'ın eviydi. Onun sayesinde Leipzigli yoldaşlarla bağlantı kurabileceğini umuyordu. Onunla, kendisini dostça karşılayan birkaç yoldaşın da bulunduğu küçük bostanında görüşmüştü. Yoldaşlar onu soru yağmuruna tutuyorlardı. Çünkü Alman sosyal demokratlar, antisosyalist yasanın altında, diğer ülkelerin işçilerinden neredeyse tamamen tecrit edilmişlerdi. Clara'dan öğrenmek istedikleri epeyce şey vardı: Fransa'da durumlar nasıldı; Fransız hareketinin gelişimi ne düzeydeydi; Fransız

yoldaşlar ne düşünüyorlardı; planları, ümitleri nelerdi; Fransa'da grevler vesaire yapılıyor muydu? Clara, bilgisi dahilindeki her konu hakkında malumat veriyordu. Onun da onlara soruları vardı. Yoldaşlar kendi faaliyetlerinin gelişmeleri hakkında büyük bir memnuniyetle bilgi veriyorlardı. Clara, böylece Almanya'daki partiyle ilgili Paris'te edindiği gazete bilgilerine ve haberlere istinaden, kafalarında çizdikleri tablonun doğruluğunu hoşnutlukla saptamış bulunuyordu. Tüm kovuşturmaların inadına Parti eskisinden de güçlü bir hale gelmiş, Bismarck ve onun yasasının ilerisinde zafere doğru ilerlemekteydi. Leipzig'de de ilerlemeler kaydedilmişti; gerçi birçok denemeye rağmen, Berlinli yoldaşların çıkardığı gazete örneğinde olduğu gibi yeni bir sosyal demokrat gazetesi yaratmayı başaramamışlardı ama Eğitim Derneği giderek büyüyordu, ayrıca, illegal çalışmalarda başarıyla sürdürülüyordu.

Clara ilk kez Leipzig'de yoldaşların ısrarlı ricaları üzerine, bir konuşma yapacaktı. İlk toplantısının öncesinde adeta panik içerisinde bir korkuya kapılmıştı. Birçok konuşmacının ilk konuşması sırasında başına gelenler, -sonraları övgüler yağdırılacak olan- bu kadın konuşmacının da başına gelmişti. Yoldaşların önünde sözcükler boğazına düğümlenmiş, ölesiye bir utancın içerisinde tıkanıp kalıvermişti. Clara, "Öyle bir duyguya kapılmıştım ki, adeta önümdeki masayla birlikte havada infilak eder gibi olmuştum. Fakat yoldaşlar bana dostça cesaret vermişlerdi. Böyle hissetmiş olmam hiç önemli değildi! Sonunda ipin ucunu yine yakalayabilmiş ve nihayet konuşmamı tamamlayabilmiştim." diye anlatıyordu sonraları. O günden sonra pek çok toplantıda konuşmalar yapmıştı. Bu illegal toplantıları küçük bostanların çardaklarında, işçilerin evlerinde veya şehrin dışındaki küçük orman lokallerinde yapıyorlardı. Clara, ailesinin şiddetli itirazlarına maruz kalmamak için toplantılara gizlice, onlardan habersiz gidiyordu. Genellikle çocuklarını da yanında götürüyordu. Küçüğünü bir yoldaş taşıyordu ve Clara'nın konuşması sırasında ikisi de uyutuluyordu. Toplantı sonrasında uyuyan çocukları eve gö-

türürken ona yine yoldaşlar yardımcı oluyordu. Clara'nın, konuşmalarında öncelikle üzerinde durduğu konu, uluslararası işçi hareketi ve o aralar Leipzig'de çok okunan, Bebel'in "Kadın ve Sosyalizm" adlı eseriydi. Bu illegal toplantılar, doğum günü adı altında kamufle ediliyor ve lokallerin dört bir yanı güvenilir gözcülerle kollanıyor olsa da Clara için yine de tehlike oluşturuyordu. Borsdorf'da ziyaret ettiği dostu Wilhelm Liebknecht, bu genç yoldaşı için endişeleniyordu. Fakat Clara için o günler, muhteşem günlerdi; daha güçlendiğini hissediyordu.

Ayrıca, Leipzig'li yoldaşlarla arasında gelişen bağlılık onu fazlasıyla memnun ediyordu. Bu, hiçbir zaman bitmeyecek bir arkadaşlıktı. Clara Zetkin, daha sonraları da özellikle Leipzig'de konuşma yapmayı çok severdi.

Birkaç ay sonra dinlenmiş olarak ve daha güçlü bir sağlıkla yeniden evine geri dönecekti. Fakat istasyonda onu bir sürpriz bekliyordu. Kalabalık bir grup işçi, ellerinde çiçeklerle, çocuklar için şeker ve elmalarla onu bekliyordu; bu adeta bir gösteriydi, sanki yolcu edilen kişi Bebel, Liebknecht veya Singer'di. Tren hareket etmeye başladığında işçiler şöyle bağırmıştı: "Yaşasın uluslararası sosyal demokrasi!"

Clara, zihninde bin bir planla, neşe içinde Paris'e dönmüştü.

4

Ancak çok geçmeden Clara'nın yaşamını gölgeleyecek yeni bir durum ortaya çıkıyordu. Henüz geldiği ilk günlerdi; uzun zamandır kocasına eziyet çektiren sinsi bir omurilik hastalığı onu yatağa düşürmüştü. Felç olmuştu, doktor hiçbir umut vaat etmiyordu. Ossip bir daha asla yürüyemeyecekti. Clara, hasta döşeğinde yatan sevgili kocasının kendi kendini yiyip bitirişine, Çaresizce seyirci kalıyordu. Elbirliğiyle bile üstesinden zorlukla gelebildikleri geçim derdi, bu trajik mücadele, artık tüm ağırlığıyla onun omzuna yüklenmişti. Kimi zaman, bu yükün altında yığılıp kalacağını düşünüyordu. Fakat kendine, koca-

sı, çocukların ve politik mücadelesi için ayakta kalması gerektiğini telkin ediyordu. O zamanlar hem kendisi hem de bütün proleter kadın savaşçıları için şu sözü zihnine nakşediyordu: "Yapamıyorum diye bir şey yoktur." Clara, kendini feda edercesine bir feragat ve son derece azimkar bir irade ile imkansız olanı başarmıştı: Ailenin varlık temeli için gereken ihtiyaçları sağlayabiliyor, politik çalışmalarını sürdürebiliyor ve kocasının ihtiyacı olan şefkati ve bakımı ona verebiliyordu. Yoldaşlarının güçlü dayanışmasına bir kez daha tanık oluyordu. Eski bir komün savaşçısı olan bir kadın, ev işlerinin ve çocukların yükünü onun üzerinden alıyordu. Bu yardım Clara için büyük bir teselliydi.

Ossip, hastalığını sabır ve metanetle kabullenmeye çalışıyor, daha çok karısı ve çocukları için kaygılanıyordu. Bedensel ve ruhsal olarak büyük acılar çektiği halde, ailenin geçimine katkıda bulunmaya çalışıyordu. Sonunda buna olanak veren bir iş bölümü yapmaya karar verdiler. Clara kütüphanelere giderek, malzeme topluyordu, sonra birlikte yazıyorlardı. Böylece, diğer çalışmaların yanı sıra "Berlin Halk Kürsüsü"nde yayınlanan, başta Fransa olmak üzere, birçok ülkenin ekonomik ve politik ilişkileri ile Rus işçilerinin yaşamları hakkında yazdıkları o olağanüstü ilgi uyandıran makaleleri ortaya çıkmıştır. Clara, Ossip'in. Parti çalışmalarının bir bölümünü de üstlenmişti. Toplantılarda onun yerine Clara konuşuyordu. Bir süre sonra tanınmış bir konuşmacı olmuştu; çünkü amacının bilincinde, devrimci marksist, parlak bir polemikçi olarak kendini kanıtlamıştı. Ülkesinde, Alman yoldaşların camiasındaki tutukluğunu üzerinden atmış, gücünün farkına varmıştı. Kocası onun ilerleyişini memnuniyetle takip ediyordu. Bu onun yaşadığı son büyük mutluluktu.

1888 yılının ortalarına doğru Ossip iyice güçten düşmüştü. Günleri sayılıydı artık. Bunu Clara da biliyordu. Ve - o günlerde sıkça yaptığı gibi- hüzünlü bakışlarıyla Clara'nın gözlerine uzun uzadıya baktığında, Clara, yaş dolu gözlerini ondan saklamak için başını başka yöne çevirmek zorunda

kalıyordu. Gelecekle ilgili düşündüğünde çaresiz anlar yaşıyordu. Ossip; Partiye giden yolda ona rehber olan, öğretmeni, mücadele arkadaşı, sadık dostu ve çocuklarının babasıydı; onsuz bir hayatı düşünemiyordu bile.

Artık edebi çalışmalarını onun yardımı olmadan kotarması gerekiyordu. Ossip'in adı altında kendisinin yazdığı, Fransa'daki Marksist işçi hareketinin liderlerini konu alan bir dizi makale yayımlanmıştı. Bu liderlerin arasında Guesde, Lafargue ve Vaillant da bulunuyordu. Bu kompozisyonlar olağanüstü bir sürükleyicilikle yazılmıştı ve günümüzde bile önemini korumaktadır. Kendi adı altında yayınladığı ilk büyük eseri, kadın sorununu konu alıyordu.

1889 Ocak ayı sonunda Ossip Zetkin öldü. Birkaç gün sonra yoldaşlar onu dışarı taşırken, Clara, ruhsuz gözlerle onları izliyordu. Solgundu, gözlerinde yaş yoktu, adeta cansız gibiydi ve donuk bakışları boşluğa asılıydı. Babalarına seslenen çocukların feryatlarını duymuyordu bile.

Ossip Zetkin'i son yolculuğunda uğurlamak için pek çok yoldaş gelmişti. Rusya, Almanya, Fransa, Danimarka, İspanya ve başka ülkelerden gelen sosyalistler, saygı ve şükran dolu konuşmalarla onun devrime sadık kalan yaşamını yadediyorlardı. Rus arkadaşlarının onun için hazırladıkları saygı dolu bir anma söylevi, onun onuruna yaraşır nitelikteydi. Alman yoldaşlarının 9 Şubat günü "Berlin Halk Kürsüsü"ne yazdıkları anma makalesi şöyleydi:

> "Günümüzdeki amansız Parti savaşının ve özellikle Alman antisosyalist yasanın bir kurbanı olarak Rus Ossip Zetkin, Alman işçilerinin ve fikir yoldaşlarının şükranlarını hak etmiştir."

Clara'nın bunlardan haberi yoktu. Kederinden hastalanıp yatağa düşmüştü, günlerce hayati tehlikeyi atlatamamıştı. Fakat onu en nihayetinde ayağa kaldıran, çocuklarına, Partiye karşı olan görevleriydi.

Bu aylar, hayatmm en zor aylarıydı. Kocasının yokluğu ona büyük bir acı veriyordu; onun şefkatli sevgisi, teşvikleri, kişisel sorunlarla, politikayla ilgili öğütleri; bütün bunlara acı bir özlem duyuyordu. Kocasının görüntüsü hiç

gözlerinin önünden gitmiyordu ve çoğu zaman bu korkunç olayın gerçek olamayacağını, başını çevirdiğinde Ossip'i yanında bulacağını zannediyordu. Paris'teki hayatı her zamankinden daha da zorlaşmıştı, çünkü kadınların hiçbir alanda reşit olmadığı o dönemlerde, yabancı bir ülkede korumasız yaşayabilmesi imkânsızdı. Clara kendini perişan ve cesaretsiz hissediyordu. Fakat artık hem bireysel hem de politik açıdan bütün sorumluluk kendi omuzlarında olduğu için o güne kadar ilerlemesini önleyen tüm güçler tekeri teker ortadan kalkıyordu.

Clara Zetkin, kocasının ölümünü izleyen aylarda, II. Enternasyonalin kuruluş kongresinin hazırlık aşamasına yardım ederek uluslararası işçi sınıfının mücadelesine ilk büyük katkısını sağlıyordu.

IV

BUGÜNÜN EZİLENLERİ YARININ GALİPLERİ

Tarih 14 Temmuz 1889'du ve Fransız halkı Bastille'in ele geçirilişinin yüzüncü yılını kutluyordu.

Parisli işçilerin sıradan bir toplantı salonunda yaklaşık 400 kişi toplanmıştı. Duvarlar kırmızı bayraklara boyanmıştı ve kürsünün arkasındaki duvarda, yine kızıl bir bayrağın üzerinde altın yaldızlarla Karl Marx'ın şu sözleri dikkat çekiyordu: "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" Ayrıca bir levhaya da oyma harflerle şu sözler yazılmıştı: "Paris'in, Haziran 1848'i ve Mart, Nisan ve Mayıs 1871'i ile Fransa'nın Babeuf, Blanqui ve Varlin'i adına, iki dünyanın sosyalist işçilerine selamlar!" Paris ve tüm Fransa'nın devrimci işçileri tarafından heyecanla selamlanan kalabalık, Avrupa'nın ve Amerika Birleşik Devletleri'nin değişik ülkelerinden gelen sınıf bilincine sahip delegelerden oluşuyordu. Paris'e, yeni bir işçi Enternasyonali'ni kurmak için gelmişlerdi. Çok az sayıda bulunan kadın delegeler arasında Clara Zetkin de vardı. "Berlin Halk Kürsüsü" etrafında gruplaşan Berlinli işçi kadınlardan temsilcilik onayı almıştı.

Kocasının ölümünden beri, Clara'nın solgun, çökmüş yüzünde, ilk kez bir sevinç pırıltısı beliriyordu. Delegelerin büyük çoğunluğunu tanıyordu ve aralarında çok sayıda arkadaşı bulunuyordu. İçtenlikle selamlaştığı kişiler arasında Jules Guesde, Paul Lafargue ve diğer Fransız delegelerin yanı sıra Eleanor Marx-Aveling, Emma İhrer ve başka Alman yoldaşlarla İsviçre, İtalya ve Avusturya'dan gelen yol-

daşlar da bulunuyordu. August Bebel, bu genç Alman kadın yoldaşına saygıyla elini uzatmıştı ve eski arkadaşı Wilhelm Liebknecht, o kendine has canlı tavrıyla, Clara'nın aralarına katılmasından duyduğu memnuniyetini dile getiriyordu.

Toplantıda pek çok dil konuşuluyordu: Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, İngilizce. Fakat Fransızca'dan sonra en çok duyulan dil, Almancaydı. Clara bunu büyük bir memnuniyetle saptamıştı. Bunun nedeni, Alman sosyalistlerin yanı sıra salonda sadece Avusturya ve İsviçre gibi Almanca konuşulan ülkelerden gelen delegelerin bulunması değildi. Bunun nedeni, daha çok Alman işçilerinin -antisosyalist yasaya ve tüm polis zorluklarına rağmen- kısmen, gizlice düzenledikleri toplantılarda ve kısmen de işyerlerinde, fabrikalarda, işçi lokallerinde dolaştırdıkları listelerden, kongreye 81 delege seçmiş ve tüm yol masraflarını üstlenmiş olmasından ileri geliyordu. Bu delegelerin arasında büyük bir grevi henüz başlatmış olan iki Westfalyalı maden işçisi de bulunuyordu.

Clara Zetkin, kongrenin hazırlığında büyük bir özveriyle çalışmıştır. Önceki yıllarda, değişik ülkelerin işçi temsilcilerinin bir araya toplandığı Zetkin'lerin evinde, yeni bir uluslararası birleşmeyle ilgili sıkça görüşmeler yapılmış, bağlantılar kurulmuştu. Ossip Zetkin, yeni bir işçi enternasyonali fikrini pek çok defa dile getirmiş, tartışma konusu yapmıştı; çünkü işçi hareketinin bütün Avrupa ülkelerindeki hızla ilerleyişi, özellikle Fransa'da, işçiler tarafından sosyalist kitle örgütlerinin kurulması ve Alman sosyal demokrasisinin güçlenmesi, bu tür bir birleşme için gereken koşulları yaratmıştı. Ayrıca, sınıf bilincine sahip bütün işçiler, uluslararası birleşme için baskı yapıyorlardı. Clara, eğer yaşasaydı, Ossip'in, kongrenin hazırlıklarına ateşli bir gayretle atılacağını ve kendisinin ona yardım ederken, onun bakış açısıyla hareket edeceğini de biliyordu. Bu yüzden, tüm gücünü Paul Lafargue'nin başkanlığındaki Paris organizasyon komitesine amade etmişti.

Kongre, o dönemin Fransız işçi hareketinin reformist kanadını oluşturan possibilistlerle, gerici İngiliz sendika li-

derleri arasında cereyan eden şiddetli bir kavganın atmosferinde organize edilmişti. Özellikle possibilistler, işçilerin büyük uluslararası dayanışma hareketinin başına geçme girişiminde bulunarak, tüm etki güçlerini ve hizmetlerine sunulan bu organizasyonu kullanarak, işçileri kendi bayrakları, yani sömürücü sınıfla ittifak bayrağı altında toplamaya ve böylelikle devrimci sosyalist mücadeleden saptırmaya çalışmışlardı. Amaçlarını gerçekleştirebilmek için hiçbir iftira ve entrika yöntemini kullanmaktan çekinmiyorlardı, ve en nihayetinde de -bütün ülkelerde onlar gibilerine mutlaka rastlandığı için- işçi kitleleri arasında karışıklık yaratmayı başarabilmişlerdi.

Clara Zetkin de konuya hakim ve enerjik tavrıyla bu tartışmanın içerisindeydi. Kocasıyla birlikteyken kurmuş olduğu uluslararası bağlantıları sonuna kadar kullanıyor, konuşmalar yapıyor, basına yazıyor, pek çok ülkeden dostları ve tanıdıklarıyla yazışıyordu. Sonunda Berlin Halk Kürsüsü'ne yazdığı ve Alman sosyalistler arasında olduğu kadar uluslararası açıdan da heyecan yaratan makalede, Fransız işçi hareketinin gerçek durumunu, possibilistlerin çevirdiği entrikaları ve Fransız Marksistlerle olan anlaştıklarının gerçek yüzünü ortaya dökmüştü. Bu makale, duruma belirgin bir açıklama getirmiş ve işçilerin devrimci bir temel de birleşmesinden gerçekten yana olan güçlerin, bir araya toplanmasına önayak olmuştu.

"Kapital"in üçüncü cildi üzerinde çalışıyor olmasından dolay kongreye katılamayan, ancak genç bir delikanlı heyecanıyla kongrenin hazırlıklarında etkili olan Friedrich Engels, Paul Lafargue'ye gönderdiği mektupta şöyle diyordu:

> "Clara Zetkin, Berlin 'Kürsüsü'ne muhteşem bir makale yazmıştır... Gelişen olaylar hakkında ortaya konan bu esaslı saptamaları daha önceden görebilmiş olsaydık, çok şey kazanmış olurduk..."

Lafargue bu mektubu Clara'ya okuduğunda, Clara'nın yüzü sevinçten kıpkırmızı kesilmişti.

Clara, kongrenin, programını kusursuzca gerçekleştirebilmesi için kendisine düşen görevleri yerine getirmiş

olmanın verdiği güven duygusuyla, dünyanın milyonlarca işçisinin büyük umutları ve beklentileri eşliğinde, görüşmelerin yapılacağı bu salonda, delegelerin arasında oturuyordu. Kongre sekreterliğine seçilen on bir kişiden biri de o idi.

Değişik milletlere mensup işçi sınıfı sözcüleri, kendi ülkelerinin işçi sorunlarını, mücadelelerini ve umutlarını aktarıyorlardı. Sonra komüncüler anılmıştı; onlar, 18 yıl önce bu şehirde kanları akıtılan uluslararası proletaryanın öncüleriydi. Wilhelm Liebknecht, bilimsel sosyalizmin kurucusu olan ve Friedrich Engels'le birlikte I. Enternasyonali kurarak işçilere uluslararası dayanışmayı öğreten ve aynı zamanda ulusal örgütlenmelerini sağlamalarında da yardımcı olan Karl Marx hakkında bir konuşma yapmıştı.

> "...Ancak, Enternasyonal İşçi Birliği, dünyanın tüm ülkelerindeki işçilere ortak hedefi göstererek ve birlikte davranmanın, birlikte savaşmanın gerekliliğini öğreterek, misyonunu yerine getirmiştir. Enternasyonal İşçi Birliği ölmedi; her ülkenin güçlü işçi örgütlenmelerinde, işçi hareketlerinde yaşamaya devam etmektedir... Enternasyonal İşçi Birliği'ni her parçasıyla gerçekleştirmek, ulusal örgütlenmeleri giderek daha da iyi organize etmek, enternasyonalizmin bağlarını daha da sıkı düğümlemek, işte bu bizim görevimizdir; bu görev, bu büyük uluslararası işçi parlamentosunda bir araya toplanmış olan tüm proletarya delegelerinin görevidir."

Clara, Liebknecht'in sözlerini zihnine iyice kazıyordu. Yeni Enternasyonal'in, Marksizmin mirasına sadık kalarak, Marx ve Engels'in fikirleri doğrultusunda hareket etmesi gerektiğine, kutsal bir inançla bağlıydı. Bu düşünceye katkıda bulunmak ise, her şeyden çok istediği bir şeydi.

August Bebel, Alman sosyal demokrasisi adına bir konuşma yaptı. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin, antisosyalist yasanın zulmü altında gerçekleştirdiği kahramanca mücadeleleri, hükümetin keyfi davranışlarını ve kovuşturmalarını, tüm bunlara rağmen gerçekleştirdikleri parlak atılımları, 1887 parlamento seçimlerinde, partiye 763 bin 128 oy vermiş olan Alman işçileri üzerindeki gittikçe ar-

tan etkilerini dile getiriyordu. Proletaryanın, burjuvaziden bekleyeceği hiçbir şeyinin olmadığını, ancak kendi hakları için kendi gücüyle yapacağı mücadele sonucunda her şeye sahip olabileceğini iyi bilmesi gerektiğini söylüyordu. August Bebel'in konuşmasının ardından alkışlar kopmuştu. Alman sosyal demokrasisi, antisosyalist yasanın altında cesurca savaşarak dünya emekçilerinin sevgisini ve saygısını kazanmıştı. Böylelikle Paris'te kurulmakta olan bu yeni Enternasyonal'de saygın bir yer edinmiş, büyük bir etki yaratmıştı. Clara, Alman partisiyle gurur duymuştu.

Kongre yedi gün sürmüştü. Uluslararası mücadele birlikteliği her yerde müthiş bir duygu yaratıyordu. Görüşmelerin altıncı gününde Clara Zetkin, Berlinli kadın işçilerin ona verdiği görevi yerine getirmişti. Proleter kadınların talep ettiği ve kendisinin de doğruluğuna ve gerekliliğine kesin olarak inandığı bir hakkı bildirmek üzere kürsüye çıkıyordu. Bu hak, yeni bir toplum için kadınların da erkeklerle omuz omuza, sadece erkeklerin bulunduğu bu hareket içerisinde, eşit bir şekilde mücadele etme hakkıydı.

Söz Clara'ya verildiğinde, hızla çarpan kalbiyle kürsüye doğru yürümüştü. Hayatında ilk kez bu kadar büyük, uluslararası bir meclisin önünde konuşacaktı, üstelik de bir talepte bulunacaktı; çok iyi biliyordu ki, bu talep, pek az delege tarafından bir gereklilik olarak görülecekti ve çoğunun itirazlarına hedef olacaktı; çünkü her kadının sadece eve, mutfağa ve çocukların yanına ait olduğunu, politikada işinin olmadığını savunan o eski burjuva bakış açısını sürdürüyorlardı.

Kürsüye doğru yaklaşırken delegelerden bazıları iyimser, bazıları da sadece meraklı bakışlarını Clara'ya yöneltmişlerdi.

Sade, siyah bir elbise giyinmişti; işçi kadınların pazar günleri giydiği ucuz ve süssüz elbiseleri andırıyordu. Gür, kızıl sarı saçlarını topuz haline getirmişti. Mücadele, yoksulluk, mahrumiyet, acı, yoğun zihinsel çalışma içerisinde, bilgi peşinde koşuşturması yüzünün hatlarında şekillenmişti.

Kürsüye çıktığında canlı bir alkış almıştı. Bu ona cesaret vermişti. İşçi kadınların durumları ile ilgili bir rapor aktarmayacağını açıkladı; çünkü onların durumu erkeklerin durumundan farklı değildi. Başlangıçta sessiz, biraz çekingen bir tonla konuşuyordu. Fakat bir süre sonra tutukluğunu üzerinden atarak gövdesini daha da dikleştirdi ve kendisine görev atfeden kadınlarla aynı düşünce birliği içerisinde, kadın sorununu esaslı bir şekilde ele alacağını belirtti.

Kapitalizmde, çalışan kadının rolüyle ilgili yaptığı açık ve etkileyici konuşması ve onlara sömürülmekten, kölelikten kurtulmalarını sağlayacak yolu göstermesi, Marx ve Engels'ten esin almış bir savaşçı ve düşünür olan Clara'nın, gerçekleri esaslı bir biçimde araştırdığının bir kanıtıydı. Fakat konuşmasına o büyük gücü veren ve delegelerin onu pür dikkat dinlemelerini sağlayan sadece bu değildi. Onda düşünce olarak belirginleşen ve binlerce proleter kadının yüreğinde ve beyninde şekil almaya başlayan bütün acıları, mücadeleyi ve proleter hemcinslerinin çektiği eziyetleri dile getiriyordu. Delegeler, adeta bütün proleter kadınların yerine konuşan bu kadının sözlerini büyülenmişçesine takip ediyorlardı. Kendilerine yönelmiş olan bu ikna edici, ısrarcı gözlerde, kendi ve kendisi gibilerinin geleceği için savaşan bir kadının acıları, özlemleri ve gücü yatmaktaydı. Karşılarında duran kadının, işçi hareketinde daha önce hiç karşılaşmadıkları farklı bir kadın olduğunu ve bu kadının büyük işler başaracak bir istidatta olduğunu hissediyorlardı.

Clara Zetkin şöyle diyordu:

"Kadın emeği konusunda gerici unsurların, gerici görüşlere sahip olmaları şaşılacak bir durum değildir. Ancak son derece şaşırtıcı olan, sosyalist cephede de kadın emeğine karşı çıkmak gibi yanıltıcı bir görüşe rastlanmasıdır... Sosyalistler şunu bilmeliler ki, mevcut ekonomik gelişmede kadının çalışması bir zorunluluktur... Sosyalistlerin her şeyden önce bilmeleri gereken şu ki, sosyal kölelik veya özgürlük, ekonomik bağımlılığa veya bağımsızlığa bağlıdır.

İnsanoğlunu insanoğlu yapan tüm özelliklerinin kurtuluşu için gereken şeyleri bayraklarına yazanlar, insan türünün koskoca bir yarısını ekonomik bağımlılığa zorunlu

tutarak, politik ve sosyal köleliğe mahkum etmemelidir. Bir işçi nasıl ki bir kapitalist tarafından boyunduruk altına almıyorsa, kadına da aynısını kocası yapmaktadır. Kadın ekonomik özgürlüğünü almadığı sürece de boyunduruktan kurtulamayacaktır. Ekonomik bağımsızlığı için kaçınılmaz koşul da çalışmasıdır. Eğer kadınların özgür insan olması, toplumun, diğerleriyle aynı haklara sahip birer birey haline getirilmesi isteniyorsa, ne kadın emeğini ortadan kaldırmaya ne de kısıtlamaya gerek vardır. Ancak belirli durumlarda, bazı özel istisnai durumlarda...

İşçi kadınlar, kadınların eşitliği sorununun bağımsız bir sorun olmadığının kesinlikle farkındalar; aksine bu sorunun daha büyük olan sosyal sorunun bir parçası olduğunu çok iyi biliyorlar. Bu sorunun günümüz toplumu sürdükçe, şimdi olduğu gibi hiçbir zaman çözülmeyeceğinin ve bunun ancak, toplum şeklinin köklü bir biçimde değiştirilmesiyle mümkün olabileceğinin kesin olarak bilincindeler..."

Clara Zetkin konuşmasını şu sözlerle bitiriyordu:

"...Erkeklerin yardımı olmaksızın, hatta çoğu zaman erkeklerin itirazlarına rağmen, kadınlar, sosyalizm bayrağının altına girmiştir; hatta şunu da itiraf etmek gerekir ki, bazı durumlarda kendi iradelerinin dışında, salt ekonomik koşulların açıklıkla kavranmasıyla o yöne doğru istemsizce sürüklenmişlerdir.

Fakat artık bu bayrağın altındalar ve orada kalacaklar da! Bu bayrağın altında eşit haklara sahip insanlar olarak kabul edilmek için savaşacaklar!"

Güçlü bir alkışla teşekkür edilmişti Clara Zetkin'e. Eleanor Marx-Aveling, onun konuşmasını Fransızcaya ve İngilizceye tercüme ederken Clara, rahatlamış olarak yerine doğru yürüyordu.

Clara Zetkin'den sonra Emma İhrer de kadın sorunu konusunda bir konuşma yapmıştı. Almanya'da gelişmekte olan kadın ve işçi kadın hareketi konusunda bilgi vermişti; henüz küçük de olsa cesurca mücadele ediliyordu. Birbirleriyle Paris Kongresi'nde tanışan bu iki kadın, kongre günlerinde sıcak bir arkadaşlık kurmuşlardı, ki bu arkadaşlık onları daha sonraları Almanya'da birlikte yürütecekleri ortak bir çalışmada bir araya getirecekti.

Kongre, işçi güvenliği kanunuyla ilgili aldığı kararda, çalışan kadınlara yönelik özel güvenlik koşulları ve aynı işe aynı ücret talebinde bulunuluyordu. Ayrıca, yeni kurulan II. Enternasyonal'in bütün şubelerini, kadınları, eşit haklara sahip savaşçılar olarak saflarına kabul etmekle görevlendiriyordu. Ancak bu kararın gerçekten uygulamaya geçirilmesi için uzun ve inatçı bir mücadele gerekecekti. Ve bu savaşta kadınların lideri de Clara Zetkin olacaktı.

2

1890'da, Bismarck'ın görevden alınışı ve antisosyalist yasanın yürürlükten kaldırılmasıyla, Clara Zetkin diğer pek çok sosyal demokrat mülteciyle birlikte Almanya'ya geri dönmüştü. Paris işçi kongresinden bu yana Zürich'te çalışmıştı. Ve bir gün bitkin, hasta, çaresiz bir halde, her iki yanında oğullarıyla Leipzig'e gelmiş, kardeşinin kapısına dayanmıştı. Eibsner öğretmen, kız kardeşini birdenbire bu halde görünce büyük bir dehşete kapılmıştı. Bu evde sevgiyle karşılanmıştı ve birkaç hafta sonra da August Bebel'in yardımıyla Schwarzwald*'daki sanatoryuma yerleştirilmişti. Doktor, çok fazla yorulmaktan ileri gelen bir tüberküloz başlangıcını tespit etmişti. Sanatoryumun yönetimi yoldaşlara aitti ve "Kızıl sahra postası" için illegal bir araç olarak çok önemli bir rol oynamıştı.

Doktorların özenli gözetimi altında Clara, kısa bir sürede kendine gelivermişti. Çocukluktan bu yana çok sevdiği tabiat ana, onun daha huzurlu ve daha güçlü bir hale gelmesine yardımcı olmuştu. Birkaç ay sonra yine zihninde bir yığın düşünceyle, -kendi ülkesinde- partisinin savaşına katılmak üzere sanatoryumun ayrılıyordu.

August Bebel'den partiye hizmet edebilmesi için bir iş temin etmesini rica etmişti. Kadının politik ve zihinsel meşguliyeti konusundaki önyargı, partide bile öylesine hakimdi ki, August Bebel dahi ona gazeteye ilan alma görevinden başka bir iş bulamamıştı. Clara, Stuttgart'a gitmeye karar

*Schwarzwald: Karaorman

vermişti; şansını edebi çalışmalarda deneyecekti. Partinin teorik dergisi "Neue Zeit", partinin yayınevi J.H.W. Dietz tarafından orada çıkarılıyordu; o dönemin saygın marksist teorisyenlerinden biri olan Karl Kautsky de orada yaşıyordu, ayrıca, orada düşünsel olarak faydalanmayı umduğu sol görüşlü, teorik bilgiye sahip yoldaşlardan oluşan bir çevrenin bulunduğunu da biliyordu.

Clara, J.H.W. Dietz Yayınevi'nde umduğu gibi mütevazı ama yine de geçimini idare edebilecek bir işe başlamıştı. Ayrıca, bir yandan da -Almanya'daki ilk çalışmalarından biri olan- o dönemler oldukça ün salan Amerikalı Bellamy'nin "2000 Yılından Geriye Bir Bakış" adlı kitabını çeviriyordu. Bu kitap, 1. Dünya Savaşı öncesinde, sosyalistler tarafından severek okunan bir eserdi.

Clara, Württemberg eyaletinin başkenti olan Stuttgart'a gelir gelmez politik hayatın içine girmişti bile. Parti mitinglerinde ve sendikalarda konuşmalar yapıyor, Paris'te olduğu gibi azimle ajitasyonlara ve küçük çaplı çalışmalara katılıyordu. Fakat çok geçmeden burada da kendini reformistlerle bir kavganın içerisinde buluvermişti. O zamanlar henüz endüstrileşmemiş olan küçük burjuva şehri Stuttgart'da, sosyal demokratlar arasında oportünizm ayyuka çıkmıştı.

Karl Kautsky, bir Avusturyalı olarak, politik bakımdan açık ve rahat hareket edemediği için, parti ve sendika toplantılarında marksist temelde hareket eden yoldaşların sözcüsü olarak dikkati çeken Clara oluyordu. Bir kadın olarak, üstüne üstlük genç bir kadın olarak Clara'nın işi hiç de kolay değildi.

Örneğin bir defasında, belediye meclisinde, burjuva partiler Bismarck için yüksek saygı gösteriminde bulunurken, sosyal demokrat parti grubunun lideri de buna katılmıştı. Kendini savunurken, sosyal demokrat olarak görgü kurallarının dışında kalmamak gerektiğini belirtiyordu. Clara ise ona, bir toplantı sırasında, hararetle, onun belediye meclisinde, terbiyesini kanıtlamak ve sosyal demokrasinin bir temsilcisi olarak antisosyalist yasanın ana failine saygı göstermek için bulunmadığını, aksi-

ne orada sınıf görüşünü temsil etmek üzere bulunduğunu söyleyerek, karşılık vermişti. Clara'nın eleştirisi üzerine, ona henüz çok genç olduğunu, ayrıca bir kadın olarak bu tür ciddi parti sorunları hakkında yargılarda bulunamayacağını belirtmişti. Fakat toplantıda bulunanlar, Clara'dan yana olmuşlardı.

Kısa bir süre sonra Clara, Stuttgart'da kendini yine evindeymiş gibi hissediyordu. Kiralık bir binanın dördüncü katında, taşınmasında ona kardeşinin yardım ettiği küçük bir dairede kalıyordu. Pencerelerinden dışarıya baktığında evlerin üzerinden Württemberg'in güzel başkentini çevreleyen, ormanlarla kaplı sıra sıra tepelikleri görebiliyordu. Mütevazı bir yaşam sürüyordu; fakat evliliğinden bu yana ilk kez, acaba yarına bir parça ekmek bulabilecek miyiz, kalacak yerimiz olacak mı, gibi yürek daraltıcı kaygılar taşımıyordu. Etrafa yine eski neşesini saçmaya başlamıştı. Hızlı bir şekilde arkadaş ediniyordu.

Stuttgart'lı işçilerle ve kadınlarla kurduğu diyalog, içtendi. Çoğu zaman yoldaşlar, tartışmak veya fikir almak için yanına gelirlerdi. Bazı günler, iki çocuğuyla tek başına idare etmeye çalışan bu annenin, ufak tefek ev işlerine de yardımcı olurlardı.

Clara'nın çocukları, annelerinin çok işine yarayan hareketli birer oğlan çocuğu olarak gelişmişti. Clara onlara her ne kadar kısıtlı olanaklar sunabilmişse de iyi bir eğitim verebilmişti. Sanatoryumda kaldığı günlerde, onlara diğer çocuklarla birlikte ilk düzenli dersleri bizzat kendisi vermişti. Stuttgart'da ise, artık altı ve sekiz yaşlarına basmış olan Maxim ve Kostja'yı okula yazdırmıştı.

Pek çok değişik milletten insanın arasında, neredeyse sadece politika ve devrimle ilgili konuşmalar yapılan bir ortamda yetişen bu iki küçük adam, küçük burjuva şehri Stuttgart'a önceleri pek de kolay uyum sağlayamamışlardı. Her şeyden önce Almanca'ya tam olarak hakim olamıyorlardı; üç dil arasında büyüdükleri için Almanca'yı, Rusça'yı ve Fransızca'yı birbirine katarak karman çorman konuşuyorlardı. Bir "Kızıl"ın çocukları olmaları, durumu daha da ko-

laylaştırmıyordu hani. Bunu onlara öğretmenleri de sıkça hissettiriyordu zaten. Fakat her ikisi de inatla azmederek bütün zorlukları aşıyorlardı. Şaşırtacak derecede bir hızla Almanca'yı sökmüş ve okulun iyi birer öğrenci olmuşlardı. Anneleri onlara elinden geldiği kadarıyla yardımcı olurdu. Clara'nın işi başından aşkın dahi olsa, onların sıkıntıları ve istekleri söz konusu olduğunda ne yapar eder, onlar için mutlaka zaman yaratırdı. Onların dertlerini, sevinçlerini paylaşır; onlara yaşamayı, düşünmeyi ve çalışmayı öğretirdi. Bedensel gelişimlerini özenle takip ederdi; ikisi de erken yaşlarda spor yapmaya başladılar; örneğin, egzersiz ve yüzmek zorundaydılar. Çünkü dayanıklı olmalıydılar. 15. yaş günlerine kadar da alkol, kahve ve çay onlardan büyük bir dikkatle uzak tutulmuştu.

Clara, zaman buldukça onlara bir şeyler okuyor veya anlatıyordu. Daha -erken yaşlarda onları insanlığın büyük düşünsel cevherleriyle tanıştırmıştı. Güzel pazar günlerinde, çayırlarda, başak tarlaları arasında veya ormanda küçük ayakların gidebildiği yere kadar yürüyüşler yapıyorlardı. Çocukların sorduğu yığınla soruyu, anneleri sabırla cevaplıyor, onlarla şarkı söylüyor veya onlara doğanın ve hayatın mucizelerini, güzelliklerini, varoluş ve yok oluş hakkında bilmeleri gerekenleri anlatıyordu. Bu geziler, özellikle bitki ve taşlara karşı özel bir ilgisi olan büyük oğlunun çok hoşuna giderdi.

Clara, çocuklarıyla sosyal sorunlar hakkında sohbet ederdi; örneğin, fabrikadaki çocukların ağır yaşamlarından bahsederdi. Bazen onları konuşma yapacağı toplantılara yanında götürürdü. O zaman, ikisi de heyecanlı bir şekilde yetişkinlerin arasında otururdu. Fakat Maxim daha fazla heyecanlanırdı; en çok korktuğu şey, annesinin heyecandan yanlış konuşmasıydı, o yüzden her konuşma bitiminde ve dinleyiciler alkışlamaya başladığında derin bir nefes alırdı.

Anneleriyle birlikte işçi eğlencelerine katılmaları pek keyifli olurdu. En güzeli de Stuttgart'da ilk kez 1 Mayıs'ı kutladıkları gündü. Üçü de pazar giysilerini giyinmiş, kır-

mızı karanfillerle süslenmiş, dışarıda, başlarının üzerinde dalgalanan kızıl bayrakların altında, çimenlerin üzerine oturmuşlardı. Pek çok yoldaş, anneyle çocukların yanlarına gelip gülerek ellerini sıkmıştı. Sadece Clara değil, oğulları da büyük Sosyal Demokrat Partisi ailesine mensup oldukları için gurur duyuyorlardı.

Clara'nın Stuttgart'a yerleşmesinin üzerinden bir yıldan biraz fazla bir zaman geçmişti ki, yayıncı Dietz, ona genç sosyalist kadın hareketinin propaganda organının redaktörlüğünü teklif etmişti. Ayrıca, Emma Ihrer tarafından hayata geçirilmiş ve henüz bir yılını doldurmamış olan "Die Arbeiterin"* adlı kadın gazetesinin genişletilmesini istiyordu.

Clara'nın bu teklif karşısında heyecandan nutku tutulmuştu. Böylelikle, tüm gelişimi bakımından kendisini her şeyden çok yetkin hissettiği işe, yani kadınlar arasındaki işe, ilk adımını atacaktı. Sosyal demokrat kadın gazetesindeki redaktörlük görevi ona, daha Paris'teki sürgün yıllarında yerine getirilmesi gereken bir görev olarak gördüğü ve başka hiçbir konumda bulamayacağı olanağı verecekti. Kendini yerine getirmekle yükümlü gördüğü bu görev, kadınları Sosyal Demokrat Partisi'nin bayrağı altında örgütlemekti. Bu, insanın, uğruna hayatını adamaya değer, muhteşem ve zorunlu bir görevdi. Ve işte bu olanağın önüne sunulmasıyla birlikte Clara'da cesaret ve şevk ateşi tutuşuvermişti bile. Fakat yine de tereddüt etmişti; çünkü Clara, yüklendiği her işte olduğu gibi, bütün hayat eserini oluşturacak olan bu işte de, önce bu işin tam anlamıyla yerine getirebilmek için kendisinde var olması gereken koşullara sahip olup olmadığını titizlikle kontrol etmişti. Ona göre redatörlük için gereken uzmanlık koşulları kendisinde bulunmuyordu. O bir yazardı ve o güne dek redaksiyonda hiç çalışmamıştı; özellikle gazeteyle ilgili teknik işler ona çok yabancıydı.

Zeki ve ince ruhlu yayıncı Dietz, yeteneklerine güvendiği genç yoldaşını bu gazeteye redaktör olarak kazanabilmek için babacan ve dostça yaklaşımıyla onun bu çekin-

* Die Arbeiterin: İşçi Kadın

celerini gidermişti. "Şayet bazı sorunlar çıkacak olursa, ben ne güne duruyorum; bana her zaman danışabilirsiniz" demişti Clara'ya. Bu, onun kararını belirleyen son etki olmuş ve Clara "evet" demişti. Ve Dietz'e onayını verdiği o andan itibaren, yaşamında yepyeni bir dönem başlayacaktı; Almanya'da sosyalist kadın hareketinin kurulması mücadelesi; ki bu geçen yıllar zarfında uluslararası sosyalist kadın hareketi mücadelesine dönüşecekti.

İngiltere, Amerika, Fransa ve başka ülkelerde olduğu gibi kapitalist üretim tarzı, Almanya'da da emekçi sınıfının sayısız kadınını evinden, ailesinden koparark, ya eve iş almak suretiyle veya birer endüstri işçisi olarak iş dünyasına sürüklemişti. Erkek işçilerin kapitalist toplum düzeninden nefret etmeleri için yeterince nedenleri bulunuyordu. Kadınlarınsa kapitalist düzeni lanetlemeleri için çok daha fazla nedenleri bulunuyordu. Erkekler gibi onlar da 12, 13 hatta 14 saat pis, havasız mağaraları andıran fabrikalarda; veya dışarıdan iş alarak ailecek çalıştıkları, yemek yiyip uyudukları küçük, sefil evlerde çalışıyorlardı. Kadın işçiler her yönden korumasız durumdaydılar; çoğu örgütsüz, politik tecrübeden uzak ve ürkekti. Erkek işçiler, onlara yardımcı olacakları yerde aksine, işyerlerinden uzaklaştırmaya çalışıyorlardı Bu bakımdan, kadın işçilerin çalışına koşulları erkeklere göre her açıdan çok daha kötüydü. Çoğu zaman erkeklerin aldığı ücretin üçte ikisini, hatta bazen yarısını alıyorlardı. Uzun ve ağır işlerinden evlerine geldiklerinde bir de evin işi ve çocuklarla ilgilenmek zorunda oluşları hiç kimsenin umurunda değildi; dünyaya bir çocuk getirdiklerinde hiç kimse tarafından dikkate alınmıyorlardı; ne hamileler ne de anneler için herhangi bir koruma yoktu. Fabrikaların kadın gözetimcileri bile yoktu. Kadın işçiler sadece sömürülmekle kalmıyor, sıklıkla ustaların kaba şakalarına, küfürlerine ve hatta fiili sarkıntılıklarına maruz kalıyorlardı. Kadın işçi yığınları böylesine bir cehennemde yaşıyorlardı işte.

Pek çok kadın hâlâ alıştırılmış oldukları, kadından sabır ve itaat bekleyen önyargıların baskısıyla karayazılarını boğucu bir umutsuzlukla yaşamaya devam ederken, bazı-

ları da düşünmeye başlıyordu. Kendilerini ezenlere karşı duydukları nefretten, içlerinde, durumlarını düzeltmek için mücadele etme isteği doğuyordu. O bakımdan, antisosyalist yasanın hükmünde, sosyal demokrasinin kahramanca mücadelesi, pek çok kadın işçide büyük etki yaratmıştı.

Henüz seksenli yılların ortalarında, Hamburg, Berlin ve diğer şehirlerde, ilk sosyalist kadın işçi dernekleri ve kadın dernekleri kurulmuştu. Antisosyalist yasa kaldırıldıktan sonra partinin gelişmesiyle birlikte kadın dernekleri de bu gelişmedeki payını alıyordu.

Partinin uzak görüşlü yoldaşları -özellikle August Bebel- kadınların çabalarına sıcak bakıyorlardı. Parti, Alman işçi hareketinın tarihinde ilk kez 1891 yılında Erfurt'ta oluşturduğu yeni Programına kadının politik, ekonomik ve hukuksal açıdan tam eşitlik talebini almıştı. Böylelikle, Paris kararlarını yerine getiren kadınları eşit birer savaşçı olarak tanımış oluyordu.

Clara Zetkin, Gleichheit* dergisinin redaktörlüğünü üstlendiğinde, genç sosyalist kadın hareketi gerçi henüz taze bir mücadele ruhuyla dalgalanıyordu, fakat bölük pörçüktü ve belirli bir hedefi bulunmuyordu; kesin ve planlı bir önderlikten yoksundu Parti ile ciddi ve samimi bir ilişki içerisinde değildi ve büyük olasılıkların daha çok gerisindeydi. Fakat Clara Zetkin'le bu genç hareket, proleter kadınların içinde uyuyan büyük gücü uyandırarak, partinin sosyalizm mücadelesinin saflarına yönlendirebilecek yetkinlikte, yeni bir lider kazanmıştı.

Benzersiz bir atılganlık ve dinamizmle Clara kendini işine vermişti. Henüz 1891 yılının sonunda Gleichheit dergisinin ilk deneme sayısı çıkmıştı bile. Clara'nın Noel masasının üzerindeydi. Oğulları neşeli bir hava içerisinde, kendilerine anneleri ve başkaları tarafından hediye edilen mütevazı Noel armağanlarıyla meşgul olurlarken, kendisi de dergideki önsözünü bir kez daha okuyordu. Önsözde yazdıkları, daha

* Gleichheit: Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin Eşitlik adlı kadın dergisi

önce Paris'te ileri sürdüğü fikirlerinin aynısıydı: Kadının toplum içerisindeki tam bağımsızlığı, sadece ve sadece sosyalist toplumda mümkündür, ki bu toplumda, her türlü sosyal köleliğin ve dışlanmanın ana nedeni olan, bir insanın başka bir insana olan ekonomik bağımlılığı, ortadan kalkar! Sosyalist kadın hareketinin amacı, emekçi sınıfın kadınlarını, yaşam koşullarının iyileştirilmesi mücadelesinde koçalarıyla omuz omuza savaşmalarını sağlamak ve bunun da ötesinde, kadınları sosyalizm savaşçıları olarak eğitmektir.

Clara için bu, hiçbir şart altında değişmeyecek bir kanıydı, ki bu kanı, tecrübe, mücadele ve esaslı araştırmalar sonucunda doğuvermişti.

Gleichheit dergisi ilk önce küçük bir baskıyla çıkmıştı; bu yayın organı özellikle ajitatörler ile üyeler için çıkarılıyordu. Fakat ilk yayınlandığı günden itibaren büyük çapta bir etki yaratmıştı. Redaksiyon işi kolay değildi. Clara'nın yardımcısı yoktu; bir sekreteri veya bir odacısı bile yoktu. Bütün yük onun üzerindeydi. Buna rağmen, bütün yaşamı boyunca yaptığı gibi işine çok özen gösteriyor, titizlikle çalışıyordu. Gazetenin geliştirilmesiyle ilgili çalışmalarının yanı sıra örgütleme ve ajitasyona yönelik yoğun ve planlı bir faaliyet yürütüyordu. Sosyalist kadın hareketi sadece sayıca çoğalmakla kalmıyor, aynı zamanda ideolojik anlamda da netlik kazanıyor, çizgisi belirginleşiyordu. Bu nedenle, parti içinde olduğu kadar dışmda da önemini artırıyordu.

Gittikçe gelişen hareketin ilk büyük başarılarından biri, 1892 yılında Halberstadt şehrinde sendika kongresinin aldığı karardı. Bu karara göre, sendikalar, kadm işçileri de örgütlemekle görevlendiriliyordu. Ve 1893, Reichstag seçimleri sırasında kadın proleterler, savaşabildiklerini ve savaşmak istediklerini, partilerine kanıtlıyorlardı. Clara Zetkin, Alman kadınının uyanışının bu ilk büyük işaretini sevinçli bir gururla betimliyordu; 26 Temmuz 1893'te Gleichheit dergisinde şöyle diyordu:

"Kamuoyunda aylardır gündemde olan bir sorun var; Almanya, daha özgür bir kültür gelişimine doğru mu yö-

nelmeli, yoksa kışla devletinin, korku düzeninin çarpık zemininde, gittikçe daha da aşağılara doğru mu kaymalı? Bu sorun, kadın dünyasının çıkarlarını derinden ilgilendiriyor. Bir eş, anne, kardeş ve bir birey olarak kadın, var olan ve oluşturulan askeri ilişkilerle en içten üzüntülere maruz kalmaktadır. Mal ve kan vergisinin artışı, yüzlerce kadının yüreğine ve bütçesine hassasiyetle dokunmaktadır. Bayrak altına çağrılan genç erkekler, kadınların oğulları, kardeşleri ve kocalarıdır; ev kadını, en hayati ihtiyaçları daha da pahalı hale getiren ve büyük bir kısmı askeri amaçlara harcanan dolaylı vergilerin farkındadır. Ancak burjuva kadınlarının, gündemin bu hassas sorununa hiçbir yaklaşımları bulunmamaktadır...

Fakat proletaryanın kadınları için durum öyle değil. Sosyal demokrat Partisi, işçi sınıfı ve tüm Alman halkı adına, 'Kahrolsun askeri rejim! Kahrolsun militarizm!' sloganını dile getirdiği andan itibaren, kadın işçiler, çelik birer nefer gibi savaşa hazır oldular...

Bütün önemli büyük ve orta büyüklükteki şehirlerde, bütün endüstri merkezlerinde hep aynı senaryo. Kadınlar seçim toplantılarına katılırlar; gecenin geç saatlerine kadar çalışmış olan solgun yüzlü terzi kadın, çekingen fabrika kızı, gergin tezgahtar kadın, tüm evin idaresini çekip çevirmenin ve bir yığın çocuğa bakmanın yanı sıra bir de geçim için çalışmak zorunda olan yoksul işçi kadın; karın tokluğuna, gece gündüz demeden çalışıp didinen bütün kadınlar, toplantı için sıraya girerler. Işıldayan gözleri ve yüzlerindeki keder çizgilerinde beliren bir merakla, neredeyse huşu içinde sosyal demokrat konuşmacılara kulak verirler. Ara sıra söz kadınlara da gelir, kapitalistlerin emekçi kitleler üzerindeki sömürüsünü anlatırlar; mahrumiyet içerisinde bırakılanlara sadece sosyalizminden fayda gelebileceğini açıklar, güçlü bir biçimde sosyal demokrat adaylardan yana olmalarını talep ederler. Bu kadınlar sadece dinlemekle kalmazlar, sözlerini de hiç esirgemezler. Nerede ve nasıl olursa olsun, fırsat buldukça erkek yoldaşlarına seçim çalışmalarında yardımcı olurlar. Gece yarılarına kadar çalıştıkları halde, sabahın erken saatlerinde birer asker gibi ayağa kalkarlar ve bildirilerin dağıtımında, ajitasyon yazılarında ve partinin diğer programlarında çalışmalarını sürdürürler. Onlar için hiçbir merdiven fazla yüksek değil, hiçbir sokak fazla ücra değil ve hiçbir yol fazla uzak veya yorucu değildir! Değil mi ki, en yüksek katlar-

da oturanları, en ücra köşelerde yaşayanları aydınlatarak kazanmaktır amaç? Bütün gün ev ve mesleki işlerinden yorgun düşen kadınlar, genç kızlar, gece istirahatlarının büyük bir kısmını seçim listelerini temize çekerek feda etmişlerdir. Bir kısmı da kapı kapı dolaşarak, dostlarından, tanıdıklarından ve iş arkadaşlarından seçim bütçesi için para toplamıştır. Verebilecek imkanı olan da vermiştir. Son seçimlerde, partinin savaş kasasına karınca kararınca yardımda bulunmak için kimi sevincini, eğlencesini ve hatta bazı çok gerekli ihtiyaçları bile kendinden esirgemiş olan proleter kadınlardan haberiniz var mı? Sosyal demokrasinin kadın yoldaşları, keskin ve sürükleyici sözlerle sözlü propaganda yaparak, daha fazla oya sahip olabilmek için yeni yandaşlar kazanmaya çalışmışlardır.

Seçim günü çattığında da o ne hareketlilik... Kadınlar, üzerinde sosyal demokrat adayların isimlerinin bulunduğu pankartlarla caddelerde dolaşmış ve bu şekilde kayıtsızların ve kalın kafalıların dikkatini çekmeye çalışmıştır. Örneğin; Magdeburg'da kadınlar caddelerde, üzerlerinde 'W. Klees'i seçin!' yazılı kocaman kırmızı şemsiyelerle bir aşağı bir yukarı gezinip durmuşlardır. Kadınlar, genç kızlar, lokallerde seçim pusulaları dağıtmış, seçim listelerinin idaresini ve kontrolünü yapmışlardır. Tembel seçmenlere görevlerini hatırlatmak ve onları oy sandığının başına getirmek için evden eve gitmiş, katları ardı ardına çıkmışlardır. Henüz oy vermemiş olanları ve sosyal demokrat adaylardan yana oy kullanmadığı takdirde hain olarak suçlanacak olan kişileri hemen gözünden tanımışlardır. Yaşlı bir sakallının veya dinç bir işçi delikanlısının genç bir proleter kız tarafından seçim sandığına götürülmesi, kızın 'doğru' pusulayı onun eline sıkıştırarak, nasıl kullanacağı konusunda yol göstermesi, düşünün, nasıl garip bir etki yaratmaktadır? Erkeğin ikna çabalarının faydasız olduğu yerde, genellikle kadının ikna etme sanatı başarılı olmaktadır...

Seçim akşamı binlerce proleter kadın, hummalı ve yüksek dereceli bir gerilimle seçim sonuçlarını bekliyordu. Sonuçlar ne olursa olsundu, savaşın sonu nasıl sonuçlanırsa sonuçlansındı, onlar üzerlerine düşen görevi yapmış olma rahatlığını taşıyorlardı. Sosyal demokrasi davası için mücadeleye sebatla devam edeceklerine dair, kendilerine söz veriyorlardı. İster zafer ister yenilgi olsun - yeni, daha ciddi, daha enerjik çalışmalar için teşvikte bulunulmalı."

4

1893 yılının Ağustos ayında II. Enternasyonalin üçüncü kongresi için çağrıda bulunuluyordu. Kongre Zürich'te yapılacaktı. Alman sosyalist kadınlar, kamuya açık değişik toplantılarda delegeleri olarak Clara'yı seçmişlerdi. Clara, sevinç içerisinde kongreye hazırlanıyordu. Gururlanmakta pek de haklıydı; henüz genç ama hızla gelişen güçlü bir hareketi temsil ediyordu ve çalışmalarının büyük başarılarından söz edebilirdi. Yola çıkmadan birkaç gün önce aldığı bir haber, tüm bu duyumsamaları arka plana itivermişti: Bilimsel sosyalizmin kurucu ortağı olan ve enternasyonal işçi sınıfının bilge lideri Friedrich Engels, kongreye katılmak üzere Zürich'e geliyordu!

Clara Zetkin, Karl Marx'a duyduğu derin saygının aynısını Friedrich Engels'e de duyuyordu. Clara, bilimsel sosyalizmin yaratıcısı olan bu iki insanın eserlerini muhteşem bir bütün olarak görüyordu. 21 Ağustos 1895'te Gleichheit dergisinde, Clara şöyle diyordu:

> "Engelsin, sömürülenlerin kurtuluş mücadelesi için gösterdiği çabaları, Marx'ın başarılarından ayrı tutulamaz, ve sonsuz bir şükranı borçlu kılar...
>
> Bir teorisyen olarak Engels, Marx'la birlikte, mahrum bırakılanların kurtuluş mücadelesi için değişmez kesinlikteki bilimsel temeli yaratmıştır. Engels, sınıf bilincine sahip işçiler için hazırlanan ve düşmanını şaşmaz bir ustalıkla düşürecek olan keskin ve ağır düşünsel donatıyı, onunla birlikte biçimlendirmiştir. Ve hayatının eserini sona erdiremeden uzaklara göçen arkadaşının yarım bıraktığı o benzersiz yücelikteki zor işi tamamlamak ise, yine onun düşünsel mirasçısına, yani Engels'e düşüyordu. O bunu başka hiçbir kimsenin yapamayacağı bir şekilde başarmıştı.
>
> Marx - Engels, iki yakın arkadaş; onlardı proletaryanın tarihsel görevini ve tarihsel gücünü ilk fark edenler. Salt insanlık sıcak yüreğiyle değil, aynı zamanda birer derin araştırmacı ve yürekli düşünür olarak da modern tarihin gelişiminde asıl belirleyici olanın, savaşan proletarya olacağını fark etmişlerdi...
>
> Henüz 1848'de, ölümsüz eser 'Komünist Manifesto'da tüm dünyanın işçilerine, 'Bütün ülkelerin işçileri, birle-

şin!' diye sesleniyorlardı. Ve proletaryaya, insanları gelecekteki güneşli topluma götürecek- tek yolun, politik gücün, devlet iradesinin ele geçirilmesinden geçtiğini tekrar tekrar hatırlatıyorlardı."

Clara, Engels'in eserlerini de Marx'ın eserleri gibi inceden inceye defalarca inceliyordu. Onun zengin, evrensel bilgi birikimine, keskin ve üstün polemiğine saygı duyuyordu. Kullandığı güzel dile hayran kalıyordu. Engels'in geç dönemindeki "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" adlı eseri, eşitlik uğruna mücadele eden kadınların lideri olarak Clara'da özel bir yeri vardı.

Clara, Karl Marx'la tanışamamıştı. Onun enternasyonal işçi hareketi üzerindeki etkisini de bizzat öğrenememişti. Marx, 1883 yılında ölmüştü; Clara'nın Paris'te evlendiği yıl. Fakat sosyalist hareketin lideri ve danışmanı olan Friedrich Engels'in çalışmalarına uzun süre çok yakından tanık olmuştu. O her zaman, kendi tavrını denetlerken, Clara'nın örnek aldığı kişi olmuştu.

Yaz manzaralı memleketlerden trenle geçerken, Clara'nın düşünceleri hep Friedrich Engels'e kayıyordu. Arkadaşı Laura Lafargue, onunla çoğu kez bu adam hakkında konuşmuştu. O, babasının ölümünden sonra da Engels'e her zaman evlat sevgisiyle ve saygısıyla bağlı kalmıştı. Laura, Clara'ya Karl Marx'ın "Kapital"ini tamamlayabilmesi için Friedrich Engels'in yıllarca gücünü o "nefret verici ticarete" feda edişini, o etkileyici arkadaşına sadakatini; arkadaşının bilimsel mirasçısı olarak başardığı o muazzam çalışmasını; bilimsel sosyalizmin iki kurucusunun aralarındaki yakın düşünsel birlikteliği; birbirlerine gösterdikleri dokunaklı özeni; Engels'in ince ruhluluğunu ve yaşam fışkıran neşesini anlatmıştı.

Engels, doğduğu şehir olan Barmeni ziyaretinden sonra August Bebel ile birlikte Zürich'e varmıştı; çevik ve savaşçıl bir görünümü vardı. Çağdaşları ona "gümüş saçlı delikanlı" derlerdi. Engels, kongre görüşmelerine katılmamıştı. Fakat kongre yönetiminin ısrarı üzerine son konuşmayı o yapmıştı. Engels, kongre salonunda belirdiğinde,

büyük bir coşku seli kopuvermişti. Engels, sosyalist hareketin büyük başarılarından; Karl Marx öğretisinin fırtınalı zafer alaylarından bahsetmişti. Kışkırtıcı sözlerle, kapitalist toplum düzeninin kalelerine karşı daha büyük bir enerjiyle atağa geçmek için delegelere çağrıda bulunuyordu. Engels sözlerini bitirdiğinde, kalabalık yine coşmuştu. Bunun üzerine delegeler ayağa kalkarak, Marseillaise marşını söylemişlerdi. Clara, bu güzel şarkıyı hiçbir zaman o günkü kadar büyük bir coşkuyla söylememişti.

Clara, birçok defa Engels'le bir arada bulunma şansına sahip olmuştu. Bir defasında Clara, Engels ve Bebel çifti ile başka Alman yoldaşlar hep birlikte Zürich yakınlarında, bahçeli bir birahaneye gitmişlerdi. Clara, Engelsin yanında oturmuş, hararetli bir konuşmaya dalmışlardı. Bu tutkulu savaşçı, keskin düşünür ve aynı zamanda sıcak yürekli, çekici kadının, Engels'in hoşuna gittiği açıkça belli oluyordu. Clara'nın, daha sonraları anlatımlarına göre, Engels, onu en nihayetinde o çevreden kaçırarak bir dans salonuna götürmüştü ve birlikte dans etmişlerdi. Clara, birlikte gittikleri bir tiyatro ziyaretini de memnuniyetle anıyordu. "Büyük ustaları" dinlemeye de yine birlikte gidiyorlardı ve Engels'in, operayı sevmediği halde seansları yine de beğenerek izlemesi, Clara'yı sevindiriyordu.

Clara onunla ciddi konularla ilgili ne konuştuklarını, ne yazıya ne de çocuklarıyla paylaşmıştır.

Engels'in kişiliğinin Clara üzerinde nasıl kalıcı bir etki yaratığını onun ölümünden sonra -Clara'yla tanıştıktan iki yıl sonra- Gleichheit dergisine yazdığı sözlerden anlaşılabiliyor:

> "Proletaryanın ve özellikle Alman işçi sınıfının Engels'e borçlu oldukları ve onun ölümüyle birlikte kaybettikleri, ölçülemez değerdedir. Elbette, o bize sosyalist hareketin yükselişini veya düşüşünü kişilerin değil, koşulların belirlediğini öğretmiştir. Fakat o öylesine öne çıkmış bir kişiliğe sahipti ki, etkisi öylesine geniş alanlara yayılmış, öylesine derindi ki, yokluğu, hiç kimsenin dolduramayacağı bir boşluk bırakmıştır...

Engelsin ölümüyle birlikte, evrensel bir bilge, Rönesans ve Büyük Fransız Devrimi dönemlerinde karşımıza çıkan ve bizi hayran bırakan, her bakımdan mükemmel bir uyum içerisinde gelişmiş, o olağanüstü güçlü kişiliklerden biri de ölmüştür. Özünde yatan anlatılmaz büyüsüyle, kelimenin en asil ve kapsamlı anlamıyla o bir yaşam sanatçısıydı. Sıcak duygularla bezenmiş bir ruha sahip, fedakar; zayıf hassaslılardan, kibirden uzak, kendinden emin, cesur, gözü pek, mert ve ateş gibi bir kişilik olmakla birlikte, doğal, sade, gösterişsiz bir insandı. Onun güler yüzlü oluşu, konvansiyondan değil, yüreğinin iyiliğinden ileri geliyordu.

Mezarının başında, onunla birlikte yitirdiklerimiz adına duyduğumuz o içten gelen derin acımız elbette kaçınılmazdır. Ancak bununla beraber, ondan edindiklerimizle ve bize bıraktığı değerli mirasla duyduğumuz gururlu, sevinçli övüncümüz, yerinde bir övünçtür. Friedrich Engels için bundan daha onurlu bir teşekkür, daha uygun bir veda selamı olamazdı: Mücadele için ileri! Zafer için ileri!"

5

II. Enternasyonal'in üçüncü kongresiyle hemen aynı günlerde, Düsseldorf'da yedi kadın mahkemeye çıkarılmıştı. Bu kadınlar, yasak bir dernek kurmakla suçlanan sosyal demokrat kadınlardı. Savcı ve hakim, bu davadan oldukça rahatsız olmuşlardı. Çünkü bu davalılar, işçi kadınlardı ve savunmalarını kendileri yapıyorlardı; yalnızca son derece ince bir ustalıkla ve dikkat çekici bir enerjiyle değil, aynı zamanda şaşırtıcı bir yasa bilgisiyle de yüksek beyefendilerin canlarını sıkıyorlardı. Kadınlar, Reich mahkemesinin bir hükmüne dayanarak, sakıncalı bulunan bu derneğin -yedi kadından oluşan Düsseldorf Kadın Ajitasyon Komisyonu-, aslında yasalar açısından bir dernek sayılmadığını kanıtladılar, çünkü bu derneğin başkanı yoktu! Son derece zor duruma düşen mahkeme, savcının iddialarını geri çekmek zorunda kalmış ve hakim şu bilge kararı vermişti: Söz konusu dernek, bir dernek olmadığı için feshedilemezdi de. Ancak, yine de kadınların oluşturduğu bu birlik yasaklanmalı ve kadınlar cezalandırılmalı... Bu karar

karşısında eğilmeyen ve haklarını sonuna kadar aramaya kararlı olan kadınlar, kararı temyiz etmişlerdi. Bu kadınların ortaya çıkışı, sadece Düsseldorf daki savcıyla hakimi korkutmamıştı. Tüm gerici zihniyet, proleter kadınların uyanışını, Sosyal Demokrat Parti'nin savaşımına çoğalan katılımını, şaşkınlıkla izliyordu.

Çok geçmeden, sosyal demokrat kadınlar, Düsseldorf davasının, genç sosyalist kadın hareketi hakkında başlatılan genel bir baskının ilk işareti olduğunu anlamışlardı. İki büyük Alman devleti, Prusya ve Bavyera, bu işe öncülük ediyorlardı. Bavyera'nın İçişleri Bakanı von Feilitzsch ile Prusya Devlet Bakanı Kont Eulenburg, kısa aralıklarla birbirlerinin ardı ardına bu genç hareketle ilgili sert konuşmalarda bulunmuşlardı. Her iki ülkede de sosyalist kadın dernekleri yasaklanıyor, kadınlar sendikalardan ve herkese açık halk toplantılarından uzaklaştırıyordu Sosyalist kadınların cezalandırılmaları gün geçtikçe artıyordu. Alman ülkelerinin çoğu da Prusya ve Bavyera örneğini takip ediyorlardı.

Hemen her yerde kadınların politik toplantılara katılmasını yasaklayan eski dernek tüzükleri, en katı biçimiyle uygulanıyordu. Parti mitingleri, aralarında kadınların da bulunması nedeniyle kitle kitle dağıtılıyor veya toplanılmasına hiç izin verilmiyordu.

Sosyal demokrat partinin karşısında geri adım atmak zorunda kalan ve onun artan gücünü gördükçe öfke buhranları geçiren gerici zihniyet, sosyalist kadınlarla baş etmenin daha kolay bir iş olacağını düşünüyordu. Bu kadınların sadece politik deneyimsizliklerini ve çekingenliklerini değil, aynı zamanda o dönemler, Sosyal Demokrat Partisi saflarında bile kadının politik çalışmasına karşı hâlâ varlığını sürdüren önyargıları da hesaba katıyorlardı. Ancak, bu beklentilerinde esaslı bir biçimde hayal kırıklığına uğrayacaklardı. Ailelerinin acı kaderi nedeniyle hayata karşı katılaşan, üretim nedeniyle bağımsızlaşan ve Sosyal Demokrat Partisi tarafından eğitilen sosyalist kadınlar, -toplumsal hayatta kendi paylarına düşen küçük hakları için bile çekingenlikle sıralarını bekleyen burju-

va kadınlarının aksine mücadele etmesini iyi biliyorlardı. Onlar, kapitalist toplumun yıkılması durumunda, zincirlerinden başka kaybedecek hiçbir şeylerinin olmadığını, fakat bir dünya -kendileri ve çocukları yeni ve daha güzel bir dünya- kazanacaklarını belirten ve kadın proleterleri de kapsayan, "Komünist Manifesto"nun bu gerçekliğini bütünüyle kabullenmişlerdi. Ve böylelikle, onlara göre yaşamın yoksulluğundan ve sefaletinden kurtulup, partinin kendilerine sıkı sıkıya inandırmaya çalıştığı o sosyalist geleceğe ulaşmak için hiçbir fedakârlık ağır, hiçbir çaba fazla değildi.

Kendi insani hakları uğruna çaba gösteren bu kadınların, severek peşinden gittikleri bir kadın liderleri vardı. Bu kadın Fransız Cumhuriyetinin jandarmalarından nasıl korkmadıysa, Alman bakanlarından ve polis güçlerinden de aynı ölçüde korkmuyordu.

Clara Zetkin, Bavyera İçişleri Bakanının o kasıtlı konuşmasından sonra Gleichheit'ta şöyle yazıyordu: "Kadınlara, dernek ve toplantı haklarını geri verin!" Clara ayrıca, derginin bir başyazısında da yüce ekselanslarıyla yok edici bir üslupla ödeşiyordu. Aynı zamanda kadınları, toplantı ve birlik kurma hakkıyla ilgili tasarılarında kadınların haklarını da dikkate alan Reichstag'daki sosyal demokrat parti grubunu desteklemeye çağırıyordu.

Clara, Prusyalı Kont'a da 13 Aralık 1893 tarihinde Gleichheit'ta cevap veriyordu:

> "Bakanlar, devlet başkanları, kaymakamlar, tüm o 'iyi niyetliler', sosyalizmin, proleter kadın dünyasının giderek daha geniş katmanlarına yayıldığını gördükçe, düşünceli başlarını ellerinin arasına alarak, inleyip sızlanmak için, gelecekte her zamankinden daha fazla fırsat bulabileceklerdir. Çünkü sosyalist hareket bu katmanları günbegün daha güçlü, karşı konulmaz bir şiddetle saracak; ekonomik gelişme yoluna devam ettikçe sahip olanla sahip olmayanın arasındaki sınıf çatışmaları daha da belirginleştikçe, proletaryanın kadınları, meslek çalışanları olarak doğrudan doğruya kapitalizmin boyunduruğuna girdikçe, dolayısıyla kendi sınıflarının savaşımına katılmaları, onlar için kaçınılmaz bir gereklilik olunca... Ne polis şiddetinin

ne de aşırı özen ve ahlâkın bunu değiştirebilecek etkisi olacaktı. Bakan olabilirsiniz, ama yine de devlet adamlığının bilgeliğiyle de olsa, epeyce yanlış bir yol üzerinde duruyor olabilirsiniz."

Clara Zetkin ve mücadele arkadaşları, güçlü bir biçimde partinin desteklenmesinde diretiyorlardı. Partiyi harekete geçirmeyi başarmışlardı. Clara Zetkin'in talebi üzerine Parti, 1894'teki kongreyi Nürnberg'den Frankfurt'a kaydırmıştı; çünkü Nürnberg'de sosyalist kadınlara baskılar sürüyordu. Kongrede, her zaman olduğu gibi kadın üyelerin birbirleriyle illegal olarak buluşmaları mümkün olabiliyordu. Bunun dışında delegeler, partiyi ve sendikaları, kadınların çalışmasını belirgin ölçüde yaygınlaştırmayı zorunlu tutan bir karar almışlardı. Kongre sonrasında kadın hareketi bir yükseliş kaydetmişti. Tüm yasaklamalara rağmen yeni toplantı kampanyaları düzenleniyordu. Rheinland ve Hamburg kongreleri gibi bölgesel kongrelerde de kadınların çalışması yönünde kararlar alınıyordu.

Fakat en güçlü darbe -Clara Zetkin ve Berlinli Kadın Ajitasyon Komisyonu ile birlikte- Partinin Reichstag parti grubu tarafından gelmişti. August Bebel'in liderliğindeki Parti, Reichstag'a kadınlarla ilgili iki önerge sunmuştu. Bunlar; dernek, toplantı ve seçim hakkı ile ilgili taleplerdi. Parti böylece, kadının politik eşitliği sorununu, tüm Alman halkının gündemine getirmiş bulunuyordu. Bu, cesaret gerektiren bir adımdı, gericilere karşı bir meydan okumaydı; büyük bir sansasyon yaratmıştı. Alman Reichstag'ında ilk kez kadınlar için seçim hakkı isteniyordu.

Clara Zetkin ve Berlinli Kadın Ajitasyon Komisyonu, Almanya'nın çalışan kadınlarını Sosyal Demokrat Parti'nin taleplerine sahip çıkmaya ve kitle toplantılarında bu isteklerini dile getirmeye çağırıyordu. 1895 Şubat başlarında Berlin'de, dört büyük miting gerçekleştiriliyordu. Bu mitinglerde August Bebel ve Wilhelm Liebknecht de kadınlara hitaben konuşma yapıyorlardı. Stettin, Leipzig, Dresden, Elberfeld, Frankfurt am Main, Chemnitz, Kiel, Königsberg ve başka şehirlerde de benzeri eğitici toplan-

tılar meydana geliyordu. Kadının kurtuluşuna öncülük eden Bebel, Reichstag'da kendini gösteriyordu. Bu heybetli bir gösteriydi.

Devlet yetkilileri, buna cevap olarak çok geçmeden, Berlin Kadın Ajitasyon Komisyonunu ve ardından da Berlin'de kadınlar ve genç kızlar için kurulmuş eğitim derneğini yasaklıyordu. Berlin hareketinin yönetici kadınlarını, evlerinde arama yaptıktan sonra mahkemeye çıkarıyorlardı. Berlinli kadınlar, buna karşılık, dağılan yönetimleri yerine halka açık büyük toplantılarda, kendilerini dışarıya ve devlete karşı savunacak, güvenilir görevliler seçiyorlardı. Bu arada, çalışmalarını da illegal olarak sürdürüyorlardı, tıpkı antisosyalist yasa döneminde Partinin yapmış olduğu gibi. Böylece, İmparatorluk Almanyasının yetkilileriyle sosyalist kadın hareketi arasında sürdürülen dernek hakkı tartışması, iyiden iyiye kızışıyordu. Ve bu tartışma, 15 yıla yakın bir süre devam edecekti. Bu yıllar içerisinde binlerce sıradan kadın, Clara Zetkin'in önderliğinde, Sosyal Demokrat Parti'nin desteği ile büyük yüreklilik ve fedakarlık göstererek, kadın eşitliği için zaferle sonuçlanan büyük savaşımlar verecekti. Böylece, gerici zihniyet, adım adım geri çekilmeye zorlanacaktı. 1900'de Sosyal Demokrat Parti'nin ilk legal kadın konferansı gerçekleştirilmiştir. 1908'de sosyalist kadınlar, politik toplantılara katılma hakkı ile politik partilere üye olma hakkını ısrar ederek nihayet elde etmişlerdi. Kadınların aleyhine kurallar içeren dernek tüzükleri feshedilmişti.

Kadınlar tüm o mücadele yıllarında derneklerinin her yasaklanışında, bir araya toplanmanın ve birlikte çalışmanın mutlaka yeni yöntemlerini buluyorlardı. Her zaman Partinin geleneğine sadık kalarak, Berlinli sosyalistler gibi onlar da güvenilir görevliler seçme metoduna geçmişlerdi. Bu kişiler, yetkililere pek zorluk çıkarmıyordu; çünkü bir kişinin illegal bir birleşme gerekçesiyle cezalandırılması ve dağıtılması olanaksızdı. Legalitenin bu şekli ile illegal çalışma birleşmiş oluyordu. Söz konusu güvenilir yoldaş, tek başına değil, kadın arkadaşlarıyla birlikte çalışıyordu. Kadınlar, son derece gizlilik içerisinde, genellikle akşam

vakitleri, gaz lambasının aydınlattığı küçük proleter mutfaklarında, perdeleri sıkıca örtülmüş camların arkasında bir araya geliyorlardı. Bu toplantılara gelirken de köşe başlarında "sivri tepelilerin"* onları gözetleyip adımlarını takip etmediğinden ve herhangi bir dedikoducu komşu kadının neler olup bittiğinden haberi olmadığından iyice emin olmaları gerekiyordu.

Ayrıca, kadınlar politik yaşamdaki hakları için açıkça savaşmaktan asla vazgeçmiyorlardı. Partinin erkek yoldaşları nerede görünüyor olsalar -1 Mayıs, Mart Bayramı-, tüm güçlüklere rağmen kadın yoldaşlar da orada oluyorlardı. Parti, her zaman özel olarak işçi kadınlar için kadın yoldaşlarla birlikte miting turneleri hazırlıyor, halk toplantıları organize ediyordu; ve bu mitinglere kadınları da davet ediyordu.

Bu miting turnelerinin herbiri, kadın konuşmacılar, organizatörler ve mitinge katılan kadınlar için savaş demekti. Her zamanki gibi yetkililerle aralarında sayısız sorunlar meydana geliyor, birtakım şartlar koşuluyordu. Konuşma yapacak olan kadın, miting yerine geldiğinde onu, yoldaşların dışında polisler de çoktan bekliyor olurdu. Ve mitingler çoğunlukla da son anda yasaklanırdı. Doksanlı yılların ortalarında, 20 miting turnesinden 17 veya 18'i yasaklanıyordu. Ajitatör kadınlar, konuşmalarını her zaman sıkı polis gözetimi altında yapıyorlardı, yanlarında her zaman bir polis memuru oturur, bütün konuşmayı kayda geçirirdi. Gözcülerin hoşuna gitmeyen bir sözcük kullanıldığında miting anında dağıtılır ve konuşmacı kadınlar çoğunlukla mahkemeye çıkarılırdı. Örneğin, 1885'te Emma Ihrer hakkında subaylar heyetine ve bayraktara hakaretten, bir başka kadın konuşmacıya da astsubaylık kurumuna hakaretten dava açılmıştı. Konuşmacı kadın, Ottilie Baader hakkında da şiddete yönelik kışkırtma yaptığı gerekçesiyle bir dava yürütülmüştü; çünkü Baader, İngiliz maden işçilerinin grevi için dayanışma çağrısında bulunmuştu. Cezaevlerine girmek

*Sivri tepeliler: Polislerin kullandığı miğferden ileri gelen bir benzetme.

zorunda kalan kadınlar sadece bunlarla sınırlı değildi. Hepsi de cezalarını, cesaretlerinden hiç ödün vermeden çektiler. Gerici zihniyet için işçi kadınlarına karşı uygulayabilecekleri hiçbir metot fazla alçakça, hiçbir önlem fazla basit gelmiyordu. Polis, çoğu zaman işçi örgütlerinin düzenlediği tiyatro geceleri ile danslı eğlencelere kadınların katılmalarını yasaklıyordu. Chemnitz'de yapılan tıka basa bir kadın toplantısında sadece oturanların katılımına izin verilmişti; polis ayakta kalan diğer proleter kadınları evlerine göndermişti. Bundan birkaç gün sonra Chemnitz yakınlarındaki Markersdorf'da yapılan bir eğitici toplantıda ise, kadınlara, masaların arkalarına oturmaları ve bu masaları, aralarında iki metre boşluk kalacak şekilde yerleştirmeleri emredilmişti.

Çoğu zaman sadece yasaklanan kadın derneklerinin yöneticileri değil, aynı zamanda -Nürnberg ve Altona'da olduğu gibi- bütün dernek üyeleri de mahkemeye çıkarılıyordu. Nürnberg'de 59, Altona'da ise 141 kadın hakkında dava açılmıştı. Sıradan, tahsilsiz işçi kadınların yargılandığı bu davaların hemen hiçbirinde kararın temyize gitmediği olmuyordu; kadınlar, yetkililerle hakları uğruna kıyasıya mücadele ediyorlardı. Nürnberg'de 59 kadın hakkında verilen o canavarca karar üzerine, sadece başkan değil, tüm dernek üyeleri kararı temyiz etmişti. İkinci duruşmaya 56 kadın gelmişti; üçü hastalanmış, yargıç, dehşet içerisinde bir kadın toplantısıyla karşı karşıya kalmıştı.

Wilhelm yönetiminin yetkilileri, özellikle Clara Zetkin'e karşı büyük bir nefret duyuyorlardı; Clara, nereye gidecek olsa, hükümette önceden bir panik yaşanıyordu. Örneğin, 1895'te onun Werdau ve Netzschau'daki toplantıları, bölgede, daha önceki konuşmalarından, hükümete ve topluma düşmanca saldıran ve sınıfları birbirine karşı kışkırtan biri olarak tanınması gerekçesiyle yasaklanmıştı.

Clara, aynı yıl küçük Ren şehri Neuwied'de düzenlediği bir toplantıda şöyle diyordu:

> "Polis, pek çok toplantı afişinin yapıştırılmasının hemen ardından duvarlardan sökülmesi için elinden geleni ya-

pıyordu. Sadece bir tanesi düzen kurtarıcıların ellerinden sıyrılabilmişti; o da bir Parti yoldaşının dükkanına yapıştırıldığı içindi. Polis, bunu da yok etmek için dükkanın sahibesine, bu tür bir 'kara lekeyi' kendi mülkünde tahammül etmemesi yönünde bir müdahalede bulunmuştu. Toplantıda ise, ziyaretçilerin büyük bir bölümü lokalde hazır bulunmuyordu. İnsanlar karanlık avluda, açık pencerelerin önünde dinliyorlardı konuşmayı, çünkü yaşanılan örneklere bakarak, polisler tarafından işverenlerine gammazlanacaklarından korkuyorlardı."

Clara, hareketin içinde oluşan ve imparatorluk yetkilileri önünde boyun eğici her türlü eğilime karşı savaşım veriyordu. Yıllarca, Gleichheit dergisinde, Partinin gündelik basınında ve toplantılarında Lily Braun ile sürekli bir çekişme halindeydi. Lily doksanlı yılların ortalarında burjuva kadın hareketinden sosyal demokrat harekete geçmiş, Partinin reformist kesiminin desteğiyle hareketin mücadeleci karakterini yok etmeye çalışıyordu. Clara, burjuva kadın hareketinin, sosyalist kadın hareketi üzerinde nüfuz kazanma ve onu amaçlarından saptırmalarına karşı da aynı katılıkla mücadele etmiştir.

Parti'den ve sendikalardan sürekli olarak istediği, kadın kitlelerinin kazanımı yönündeki çalışmalara, yasaklara ve devleti çıkardığı bütün güçlüklere aldırmaksızın daha güçlü bir biçimde devam edilmesiydi; ısrarla onlardan, kadınların destek vermelerini talep ediyordu. Kadınlardan ise, hakları uğruna verdikleri mücadeleye tüm zorluklara rağmen, var güçleriyle sarıl malarını istiyordu. Clara, kadınlar için bir cesaret ve özveri örneğiydi.

Clara Zetkin, redaktörlük işlerinden fırsat bulabildikçe, kongreler ve parti toplantıları sonucu bitkin düşmedikçe, günlerini yollarda geçiriyordu. Bazı geceleri trenlerde, bazı saatleri de yağmurda karda yürüyerek geçiyordu. Sadece büyük şehirlerde değil, pek çok küçük sanayi bölgelerinde, çoğu zaman taşralarda da konuşmalar yapıyordu. Kendi anlatımlarına göre, bir yılda 340 toplantı yaptığı bile olmuştu.

Toplantıları her zaman tıka basa doluyordu; Clara o zamanlar bile coşturucu bir konuşmacı olarak tanınıyor-

du. Konuşmaları, ağırlıklı olarak kadın hakları, "Kadın ve Sosyalizm" üzerinde yoğunlaşırdı; diğer yandan gümrük ve vergi politikası ve imparatorluk Almanya'sının silahlanması; militarizm ve öngörülen kanun taslakları da konuşmasının ana konuları olurdu. Verdiği konferanslar, ileri düzeyde bir uzmanlık bilgisi ve konunun Marksist açıdan bütünüyle aydınlatılması şeklinde bir karakter özelliği taşıyordu. Ateşli bir konuşmacı mizacına sahipti; bazen yumruğunu masaya vurduğu da olurdu. Hasımlarına hadlerini bildirmesi gerekiyordu. Clara bunu yaptığında dinleyicilerin heyecanı, sevinç nidalarına dönüşürdü. Uğraştığı kişiler ister ruhban, ister politikacı, isterse de fabrikatör olsun, hepsiyle baş etmesini iyi biliyordu. Onların gerekçelerinin arkasında yatan gerçeği ortaya çıkararak, etkisiz hale getiriyor, uzmanlık bilgisiyle ve hazır cevaplığıyla her zaman onlardan üstün geliyordu. Onun konuşmaları körüklüyordu, geride heyecan ve cesaret bırakıyordu ve nereye giderse gitsin, davaya yeni içtepiler kazandırıyordu.

Clara, ağırlıklı olarak kadınlara yönelirdi. Toplantılar sonrasında fırsat buldukça, akşamları yoldaşlarla birlikte bir yerlerde -bir otelde, küçük proleter mutfaklarında veya odalarında- otururdu. Bu akşamlarda, yapılan çalışmalar konuşulurdu; yoldaşlar ondan, o da yoldaşlardan bir şeyler öğrenirdi. Kendisi de uzun süre grup içinde küçük işlerde çalışmış olduğu için kadınlara yararlı bir şekilde yol gösterebiliyor, güçlüklerin üstesinden gelmelerinde yardımcı olabiliyordu.

Clara, özellikle kadınların kişisel ve politik gelişimleriyle daha yakından ilgileniyordu. Bulundukları yerde erkek yoldaşları tarafından bile destek göremeyen veya küçük görülen çekingen kadınlara cesaret veriyor, kabuklarından sıyrılmaları, haklı taleplerini savunmaları ve toplantılarda kendilerini göstermeleri için onları teşvik ediyordu. Pek çoğu sadece ilkokulun sınırlı bilgileriyle donatılmış olan bu kadınlara, kendilerini nasıl geliştirebileceklerini, bilgiye nasıl ulaşabileceklerini öğretiyordu. Onları, Gleichheit dergisini, başka yayınları, edebi eserleri, okuma günlerinde

birlikte okumak için ve başkalarının da unları anlamasına yardımcı olmaları için teşvik ediyordu. Kadınlarla her zaman yürekten ve anaca bir ilişki içerisindeydi. Sadece onların Parti ve sendika çalışmalarındaki sorunlarını değil, kişisel sevinçlerini ve dertlerini de paylaşmayı iyi biliyordu. Geçim derdi, işverenler, ev işleri, annelik ve aile yaşamının çeşitli cilveleri. Kadınların kocalarını, çocuklarını ve torunlarını da tanırdı; çoğu zaman ev işleri ve çocuk yetiştirmeyle ilgili önerileri de olurdu. Onlardan biriydi o ve genellikle konuk odasmda değil, proleter mutfağında sofra kurulurdu. Clara, yoldaşlardan birinin mutfağındaki sert bir koltukta uyumayı, o geceyi bir otelde geçirmeye tercih ederdi. Sosyalist kadınlar, liderlerini her şeyden çok seviyorlardı. Sayısız işçi kadın, onun gücünün seline kapılıyor, onunla birlikte eşitlik, sosyalizm ve barış mücadelesine katılmak için günbegün çoğalıyordu.

Clara Zetkin'in yanı sıra özellikle kadınları harekete geçirme çabasında Clara'ya destek olan bazı kadınları anmadan, eski sosyalist kadın hareketinin savaşımından bahsetmek olmazdı. Bunlar sosyalist kadın örgütleyicileri ve ajitatörlerdi. Burada birkaç örnek anılabilir.

Seksenli yılların ortalarından itibaren ölümüne kadar hiç yorulmadan bu hareket içerisinde çalışan, sadık ve fedakâr Emma Ihrer'in yanı sıra sosyal demokrat bir üyenin kızı olan Ottilie Baader da bulunuyordu. Yoksulluk içerisinde büyüyen Ottilie Baader, geçirdiği zor gençlik yıllarından sonra çalışkan, cesur bir örgütleyici ve ajitatör, daha sonraları da -kadınların aleyhindeki istisna kuralların kaldırılmasından sonra da- Partinin kadın kolu lideri seçilmişti. Bir de Luise Zietz vardı; aynı şekilde korkusuz ve her zaman özveriye hazır bir savaşçı olan ve kadın kitlelerine ateşleyici bir konuşmayla hitap eden bu kadın, gözünü budaktan sakınmamış, defalarca cezaeviyle muhatap olmuştur.

Fakat o günlerde Clara'nın en yakın ve sadık mücadele arkadaşı olan, Margarete Wengels'di. Berlinliler'in Wengels Ana diye andığı Margarete Wengels, 1856'da doğmuştu. Wengels, 1848'de devrim saflarında savaşan ve daha

sonraları sosyal demokrat olan Krefeld'li bir ipek dokumacısının kızıydı. Tamamıyla devrimci geleneklerle yetişmiş olan Margarete, kendisiyle aynı düşünceleri taşıyan bir dokumacıyla evlenmiş ve onunla Berlin'e taşınmıştı. Karı-koca, antisosyalist yasası yürürlükte olduğu dönemlerden bu yana hareketin içerisindeydi. Ana, o yıllarda yoldaşların illegal toplantı mekanı olarak hizmet veren bir zerzevatçı dükkanını çalıştırıyordu.

Yoldaşların ona el altından sıkıştırdığı Partinin illegal literatürünü, tezgahının altında saklıyordu. Margarete Ana, Parti ile cezaevinde bulunan sınıf kardeşleri arasındaki bağlantıda da önemli bir rol oynuyordu. Antisosyalist yasasının kaldırılmasından sonra Berlinli işçi kadınların önde gelen liderlerinden biri de o idi. Margerete Wengels, üzerine vazife ettiği işi tam anlamıyla kavramayı ve örgütlemeyi iyi bilirdi; onu kimse şaşırtamaz veya sindiremezdi. O, görev sadakati, arkadaşlık ve anaca bir yürek bakımından örnek bir üyeydi. O, cesur ve kararlı bir proleter sembolüydü. Onun çevresi her zaman kavga, yaşam, tazelik, cesaret ve ileriye doğru korkusuzca atılan adımlarla örülüydü. Anne ve baba Wengels'ler, çocuklarını da -altı oğlan, üç kız çocuğu- kendileri gibi sınıf savaşçıları olarak yetiştirmişti.

Clara Zetkin, 1931'de ölen arkadaşının ardından şöyle yazıyordu:

> Onda açık, keskin proleter bir sınıf bilinci vardı, ki bu bilinç büyük sözlerle ve kaba jestlerle şaşkınlığa uğratılamaya oportünist küçük ayrıcalıklarla silah bıraktırılamayacak bir özelliğe sahipti. Margarete Wengels'i kapitalizme ve burjuva toplumuna karşı uzlaşmaz, amansız bir düşmanlıkla dur durak bilmeyen bir kavgaya iten, işte bu bilinçti. Bu bilinç, onun mizacına ve etki gücüne de yansımıştı ve zengin yeteneklere sahip, çalışma düşkünü bu kadını, saflarda sıra sıra ilerleyen çokların içerisinde bir önder, bir yol gösterici olmasını sağlamıştı. Böylece bu kadın, proletaryanın sınıf savaşımının sağlam zemini üzerinde, savaş öncesi bu dönemde Berlin ve tüm Almanya'daki sosyalist kadın hareketinin, ciddi bir devrimci güç yükselip kuvvetlenmesine değerli ölçüde katkılar sağlamıştır; ve bu gücün etkisiyle pek çok defa kararlı,

ileriye doğru atılımlarla Berlin proletaryasının Parti genel yaşamına müdahelelerde bulunmuştur."

Konu hareketin devrimci karakterini savunmak olduğunda ise, Margarete Wengels, her zaman Clara'nın yanında yer alırdı. Clara'yla birlikte reformist Lily Braun'a karşı mücadele etmiş, 1905 -1907 Rus Devrimi için düzenlenen kampanyanın ön saflarında etkinlik göstermiş ve Birinci Dünya Savaşı karşıtlarının mücadelesinde o da bulunmuştu. Clara Zetkin, her zaman dostça bağlı kaldığı Margarete Wengels'in Komünist Partisi'ne katılmamasına derinden üzülmüştü.

Eski sosyalist kadın hareketinin sevilen kişiliklerinden biri de Agnes Wabnitz'di. Ona Almanya'nın Luise Michel'i de denirdi. Clara'yla birlikte çok kısa bir dönem mücadele etmiş olsa da ondan da bahsetmek gerekir. Agnes, Berlin'de yaşayan, yoksullaşmış bir burjuva ailesinden geliyordu. Terzilik yaparak, annesine ve erkek kardeşinin çocuklarına bakıyordu. Çalışmaktan arta kalan gücünü bütünüyle harekete feda ediyordu. Antisosyalist yasası döneminde burjuva hareketinden proleter harekete geçmişti; kadın işçilerin çıkarlarını korumayı amaçlayan derneğin ve Manto Terzileri Derneği'nin öncülerinden ve baş destekçilerinden biri olmuştu. Henüz seksenli yıllarda ilk tutukluluğunu yaşamış, pek çok defa hükümetle karşı karşıya gelmişti. Yılmak bilmez bir ajitatördü. Almanya'nın neresi veya hangi büyük şehir olursa olsun, onun konuşma yapmayacağı hiçbir yer yoktu. Keskin, çevik bir ruha, dinleyicileri esir alan, heyecanlandıran ve kapıp götüren ateşleyici bir ikna yeteneğine sahipti. 1891 yılında ilk kez cezaevine girmiş ve ceza süresini doldurduktan sonra ajitasyonlarına yine devam etmişti. 1892'de yine yargıçların önündeydi. Cezaevinde açlık grevine giriştiğinde ise, onu akıl hastanesine sokmuşlardı.

Berlinli işçi kadınların protestosu onu kurtarmıştı. Ancak, fesatlıkların sonu gelmiyordu; sonunda onu takip eden casuslardan kurtulmak için ölüme kaçmıştı. Cenazesi, işçi sınıfının, Szellik'e de Berlinli kadınların büyük

bir gösterisine dönüşmüştü. Sosyalist şehidin mezarını süsleyen çiçeklerin ihtişamı görülmemiş bir güzellikteydi. Gleichheit dergisinde mezara binin üzerinde çelenk bırakıldığı belirtiliyordu. Bu çelenkler Partiden, sendikalardan, kadınlardan, bira fabrikası grevci işçilerinden, Almanya'nın dört bir yanından değişik gruplardan geliyordu. Hatta en yoksulları, işsizler bile sade bir çelenk göndermekten geri kalmamışlardı. Devletin, cenaze alayını yasaklamış olmasına rağmen, cenazeye yaklaşık 45 bin insan katılmıştı. Berlinli kadınlar ve erkek işçiler daha sonra kuruş kuruş bir araya topladıkları paralarla Agnes Wabnitz'e bir anıt taşı dikmişlerdi. Örtüsü ölümünden bir yıl sonra kaldırılmıştı.

Son olarak da Eichhorn Ana'yı anmak gerekir. Auguste Eichhorn, yoksul bir dokumacının kızıydı. Sadık bir yoldaş olan ve sosyalist fikirlerini karısına da telkin eden bir mermerciyle evlenmişti. Antisosyalist yasa döneminde Leipzig'de yiyorlardı. Eichhorn Ana, başka kadınlarda pek rastlanmayan bir kurnazlıkla "aynasızları" parmağının ucunda oynatmayı ve 'İsviçre peyniri'ni, yani 'sosyal demokrat'ı insanlara ulaştırmasını oldukça iyi becerebilen biriydi. Ölümünden sonra 18 Nisan 1902 tarihli Gleichheit dergisinde Clara Zetkin onun için "gerçek bir savaşçı proleter" diyor ve şöyle devam ediyordu;

> "Kendi sınıfının ve çağının en iyi özellikleri onda yaşıyor. Sert tecrübeler, keskin gözlemler ve sosyalist literatürle eğitilerek berrak bir sınıf bilincine ulaşmıştı; sağlıklı bir proleter içgüdüsüne sahipti; zapt edilmez bir azim ve doyumsuz öğrenme açlığı içerisindeydi; sosyalist idealin tutkulu bir özverisi, ona hizmet etmenin zorlayıcı gerekliliği..."

Kocasının Leipzig dışına çıkarılmasından sonra onunla birlikte Dresden'de çalışmaya başlamıştı. Pek çok Parti mitinginde savunuculuğunu yaptığı Dresdenli kadınların, akıllı ve enerjik örgütleyicisiydi. O her şeyden önce, ajitasyon yapmak veya görüşmelerde bulunmak için hiçbir zahmetten, zor yolculuktan veya yürüyüşten kaçınmayan, yorulmak bilmez bir konuşmacıydı. Bu arada, sahip olduğu kısıtlı okul bilgilerine rağmen, sosyalist teoriyi özümseye-

bilmek için sürekli olarak öğrenmeye çalışırdı; kimi zaman geceler boyunca kitapların başından ayrılmazdı.

Mermer tozunun neden olduğu bir akciğer hastalığından heba olan kocası, bu ölümcül hasta haliyle bir de polis tarafından haftalarca hapsedilmişti. Tahliye oluşundan kısa bir süre sonra da ölmüştü. Aynı korkunç hastalık, Eichhorn Ana'yı da kemirip duruyordu. Fakat yine de o hasta haliyle sonuna kadar toplantılara katılmaya çalışıyordu. Artık kamuya açık konuşmalar yapabilecek halde olmasa bile en azından genç yoldaşlarına danışmanlık yapmak için toplantılara katılıyordu. Sonunun yaklaştığını hissettiğinde ise, Clara Zetkin'e şöyle demişti: "Henüz ölmek istemiyorum, yaşamak istediğimden değil, çünkü benim gibileri yaşamdan ne anlar? Ama benim yapabileceğim daha pek çok şey olabilirdi, daha çalışmak istiyorum. Başka bir yoldaşa da "Artık benim yaşamımın hareket için hiçbir değeri yok. Fakat yıllarca hapislerde yatıp oralarda ölmemin harekete faydası olabilseydi, seve seve yatardım" demişti.

Yoksul ve eğitimsiz olarak, toplumu motive eden kanunla ve sınıfının yüce misyonunu kavramış, gelecekteki güzel dünya idealine hayallerinde ulaşabilmiş ve işçi sınıfının kurtuluşu'na, dolayısıyla kadının özgürlüğüne, eşitliğine giden yolda fedakarca öncülük etmiş olan bu kadınları ve sosyalist kadın hareketinin diğer öncülerini, saygıyla ve şerefle anıyoruz.

6

Nasıl ki kadın ajitatörleri anmadan, sosyalist kadın hareketinden bahsedilemiyorsa, aynı şekilde bu hareketin mücadelesi içerisinde Gleichheit'ın oynadığı rol de küçümsenemez. Gleichheit, bu genç hareketin en sivri silahı olmuştur.

Doksanlı yılların Gleichheit'ını eline alan ve okumaya başlayan biri, kendini kolay kolay ondan sıyıramaz. Çünkü bu iddialı sayfalara, canlı bir biçimde halkımızın yaşamı yansımaktadır. Bu sayfalarda Almanya yaşamaktadır. Ancak, bu Almanya, ne yaşamın kurulu sofrasında

oturup cihanı fethetme ve büyük devlet hayalleri kuranların Almanya'sıydı, ne de birahanenin müdavim masasında Almanya'nın büyüklüğünden, kendi küçük sıkıntılarından ve anlaşmazlıklarından dem vuran dar kafalıların Almanya'sıydı; bu Almanya, gayretle çalışan milyonlarca sıradan insanın Almanya'sıydı. Gleichheit dergisinde, proleter kadınların, annelerin ve ailelerinin yaşamlarını karartan bütün o acılar, fiziksel, ruhsal ve zihinsel yoksunluklar, eziyetler ve umutsuzluklar hâlâ yaşamaktadır. Orada, ezilen ve sömürülen kadınların, kendilerini ezenlere karşı duydukları kızgın nefret yaşamaktadır; o sayfalarda, savaşımları; kendi sınıflarının kavgasında fedakârca yer almaları için onları sürekli olarak güdüyen neden: yeni ve mutlu zamanlara duydukları o acı özlem yaşamaktadır.

Clara Zetkin, imparatorluk Almanya'sında bütün kapitalist toplumlarda olduğu gibi zenginlerle yoksullar -ya da o zamanlar söylendiği gibi mal mülk sahipleri ile cebi delikler arasında var olan uçurumu, korkusuzca gösteriyordu. Clara, onca Hıristiyan sevgisinden, ahlâktan ve vatanseverlikten bahseden güç sahiplerinin ve kural koyucuların içinde yaşadığı uçurumlu toplumun, dehşet verici dipsizliklerini; ülkenin tüm zenginliğini kendi elleriyle yaratan milyonları, işkence eziyetlerine mahkum eden zenginlerin güç hırsını ve açgözlülüğünü ortaya çıkarıyordu. Kendini "işçi kadınların haklarını gözeten dergi" olarak tanımlayan Gleichheit, özellikle çalışan kadınların yaşamlarını ele alıyordu, ki 1895 Almanya'sında bu kadınların sayısı, -hizmetçi diye adlandırılan ve resmi istatistiklerde "hizmet edenler" diye geçen ev işçilerinin oluşturduğu büyük rakamlar hesaba katılmayacak olursa 5 milyon 264 bin 393'ü buluyordu. Kapitalistlerin ve derebeylerinin kadınlarının, kâr hırsıyla genç kızları ve çocukları çalışmaya zorladığı koşullar, içler acısıydı.

Bunun bir örneği de konfeksiyon endüstrisinde çalışan kadın işçilerdi. Alman konfeksiyon endüstrisi, doksanlı yıllarda önemli bir ekonomi dalı haline gelmişti; Alman konfeksiyoncular dünya pazarına açılarak büyük

kârlar elde etme yolundaydı. Ancak ne pahasına! Konfeksiyon işçileri, özellikle de kadınlar ve genç kızlar, bir cehennemde yaşıyorlardı. Onların çektiği sefalet, burjuva çevrelerinde bile konu oluyordu. Konfeksiyon endüstrisi her şeyden önce ev işine veya "terleme sistemi "ne dayanıyordu. Bu sistemde kadın işçiler, aracı ustaların küçük, boğuk ve kör edici karanlık atölyelerinde, birbirlerine sıkışık bir vaziyette oturan bir yığın insanın kötü buharıyla karışmış toz ve makine yağının kokusuyla kokuşmuş bir havada çalışıyorlardı. Sezon dönemlerinde işgünleri, 14, 16, hatta 17 saat sürüyordu, daha fazla olduğu da oluyordu. Çoğu zaman ustalar bunun dışında bir de beraberlerinde eve de iş veriyordu. Kadınlar, pazar ve tatil günlerinde de çalışmak zorunda kalıyorlardı; ta ki, verem olan veya kolları işe yaramaz hale gelene dek.

Aynı eziyet, dikişi evde yapan kadınlar için de geçerliydi. Genellikle evli ve çocuk sahibi kadınlardı bunlar. Ev işinin fabrika işinden daha iyi olduğunu düşünüyor, böylelikle ev kadınlığı görevlerinin daha iyi yürütebileceği yanılsaması içinde, dışarıda çalışanlar gibi sabahın karanlığından gecelere kadar çalışıyorlardı, üstüne üstlük bütün ev halkı da onlarla birlikte; yarı körelmiş gözleriyle konfeksiyoncu kadının annesi, titreyen elleriyle kayın babası ve her gün okula gitmeden önce ve okuldan geldikten sonra evde iş yaparken gözleri kapanan çocuğu. Konfeksiyoncu kadının geliri öylesine yetersizdi ki, onu kronik olarak kötü beslenmeye; ışık, hava ve rahattan yoksun yaşamaya mahkum ediyor; içinde, kültüre ve sohbete dair duyduğu her türlü özlemin canına okuyordu. Berlin şehrinin 1897 yılına ait istatistik yıllığının yıllık gelir kayıtlarında, çamaşır dikişçiliği yapan kadının 486 mark, kadın terzilerin 457 mark ve düğme iliği dikişçiliği yapan kadının 354 mark aldığı belirtilmektedir.

> "Konfeksiyon işçiliğinin yasal güvenliğinin sağlanması için yoldaşların en ön saflarda hazır olmaları gerekir!"

diyordu Clara Zetkin.

Fakat mağdur olan sadece konfeksiyonda çalışan işçi kadınlar değildi. Başka mesleklerde çalışan yüz binlerce

kadın aynı mağduriyete uğruyorlardı. Gleichheit, onları adeta sonsuz sayıda örnekleriyle gözlerimizin önünden geçiriverir: Değişik üretim dallarında çalışan endüstri kadın işçilerini; 40 mark aylık alan ve de bu aylıkla -şefleri öyle istediği için- şık fularlarla, ipek çoraplarla süslenmek zorunda kalan satıcı kızlar; bahşişlerle geçinen ve müşterilerin sarkıntılıklarına tahammül etmek zorunda olan kadın garsonlar; hâlâ ortaçağın uşaklık düzeni altında yaşayan, rahatça dövülebilen, binlerce görevi olan ama tek bir hakka sahip olmayan "hizmetçiler"; sadece kocalarının dar geliriyle karnını asla doyuramayan, çalışkan proleter anaları.

Kadınlar, yaşamları hakkında kendileri yazıyorlardı; örneğin, Wupppertalli kadın tekstil işçileri. Büyük salonların bunaltıcı havasında makinelerin çıldırtıcı gürültüleri arasında onbir saat hatta daha da uzun bir süre -çünkü endüstride kadın işçilerin onbir saatlik işgünü talepleri bile hâlâ yerine getirilmemişti- didinip duruyorlardı. Benizleri her zaman soluktu; her zaman yetersiz besleniyorlardı ve her zaman uykusuz, yorgunluktan hisleri körelmiş haldeydiler. Yün ve pamuk liflerinden etrafa uçuşan ince tozlar sürekli olarak ciğerlerine doluyordu. Çoğunu, -bütün kapitalist ülkelerde proleter hastalığı diye nitelendirilen- verem hastalığı, genç yaşlarda kırıp geçiriyordu, tıpkı birçok ev işçisinin, satıcı ve garson kızın akıbeti gibi. Haftalık ücret 7 ila 12 markla sınırlıydı, o da sadece, atik ve deneyimli kadın işçiler için geçerliydi. Tütün fabrikasında çalışan Dresdenli kadın işçiler Gleichheit'a böyle yazıyorlardı:

> "Çoğumuz ev işi endüstrisinde çalışırız, fabrikada çalışanlar da var, hepimiz günün her saati eziyet çekeriz, karın tokluğuna çalışırız; evlerin odalarında olduğu gibi fabrikaların yetersiz havalandırılan salonlarında da zehirli nikotin buharlarına korumasızca maruz kalan sağlığımız, ağır tehdit altındadır."

Ayrıca, işverenin, kadın işçisinin kazandığı kuruşların bir kısmını daha koparabilme uyanıklığıyla uyguladığı geniş çaplı para cezası sisteminden de yakınıyorlardı:

"Kadın işçi, çalışma esnasında gülecek olursa, bu çok fena suçunun cezasını, elli kuruşla ödemesi gerekiyor. 'Dili uzunsa', yani kendisini savunuyorsa, yirmi kuruş sökülmek zorunda vs. Evde çalışan kadın da tütünün tartılması sırasında kandırılıyor; böylece, onun da eline, kendisine düşen ücretin sadece bir kısmı geçmiş oluyor."

Mecklenburgerli, bir tarım işçisinin karısı, kocasıyla birlikte "çiftliğe gitmesi" gerektiğini, yani haftanın belirli günleri, -bugünler, yılın büyükçe bir bölümünü kapsıyordu- saray ve çiftlik işleriyle uğraşmak zorunda olduklarını yazıyordu. Sabahın erken saatlerinde çiftlik kâhyası tarım işçilerinin kulübelerine gelir ve kadınlar arasında işbölümü yapardı. Arkasından kadınlar alelacele çiftliğin kapısında "sıraya dizilirlerdi", çünkü hemen her zaman elinde sopasıyla kâhya onları beklerdi.

Besleme kızlar ve gezici kadın işçiler, gündelikçilerden daha iyi durumda değildi, üstelik gezici işçilere adam gibi bir barınak da verilmiyordu; erkek işçilerle aynı ahır ve samanlıkları paylaşmak zorunda kalıyorlardı.

Gleichheit'a Waltershausen'dan gönderilmiş bir yazıda şöyle deniyordu:

"Buralarda, koşuşup duran çocuk sürülerine neredeyse hiç rastlanmaz. İnsanlar ister istemez burada neslin küçük yaşta tükendiğini düşünebilir. Oysa Waltershausen'da çocuktan çok ne var, ama bu çocuklar okula gitmeden önce ve ders bittikten sonra da her zaman evde oturur ve henüz o narin çocuk yaşlarında, kendilerinden daha mutlu çocuklar için oyuncak üretirler. Bu işten dolayı neşeli çocuk oyunlarına hiç zamanları kalmaz. Walterhausen, geniş alana yayılmış bir oyuncak endüstrisinin yerleşim yeridir. Asalak kapitalizm, sadece yetişkinleri değil, yaşam gücünden ve yaşam sevincinden yoksun büyüyen çocukları da angarya çalıştırarak soğuruyor."

Walterhausen'in çocukları nasıl bir yaşam sürdürüyorduysalar, konfeksiyon işçilerinin, tıpkı anne ve babaları gibi "çiftliğe gitmek" zorunda kalan tarım işçilerinin çocukları ile yüz binlerce Proleterin çocukları da aynı şekilde yaşıyorlardı. Bu çocuklar, gazete ve küçük francala dağıtıcısı, pazar

satıcısı veya ayakçı kızlar ve oğlanlar olarak çalışıyorlardı, bazıları da dilenerek evin geçimine katkıda bulunmaya çalışıyordu. 'Lanet olsun çocuk işçiliğine!', 'Lanet olsun çocuk sömürüsüne ve bu utanç verici zulmu yaratan toplum sistemine!' sözleri Gleichheit'ta sık sık yankılanıyordu.

Gleichheit'in amacı yakınmak değildi, onun amacı itham etmekti: Gleichheit, zenginler için bir cennet olan fakat değerlerin yaratıcısı ve çalışkan insanlar için cehennemden farksız kapitalist toplum düzeninin yıkılması için insanları mücadeleye çağırıyordu. Clara Zetkin, proleter kadınlara, çektikleri eziyetlerin, dertlerin ve omuzlarındaki sefillik külfetinin, -sözümona, yasa ve düzen koruyucularının onları inandırmaya çalıştıklarının tersine- doğa gereği, ezelden beri hep böyle olmadığını; zengin ile yoksul arasındaki farkın eskiden beri var olmadığını ve bundan sonra da olmayacağını izah ediyordu. Onlara, kapitalist sömürünün özünü basit sözcüklerle açıklıyordu, tıpkı Karl Marx'ın öğretmeyi anladığı şekilde. Yüzlerindeki maskeleri düşürerek onlara düşmanlarını iyice tanıtıyordu. Proleter kadınların içlerinde, onların emeklerini kemirerek semirenlere karşı acı bir kin uyandırıyordu. Clara Zetkin, Partinin büyük kampanyalarına katılmaları için kadınlara önayak oluyordu; bu şekilde militarizme, silahlanmaya, donanma üretimine, yüksek vergilere ve vurguncu gümrüklere karşı çıkmalarını ve işçi sınıfının haklarının savunulması ve genişletilmesi için mücadele etmelerini sağlıyordu. Kadınları, Partinin binlerce toplantısında, imparatorluk Almanya'sıyla hesaplaştığı büyük seçim kampanyalarında çalışmaya teşvik ediyordu.

Clara Zetkin, Gleichheit dergisi yoluyla o dönemin işçi kadınları açısından, öncelik taşıyan taleplerin gerçekleştirilmesi için sürdürülen kavganın başında bulunuyordu; bu talepler şunlardı: İş süresinin kısaltılması; anneler ve çocuklar için koruma kanunlarının oluşturulması; fabrikalara kadın denetimcilerin yerleştirilmesi; üretimi evinde yapan kadın işçilerin koşullarının iyileştirilmesi; uşaklık düzeninin kaldırılması; çocuk sömürüsünün bertaraf edilmesi.

Gleichheit, kadınların kapitalist düzenin "haç taşıyıcıları", yarının galipleri olduklarını, yeni ve daha mutlu bir dünyayı, ve barış dünyasını kurmakla yükümlü olduklarını öğretiyordu kadına. Ve insanın son gücünün uğruna harcanmasına layık olan o muhteşem hedefi kadınlara tekrar tekrar hatırlatıyordu.

"Proleter kadın..." diye yazıyordu Clara,

"...sadece malı mülkü olmayan, sömürülen, köleleştirilen sınıfa ait biri değildir, aynı manda toplumun yeniden doğuşunu gerçekleştirerek kendini kurtaran devrimci sınıfa da aittir... Proleter kadın, tüm hakirliğine rağmen, bu gücün ve görevin bilinciyle gururlanmalı, tüm sefaletine rağmen, güçlü ve cesaretli olmalıdır. Proleter kadın, iliklerine kadar soğuruluyor, en önemli haklarından mahrum bırakılıyor; her türlü yetilerini ve hünerlerini geliştirip kullanabilme olanağı elinden alınıyor; ona göre her şeyden değerli olan çocukları da ondan aynı trajik kaderi teslim alıyor. Artık bu kadın tüm mahrumiyetinin üzerine basarak ayağa kalkıyor ve şöyle diyor. 'Buraya kadar, artık yeter! Yukarıda giderek serpilerek sürgün veren on binlik ikiyüzlü medeniyetin altında kültür gübresi olmak istemiyorum; kültür taşıyıcısı olmak istiyorum; herkese özgürlük, refah, eğitim ve mutluluk getiren koşullar için yaşamak ve çaba göstermek istiyorum.' Bu bilinçle yoğrulmuş bir yürek sahibi olan bu kadın, -komünist manifestonun diliyle- zincirlerinden başka hiçbir şey kaybetmeyeceği ama bir dünya kazanacağı sınıf savaşımının gürültüsüne atılacaktır."

İlk başta iki bin nüshalı bir baskıya sahip olan Gleichheit, yıllar geçtikçe ciddi bir kitle yayın organı haline geliyordu. 1908'de 84 bin aboneye, 1913'de 112 bin baskıya ulaşıyordu. Clara Zetkin, gazetesinde önemli kişiliklerin yer alması için özel bir büyük bir titizlik gösteriyordu. August Bebel, Rosa Luxemburg, Carl Legien gibi önemli kişilikler arasında sosyal demokrat tarihçi Manfred Wittich de bulunuyordu, ve tabii ki, hareketin sayılı kadınları arasında bulunan Luise Zietz, Anna Blos ve özellikle de Gleichheit'in uzun zaman mükemmel bir şekilde uluslararası dayanışma düşüncesinin savunuculuğunu yapıyordu. Çok önceleri, henüz uluslararası sosyalist kadın hareketinin res-

mi yayın organı olmadan önce de pek çok ülke kadınının yaşamı ve kavgası hakkında bilgi veriyor, özellikle İtalya, Avusturya ve Amerikalı kadın üyelerin yazılarını herkese duyuruyordu.

7

1896 yılında sosyalist kadın hareketi, işçi sınıfı mücadelesinde öylesine önemli bir faktör haline gelmişti ki, Parti, kadınların faaliyetlerini kongre gündeminin ana konusu olarak saptamıştı. Kongrenin, 1896 Ekim'inde Gotha'da yapılması öngörülüyordu. Kongre raporu Clara Zetkin'e iletilmişti.

Clara Zetkin o dönemler, sadece kadınların lideri olarak değil, aynı zamanda Partinin önde gelen bir şahsiyeti olarak da Partide büyük bir saygınlığa sahipti. Özellikle marksist teoriyi çok iyi bilen biri olarak ve her türlü oportünist oluşumun amansız savaşçısı olarak tanınmaktaydı. 1893'ten bu yana Partinin bütün kongrelerinde kadınların çalışması konusu söz konusu olduğunda özellikle konuşmacı olarak öne çıkmış, 1895 kongresinde de tarım sorunu konusundaki çıkışıyla büyük heyecan yaratmıştı. Clara Zetkin, Partinin tarım komisyonuna, son derece sert bir dille saldırıda bulunmuştu; çünkü komisyon, Partinin devrimci, sosyalist amaçlarıyla çelişen bir tarım programı taslağı kongreye sunmuştu. Bu komisyonun üyeleri arasında August Bebel ve Wilhelm Liebknecht de bulunuyordu.

Clara Zetkin, ilk büyük konuşmasını Gotha'daki kongrede yapacaktı. Uzun süredir bu tür bir fırsatı bekliyordu; sosyalist kadınların savaşımına bir temel oluşturacak ve kesin bir yön verecek esaslı bir konuşma yapmaya karar vermişti.

Bu konuşma için haftalar öncesinden hazırlanmaya başlamıştı. Çalışma masasının üzerinde üst üste kitaplar yığılmıştı: Marx ve Engels'in eserleri, ütopistlerin yazıları, Bachofen'in "Anne Hakkı", kadın hakları savunucularının

çalışmaları, İngiltere ve Fransa'daki burjuva devrimleri, 1848 ayaklanmaları ve Paris Komünüyle ilgili anlatımlar: I. Enternasyonal'in çalışmaları hakkında raporlar ve tüm bu savaşımlarda kadınların oynadığı roller; geçmiş dönemlerin toplum düzenlerindeki kadınların yaşamlarıyla ilgili kitaplar. Bununla birlikte, dünyanın değişik ülkelerinde yaşayan kadın işçilerin durumlarıyla ilgili yığınla dergi, istatistik, rapor ve Paris kütüphanelerindeki araştırmaları sırasındaki derlemelerinin bulunduğu özet defterleri ile sayfalar dolusu notlar.

Geçmiş yılların tüm bilgilerini ve düşüncelerini yeniden gözden geçiriyordu. Oğulları, annelerinin masa başında olduğunu fark ettiklerinde, onu rahatsız etmemek için evin içinde parmaklarının uçlarına basarak yürüyorlardı. Clara Zetkin, ince eleyip sık dokuyarak, sonunda konuşmasının sağlam bir iskeletini oluşturmuştu. Kongre günü, elinde hoşnut olabileceği bir müsvedde bulunuyordu.

Burjuva kadın hareketinin talepleri, eşitlik ve genel insan hakları ile ilgili muğlak fikirlere dayanıyordu. Clara Zetkin, kadın hareketinin ekonomik ve toplumsal kökenlerini açıklıyor, bu temeli esas alarak, burjuva ve proleter kadın hareketinin taleplerini ve amaçlarını geliştiriyordu. Her iki hareketin taleplerinin de sınıfsal konumlarıyla bağlantılı olduğunu ve o bakımdan farklılıklar gösterdiğini gerekçeleriyle izah ediyordu.

Clara, kadın hareketinin, kapitalist üretim tarzının çocuğu olduğunu belirtiyordu; kapitalist üretim tarzı, kadını evinden koparıp iş alanına itiyordu. Ancak, Clara aynı zamanda, haklı olarak kadın hareketi içerisinde bir bütünlüğün söz konusu olmadığını da saptıyordu. Burjuva kadınlarıyla proleter kadınların çıkarları birbirlerinden çok farklıydı.

Clara, kapitalist düzende, burjuvazinin orta tabakasına mensup kadınların evlilikle ilgili ümitlerinin kırıldığını söylüyordu. Küçük ve orta burjuvazi ile aydın kesime mensup insanların ayakta kalma savaşı giderek zorlaşıyor, buna karşın bu çevrelerin hayattan beklentileri ise, artıyordu.

Clara konuşmasına şöyle devam ediyordu:

"Bu çevrelerin kadınları ve kız çocukları, kendilerine sadece bir ekmek kapısı sağlamak için değil, aynı zamanda ruhsal anlamda da tatmin olmaları için toplum içine itilmektedirler. Bu çevrelerde kadın, özel mülkiyetin sahibi olarak erkekle aynı haklara sahip değildir, oysa yüksek çevrelerde bunun tersi söz konusudur. Proleter çevrelerdeki proleter kadınların sahip olduğu haklara da sahip değildirler. Bu çevrelerin kadını öncelikle erkekle aynı ekonomik eşitliği elde etmeye çalışmalıdır. Ve bunu da ancak iki taleple gerçekleştirebilir: Her iki cins için de geçerli olan mesleki eğitim ve iş sahibi olmak. Ekonomik olarak bunun anlamı da iş özgürlüğünün gerçekleştirilmesinden, kadın ve erkek arasındaki serbest rekabetten başka bir şey değildir. Bu taleplerin gerçekleştirilmesi, orta burjuva sınıfına ve aydın kesime mensup kadın ile erkeğin arasındaki çıkar çatışmasını, bağlarından kurtarıyor. Kadın hakları savunuculuğunu yapan burjuva kadınlarının Geri sürdükleri taleplere karşı erkeklerin itiraz etmelerini sağlayan itici güç, liberal mesleklerde çalışan kadınların rekabetidir...

Bu ifademle sizlere, sadece temel etkeni, salt ekonomik etkeni belirtmiş oldum. Burjuva kadın hareketini sadece ekonomik nedenlere bağlayacak olursak ona haksızlık etmiş oluruz. Hayır, onun aynı zamanda daha derin düşünsel ve ahlaki yanları da bulunmaktadır. Burjuva kadını sadece ekmeğini talep etmiyor, yaşamında düşünselliğe de yer vermek, kişiliğini geliştirmek istiyor. Özellikle toplumun bu kesimlerinde o trajik, psikolojik açıdan ilgi çekici olan Nora figürlerine rastlarız; kadın, kukla evinde kukla rolünü oynamaktan bıkmıştır ve artık modern kültürün gelişiminde bir rol almak istemektedir. Bu bakımdan ister ekonomik, ister düşünsel-ahlâki açıdan olsun, burjuva kadın hakları savunucularının çabaları tamamıyla yerinde çabalardır.

Proleter kadınlar açısından ise, kadm sorununu yaratan neden, sermayenin sömürü ihtiyacı için durmaksızın aranan daha ucuz işgücüdür... İşte bu yüzden, proletaryanın kadını da günümüz ekonomik yaşam çarkına dahil edilmiş, atölyelere, makinelere itilmiştir... Bu nedenle, proleter kadın, ekonomik bağımsızlığını elde etmiştir. Fakat gerçek anlamda bu ona çok pahalıya mal olmuştur ve aslında şimdilik ona pek de bir şey kazandırmamıştır. Ai-

lenin baskın olduğu bir çağda, -kurbalyera yasasını hatırlayın- erkeğe, ara sıra ölçülü bir biçimde kamçıyla kadını terbiye verme hakkı verilmişti, bugün de kapitalizm kadını akreplerle terbiye ediyor. O zamanlar erkeğin kadın üzerindeki egemenliği özel ilişkileri nedeniyle yumuşatılıyordu; ama işçiyle işveren arasındaki ilişki sadece meta ilişkisinden ibarettir. Proleter kadın, sadece ekonomik bağımsızlığına kavuşmuştur, ancak, ne insan ne kadın olarak ve ne de bir eş olarak kişiliğini bütünüyle gerçekleştirebilme olanağına sahip değildir...

Bu nedenle, proleter kadının bağımsızlık mücadelesi, burjuva kadınının kendi sınıfının erkeğine karşı verdiği mücadeleye denk bir mücadele olamaz; aksine, onun mücadelesi, kendi sınıfının erkeğiyle birlikte kapitalist sınıfa karşı verdiği mücadeledir... Proleter kadın, kendi sınıfının erkeğiyle el ele vererek kapitalist topluma karşı mücadele etmektedir."

Clara, proleter kadın hareketinin gericilere karşı verdiği mücadelede uygulaması gereken örgütleme şekillerini, mücadele ve ajitasyon yöntemlerini etraflıca açıkladıktan sonra konuşmasını şöyle bitiriyordu:

Kadın ajitasyonu zordur, zahmetlidir, büyük feragâtlar, büyük özveriler ister; fakat bu özveriler zorunludur ve ödüllendirilecektir. Proletarya, nasıl ki ancak ve ancak ırk farkı, meslek farkı gözetmeksizin, birlik içerisinde mücadele ederek kurtuluşuna ulaşabilecekse, aynı şekilde, bu kurtuluşa yine ancak cinsiyet farklılığını göz ardı edip birlik olarak kurtuluşa ulaşabilmesi mümkün olacaktır. Büyük proleter kadın kitlesinin, proletaryanın kurtuluş mücadelesine dahil edilişi, sosyalist düşüncenin zaferi için, sosyalist toplumun inşası için bir ön koşuldur.

Günümüzde kadının iş sahibi olmasıyla birlikte ortaya çıkan çelişkiyi ancak sosyalist toplum çözebilir. Aile kurumu, ekonomik bir birlik olarak ortadan kalkarak, ahlâki bir birlik şeklinde yeniden kurulacak olursa, işte o zaman kadın, erkeğiyle aynı haklara sahip, aynı ölçüde üreten ve aynı şekilde çabalayan; kocasıyla birlikte ilerleyen bir hayat arkadaşı olarak kişiliğini geliştirecek, ama aynı zamanda bir eş ve anne olarak da görevini en ileri düzeyde yerine getirebilecektir."

Kongre, kadınların Clara Zetkin tarafından sunulan taleplerini kabul etmiş ve Partinin talepleri olarak maddeleştirmişti: 1. Kadın işçi koruma yasasının genişletilmesi; 2. Fabrikalara kadın denetimcilerin yerleştirilmesi; 3. Aynı işe eşit ücret; 4. Kadına tam politik eşitlik; 5. Kadına eşit eğitim ve serbest iş olanağı; 6. Kadının özel haklarında eşitlik.

O dönemler Enternasyonal'in lider partisi olan Alman Sosyal Demokrat Partisi, aynı zamanda kadın kitleleri arasındaki çalışma alanında da ilk sıraya yerleşmişti. Clara Zetkin, Gotha'da yapılan kongrede Partinin kontrol komisyonuna üye seçilmişti. Bu görevi 1917 yılına kadar sürdürmüştür. Almanya'da böylesine sorumluluk gerektiren politik bir fonksiyonu yerine getiren ilk kadındı.

V

BARIŞ İÇİN SAVAŞAN KADINLAR

I

Alman işçi kadınlarının Sosyal Demokrat Parti'ye ve sendikalara katılma hakkı için verdikleri mücadele kararı, henüz yaşama geçirilirken, tüm dünya işçileri ciddi, yeni sorunlarla karşı karşıya kalmışlardı, ki bu sorunlar işçi partilerini ağır kararlar almaya zorluyordu. Günbegün büyüyen endüstri yoğunlaşmakla, dev işletmelerin giderek artmasıyla, 19. yüzyılın bitiminde dünyanın milyonlarca sanayi işçisinin, karılarının ve çocuklarının yaşamını tehdit eden yeni bir güç ortaya çıkmıştı: Tekeller. Yüzyılın sonunda kapitalizm en son ve en yüksek aşamasına, yani emperyalizm aşamasına girmiştir.

Almanya'da yükselişe geçenlerin arasında, Krupp ve Stumm, Mannesmann Kardeşler, AEG ve kömür-çelik kartelleriydi. Bu firmalar, güçlü bankerlerle birlikte binlerce işçisi olan dev işletmelerin; maden ocaklarının, çelik ve makine fabrikalarının, elektronik ve kimya endüstrisinin, silah fabrikalarının sahipleriydi. Zırhlı yumruklarıyla işçileri tehdit ediyor, fiyatları belirliyor ve küçük işletmecileri, küçük köylüleri perişan ediyorlardı. Geniş arazi sahipleri ve ordusuyla birlikte Alman İmparatorluğunu yönetiyorlardı. Savaş yoluyla sömürgelere, nüfuzları altına alabilecekleri bölgelere, devasa kârlara, büyük devlete sahip olmak istiyorlardı. Bunun bedelini canlarıyla kanlarıyla işçiler

ödeyecekti. Alman emperyalizmi daha önce eşi görülmemiş ölçüde silahlanıyordu.

Bu arada uluslararası işçi sınıfı da büyüyordu. Gün geçtikçe büyüyor ve mücadele gücü de o ölçüde çoğalıyordu. Bütün kapitalist ülkelerde sınıf çatışmaları gittikçe belirginleşiyordu. Çarlar ülkesinde 1905 Devrimi hazırlık aşamasındaydı. Lenin, yığınları kapitalist toplum düzenine hücum ettirecek bir güçte birleşik, güçlü ve merkezi bir mücadele partisi teorisi geliştirmişti.

Almanya'da da işçiler güçlerinin bilincine varmışlardı. İşçiler, sömürücü topluma amansız bir savaş açan, politik iktidarın işçiler tarafından ele geçirilmesi için, sosyalizm ve barış için savaşım veren Sosyal Demokrat Parti saflarını her gün biraz daha sıkılaştırıyorlardı. 1898 Reichstag seçimlerinde sosyal demokrat adaylar 2 milyon 125 bin oy kazanmıştı, bu oylar bütün oyların yüzde 27,9 unu oluşturuyordu.

Alman emperyalistlerin Alman halkını sürükleyeceği o korkunç felaketin boyutlarını, herkes gibi Clara Zetkin de kestiremiyordu. Çünkü kadın, yaşlı, çoluk çocuk dinlemeyen modern kitle imha savaşının tekniklerinden, tüm dünya henüz bihaberdi. Fakat Clara, imparatorun inşa edilmesini emrettiği donanmanın, üretilen topların, alelacele yetiştirilen yeni askerlerin, yabancı halklara ve Alman işçilerine karşı kullanılacağını biliyordu. Clara, militarizmin, bir vampir gibi halkın kanını, emeğini ve özellikle de gençliğin zihnini zehirlediğini görüyordu. Bu yüzden buna karşı bir mücadele içerisindeydi; kadınlar ve bütün halkı bu mücadeleye çağırıyordu. Henüz 1897 yılında Gleichheit'ta kadınlara şöyle çağrıda bulunuyordu: "Deniz kuvvetleri için ne bir sandal ne de bir kuruş!" Ondan sonraki yılda da Margarete Wengels ile birlikte Berlin'de militarizme karşı üç büyük miting düzenliyordu. Binlerce kadın, Clara'nın sunmuş olduğu, militarizme, savaş filosunun inşasına, Çin limanı Kiyautşau'u almaya ve imparatorluk yönetiminin genel sömürgecilik politikasına karşı çıkma kararını onaylıyordu.

Henüz yüzyılın sonlarında August Bebel'in övüncesi olan Partide çatlaklar baş göstermişti. 1898 yılında Partinin teorisyenlerinden biri olan Eduard Bernstein, Neue Zeit dergisinde yayınladığı bir yazı dizisinde, politik iktidarı ele geçirebilmek için açıkça marksist teorinin revizyonunu ve devrimci mücadeleden vazgeçmeyi talep ediyordu. Bernstein, Partide küçük bir kesimi oluşturan ama ağırlığı olan aydın bir grubun sözcülüğünü yapıyordu. Bu kişiler antisosyalist yasadan sonra Partiye katılmışlardı ve hemen hepsi de önemli görevlerde bulunuyorlardı; Reichstag milletvekili, redaktör veya sendika üyeleriydiler. Clara Zetkin, şaşkınlık ve hiddet içerisinde arkadaşının yazısını okumuştu. Ancak biri ona o zamanlar bu revizyonist bakış açısının on yıldan biraz fazla bir süre içerisinde Partiyi mücadele dışına çıkaracağını söylemiş olsaydı, o vakit ona büyük bir ihtimalle şöyle karşılık verirdi: Bu olanaksız! Fakat yine de bu revizyonist takımından rahatsızlık duymuştu; bir de 1898 seçimlerinde Bernstein'm arkadaşları onun bu teorilerini pratiğe geçirmeye çalıştıklarında ve Partiden, halkın hakları karşılığında imparatorluk rejimine top üretimi için onay göstermesini istediklerinde, Clara'nın huzursuzluğu daha da artmıştı.

Clara Zetkin, Partide revizyonistlere karşı bir tepki yaratmakla vermişti. Gazetesi aracılığıyla ve seçim mücadelesi süresince onlara şiddetli bir şekilde saldırıyordu. 1898'de Stuttgart'ta yapılan Parti kongresinde Clara, Bersteincılarla olan tartışmanın gündemin ana konusu olmasında diretmişti. Bu isteğinde baskın çıkamamıştı ama yine de şiddetli bir tartışma yaşanmasını başarabilmişti. Bu tartışmanın odak noktasında iki kadın bulunuyordu, ki bu kadınlar kısa bir süre sonra iki sıkı mücadele arkadaşı, iki sıkı dost olacaktı: Clara Zetkin ile, üniversiteyi İsviçre'de okumuş olan ve doktorluk unvanını aldıktan sonra Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde çalışmak için bir yıl önce Almanya'ya gelmiş olan genç Rosa Luxemburg. Tıpkı Clara gibi onun da revizyonizme karşı katı bir tutumu vardı. Revizyonistler bu iki kadını düzenbaz saldırılarıyla susturabileceklerini

sanmışlardı. Fakat yanılmışlardı. Bir yıl sonra -Hannover kongresinde- bizzat August Bebel, Bernsteincıların hesabını gördüğünde, bu iki kadın yine tartışmanın merkezine yerleşmişlerdi. Bu arada Rosa Luxemburg, reformistleri hedef alan o ünlü "Sosyal Reform ya da Devrim" adlı broşürünü yayınlamıştı; Clara da mücadelesini Gleichheit'ta sürdürmüştü. Clara, o dönemler reformistlerin öylesine canını sıkıyordu ki, Ignaz Auer, Hannover kongresinde öfkeli bir halde şöyle bağırıyordu:

> "Bayan yoldaşımız, benim yeni bir Zetkin yaratma gereksinimimin olduğu fikrindedir. Yanılıyorsunuz. Bana göre, Zetkin yoldaşın gerçeğinden zaten fazlasıyla mevcuttur..."

Clara, Hannover kongresinin, reformistlere karşı açık bir tavır koymasını ve Partiyi, militarizme karşı en katı ve tavizsiz biçimde savaşması için görevlendirmesini, memnuniyetle karşılamıştı. Fakat revizyonizme karşı alınan kongre kararının altına Bernstein ve arkadaşlarının da imza atmalarının arkasında yatan tehlike, görünüşe göre, kendini gizleyememişti. Clara, oportünistlerin ikiyüzlülüğünü, Paris'te çalıştığı dönemlerden oldukça iyi biliyordu. Bu nedenle, gittikçe küstahlaşan gericilere mücadelelerini daha da güçlendirmeleri için kadınları ve tüm Partiyi bütün ciddiyetiyle uyarıyordu:

> "Sosyal demokrasiye dünya tarihini ilgilendiren benzersiz bir görev düşmüştür. Şimdiye kadar hiçbir parti, Sosyal Demokrat Parti kadar, böylesine fedakârlıklara mal olmuş, böylesine zor ve aynı zamanda yaratıcı, kültür geliştirici bir kavga sürdürmemiştir... O halde, Hannover günlerinde yüksek ve baskın bir sesle şöyle bağırmalıyız: Haydi mücadeleye! Haydi işbaşına!"

Bu gerekli bir uyarıydı; çünkü yeni yüzyıl, büyük sosyalizm düşüncesinin geliştiği yüzyıl, egemen sınıfların işçi sınıfına yeni saldırılarıyla başlamıştı. Tekellerin baskısı giderek daha da hissedilir hale geliyordu; büyük toprak sahiplerinin ve o zamanlar "baca baronları"* diye nitelen-

*Baca baronları: Zengin fabrika sahiplerine takılan isim

dirilen büyük kapitalistlerin dilleri, her gün biraz daha kışkırtıcı bir hal alıyordu. İşçilerin koalisyon özgürlüğü ağır hapis cezalarıyla ellerinden alınıyordu; en makul sosyal demokrat talepler reddediliyordu. Yeni vurguncu gümrükler, yüksek vergiler, işçilerin kadınlarına yeni ezici yükler getiriyordu. Fakat hepsinden de vahimi, Alman Militarizminin giderek daha belirgin bir biçimde kendini göstermesiydi. Alman emperyalizminin sömürge ve etkinlik alanları fethetmek için yaptığı girişimler, gittikçe saldırganlaşıyordu. Savaş filosunun genişletilmesi ve daha güçlü bir silahlarıyla ilgili yeni planlar ortaya atılıyordu ve 1900 yılında, Alman emperyalizmi, Çin'deki boksçu ayaklanmanın bastırılması için giriştiği seferde, bütün dünyaya o korkunç suratını ilk kez gösteriyordu.

Büyük toprak sahipleri ve tekelci beyler tarafından karalanan ve tehdit edilen August Bebel, tıpkı Paris Komünü günlerindeki gibi korkusuzca Reichstag'da Çin yurtseverlerine karşı yapılan alçak "Hun Seferi"ni yerden yere vuruyordu. Clara Zetkin, büyük halk mitinglerinde herkesi Çin yağmasına ve sömürge heyecanına karşı mücadeleye çağırıyordu.

1903 yılının başlarında Parti yine seçim telaşına girmişti. Seçim savaşı bütün şiddetiyle sürdürülüyordu;

Ve Clara tüm gücünü bu yönde harcamaktan hiç çekinmiyordu. Ren Ülkesinde, Hessen'de, Sitten'de, Silezya'da ve Saksonya'nın birçok şehrinde konuşmalar yapıyordu. Her yerde Alman İmparatorluğunun militarizmine, silahlanma ve sömürge politikasına saldırılarda bulunuyordu. Her yerde Partinin sakınmasızca sürdürdüğü sosyalizm davasını savunuyor ve reformistlere hadlerini bildiriyordu. Clara, yığınların karşısında konuşurken, yakından takip ettiği ve özellikle kendisine büyük heyecanlar veren Çar'lar ülkesindeki büyük mücadelelerden; 1 Mayıs 1901 yılında Petersburg'da Obucsov savaş işletmesindeki dev işçi grevlerinden, Rostov'da, Don kıyısında ve başka şehirlerde düzenlenen büyük grevlerden, Ukrayna'da ve Volga boyunca meydana gelen köylü ayaklanmalarından

ve 1901 ila 1902 yılları arasında Rus öğrencilerinin genel grevinden bahsediyordu.

Clara'yı dinlemeye gelenlerin sayıları, özellikle küçük yerlerde bütün beklentilerin üzerinde oluyordu. Dresden'de şöyle bir olay meydana gelmişti: Clara büyük toprak sahiplerini "gümrük yağmacıları" olarak nitelendirince, gözcü memur onu daha ölçülü bir dil kullanması yönünde uyarmıştı. Bunun üzerine Clara, "Ölçüsüzlükle ölçülülüğün hangi tarafta bulunabil ceğini gerçekler göstermektedir." diye karşılık vermişti. Dinleyiciler coşkulu bir alkış koparmıştı. Bu kez gözcü memur öfkeyle toplantıyı dağıtmıştı. Oldukça kalabalık bir polis topluluğu salonu çarçabuk boşaltıvermişti. Yüzlerce insan çıkarabil ği son sesiyle şöyle bağırıyordu: "Fatura 16 Haziran Haziran'da! Ama bu kez gerçekten!" Dinleyicilerin, sosyal demokrasiye yönelik yaşasın nidalarıyla salonu terk etmeleri oldukça uzun sürmüştü. Bu tecrübeden sonra Dresden polisi, Clara'nın konuşma yaptığı ikinci toplantının itirazsız geçmesine izin vermişti. Bu ada Dresdenliler sözlerinde durmuşlardı. Dresden'deki seçim sonuçları, Alman İmparatorluğunun her yerinde olduğu gibi oldukça parlaktı. Sosyal demokrasi üç milyondan fazla oy elde etmiş, parti grubu da Reichstag'm ikinci büyük partisi olmuştu.

Hannover'deki kongreden bu yana faaliyetlerini büyük oranda genişletmiş, ve Parti içindeki pozisyonlarını epeyce sağlamlaştırmış olan revizyonistler, sosyal demokrasinin bundan sonraki pozisyonunun, Reichstag'da başkan yardımcılığı olduğunu belirterek, Partinin bunu kabul etmesini istiyordu; ayrıca her zamankinden daha yüksek bir sesle, Sosyal Demokrat Partisi'nin, bir reform partisi olarak imparatorluk devletiyle işbirliği içerisinde çalışmasını talep ediyordu. Partide onlara karşı büyük bir fırtına koparılmıştı. August Bebel, Dresden'deki kongrede revizyonistlere karşı yaptığı yıkıcı konuşmada öfkeli yüreğine biraz olsun su serpmişti.

Sağcılar daha önce hiç olmadıkları kadar bir küstahlıkla ileri atılıyorlardı. Hadlerini aşan bir tonla August Bebel'e

sataşıyorlardı; kendilerini daha önce katı bir biçimde eleştirmiş olan Franz Mehring'e düzenledikleri kirli bir hücumu sahneye koyuyorlardı. Clara Zetkin öfkeden yerinde duramaz olmuştu. Zaten kongre öncesinde üzerine basa basa sağcılarla ödeşilmesini istemişti. Şimdi o da tartışmaya katılmıştı; Franz Mehring'in tarafını tutuyordu. Taktik sorunu konusunda esaslı bir biçimde konuşmak için ikinci kez söz almak istiyordu. Ancak ne Clara ne de Rosa Luxemburg'a söz hakkı veriliyordu. Çünkü oportünistlerin uzun konuşmalarından dolayı zaman daralmıştı! Parti kongresi, Hannover'deki kongreden daha kararlı bir biçimde sağcıların hesabını dürmüştü. Fakat bu kongrede onları Partiden ihraç etmemişti. Bu nedenle, Partinin sağcılar üzerindeki zaferi sadece görünüşteydi. Aslında gericilerin Parti içindeki pozisyonları hâlâ sabitliğini koruyordu.

2

Dresden'de revizyonistler Partiyi giderek daha derinlemesine ikiye bölmeye çalışırken, Saksonya eyaletinin başkentinden aşağı yukarı yüz kilometre kadar yakınlıkta, ne açlığın ve ne de jandarma gücünün yıkamayacağı, yaklaşık 8 bin kadın ve erkek, bir kahramanlık mücadelesine katılmışlardı. Crimmitschaulu kadın ve erkek tekstil işçileri, on saatlik iş günü taleplerini kabul ettirmek için haftalardır zor ve pek çok fedakarlıklara mal olan bir grev sürdürüyorlardı. Onların kavgası, Birinci Dünya Savaşı öncesi yıllarda Almanya'da meydana gelen o büyük sınıf çatışmasının habercisiydi.

Clara Zetkin, kongre görüşmeleri bittikten sonra grev bölgesine gitmişti. Bu küçük dokumacılar şehrini iyi biliyordu: Pazarın yakınındaki dar sokaklarda bulunan ve karanlık odalarında dokumacı ve iplikçi ailelerin sıkışarak birlikte yaşadığı köşeli, eski evler; yeni inşa edilmiş işçi mahallelerinin can sıkıcı tek tip evleri, yüksek bacalı bir sürü fabrika ve tekstil baronlarının gösterişli villaları... Yıllar önce, tekstil işçileri birliği kurulurken, bu şehirde bir konuşma yapmıştı. O günü çok iyi hatırlıyordu. Fakat bu kez

şehri de insanlarını da tanımakta zorlanıyordu. Bacalardan duman sütunları yükselmiyordu. Evlerin üzerinde kömür tozuyla doyurulmuş gazlı hava kütleleri sarkmıyordu, kömür veya hammadde balyalarıyla dolu yük arabaları takı ya takırdaya sokaklardan geçmiyordu ve işçilerin barındığı sokaklarla fabrikalar arasında gidip gelen bitkin, dermansız kalabalıklar kaybolmuştu.

Grevcilerin mücadelesi kolay değildi, çünkü Meeranlı dokumacıların grevinde, Saksonyalı tekstilcilerin ağır bir yenilgiye uğramasının üzerinden daha bir yıl geçmemişti. O nedenle, bu kez işçilerin karşısında biraz olsun geri adım atma niyetinde değillerdi. Yerel işveren birliğinin arkasında Saksonya tekstil endüstrisi birliği bulunuyordu. Bu birlik, yüksek cezai yaptırımlar ve alaşağı eden acımasız rekabetlerle kapitalistlerden birinin bile işverenler cephesini yarmamasını sağlıyordu. Grev yapanlar sadece açlıktan ve yoksulluktan yakınmıyorlardı; bakanından yerel yöneticisine kadar bütün gerici devlet mekanizmasına karşı savunma durumuna geçmişlerdi. Crimmitschau'a jandarmalar gönderiliyordu, grev nöbetçilerine göz dağı veriliyor, kovalanıyor, tutuklanıyor, adi hırsız muamelesi yapılıyorlardı. Grev nöbetçiliği hukuka ve yasalara rağmen yasaklanıyordu. Onun dışında da grevcilere her çeşit baskı uygulanıyor, kovuşturmalarda bulunuluyordu. "Ama" diyordu kadınlar, "Bizleri alt edemezler. Biz davamızda haklıyız. Alman işçilerinin dayanışmasına ve birliğimize güveniyoruz." İşverenlerin ve devlet güçlerinin her türlü "hilekârlıklarına ve sinsiliklerine" karşı, proleter kurnazlıklarını kullandıklarını söylüyordu proleter kadınlar. Erkek yoldaşlar kadınların asla yılmadıklarını, gayretli ve güvenilir olduklarını belirtiyorlardı. Kendilerine verilen her görevi yerine getiriyorlardı. Kontrolörlük, grev nöbetçiliği yapıyor; tartışıyor, cesaretlendiriyor ve grev kırıcılığına eğilimli olanları ikna edici konuşmalar yapıyorlardı. Bazı işçi kadınlar çocuk arabalarıyla grev nöbetçiliği yapıyorlardı. "Biz kadınlar nöbetçilik yapmamalıymışız, ama herhalde çocuklarımızı gezdirmek de yasak değil ya" diyordu içlerinden biri. Bu arada ikide

bir polisler tarafından çocuklarıyla birlikte tutuklanıp saatlerce tutulmaları neyi değiştiriyordu? Hapisle cezalandırılıyorlardı da ne oluyordu? Üstelik hepsinden daha da zor bir görevi yerine getiriyorlardı: Hiç mırın kırın etmeden, boş cüzdanları ve tencereleriyle, grevin ekonomik katılıklarına razı olarak, kocalarının, babalarının ve kardeşlerinin cesaretlerini tekrar tekrar körüklemeye çalışıyorlardı. Kadınlar, grev komitelerine bile dahil oluyorlardı.

Clara Zetkin Crimmitschaululara sesleniyordu. Odeum'daki büyük salon tıka basa dolmuştu. Clara, on saatlik işgünü mücadelesini dile getiriyor, ve onlara, bu on saatlik işgünü için neden özellikle kadınların ve annelerin mücadele etmeleri gerektiğini açıklıyordu. İş süresi sonrasında ev işlerinin ve ailenin onları beklediğini, özellikle de fabrikadaki angarya işlerinin onbir saatten on saate indirilmesini gönülden istiyor olmaları gerektiğini belirtiyordu. Ve uğruna savaşım verdikleri bu reform, ulaşılması gereken o hedefe -sekiz saatlik iş gününe- giden yolda sadece küçücük bir adım da olsa sabretmeye değer olduğunu anlatıyordu.

Clara grevcilere, bütün Alman kadın işçiler için mücadele ettiklerini ve kadın işçilerin, bütün işçilerin eşlerinin ve annelerinin onların yanında olduğunu söylüyordu.

Clara'dan sonra Crimmitschaulu kadınlar konuşmuştu. Dinleyici kadınlara, dayanmaları yönünde cesaret verici konuşmalar yapıyorlardı. Korkunç çalışma koşullarını, fabrikadan eve döndükleri anlardaki felç edici bitkinliklerini, fabrika sahibi efendilerin ve görevlilerin kasıntı hallerini, ellerine geçen düşük ücretlerini anımsatıyorlardı. Onlar da biliyorlardı, mücadelenin tüm zorluklarının, işverenlerin onlardan beklediği kayıtsız şartsız boyunduruktan daha kötü olmadığını. Böylece, ne olursa olsun sadık bir dayanışma içerisinde dayanmaya kararlıylar. Fakat bazı anneler, çocuklarının günlük yiyeceklerini her zamankinden daha fazla kısmak zorunda olduklarını düşünürken, bazı işçi kadınlar da geciken kiralarını ve yırtık ayakkabılarını hatırladıkça iç geçiriyor, yine de aynı saatlerde Crimmitschau'un başka yerlerinde düzenlenen benzer

toplantıların ziyaretçileri gibi verdikleri kararlarında sebatkâr davranıyorlardı.

Clara, grevcilerden ayrılırken, kadın ve çocukların sıkıntılarıyla ilgili duygudaşlığına, bu isimsiz proleter kadın ve erkek kahramanlara karşı duyduğu minnettarlık ve iftihar duygusu da karışıyordu.

Crimmitschau'un erkekleri ve kadınları beş ayı aşkın bir mücadele vermişlerdi. Beş ay boyunca Clara Zetkin Almanya'nın çalışan kadınlarını grevcilerle dayanışmaya çağırmıştı. Sonunda, açlıktan kıvranan, takatsız kalan 8 bin tekstil işçisine karşı kapitalist sınıfı topyekûn bir savaş açmıştı; Tekstil Endüstrisi Birliği'nin bağlı olduğu merkezi birlik aracılığıyla Crimmitschaulu iplik ve dokuma baronlarına destekte bulunulması yönünde bir çağrı yapılıyordu. Crimmitschau'da polis önlemleri azami ölçülere varmıştı. Toplantılar yasaklanıyor, bildirilere el konuyordu; grevci nöbetçiliğine soyunan kişiler hakkında tutuklama emri çıkarılmıştı, bunun için pencereye yakın durması ve hemen yakınındaki fabrikaya doğru bakması bile yeterli sayılıyordu. Misafirhanelerin pencereleri kapalı olmalı ve iskambil masaları pencere önlerinden uzakta durmalıydı. Çünkü oralarda da grev nöbetçileri bekliyor olabilirdi. Jandarma güçleri artırılıyordu.

Ancak sınıf düşmanlarının baskısıyla işçilerin mücadele güçleri daha da büyüyordu. Fesatçıların tehditlerine direndikleri gibi işverenlerin işçilere sunmuş olduğu parlak vaatler ile grevkırıcılığı karşılığında teklif ettikleri ihanet ücretlerine de direniyorlardı. Açlık çekiyorlardı, üşüyorlardı, ama grev kırıcılığını engellemek, sekiz bin insanın mücadele ruhunu uyanık tutabilen her zaman yeni metotlar buluyorlardı. Öylesine zafer ateşiyle yanıyorlardı ki, sonunda yönetimin en küçük toplantıyı dahi imkansız hale getirmesi üzerine, yetersiz giysileri, eskimiş ayakkabılarıyla kışın karında, ayazında, toplantılarını gerçekleştirebilmek üzere saatlerce Thüringen bölgesine doğru yürüyorlardı. Ancak sonraları bu da imkansız hale getiriliyordu.

Alman işçileri ve onların kadınları, inatla mücadelelerini sürdüren grevcilere sadık kalmışlardı. Grevci kardeşlerine ve kız kardeşlerine daha önce hiç yaşamadıkları kadar güzel bir Noel bayramı hazırlığı içerisindeydiler. Gericiler, grevcilerin Noel eğlencelerini yasaklama küstahlığını da göstermişti. Ancak, sevgiyle bir araya getirilmiş kolilerce hediyenin Crimmitschau'a getirilişini engelleyememişlerdi. Hiçbir şey unutulmamıştı; çamaşırlar, sıcak giysiler, ayakkabılar, ufaklıklara oyuncaklar ve yetişkinlere Noel kekleri.

Ocak 1904'te Genel Sendika Komisyonu'nun ortak kararıyla grev durdurulmuştu. Bu beklenmedik haber Clara Zetkin'e ulaştığında acı bir hayal kırıklığına uğramıştı. Clara, tutkuyla zaferi bekliyordu, evet, bundan neredeyse emindi. Ancak, grev bölgesinden gelen ilk haberler onu daha da kedere boğmuştu. Fabrikatörler öç alma hırsının acısını grevcilerden çıkarıyorlardi; özellikle mücadeleyi en iyi biçimde sürdürenler en aşağılık biçimde iş dilenmek zorunda kalmışlardı. Fakat savaş? Clara Zetkin, bu yenilginin yarattığı acıların üzerinden daha öteleri görebiliyordu. Clara Zetkin, Alman işçi sınıfını dalgalandıran 8000'lerin kahramanlık savaşının, yeni, daha büyük ve daha yürekli işçi savaşlarının habercisi olduğunu biliyordu, "İşçiler..." diyordu Gleichheit'ın 27 Ocak 1904 sayısında;

> "İleri sürdükleri talepleriyle bugün mağlup durumdadırlar. Ancak sadece bugün için ve bu savaştan ahlâki zaferi elde tutanlar ise, onlardır. Ayrıca, onların çabalan boşuna bir çaba değildi... Crimmitschau da on saatlik iş günü için verilen kavga bitmiştir. Şimdi gündemde olan kavga, yasal normal iş günü kavgasıdır. Mücadele saflarında daha sıkı bir birleşme için ileri! Crimmitschaulu zafer savaşçıları! Başınız yukarıda, gözleriniz ileride olsun, her şey rağmen gelecek sizlerindir!"

3

Clara'nın özel hayatı yeni yılda daha güzel bir hal alıyordu. Bir kez daha aşkla karşılaşıyordu, biraz gecikmiş ama hassas bir aşkla.

Clara, ikinci kocası, ressam Georg Friedrich Zundel ile doksanlı yılların sonunda Stuttgart'ta, güzel sanatlar okulunun yönetimine karşı grev örgütlemesi yapan sanatçılara destek olduğu sıralarda tanışmıştı. Ve 1899 yılının sonunda evlenmişlerdi. Kocası kendisinden daha gençti; ince ruhlu bir sanatçıydı, akıllıydı ve yeteneksiz değildi. Zundel, bu kadar anaca ve bununla birlikte böylesine bir atılganlıkla çekici bir güler yüzlülüğe sahip olan ve henüz o kadar genç görünen bu yürekli savaşçı kadına karşı hayranlıkla birlikte büyük bir saygı duyuyordu. O da Sosyal Demokrat Parti'ye üyeydi ve sanatını seve seve Partinin hizmetine sunuyordu. Fakat gerçek anlamda bir politik savaşçı olmadığı için karısının çabalarına en fazla arkaçça ve kişisel birliktelikleri ölçüsünde katılıyordu. Bu evlilik, iki ayrı karakterin yaptığı bir evlilikti. Başarısızlığı ta başından elliydi, o yüzden, ayrılıkla sonuçlanacaktı. Fakat bu evlilik Clara'ya yıllarca mutluluk getirmişti. Çifti birbirine bağlayan şeylerin başında, birbirlerine karşı duydukları içten sevginin yanı sıra sanata ve edebiyata karşı duydukları sevgi ve her şeyden önce Clara'nın oğullarına karşı gösterdiği şefkat bulunuyordu ki, Georg Zundel bu şefkati de onlara babaca bir arkadaşlık içerisinde verebiliyordu. Ayrıca, yalnız bir kadın olarak tek başına omuzlamaya çalıştığı ailenin tüm yükünü, bir eşle paylaşıyor olmak, Clara'ya aynı zamanda büyük bir iyilik sayılırdı. Önce Stuttgart'a yerleşmişlerdi. Daha sonra sadece Zundel'in değil, ondan çok doğayı öylesine seven Clara'nın uzun süreden beri özlemle korumuş olduğu bir dileği yerine getirebilmişlerdi. Kendilerine şehrin dışında bir ev yapmış, 1903 sonlarında da -Dresden kongresinden sonra- o eve taşınmışlardı. Bu küçük ev Schwaben ülkesinin başkentini çevreleyen ormanlık tepeliklerde bulunuyordu, şehrin bir saat uzağındaki Sillenbuch'daydı; -Ev, çok sade dekore edilmesine rağmen, yine de gerçek ve güzel bir yuvaydı; ne de olsa bir sanatçının elinden çıkmaydı ve Clara'nın güçlü kişiliğinin, estetik anlayışının yansımasıydı. Evin dışında çayırlardan ve bir orman parçasından oluşan büyükçe bir arsa da onlara aitti. Çiçeklerden

meydana gelen bir bahçe yapmışlardı. Rosa Luxemburg, yıllar sonra Wronke'deki cezaevinden Clara'ya gönderdiği hasret dolu bir doğum günü mektubunda bu bahçeden bahsetmektedir. Rosa Luxemburg, mektubunda, evin arkasındaki dev gül çubuklarını, muhteşem güzellikteki büyük beyaz gülleri, ana hıyabanda* bulunan açık kırmızı gülleri; verandaya tırmanan krimson çiçeğini, girişteki menekşe moru scabios çiçeklerini, Clara'nın kameriyesinin hemen yanında çitlere dolanan parlak renkli ebegümeçlerini, atölyenin yakınındaki semizotlarını ve koyu renkli, mis kokulu karanfilleri betimliyordu- Clara bu bahçeye aşıktı. Bahçenin bakımını bizzat yapabilmeyi ne kadar istese de buna pek zaman bulamıyordu, ama yine de ara sıra günün bir çeyrek saatini çiçeklerle ilgilenebilmek için ayırabiliyordu. Hayvanları tıpkı eskiden olduğu gibi çok seviyordu. Özellikle kocasının iki Ulmlu dog köpeğiyle dolaşmayı çok severdi. Evlerinde çoğu zaman birden fazla kedi bulunurdu. Arkadaşı Rosa Luxemburg'la yaptığı mektuplaşmalarda kedilerinden sıkça bahsedilir. Rosa Luxemburg'un da Mimi adında bir kedisi vardı; arkadaşları onu bugün bile hâlâ hatırlamaktadırlar.

Güzel ve özgür çevre Clara'nın yaratıcılık yetisini güçlendirmişti. Yoğun çalışmasını yine sürdürüyordu, oysa sağlığı, yeni evine taşınmadan çok önce ciddi bir biçimde bozulmaya başlamıştı bile. Clara, günlerce aşağıya, şehre iniyor, oturumlara katılıyordu. Özellikle 1907 yılından sonra Partideki sağcı-solcu çekişmelerinin iyice hassaslaştığı dönemlerde şehre giden o uzun yolu genellikle yürüyerek katederdi, bazen posta arabasıyla gittiği de olurdu. Çok sonraları kocası ona bir araba almıştı; onu aşağıya bu arabayla kendisi götürürdü.

Clara, dünya savaşı başlayana kadar Almanya'nın dört bir yanma konferans gezilerini sürdürmüştü. Kendisinin de üyesi olduğu kontrol komisyonu ile eğitim komisyonunun oturumlarına katılmak için her zamanki gibi sıkça Berlin'e gidiyordu.

* Hıyabanda: İki tarafı ağaçlı tünel gibi yol...(ed.n)

Evde olduğu sıralar ise, alışageldiği gibi küçük redaksiyon odasına kapanıyor; araştırıyor, makale yazıyor, düzeltmelerle uğraşıyor veya yazışmalar yapıyordu. O çalışırken kimse onu rahatsız etmemeliydi. Aksi takdirde son derece katı ve huysuz olabiliyordu. Akşamın geç saatlerine kadar çalışıyordu, çoğu zaman daha da fazla. Herkes yatağa girdiğinde, yerinden kalkıyordu, ama sadece her şeyin yolunda olup olmadığını kontrol etmek için. Yeğenine veya diğer genç konuklarına bir parça çikolata sunmak ya da kedilerden birini üşümemesi için bir odaya itiştirmek için. Sonra sıcak, kırmızı bornozuna bürünür, çalışmasını sürdürmek üzere yine odasına dönerdi. Odasının ışığı genellikle gecenin ikisine, üçüne kadar yanardı, kimi zaman daha geç saatlere kadar sürdüğü de olurdu. Sabahın yedisinde yine ayakta olurdu. Çoğu zaman onu sabahları sandalyesinde uyurken bulurlardı. Ev halkı kendi kendisine şu soruyu sorardı: Clara ne zaman uyuyor? Clara'nın sağlığını son derece istismar etmesi onları endişelendiriyordu. Ta o zamanlar bile oldukça hastaydı. Ancak ne hastalıklar ne de iknaya çalışmak, dinlenmek bilmeyen bu devingen yürekli savaşçının kendine özen göstermesini sağlayamıyordu.

Sillenbuch'a taşınmalarının üzerinden ancak bir yıl geçmişti ki, büyük oğlu Maxim, tıp eğitimi için annesini bırakıp Münih'e gitmişti. Dünya savaşı başlayana kadar orada okumaya devam etmiş, daha sonra da ünlü cerrahların asistanı olarak oraya yerleşmişti. Ondan birkaç yıl sonra küçüğü de evi terk etmişti. O da eğitimini Berlin'de yapıyordu; ona annelik eden, evinde kaldığı Rosa Luxemburg'du. O da tıbbiyeli olmuştu, ancak -herhalde Rosa Luxemburg'dan etkilenmiş olmalıydı ki- ulusal ekonomi okumak için bir süreliğine eğitimine ara vermişti. Yine de Clara'nın oğulları Sillenbuch'daki evde iç içe yetişmişlerdi. Tavan arasında, gösterişsiz, rahatça döşedikleri büyükçe bir odaları bulunuyordu. Üniversitenin hemen her tatilinde ikisi de eve gelirdi. İkisi de her zaman sıkı bir disiplin içerisinde çalışan, bilimsel alanda olduğu kadar hayatın problemleriyle de iç

içe olan insanlardı; ve hâlâ annelerine içten bir sevgiyle bağlıydılar. Anneleriyle büyük bir gurur duyuyorlardı, tıpkı küçük birer oğlancıkken duydukları gibi. İkisi de Clara'yla aynı dünya görüşünü paylaşıyorlardı; onun kavgasına, işine ve problemlerine en tutkulu, en içten bir biçimde ortaklık ediyorlardı. Oğulları yanında olduğunda Clara'nın günleri neşeli geçerdi. İkisi de onu şefkatli bir ilgiyle, özenle sarıp sarmalıyorlardı, tıpkı annelerini fazlasıyla sayıp seven bütün erkek evlatlar gibi.

Stuttgart'tan Sillenbuch'a ulaşmak zor da olsa, Clara'nın evi yine de Stuttgart'ın sol görüşlü yoldaşları açısından olduğu kadar aile dostları için de her zaman düşünsel bir odak nokta olarak kalmıştır. Gelenler arasında çoğunlukla Partinin kadın ve erkek üyeleri bulunurdu. Ama aynı sıklıkla sıradan işçiler ve ev kadınları da Bopser ormanından geçen o uzun yolu yukarı tırmanarak, Clara'yla konuşup dertlerini döker, ondan akıl alırlardı. Bu ziyaretler daha sonraki yıllarda, evin çok yakınında bulunan 'Orman Yurdu' yapıldığında, daha da sıklaşacaktı. Stuttgartlı solcuların halkevi olan bu yurdun tasarımında ve oluşumunda kocasının da emeği vardı. Orman Yurdu yapıldıktan sonra Stuttgartlılar dinlenmek veya biraz eğlenmek için sıkça buraya gelirlerdi. Özellikle pazar günleri yukarılar epeyce canlanırdı. Stuttgartlı erkek yoldaşlar, kadın yoldaşların işini biraz olsun hafifletmek için Orman Yurdu'nda pazar yemekleri pişirirlerdi. Clara da genellikle ailesiyle her pazar oraya giderdi; sadece, evin idaresinden sorumlu olan yardımcısına bir istirahat günü yaratmak için değil, aynı zamanda arkadaşlarıyla beraber olmak için.

Sillenbuch, başka pek çok ziyaretçi ağırlamıştı. Hemen her zaman Clara'nın çevresinde, ona işinde yardımcı olan ve onun tarafından yönetilen genç insanlar bulunurdu. Bunların arasında Clara'yla birlikte geçici olarak Gleichheit dergisinin redaktörlüğünü yapmış olan Edwin Hoern ve Clara'nın sevgili Liese'si, kardeşinin kızı Elisabeth Eissner de bulunuyordu. Halasına çok düşkün olan Liese, onun tarafından iyi bir yoldaş olarak yetiştirilmişti.

Sillenbuch, başka tür bir ziyaretçi grubuyla da tanışmıştı; Fransızlar, İtalyanlar ve ülkelerinden kaçmak zorunda kalan başka halklardan devrimciler. Clara onları konukseverlikle karşılıyor yardımcı oluyordu. Onların arasında 1905 Rus Devrimin'den sonra "Potemkin" zırhlısının bir tayfası da bulunuyordu.

Clara-Georg çifti, sanat ve edebiyat alanındaki merakı dolayısıyla -Clara'nın güçlü bir şekilde etkisinde kalan- Stuttgartlı ilerici sanatçılarla iyi ilişkiler içerisindeydi. Clara'nın evindeki "akşamlar" giderek ünleniyordu. Sürekli konuklarının arasında yetenekli grafiker Felix Hollenberg, büyük sinema sanatçısı Gertrud Eysoldt ve başka birinci sınıf sanatçılar da bulunuyordu.

Gelen konuklar, Clara'nın "güzel odasında" otururlardı. Bu oda, antika mobilyalar, açık kırmızı ve mavi örtülerle bezenmiş ağır stilde koltuklar, sandalyeler ve büyük bir sandıkla döşeliydi; odayı Hollenberg'in estampları, eşinin ve başka ressamların tabloları süslüyordu. Clara'nın piyanosu da bu odadaydı; mükemmel bir ahengi olan bir Steinweg piyanosuydu bu. Evde sıkça ve severek müzik yapılırdı. Clara ve Rosa Luxemburg'un oldukça saygı duydukları avukat ve son derece yetenekli bir müzisyen olan Stuttgartlı Faist, o muhteşem sesiyle Hugo Wolf'un o zamanlar henüz pek fazla tanınmamış şarkılarını seslendiriyordu. Clara da piyano çalıyordu, oğlu Maxim, evde olduğu sıralar ona kemanla eşlik ediyordu.

Elbette ki, Alman ve dünya politikasından, sosyal sorunlardan ve işçi hareketlerinden konuşulurdu. Fakat sohbetler daha çok sanat, edebiyat ve estetik üzerinde yoğunlaşırdı. Bu akıllıca, ciddi ve zevkli sohbetlerde, toplumların yaşamında ve sınıf mücadelesinde, kavramların ve kuralların anlamları üzerinde durulur, sanatın işlevi sorgulanırdı.

Clara, büyüleyici bir konukseverdi; güler yüzlüydü, alımlıydı ve çevresine canlılık dağıtırdı. Kültürel miras konusunda sahip olduğu bilgiler kadar, kendi zamanının edebiyatını da çok iyi bilenlerdendi. Marksist eğitimin ona vermiş olduğu bir yetkinlikle birlikte büyük saygı duydu-

ğu edebiyat eleştirmeni Franz Mehring'den güçlü bir şekilde esinlenmiş, derin edebiyat sorunlarına merak salmıştı. "Sanat ve Proletarya", "Friedrich Schiller" ve "Henrik Ibsen" ile ilgili yazısı gibi çalışmalar bu kanıtlamaktadır. Tüm bu eserler, Stuttgartlı sanatçılarla yakın işbirliği içerisindeki çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır- ilk ikisi, Clara'nın onlar için ve sanatla ilgilenen Stuttgartlı işçiler için verdiği konferanslardı.

Clara'nın "akşamlarına" sıklıkla Almanya'nın değişik illerinden ve dünyanın her yerinden seçkin insanlar katılırdı. August Bebel gibi genel sendika komisyon başkanı Legien, -ki, Clara, onunla, sendikalara kadınları da kazandırma mücadelesinde kendisini desteklediği için Partideki sağcılarla solcuların arasındaki gerginlik iyice kızışana kadar dostça bir arkadaşlık sürdürmüştü- Franz Mehring, Jean Jaurs ve Plehanov da Clara'nın evine konuk olanlardandı. Onların arasında bir de Polonyalı devrimci Julian Marchlewski bulunuyordu; o zamanlar Karski takma adıyla tanınan ve Rosa Luxemburg'un bir hemşehrisi olan Marchlewski, Polonya devrim hareketinde de etkin olan Alman solcu liderlerinden biriydi.

Rosa Luxemburg daimi konuklardandı. Hemen her yılın birkaç haftasını "Claracığıyla" geçirirdi; onun dışında da örneğin, toplantı turneleri vesilesiyle veya Stuttgart yakınlarında başka bir fırsat doğduğunda gelip birkaç gün kaldığı da olurdu. Rosa'nın bulunduğu her ortamda, konuşmanın ağırlığı hep kendisinde olurdu. Onun değerli, zengin ruhlu, tutku dolu kişiliği, çevresindeki herkesi kendi eksenine çekerdi. Onunla geçirilen saatler herkes için unutulmaz saatlerdi.

Bu iki büyük devrimci kadının arkadaşlığı, Alman işçi hareketi tarihindeki en güzel ve en anlamlı arkadaşlıklardan biridir. Onları birbirine kenetleyen, sadece Partinin marksist prensiplere bağlı kalması yönündeki mücadele değildi. Bu arkadaşlığın tutkuyla peşinde olduğu amaç, insanlığın kurtuluşunu görmekti. Onları birbirine bağlayan, devrim mücadelesiydi; halk yığınlarının gücüne olan sar-

sılmaz inançlarıydı; sömürülen ve hor görülenlerin maruz kaldığı haksızlıklara karşı içlerinde taşıdıkları duygudaşlıktı; sıradan insanlara ve gençliğe duydukları sevgiydi. Ayrıca ikisi de doğayı, sanatı ve edebiyatı seviyorlardı.

Rosa, minyon bir yapıya sahipti. Almanya'ya geldiğinde 26 yaşındaydı. Clara'dan 14 yaş gençti. Clara, daha genç olan bu yoldaşının kendisinden daha güçlü bir ruha sahip olduğunu çok kısa bir sürede fark ederek üstünlüğünü kabul etmişti. Rosa'nın keskin zekasını, büyük kuramsal basanlarını, oportünizme karşı almış olduğu cesurca tavrını, parlak makalelerini ve yazılarını tekrar tekrar överdi.

Rosa'nın Clara üzerindeki etkisi büyüktü. "Büyük tutkusu sosyalizm olan yüreğinin koru", "Çelik iradesi", onun "cesur, onurlu, hayal gücü zengin, dahiyane aklı", devrimci işçi sınıfının öncülüğündeki doğrultu belirleyici mücadelesi, coşkulu yığınlara seslenişi, tüm bunlar Clara'nın düşüncelerini ve devrimci coşkusunu kışkırtıyordu.

Fakat Clara da arkadaşına pek çok şey veriyordu. Ona, mücadeleci zengin yaşamından edindiği deneyimleri aktarıyordu Bir teorisyen olan Rosa'nın Clara'da değer verdiği bir özellik de onun güncel olaylara yaklaşımındaki pratik zekası, günlük hayat hakkındaki esaslı bilgileriydi. Bu bakımdan, bu iki büyük kadının arkadaşlığı gerçek anlamda yaratıcı bir nitelik taşıyordu.

Clara'yla Rosa sürekli iletişim halindeydiler. Clara her Berlin'e gelişinde arkadaşını, -Rosa'nın ölümünden sonra sevgiyle tasvir ettiği- o güzel evinde ziyaret ederdi. Her ne kadar bu dinlence olanağını kendilerine pek nadir bahşedebilmiş de olsalar, birlikte severek gezilere çıkarlardı. Rosa, Sillenbuch'a geldiğinde, Clara'nın oğullarına ait o tavan arasındaki basık odada kalırdı, çünkü Schwaben ülkesi üzerinden uzaktaki dağlara kadar uzanan manzaraya hayrandı. Birlikte yaptıkları gezi sırasında tutkulu bir botanikçi olan Rosa, topladığı bitkileri içine koyduğu kapaklı sepetini her zaman yanında bulundururdu. Birlikte geçirdikleri bu saatler, verimli fikir alışverişleriyle dolu saatlerdi. Partinin durumu, oportünizme karşı yapılan mücadeleler,

uluslararası politika, başka ülkelerdeki - özellikle Polonya ve Rusya'daki- proleter hareketler hakkında konuşurlardı. Clara, arkadaşının önerilerini severek dinlerdi; durumları eleştirel bir gözle birlikte incelerlerdi. Rosa'yla birlikte olmak, Clara'da yeni düşüncelerden, yeni planlarlardan oluşan bir çığ yaratıyordu.

Rosa, Clara'nın sağlığıyla ilgili endişelerinden dolayı, ziyarete geldiği zamanlarda arkadaşını zor ve yıpratıcı çalışmasından ara sıra koparmaya çalışıyordu. Bunu bazen başarabiliyordu. Yıllar sonra, Dünya Savaşı yıllarında, Clara, aşırı çalışmanın getirdiği etkilerle ağır bir biçimde hastalanarak yatağa düştüğünde, Rosa ona, bir zamanlar onu ne kadar uğraştırdığını hatırlatıyordu mektubunda:

> "Sağlığının yavaş ama sağlam bir şekilde daha iyiye gidiyor olmasına sevindim. Lütfen, şu 'bitkisel yaşamından' yakınmayı bırak artık. Tam da budur işte senin ihtiyacın olan; seni tanıdığımdan beri yıllardır çılgın bir ölçüsüzlük içerisinde kendini gece gündüz demeden işine kaptırmanla- bu türden bir dinlenme ve rahatlama eksikliğini giderek öylesine üst üste bindirdin ki, bunu şimdi yıllar süren bir 'bitkisel yaşamla' bile dengelemen olanaksız gibi. Ne yazık ki, özellikle senin şu daha önce hiç var olmayan 'bitkisel yaşamın' sürecinde seninle hiç değilse birkaç gün birlikte rahatça bahçede oturmak veya ormanda dolaşmak ve öteden beriden hoşbeş etmek için yanında bulunamıyorum! Başka türlü zaten ne Berlin'de ne de Stuttgart'ta seni o sonu gelmez oturumlarından, müsveddelerinden ve düzeltmelerinden kurtarabilme ve senin biraz olsun 'insanca' beraber olabilme başarısına erişemiyordum. Hani hatırlar mısın, sadece bir defa bunu becerebildiğimde, seni tiyatroya, Tolstoy'un 'Karanlıktaki Işık' adlı oyununa sürüklemiştim. Sanırım hepsi de buydu zaten".

4

. Clara Zetkin, çocukları her şeyden çok severdi ve çıktığı bütün ajitasyon gezilerinde de işçilerin ve yoksul köylülerin çocuklarını sorar, durumları konusunda bilgi alırdı. O, bir anne yüreğinin kaldırabileceğinden daha fazla çocuk sefaleti ve eziyetiyle karşılaşmıştır.

Clara, ev veya tarım işçiliği yapan, ayak işlerinde çalışan, hatta ailenin geçimine dilenerek katkıda bulunan, kapitalist onu 12-13 saat hatta daha da fazla bir süre fabrikaya tutsak ettiği için annelerinden mahrum kalan sayısız çocuk hakkında yazdıklarını; ve yine imparatorluk devleti, hamile kadınlara ve emzirme dönemindeki annelere koruyucu bir yasa tanımadığı için dünyaya hastalıklarla gözünü açan bebeklerle ilgili kendi gözlemlerini Gleichheit'a aktarmıştı. Clara, çocukların bahtsızlığını, kapitalist sömürünün insanlığa getirdiği bütün musibetlerden daha ezici buluyordu. Ezilen çocukların kocamış ciddi yüzlerini gördüğünde, ağır işlerde yıpranmış çocuk ellerini sıktığında, candan bir sözcük veya çantasından çıkardığı bir şekerleme, hüzünlü çocuk gözlerinde inanılmaz bir şaşkınlık ifadesi yarattığında, Clara, derinden sarsılıyordu.

Büyük hümanist Clara Zetkin, çocuk sömürüsüne karşı yure ğinin tüm tutkusuyla mücadele ediyordu. Her zaman olduğu gibi ulusal ve uluslararası arenada kadınlara ve annelere dan iyi koşullar yaratmak ve kadın işçilere daha geniş koruma olanakları sağlamak için mücadele verirken de genç nesli düşünüyordu.

Clara, yeni yüzyılın ilk yıllarında sosyalist annelerin, çocukların sadece sağlığını ve mutluluğunu savunmakla kalmamalı, aynı zamanda eğitimleri üzerinde de güçlü bir şekilde etkili olmaları gerektiğinin bilincine varıyordu.

1871 Reich birleşmesiyle birlikte Prusya-Almanya askeri devleti oluştuktan sonra Alman okulları giderek militarist ve milliyetçi ruhun yuvası haline gelmişti. Yeni yüzyılın başlarında ise okullar savaşın ideolojik hazırlıklarının iyice içerisine çekiliyordu. Çocuklara, bir Alman için en büyük onurun "imparator ve imparatorluk" uğruna ölmek olduğu, Almanya'nın büyüklüğünün her şeyin üzerinde olduğu ve Fransız halkının Almanların ezeli düşmanı olduğu öğretiliyordu. Çocuklar, okullarda Alman halkının daha fazla yaşam alanına ihtiyaç duyduğunu ve sömürgelere sahip olması gerektiğini öğreniyorlardı. Çocukların yüreklerine,

büyüklük hastalığı, küstahlık, ırkçı kibir, Yahudi düşmanlığı, şovenizm ve halk düşmanlığı tohumları serpiliyordu.

Dresden kongresinin hemen ardından Clara Zetkin, Partinin giderek büyüyen etkisini kullanarak, gençliğin eğitim sorunlarına eğilmesini talep ediyordu. Bununla birlikte, bu görev konusunda sosyalist kadın ve anneleri de bilinçlendiriyordu. Kadın ve anneler -diyordu Clara- her şeyden önce çocuklarını, çürümekte olan kapitalist toplumun zehirleyici etkilerinden koruyabilme, insanlık barışının ve geleceğinin savunucuları, sosyalizm ve özgürlük savaşçıları olarak yetiştirme istidadına sahiplerdir. Clara, kadınlara ve annelere, ayrıca, sosyalist öğretmenlerle eğitimcilere de bu büyük görevin yerine getirilebilmesi için gereken bilinci taşıyordu.

Sillenbuch'un özgür atmosferinde geçirdiği ilk yıllarda halk öğretmeni ve pedagog Clara Zetkin'in Partiye ve kadın hareketine yeni, geniş ve önemli bir çalışma alanı yaratan çalışması tamamlanmıştı. Bu çalışma öncelikle, büyük ilerici pedagoglar Comenius ve Pestalozzi'nin öğretilerine, -Clara Zetkin'in hayranlık duyduğu ana okulun sahibi- büyük ütopist Robert Owen'in pedagojik çalışmalarına ve özellikle Marx ve Engels'in çalışmalarına dayanıyordu.

Clara, yeni, sosyalist bir okul ve öğrenim sisteminin öncüsü olmuştu. Clara'nın sunmuş olduğu eğitim ve öğrenim programı, özü itibariyle bugünkü sosyalist pedagojinin temsil ettiği eğitim esaslarını içeriyordu.

Çalışmasının ilk yankısı, 1904'de Partinin Bremen'de düzenlediği kadın konferansında, okul sorunuyla ilgili yaptığı büyük konuşmasında ortaya çıkmıştı. Bu konferansta Clara, sosyalist kadınlara ve annelere, okulun, halkın yaşamındaki büyük önemine işaret ediyor, kendilerinin de devam etmiş oldukları ve çocuklarını da teslim ettikleri imparatorluk Almanya'sındaki ilkokulların ciddi pürüzlerine, hatta zararlı rolüne dikkat çekiyordu. Onlara, kapitalist toplumun, kendilerini ve çocuklarını sadece öğrenim ve kültür hakları yönünde aldatmakla kalmadığını, aynı zamanda, işçilerin çocuklarını kapitalist sınıfın gönüllü

araçları olarak yetiştirmek için okulu istismar ettiğini izah ediyordu.

"Tıpkı Hindistan ve Mısır kastlarının egemenliğinde olduğu gibi" diyordu Clara, "Bugün öğretim bir tekel haline gelmiştir: yetenek ve heves yerine sadece paraya ve mülkiyete heveslendirmektedir. Tanrısal emirler değildir, gelişmek isteyen insanları daha yüksek öğretimden uzak tutan, aksine tanrısal emirlerde daha katı, daha ağır bir şekilde yıkabilen bir şey var ki, o da yüksek masraflardır."

Clara, işçi çocuklarına vermediği parayı silahlanma için bolca harcayan imparatorluk devletini acımasızca yerden yere vuruyordu.

"Okul istatistiğine göre 1899'da 8 milyon 660 bin kız ve erkek öğrenci için 59 bin 300 okul bulunuyordu. Hepsi için 341 milyon 700 bin mark kullanılmıştır. Bu miktarın 243 milyonu çeşitli camiadan ve çocukların velilerinden toplanmıştır. Federal devletlerin yardımları, topu topu 99 milyonu bile bulmuyordu. Bu durum, geçen yıl orduya ve deniz kuvvetlerine verdiğimiz bir milyar 18 milyon markla karşılaştırıldığında, bugünkü ilkokul sisteminin barbarlığı ve rezaleti gözler önüne serilmiş olur. Evet, söz konusu, insanların yeteneklerinin geliştirilmesiyle ilgili harcamalar olduğunda, çok yoksuluz. Fakat konu eğer insanı yok etme sanatının övülerek eğitilmesi ise, zenginizdir ve her yıl bir milyarın üzerinde parayı baruta çevirip suya dökebiliriz."

Clara, sefil okul binalarını, çocukların sağlik hizmetlerinin eksikliğini dile getiriyor, çocukların okulda beslenmelerini talep ediyor ve özellikle Doğu Elbe*'nin kasabalarındaki köy okullarının sefaletinin içler acısı olduğunu belirtiyor ve toprakları üzerinde zevk ve sefa içerisinde yaşayan büyük toprak sahiplerini, okullara karşı yükümlülüklerini yerine getirmemekle suçluyordu. Annelere, kapitalist okullarının, emperyalistlerin ve militaristlerin birer propaganda kurumları olduğunu anlatıyor ve onları çocuklarının ruhlarının okullarda zehirlenmesine karşı çıkmaya çağırıyordu:

"Fakat ilkokulun, tüm okulların kül kedisi oluşu, sadece vakıf özelliği taşıdığından ileri gelmemektedir; egemen ve

*Elbe: Çek Cumhuriyeti ile Almanya'da akan bir ırmak

yönetimi elinde bulunduran sınıfların da bu okullara ihtiyaçları vardır. Bu okulları dar görüşlü, dinsel dogmatik dersler, düzmece tarih ve fen bilimleri dersleri ile halkın çocuklarını zehirlemek için istismar etmektedirler.

İlkokullar yararına talep ettiğimiz reformların başında, ana okulundan yüksekokula kadar tüm okul sisteminin uyumlu ve düzenli bir birlik içerisinde, parasız bir öğretim uygulaması Ve almaktadır. Bu öğretim sisteminin temel prensibi, hangi sınıfa ait olurlarsa olsun ve ailelerinin cüzdanları ne durumda olursa olsun, hiçbir ayrım yapmaksızın bütün çocukların devam etmesi gereken zorunlu ve eşit bir ilkokul olmasıdır...

Okulun laik oluşunun yanı sıra bütün derslerde tamamıyla köklü bir reform talebinde bulunuyoruz; özellikle tarih, Almanca ve fen bilimlerinde. Bu dersler, ders planında ağırlıkla önem verilmesi gereken derslerdir; en iyi metotlarla öğretilmesi gereklidir ve zihinsel gelişimi teşvik eden bilimsel araştırmalara paralel bilgiler aktarmalıdır. Tarih dersi, aşırı vatanseverliğin sihrinden, fen bilimleri dersi de İncil menkıbelerinin, kilise dogmalarının boyunduruğundan kurtarılmalıdır. Tarih dersi, sosyal hayat hakkında, diğeri de doğal hayat ve insanın doğal hayatı hakkında temel bilgiler vermelidir."

Clara Zetkin, bununla sadece bilimselliğin ve gerçeğin ışığında bir öğretimi talep etmekle kalmıyor, aynı zamanda; ilerleme, barış, hümanizm, gerçek ülke sevgisi ve halk dostluğu düşüncelerini de yansıtan bir öğretim talep etmiş oluyordu. Clara, bir öğretmen olarak öğretmenlerin sorunlarını dile getiriyordu; erkek öğretmen okullarındaki yetersiz ve ilkel öğrenimden ve öğretmenleri, ailelerini geçindirebilmeleri için büro ve yazı işlerine veya başka yan işlere zorlayan düşük ücretlerinden bahsediyordu.

Clara, öğretmenlerin köklü ve kalifiye bilimsel öğrenimlerinin olmasını ve yeterli derecede ücret almalarını talep ediyordu; ve -tabi ki- kadınların ders sisteminde olduğu gibi okul yönetiminde de erkeklerle eşit bir konumda olmalarını istiyordu.

"Burjuva toplumu,..." diye haykırıyordu Clara, "Bütün etkinliklerden en yüce, en önemli olanına, yani insan nes-

linin mükemmelleştirilmesi ve eğitilmesine ne kadar da az değer veriyor!"

Clara Zetkin in okul sorunuyla ilgili konferansı, Sosyal Demokrat Parti'nin aktif politikasını okul eğitimi alanına kanalize etmişti.

Clara Zetkin, eğitim sorunuyla ilgili ilk çalışmasında, okul problemini, çözülmesi en acil olanlarından biri olarak gördüğü için dikkatini ilk etapta okula yönelttiyse de kesinlikle ailenin eğitici rolünün yerine geçebileceği veya ortadan kaldırabileceği görüşünde değildi. Clara, ta o zamanlar, çocukların yetişmesinde ailenin önemli bir role sahip olduğunun altını çiziyordu. Ve bu öngörüsü konusunda ne kadar ciddi olduğunu hemen birkaç ay sonra pratiğiyle gösteriyordu. Ailelere eğitim görevlerinde yardımcı olmak amacıyla Gleichheit'a her sayısında değişik, yeni ekler hazırlıyordu: Kadınlara yönelik bir ek, "Annelerimize ve ev kadınlarımıza" adlı bir ek ve bir de çocuklar için bir ek. İlk iki ek, kadınların genel kültürünü artırmak, ev kadınları ve anneler olarak görevlerinde yardımcı olmak amacıyla çıkarılmıştı. Bizzat Clara Zetkin'in redaktörlüğüyle bu ekler çok kısa bir sürede kendi alanlarında harika birer yaratıma dönüşmüşlerdi.

Gleichheit'ın kadın ekleri yüz binlerce kadın, erkek, genç ve çocuğa, bilgi ve kültüre; sanatsal bakış ve yaşantıya giden yolu gösteriyordu, çünkü makalelerin yanı sıra bütün bilgi alanları ile ilgili halkların kültür miraslarından ve o devrin çağdaş edebiyatından seçilmiş yazılar içeriyordu.

Yine aynı itinayla hazırlanan çocuk eki de işçi çocukları tarafından çok seviliyordu; proleter harekete doğru ilk adımı atmalarına yardımcı oluyordu.

Bremen'deki kadın konferansından iki yıl sonra, Mannheim'daki kongrede Clara Zetkin, eğitim sırasında ailenin üzerine düşen rolü, esaslı bir şekilde izah ediyordu. Clara için bu konu öylesine önemliydi ki, ağır hasta olmasına rağmen, aynı önemi haiz bir konu olan kadının seçme ve seçilme hakkıyla ilgili yapacağı konuşmanın yanı sıra

konferansta eğitim sorunu konusunu da üstlenmişti. Sosyalist toplum içerisindeki aile kavramının anlamını ayrıntılı biçimde irdelerken, aynı zamanda, erkekle kadın ilişkisinin toplumsal çalışmayla ve kadının eşitliğiyle kazandığı yeni ve daha derin içeriğine dikkat çekiyordu. Clara, varlıklıların bulunduğu sınıflarda, kadının asalak durumuna düşürüldüğünü, dolayısıyla ailenin gerçek bir eğitim etkinliğini gerçekleştirebilmesinin olanaksız hale geldiğini belirtiyor ve şöyle devam ediyordu:

> "Oysa kadının üretimde bulunduğu, annenin, kişiliğini ilk kez ortaya çıkarmaya başladığı çalışan sınıflarda, aile, yeni bir ahlâki temele oturtulmaktadır. Bu bakımdan, sosyalist toplumda kendini bütünüyle gösterecek olan o yeni, güzel aile, çalışan sınıflarda daha şimdiden filizlenmeye başlamıştır.
>
> Her şeyden önce, kadının değişmiş olan ekonomik etkinliği temelinden yola çıkarak, proleter aile ilişkisinin, eski küçük burjuva aile yaşantısı cennetiyle -örneğin, 'Evimiz' veya 'Çardak' gibi başlıklarla resmedildiği gibi- benzerlik kurma eğilimine dayanan bakış açısından vazgeçmemiz gerekir... Eski burjuva aile ilişkisi, özünde şu temel üzerinde kurulmuştur: Erkek' ailenin koruyucusu, geçimini temin eden kişi olarak, ailenin efendisi kabul edilirken, kadın, onun özel hizmetinde, onun altında bulunmaktadır. Fakat üretim yaşamındaki devrimle birlikte, kadının meslek sahibi olarak ekonomik açıdan kendi ayakları üzerinde durabilmesi, ailedeki kadınla erkeği eşit bir konu getirmiştir. Aile içerisindeki kadın ile erkek arasındaki yeni a lâkı ilişkiler, bu eşitlik temelinde gelişmektedir. Proleter aile ki kadının ve erkeğin, ebeveyn olarak hareket ettiği koşulla da, yine bu temel üzerinde gelişmektedir."

Gelecekteki sosyalist toplumla ilgili derinlemesine bir bakışa olanak veren bu esaslı saptamalardan sonra, Clara Zetkin, ancak büyük bir pedagogun, bir devrimcinin yapabileceği, son derece itinalı bir şekilde ince bir duyarlılıkla araştırma ve inceleme neticesinde, aile eğitiminin önemli sorunlarını irdeliyordu Ebeveyn örneğinin büyük eğitici değeri hakkında konuşuyor, üretici çalışmanın anlamını aile eğitiminde de ön plana çıkarıyor; ailelerden, kız ve oğlan çocuklarına eşit davranmalarını, çocuklarına, geleceğin vatandaş-

ları olarak saygı duymalarını, onları sosyalistçe düşünmeye, sosyalistçe davranmaya ve hümanizme yönelterek, barış ve özgürlük savaşçıları olarak yetiştirmelerini istiyordu.

Clara, fazla istediğinin farkındaydı, çünkü kapitalist toplumdaki proleter ailelerin çocuk eğitimi konusunda karşı karşıya kaldıkları çeşitli zorlukların bilincindeydi. Örneğin, gerici okulların baskılarını, annelerin ve babaların güçlüklerle dolu yaşamları, anne ve babaların eğitim alanındaki kendi eksiklikleri. "Şimdi sizler büyük bir olasılıkla şöyle diyeceksiniz:" diyordu Clara ve yaşadığı çağa egemen olan, insan varlığının belirleyici yetilerini kalıtıma ve çevreye dayandıran genel görüşlerin de ötesine giderek şöyle diyordu:

> "Bizler, çevremizin ürünleriyiz; bizler, Çocuklarımızın eğitimi konusunda incelikle ve anlayışla eğilmemize, kendi eğitimimizle ilgili titizlikle çalışmamıza engel olan maddi ve manevi sınırların ötesine geçemeyiz. Sizi, bu düşünceye katılmamanız için uyarıyorum! Bu tarihi materyalizm değil, bu yıkıcı bir kaderciliktir. Ötesine geçemeyeceğiniz sınırın nerede olduğunu size kim söyledi? İnsan gücünün ne kadar yettiği ciddi bir çabayla öğrenilebilir. Kaderci görüş çevrenin şekillenmesinde iradenin de bir etken olduğunu tamamıyla göz ardı etmektedir. Bu kadercilik, sadece bütün korkakların, tembellerin ve bütün ahlâksızların sığındıkları bir barınaktır. Şunu unutmamalı ki, insan, yüksek amaçlarıyla gelişir."

Clara Zetkin, iki yıl sonra eğitim konusuna üçüncü büyük katkısını sağlıyordu. Nürnberg'deki kadın konferansında, sosyalist gençlik örgütlenmesi konusunda duruşunu ortaya koyuyordu. Clara Zetkin'in pedagojik çalışmalarını bütünleyen bu konuşma, sakin bir ses tonu kullanmasına rağmen diğer iki konuşmasından daha belirgin bir kavga karakteri taşımaktaydı. Clara, bu konferansıyla bağımsız bir sosyalist gençlik örgütünün kurulması için çabalayan Karl Liebknecht'i destekliyordu. Fakat diğer yandan, sadece Alman emperyalizmine saldırmakla kalmıyor, parti yönetimini, bağımsız proleter gençlik hareketini ve böylece gençliğin militarizme karşı etkili mücadelesini ellerindeki tüm imkan-

larıyla engellemeye çalışan genel sendika komisyonunu karşısına alıyordu. Kadın konferansı, parti yönetiminin itirazlarına rağmen, Clara Zetkin'in öne sür-düğü sosyalist gençlik örgütünün kurulması talebini kabul ediyordu.

Bu Clara'nın zaferiydi; reformistler bunu hiç hoş karşılamamışlardı ama Partinin tüm ilerici üyeleri ona teşekkür ediyordu ve hâlâ da ediyorlar.

Clara Zetkin, bu konferansıyla da aile yapısındaki değişimin getirdiği yeni insan ilişkileri ile ilgili araştırmalara önemli bir katkı sağlamıştır. Clara, kapitalist toplumda kendini yeni yeni göstermeye başlayan -ki kadın ile erkeğin yeni ilişkisiyle aynı temelde gelişen- işçi sınıfındaki genç ve eski nesil arasında ilişkinin şekil değişikliğini inceliyordu. Araştırmalarının sonucu ise şöyleydi:

> "Meslek sahibi olmak, kadın ve erkek, genç proleterleri ekonomik olarak aileden koparıyor, onları aileden bağımsız ve özgür birer insan haline getiriyor... Aile, artık onun için ekonomik varlığının doğrudan bağlı bulunduğu koruyucu ve eğitici bir barınak olmaktan çıkıyor. Artık kendi ekmeklerini yiyorlar. Böylelikle, ebeveynlerle çocuklar arasındaki mevcut ilişkide bir devrim meydana gelmiş oluyor... Ebeveynlerin çocuklar üzerindeki otoritesinin sadece bütçeye, ekmek torbasına dayandığı ailelerde parçalanmalar görülüyor. Aile, varlığını ekonomik bir gücün sonucu olarak değil, sadece düşünsel ve ahlâki üstünlüğün bir ifadesi olarak sürdürebilecektir. Ebeveynlerle çocukların ilişkisi, artık düşüncesizce verilen emirlerin, körü körüne boyun eğmelerin egemen olduğu ilişkiler sürecini aşmıştır; bu ilişkinin ana güdüsü her iki taraf arasındaki dostluğun, arkadaşlığın gelişip meyve vermesine izin vermektir.
>
> Fakat çalışan genç insanın yaşamı, bir başka açıdan da değişikliğe uğramaktadır. Genç bir işçi olarak dayanışmayı, topluluktan doğan ve büyüyen gücü öğreniyor ve mücadeleye yönlendiriliyor."

Clara Zetkin, sosyalist gençlik örgütüne büyük görevler havale ediyordu: Kişiliğin gelişimi, bedensel eğitim, doğa bilimleri ile toplum bilimleri eğitimi konusunda kılavuzluk, politik eğitim, ahlâksız ve değersiz kitaplara karşı

mücadele, gençlerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi için mücadele, örneğin, fakların ve genç işçilerin koşulları. Fakat Clara için hepsinden önemlisi, gençliğin, militarizme ve emperyalist savaşa karşı mücadele etmesiydi. Genç insanları, politik etkinlik hakları uğruna savaşmaya çağırıyordu, tıpkı bir zamanlar kadınların kendi hakları için savaştıkları gibi; yüreklilik ve sebatlılıkla. Anneleri, gençliği sadece yeni bir gençlik örgütü istemi yönünde desteklemekle kalmayıp, militarizme karşı savaşta da aynı şekilde onların yanında olmalarını teşvik ediyordu.

Clara Zetkin'in bizler için bugün bile büyük öneme ve değere haiz pedagojik çalışmaları, o devrin çağdaşları ve aynı şekilde ilerici öğretmenler ve eğitimciler üzerinde kalıcı etkiler yaratmıştır. Onun çağrısına kulak vererek, sosyalist anne ve babalar, çocuklarını barış ve sosyalizm savaşçıları olarak yetiştirmeye gayret gösteriyordu; Sosyal Demokrat Parti'nin üyeleri, -özellikle kadın üyeleri- bulundukları çevrede okul ve eğitim ilişkileri ile ilgilenmeye ve kendi etkilerini nüfuz ettirmeye başlıyorlardı; sosyalist kadınlar, gençlik örgütlerinin kuruluşunda ve bu konuda gerekli alet edevat temininde, kız ve erkek çocuklarına yardımcı oluyorlardı. Clara Zetkin'in gençlik için yaptığı çalışmaları sayesinde, militarizme ve savaşa karşı sürdürülen kavgada, gençlerle anneleri arasında güzel bir ittifak oluşmuştu, ki bu, bugün de hâlâ büyük bir gücü meydana getirmektedir.

5

1905 yılı fırtınalarla başlamış ve yine fırtınalarla bitmişti. 1904 yılının sonlarında gazeteler bütünüyle savaş haberleriyle doluyordu. Uzakdoğu'da, Çar'lar ülkesine yenilgi üzerine yenilgi getiren Rus-Japon savaşı, son azgınlığıyla devam ediyor, çürümüşlüğünü, ahlâksızlığını bütün dünyanın gözleri önüne seriyordu. Güney Afrika'da Trotha'nın generali, Alman emperyalistleri için Hereros'lara karşı o korkunç imha savaşını gerçekleştiriyordu.

Ruhr bölgesinde, o zamana dek, Almanya'da iş ve sermaye arasında meydana gelen en büyük çatışma yaşanı-

yordu; maden işçileri, maden sendikası beylerine karşı büyük bir mücadeleye girişmişti.

Ruhr madencilerinin büyük grevi başladığında, Clara Zetkin kocalarının mücadelesine destek olmaları için madenclerin eşlerine Gleichheit'ın 25. sayısında şöyle sesleniyordu:

> "Bu kudurgan, devasa mücadele, sadece erkekleri değil, işçilerin kadınlarını da görev başına çağırıyor... Kardeşlerinizin elini büken sömürücü sermayenin baskı darbeleri, sizlere de isabet etmiyor mu? Ve evet, asıl sizlere daha fazla acı vermiyor mu? Kömür ocağında çalışan erkeğin çalışma koşullarında, önü kesilen her kötüleşmenin, inatla başarılan her iyileştirmenin, evdeki kadının gam yükünde bir hafifleme anlamına gelmiyor mu? O halde, işçi hakkının, para kasasının gücünü yenebilmesi için kadınlar da üzerine düşeni yapmalı! Kadınlar, yakınıp sızlanarak veya azarlayarak kocasının mücadele gücünü, sevincini yıpratmamalı. Onların yapması gereken daha çok, mücadelenin kendisine getirebileceği birtakım acı sıkıntılar şeklindeki ezici sorunları, anlayış, fedakârlık ve coşkuyla karşılayarak, kocasının direnme gücünü daha da yükseltmektir... Dev kitlelerin dev yöntemlerle karşı karşıya bulunduğu bu büyük mücadele, zorunlu olarak kadın ile erkeğin beraberce, varlıklarının tüm yetilerini, tüm erdemlerini bu mücadeleye seferber etmelerini icap ettiriyor. Bu kavga, sadece kadınla birlikte yürütülebilir, onsuz yürüyemez, kaldı ki, ona karşı olarak, proletaryanın zaferiyle sonuçlandırılmaz."

Clara'nın, ajitatör kadınlar tarafından Ruhr bölgesinde dağıtılan bu çağrısı, büyük yankı uyandırmıştı.

Bundan kısa bir süre sonra da Çarın, 22 Ocak 1905'te Petersburg'un kanlı pazarında Rus işçilerine ve onların kadınlarıyla çocuklarına yaptığı o dehşet verici katliam haberi Almanyaya ulaşmıştı. 23 Ocak'ta Leipziger Volkszeitung*'da şöyle deniyordu: "Rusya'da devrim başlamıştır. Ve bu devrimin taşıcısı da işçi sınıfıdır. Bu da bize, bu hareketin bu kez henüz yeşerirken budanamayacağının bir teminatıdır... Rus zaferi, Alman zaferidir, Rus zaferi, Avrupa zaferidir, Rus zaferi, uluslararası bir zaferdir!"

* Leipziger Volkszeitung: Leipzig Halk Gazetesi

Mücadele eden madencilerle dayanışma içerisinde bulunan Alman işçileri arasında büyük bir heyecan doğmuştu. Bu heyecan, sadece Çarın kanlı eyleminin yarattığı infialden kaynaklanmıyordu; onları etkisi altına alan olay, devrim haberiydi. Bu haber, saflarda adeta ardı ardına bir uyanışa neden olmuştu; artık devrimin ve sosyalizmin kestirilemez bir uzaklıkta bulunan amaçlar olmadığının, aksine, doğrudan doğruya hemen önlerinde duran bir görev olduğunun bilincine varıyorlardı.

Rus Devrimi'nin doğrudan etkisiyle Ruhr bölgesindeki grev, daha da boyutlanıyor ve güçleniyordu; sosyal demokratların, Hıristiyan ve bağımsız işçilerin birlik cephesi daha da sağlamlaşıyordu. Şubat başında 200 binin üzerinde işçi grevdeydi. Bu kavga, Yukarı Silezya bölgesine de sıçramıştı ve Aachen bölgesi de aynı şekilde kaynamaktaydı.

Sillenbuch'da Ruhr bölgesinden ve özellikle Rusya'dan gelen haberler, hummalı bir gerilim içerisinde takip ediliyordu. Ne de olsa Clara, Rus devrimcileriyle uzun yıllara dayanan dostluklarından ötürü, gelişen olaylarla sıkı sıkıya bağlantı halindeydi. Olaylar hakkındaki ilk haberlerin ulaşmasından sonra Clara, sabırsızlıkla, parti yönetiminin -Fransız ve İtalyan kardeş partilerin de yaptığı gibi- Alman işçi sınıfını dayanışmaya çağırmasını ve Petersburg'un vahşi işçi kıyımına karşı protesto etmesini bekliyordu. Fakat parti yönetimi susuyordu. Oysa basın haberleri arasında, Rus sınırında Alman birliklerinin kıta tatbikatıyla ilgili haberleri de göze çarpıyordu. Clara, Rosa'yla birlikte Gleichheit'ın Rus Devrimi'ne ilk alkışını Rosa tarafından yazılması konusunda karara vardıktan sonra Berlin'e gidiyor, ve Berlinli yoldaşlarından, tüm İmparatorluğa yayılacak bir gösteri, bir dayanışma kampanyası başlatmalarını istiyordu. Ancak, mahcup yüzler onu kaçamak bahanelerle karşılıyordu: Yasaklamalar ve misillemeler hesaba katılmalıydı; tutuklamalar ve daha başka pek çok olumsuz durumlar meydana gelebilirdi. Bu itirazlar şiddetli bir tartışmaya neden olmuştu, ancak Clara, onların üzerinde etkili olamamıştı.

Bu kez çareyi kendi gücüne başvurmakta bulmuştu. Berlinli kadın yoldaşların güvenilir görevlisini, toplantılar düzenlemekle yükümlendiriyordu ve bu gerçekleşiyordu. 2 Şubat günü Margerete Wengels, Vorwarts* gazetesinde, Clara Zetkin'in 9 Şubat'ta, Moabit toplantı salonunda, Rus Devrimi ile ilgili bir konuşma yapacağını duyuruyordu. Franz Mehring daha sonraları şöyle diyordu:

"Partinin onurunu iki kadın kurtarmıştı."

Bu duyurunun ardından Parti de harekete geçiyordu, ve hemen Berlinli güvenilir erkek görevlilerini 9 Şubat'ta 21 toplantı hazırlamakla görevlendiriyordu. Augûst Bebel, Paul Singer, Georg Ledebour, Karl Liebknecht konuşmuşlardı; bütün Berlinli işçi sınıfı adeta seferber olmuştu. Duyurular öylesine etkili olmuştu ki, polisler bile devreye girmeye cesaret edemiyorlardı. Clara, daha önce bildirildiği üzere, Moabit'te konuşmasını gerçekleştiriyordu. Toplantı salonu devasa bir büyüklüğe sahipti. Fakat yine de katılımcılara, özellikle de kadın ve genç kızlara dar geliyordu. Sandalyeler her zamankinden daha bitişik bir biçimde dizilmişti, katılımcılar birbirleriyle dip dibe sıralanmış, kimisi duvar hücrelerine, kimisi de pencere temeline oturmuştu. Clara konuşmaya başlar başlamaz ortalık öylesine sessizleşmişti ki, yere bir toplu iğne düşseydi, herhalde duyulabilirdi. Clara, etkili sözlerle Çar'ın zalim despotluğunu, işçilerinin ve köylülerinin çektiği eziyetleri ve Rus devrimcilerinin kahramanlıklarını dile getiriyordu. Toplantıya gelmiş kalabalığa şöyle sesleniyordu:

"İşçiler, sosyal demokratların öncülüğünde Çar'ın despotluğunu yıkarak, Rusya'yı kurtaracak ve kavgamıza öncülük edecektir."

Clara, yürekli bir biçimde, kanlı Çarlık rejiminin Alman militarist devletince desteklenmesini önlemek için Alman işçilerinden, seslerini yükseltmelerini istiyordu. Konuşması pek çok defa alkışla bölünüyor ve konuşmasını bitirdiğinde de alkışlar fırtınaya dönüşüyordu.

* Vorwarts: İleri

Clara, Berlin'de üç kez konuşma yapmıştı. Bunu başka toplantılar izlemişti. Clara Zetkin de arkadaşları -Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht ve Franz Mehring- gibi Rus Devrimi'nin problemlerini Alman işçilerince anlaşılır kılmayı bir görev olarak görüyordu. Bir yanda Franz Mehring, Leipziger Volkzeitung'da korkusuz bir savaş yürütüyor, öte yanda Rosa Luxemburg, Clara Zetkin ve Karl Liebknecht, gösterilerde konuşmalarını sürdürüyorlardı. Clara'nın gücü o aylarda müthiş bir boyuta ulaşmıştı. Sanki kendine kanatlar takınıvermişti, hiç yorulmuyordu; hissettikleri ise sadece, kavgası için heyecan, umut ve tutkulu bir iradeydi.

1905 yazında Breslau'da düzenlenen büyük bir gösteride, konuşmasını Wilhelm Teli'in şu dizeleriyle bitiriyordu:

> "Hayır! Bir sınırı vardır zalimin gücünün:/ Bulamadığında haklarını hiçbir yerde ezilen, / dayanılmaz olduğunda taşıdığı yükü, - uzanır/ yukarılara, son cesaretiyle gökyüzüne/ ve alır aşağıya, yıldızlar misali / orada asılı duran demirbaş ve kırılamaz, / ebedi haklarını-/ Doğanın ilk hali geri gelir,/ insanın insanla aynı zeminde durduğu-/ son bir yol daha vardır ama,/ yoksa eğer başka hiçbir çaresi; / ona bir de kılıç verilmiştir.

Yığınlar büyük bir coşkuya, sevinç nidalarına boğuluyordu. Bunun üzerine, gözetim görevlisi heyecanla ayağa kalkarak, toplantının bittiğini bildiriyordu. Salonun dışında toplantının ziyaretçilerini atlı polisler karşılıyordu. Çünkü doğu sınırı yönetimi, devrim dalgasının Almanya'ya da yayılabileceği olasılığıyla korkudan tir tir titriyordu. Bir kargaşa meydana gelmişti ve polisler vahşice kalabalığın içine dalıyorlardı.

Buna rağmen hemen yeni bir toplantı kararlaştırılıyordu. Clara Zetkin, başka bir dizi şehirde konuşma yapıyor, sonra Breslau'a geri geliyor ve yine konuşuyordu. Clara'ya sınıf düşmanlığı kışkırtıcılığından ve başka politik suçlardan dava açılmıştı. Fakat yönetim, yığınların ruh halini dikkate alarak onu yargılamaya cesaret edemiyordu.

Clara Zetkin'nin en önemli tartışma zemini her zamanki gibi Gleichheit'tı. Alman kadınlarına, Rus halkı ve kendi

yaşamları için Rus Devrimi'nin anlamını anlaşılır kılmaya çalışırken, Rus kardeşleriyle dayanışmaya çağırırken ve onlara mücadelelerin parlak örneğini gösterirken, hiç yorulmuyordu. "Devrimci proletaryanın zafer savaşçıları için" adlı makalesinde, köylüleri, aydınları, öğrenci kitlelerini, hatta Çarlığın memurlarını, askerlerini ve deniz erlerini de içine sürükleyen direnişin ve ayağa kalkışın o büyük fırtınasını; yapılan mücadeleleri, dev grevleri, gösterileri, köylülerin çiftliklere yaptığı baskınları, bir bir tasvir ediyordu. Şöyle yazıyordu:

> "Fakat saflardaki olguların odaksal kutbu, olayların en güçlü dürtüsü, proleterlerin, uyruk, ırk ve inanç farkı gözetmeyen devrimci eylemleri olarak kalacaktır... Despotizm canavarını başağı etmek için kardeşçe birlik olmak... Rus imparatorluğunun genç proletaryası...ezilmişliğinde olduğu gibi büyüklüğü, mucadelesinde de aynı ölçüye sahiptir; bir kahraman ve şehit olarak da bütün zamanların ve halkların en iyisiyle eşdeğer durumdadır. Yüz binlercesi açlık çekiyor, haftalarca, aylarca; binlercesi ve on binlercesi zindanları dolduruyor, sıkıyönetim tarafından, sokak kavgasında, darağacında öldürülüyor. Fakat kavgaya devam ediyor, yakınmadan ve övünmeden, sıradan, doğallıkla, heybetle...
>
> Rusya'daki devrimin şanlı askerlerinin yanında kardeşçe bir dayanışma içinde olmak, tüm uluslararası proletaryanın görevidir."

Clara, kadınlara, Rus kadınlarının kitleler halinde gösterilere ve grevlere katıldıklarını, barikatlarda direndiklerini, mutluluklarını ve hayatlarını halkın özgürlüğü uğruna feda ettiklerini söylüyordu. Rus Devrimi'nin kadın kahramanlarını teker teker tasvir ediyor, bu örneklerle Alman kadın işçilerinin cesaret ve mücadele ruhunun alevlenmesini amaçlıyordu. Barikatlarda şehit düşen genç Maria Lvovna Berdisevskkaya'yı, fedakâr savaşçı Vera Figner'i, Çar'ın ajanları tarafından öldürülen Yahudi devrimci Esther Riskind'i anlatıyordu.

Clara Zetkin, Rus Devrimi'nin problemlerini derinlemesine irdeliyordu. Lenin'in ve Bolşeviklerin rolünü ve önemini daha sonraları kavramış olduğu halde, bu devrimde

işçi sınıfının öncü rolünü görebilmişti, ve bu çok önemlidir. Jena'nın Parti kongresiyle ilgili şöyle yazıyordu:

> "Bu devrim, burjuva karakterli bir devrimdir ve amacı da öyledir. Bununla beraber, gelecekteki proletarya devrimlerinin eşiğindeki ilk devrim, bu devrimdir. Çünkü ona etki eden etkenlerin çokluğunun ve özelliklede de aydınların parlak, kahraman yürekli ve fedakâr savaşçı rolünün yanı sıra en büyük ve sürücü kuvveti, Rusya'nın genç endüstri proletaryasıdır."

Alman işçileri Rus devriminden örnek almalı, Rus yoldaşlarının gayretini takip etmeli, diyordu onlara Clara Zetkin ve solcuların diğer liderleri. Rus proletaryasının uygulamış olduğu mücadele metotlarını inceliyorlardı, örneğin, parlamento dışı mücadeleyi, sokak gösterilerini ve özellikle muazzam büyüklükteki politik grevleri. Clara, tıpkı arkadaşları gibi, bu metotların Almanya'da da kullanılması gerektiği görüşündeydi; böylece işçilerin tekel beylerinden, büyük toprak sahiplerinden ve askeriyeden direttikleri taleplere destek sağlanmış olurdu. Henüz bir yıl önce Bremen'deki Parti kongresinde Clara, Karl Liebnecht ile birlikte Partiye, kitle grevlerinin Almanya'da da uygulanabilirliğinin denenmesi yönünde bir öneri götürmüş, bu öneri reddedilmişti. Fakat artık bizzat işçi kitleleri tutkuyla yeni mücadele biçimlerinin denenmesinden yanaydı. Bunun nedeni sadece Çarlar ülkesindeki büyük olayların heyecanı değildi, Almanya'daki gergin durum, işçilerin harekete geçirdiği ve gittikçe keskinleşen sınıf çatışmaları da nedenler arasındaydı. 1903 yılının seçim başarısı, herkesin düşündüğünün aksine, işçilerin durumunda hiçbir açıdan daha iyiye doğru bir gelişme sağlamamıştı. Aksine, tröstler, sendikalar ve işveren birlikleri, çalışan insanlara karşı saldırılarını daha da artırmış, işçi kesimine gittikçe daha açık ve daha kinli bir biçimde kendi iradelerini kabul ettirmeye çalışıyordu. Parti, Reichstag'da bütün sosyal demokrat talepleri reddeden büyük burjuvazi ve büyük toprak sahiplerinden oluşan kapalı bir cepheyle karşı karşıya kalmıştı. Sosyal demokratların tüm protestolarına rağmen, Alman emperyalistleri, silahlanma, sömürgeci saldırganlı-

ğı, büyük vergi ve gümrük vergileri yönündeki politikalarını sürdürüyorlardı-, şaşmaz bir biçimde emperyalist bir fetihler savaşına doğru yol alıyorlardı. İşverenler, işçilerin en makul taleplerine karşı lokavt ilan ederek, sendikaları yıkma girişimlerinde bulunarak karşılık veriyordu. İlerici işçilere acımasızca zulmetmelerine olanak veren kara liste sistemini uyguluyorlardı.

İşçilerin 1905 yılında yaşadıkları ile geçmiş yıllarda yaşadıkları arasında hiçbir benzerlik yoktu. Alman işçilerini sindirme isteğiyle tekel beyleri ve büyük toprak sahipleri daha önce hiç olmadığı kadar küstah bir tavır içerisine girmişlerdi. Ama işçiler bu tür provokasyonlara pek yatkın olmadıkları için lokavtlar ve grevler giderek artıyordu. Ruhr bölgesindeki ve Yukarı Silezya'daki dev mücadeleler, Orta Almanya'ya, Unterweser bölgesine hatta Bavyera'ya bile sıçramıştı. Mücadele eden işçiler arasında Ren-Westfalyalı inşaat işçileri, Thüringenli ve Saksonyalı tekstil işçileri, 10 bin Orta Almanyalı maden işçisi, beş bin Silezyalı demir işçisi de bulunuyordu. En nihayetinde yıl sonunda Berlin'de, elektronik ve demir endüstrisinde, -kadınlar da dahil- 55 bin işçinin katıldığı büyük mücadele başlıyordu.

Buna ek olarak başka sürtüşmeler ve çatışmalar da söz konusu oluyordu: İşçi sınıfının, yeni gümrük sözleşmeleriyle, et fiyatlarındaki vurgunlarla halkın soyulmasına karşı verdiği mücadele, gericilerin, Partiye karşı yeni bir olağanüstü yasa oluşturulması ile ilgili tehditleri, seçim hakkının Hamburg ve diğer federal devletlerde daha da kötüleşmesi ile ilgili bildiriler.

Bu nedenle, işçilerin, solcu liderlerin konuşma yaptığı toplantılara akın etmeleri hiç de şaşılacak bir durum değildi. Rus ve Polonya işçi hareketiyle yakın ilişkileri olan ve Rus Devrimi'nin yorulmaz habercisi, politik kitle grevlerinin gayretli propagandacısı olan Rosa Luxemburg, en gözde konuşmacıydı.

Partide sağcılarla solcuların çekişmesi giderek gerginleşiyordu. Bernstein, Heine, David, arkadaşları ve sağcı sendika liderleri, işçilerin galeyanını bastırmak için elle-

rinden geleni yapıyorlardı. Otto Grotewohl'ün deyişiyle, Dresden'de sadece kötek yemişlerdi ama Partiden uzaklaştırılmamışlardı. Bu yüzden, Partideki ve özellikle sendikalardaki etkilerini güçlendirmişlerdi. İşçilere, politik kitle grevlerinin Almanya'da uygulanamayacağını kanıtlamaya çalışıyor, Rus Devrimi'nin önemini küçümseme gayreti içerisine giriyorlardı. En nihayetinde de 1905 Mayıs'ında, Köln'de gerçekleştirilen sendika kongresinde, politik kitle grevleriyle ilgili tartışmayı baskı altına alacak olan bir kararı kabul ediyorlardı.

Diğer solcular gibi Clara Zetkin de sendika bürokrasinin, Partiye kendi isteğini dayatma girişimine karşı çıkmıştı. Gleichheit'ta yazdığı bir makalesinde Köln kararını, sağcı sendika liderinin konuşmalarını ve mayıs gösterisinin kavga karakterini yok etme girişimini yargılıyordu. Daha sonra belirgin ve kararlı bir biçimde, Jena'da eylül ayında yapılacağı kararlaştırılan parti kongresinin, politik kitle grevlerini bir mücadele metodu olarak tanımasını ve Parti ile sendika birliğini yeniden kurmasını talep ediyordu.

Parti kongresi, fırtınalı, boğucu bir dış politika atmosferine denk gelmişti. Almanya'nın üzerine karanlık savaş bulutları çöküvermişti; Alman emperyalistleri, Japon-Rus savaşındaki yenilgiden ve devrimden dolayı Çarlığın zayıflamış olan otoritesinden yararlanabileceklerini, böylece Fransa'nın elinden Fas'ı alabileceklerini düşünüyorlardı. 1905 Mart'ında imparator, Tanca*'da o çok konuşulan, provokatör savaş konuşmasını yapmıştı. Clara Zetkin, Gleichheit'ta, durumun ciddiyeti ve kararlarının önemi konusunda kongreyi uyarıyordu:

> "Proletarya, çok ciddi bir dönemle karşı karşıyadır: Bu dönem, kavrayış, olgunluk, enerji ve fedakârlık bakımından en büyük gayreti gerektirmektedir. Ve sosyal demokrasi de proletaryanın lideri ve öncüsü olarak, fırtınalara ve inişli yokuşlu dalgalanmalara hazır olmalıdır. Bu görev gereğince, yaklaşan parti kongresi, özellikle mücadele biçimlerinin tartışılması ve kararlaştırılmasına, proletaryanın kullanabileceği ve belirli koşullarda kullanmak zo-

* Tanca: Fas'ta bir şehir.

runda kalacağı silahların özenle gözden geçirilmesine yarayacaktır... Örgütleme tüzüğü ve politik kitle grevleriyle ilgili görüşmelerde önemle üzerinde durulan bu noktalar özellikle dikkate alınmalı."

Clara Zetkin, kongrede şöyle diyordu:

"Burjuva yasaları, en nihayetinde mülk sahiplerinin ve egemen sınıfların bağlayıcı hukuki normlar haline getirilmiş baskısıdır... burjuva sınıfları, bize karşı sürdürdükleri savaşın hukuki maskesini her an düşürüp vahşi bir şiddetle bize sadıracaklarını hesaba katmamız gerekiyor. Bu nedenle, ben diyorum ki; dinsizin hakkından imansız gelir. Gericiler bizimle Rusça konuşmak istiyorsa, o halde proletarya da onlara Rusça cevap vermeyi bilecektir. Bunun için gerekli olan önkoşul, onun devrimci gücünün aydınlanmış ve derin kök salmış bilincidir; olgunlaşmış bilgiden doğmuş olan, amacından emin ve bu gücü kullanmaya muktedir olan iradesidir, ki bu irade hiçbir fedakârlıktan çekinmeyen bir inançla özdeşleşmiştir."

Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht de kongrede birer konuşma yapmışlardı. Kongre, politik kitle grevini mücadele yöntemi olarak benimsemeye karar vermişti. Ancak koşullu bir karardı bu: Gericilerin baskıcı saldırıları durumunda, proletaryanın son savunma silahı olacaktı. Bu karar, büyük bir toplantı sırasında August Bebel tarafından gerekçelendirilmişti.

Rosa Luxemburg, yaklaşık üç ay sonra Varşova'da devrime liderlik etmek için Almanya'dan ayrılmıştı.

1905 Kasım'ı ve Aralık'ında Rus Devrimi büyük silahlı mücadelelerle doruk noktasına ulaşmıştı. Alman işçi sınıfına o aralar öfkeli bir savaş atmosferi egemendi. Lokavtlar, et fiyatındaki vurgunlar, yeni vergiler, henüz atlatılamamış olan savaş tehlikesi, gerici yönetimin işçi sınıfı üzerindeki baskısı; tüm bunlar halkın duygulanımını kaynama noktasına getirmişti. Rus Devrimi'nin etkisiyle Alman işçi sınıfında ilk büyük seçim hakkı hareketi başlamıştı. Kasım ve Aralık'ın başında Leipzig, Dresden, Chemnitz ve Saksonya'nın başka illerinde ardı ardına yapılan mitinglerle gövde gösterileri yapılıyordu. Saksonya Krallığı yönetimi

öylesine korkuya kapılmıştı ki, 18 Kasımda yapılan açıklamalar sırasında ordu alarm durumuna getirilmişti.

O sıralar hâlâ Franz Mehring'in yönetiminde bulunan Leipziger Volkszeitung, 2 Aralık'ta Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Merkez Komitesi'ne ve örgütlenme Komisyonu'na dayanışma çağrısı yapıyordu. 24 Aralık'ta yine aynı gazetede, Alman partisi adına, August Bebel ve Paul Singer'in imzasıyla Uluslararası Sosyalist Büro'nun bir çağrısı yayımlanıyordu. Büro, uluslararası işçi sınıfını, Rus Devrimi'nin yıldönümü için 21 ve 22 Ocakta gövde gösterilerine çağırıyordu. 17 Ocak'ta Hamburglu işçiler yürüyüşe geçiyordu. Almanya'nın ilk politik genel grevini gerçekleştiriyorlardı. Ne Hamburg ne Almanya böylesi muazzam politik gösterilere sahne olmamıştı. Limanda, tersanelerde, fabrikalarda iş durmuştu. Geniş, sonu gelmez insan akını şehrin içinden geçiyordu. Korkuyla köşelerine siniyordu Hamburglu iş adamları. Polis, silahla göstericilerin üzerine yürüyor, işçilerin kanını akıtıyordu. Fakat caddelere hakim olan halktı, ve çoğu işçi, gücün birleşmesinin ne anlama geldiğini iyi biliyordu. Rosa Luxemburg Varşova'dan Kautsky'ye şöyle yazıyordu:

> "Yaşasın Hamburg! Bunu okurken gurur duydum, çok mutlu oldum. Aman faka basılmasın, herhalde yukarıdakiler bu ateşi söndürmeye başlamışlardır bile."

Almanya'nın her yerinde işçi sınıfı, 21 Ocak günü için dev gösterilere soyunuyordu. Clara Zetkin, Gleichheit'ta kadınları kitlesel olarak bu gösterilere çağırıyordu; sadece Rus kardeşleri 'Çin bir dayanışma örneği göstermeleri açısından değil, kendi Politik eşitliği ve özellikle de kadının seçim hakkının mücadelesi gereğince bu gösterilere katılmalıydılar.

Gerici yönetim, polisi ve askeriyeyi harekete geçirmişti; 21 Ocak'ta tüm Almanya'ya adeta sıkıyönetim hakimdi. Fakat yığınlar yine de savaşmaya, gericilere politik kitle greviyle karşılık vermeye hazırdı. Ancak parti yönetimi, işçilerin öncülüğünü kabul edeceğine gericilere karşı geri adım atıyordu. Gericilerin, kamuya açık gösterilere, yasaklamalarla, polis ve askeri müdahaleyle karşılık verileceği tehdit-

leri üzerine, parti yönetimi ilan edilen protesto çağrılarını, sokaklardan toplantı salonlarına kaydırıyordu. Pek çok işçi hayal kırıklığına uğruyordu, hareket püskürtülmüştü. "O dönemin proletaryasının ortaya koyduğu devrimci güç ve kararlılığı..." diyordu Otto Grotewohl kitabında,

> "Alman işçi hareketi tarihinde, ilk kez kendi liderleri tarafından horlanmış, hiçe sayılmış, bastırılmış, kabul edilemez ve tehlikeli bulunmuştur."

Önceleri Clara Zetkin de parti yönetiminin sorumluluk bilinciyle davrandığı, işçi sınıfını bir yenilgiden koruduğu düşüncesindeydi. Fakat kısa bir süre sonra Clara, -herhalde Rosa Luxemburg'un haziranda Varşova Cezaevi'nden çıktıktan sonra 1906 sonbaharında, Petersburg'da yazmış olduğu "Kitle grevi, Parti ve Sendikalar" adlı broşüründen etkilenerek- yeni düşünceler için uğraş verecekti.

6

1907 Ağustos başlangıcında Stuttgartlı işçiler, Almanya'dan ve yeryüzünün her kıtasından gelecek konukları bekliyordu. Stuttgart'ta -Almanya topraklarında ilk kez- uluslararası sosyalist kongre gerçekleşecekti. Stuttgartlı yoldaşlar hararetle çalışıyorlardı; uluslararası kongrenin yapılacağı yerdeki ajitasyonla ilgili ve örgütsel tüm hazırlıklarla uğraşıyorlardı. Kadın yoldaşlar da evlerinde üzerine düşeni yapıyorlardı. Siliyor, süpürüyor, evlerini süslüyor ve evin idaresi için haftalarca biriktirdikleri kıt kanaat gelirleriyle evlerine konuk edecekleri delegeler için hazırlıklar yapıyorlardı.

Sillenbuch'da da konuklar bekleniyordu. Alışverişler yapılıyor, konukların yatakları, özellikle Rosa Luxemburg'un odası hazırlanıyordu. Ev halkı ve elbette ki Clara'nın kocası da Degerloch yakınlarındaki halk eğlencesinin hazırlıklarına gayretle iştirak ediyordu. Clara'nın işi başından aşkındı. Her zamankinden daha sıkça şehre inmek zorundaydı, çünkü hazırlık niteliğinde pek çok toplantı yapılıyordu. Yoldaşlar, ona danışmak için her zarnankinden daha sıkça yukarıya, onun evine geliyordu.

Ama Clara'yı hepsinden çok kongre için yaptığı politik hazırlıklar uğraştırıyordu; saatlerce -geceleri de- çalışma odasında oturuyor, araştırıyor, uluslararası durumun işçi hareketine yüklediği görevleri tekrar tekrar aklından geçiriyordu.

Tüm dünya işçilerini harekete geçiren Rus Devrimi'nin üzerinden iki yıl geçmişti. Rus işçileri ve köylüleri, geçici olarak yenilmiş olmalarına rağmen, mücadeleleri bütün dünyanın devrimci hareketlerine yeni yollar göstermiş, yeni pencereler açmış ve bir dizi büyük savaşımlara -buna sömürge ülkeler de dahil- yol açmıştı. Rus Devrimi, halkların büyük ustası olmuştu.

Emekçileri tehdit eden tehlikeler hiç olmadığı kadar büyüktü. 1907'de Almanya'nın başını çektiği Üçlü İttifak'a karşı İngiltere ile Rusya arasında yapılan bir anlaşmayla itilâf devletlerinin son halkası da tamamlanıyordu. Böylece, emperyalist devletler tepeden tırnağa silahlanmış bir halde iki büyük savaş bloğuna ayrılmışlardı. Ve en uygun fırsatta birbirlerine saldırmaya kararlıydılar.

Kitleler, bütün ülkelerin sosyal demokrat partilerinin, birbirlerine daha sıkı kenetlenmelerini ve işçi sınıfını militarizme, sömürgeciliğe ve savaş tehlikesine karşı savaşmaya yönlendirmelerini istiyordu.

Clara Zetkin, onların adına Gleichheit'ta, uluslararası sosyalist kongrenin, uluslararası işçi sınıfını militarizme ve tehdit eden savaş tehlikesine karşı savaşa yönlendirmek için Rus Devrimi'ninden dersler çıkarmasını ve birtakım önlemleri saptamasını istiyordu.

Clara Zetkin'i kongre öncesi haftalarda meşgul eden bir şey daha vardı: Stuttgart'taki Uluslararası Sosyalist Kongre'yle tesadüfen aynı zamana denk gelen Uluslararası Sosyalist Kadın Konferansı hazırlıkları. Bu göreve özellikle büyük bir enerji ve özveriyle girişiyordu. Çünkü sosyalist kadınların uluslararası örgütlenmesi, onu yıllardır meşgul eden bir düşünceydi. Ve şimdi, tüm dünya işçilerini birlikte savaşmaya zorlayan bir dünya savaşı tehdidiyle karşı

karşıya bulunmaları, bu düşünceyi her zamankinden daha acil kılıyordu.

Clara Zetkin, çok daha önceleri, Londra'daki 1896 Uluslararası İşçi ve Sendika Kongresi vesilesiyle de değişik ülkelerdeki sosyalist kadın örgütleri arasında bir bağlantı sağlamaya çalışmıştı. Ancak bu girişimleri hep sonuçsuz kalmıştı. Fakat şimdi, özellikle her yerde önemli bir hareket kazanan işçilerin seçim hakkıyla ilgili büyük mücadeleleri açısından, bütün kapitalist ülkelerde sınıf çatışmalarının keskinleşmesiyle birlikte, emekçi kadınların ve annelerin uluslararası birliği fikri için gereken zemin yaratılmıştı. Sadece Alman kadınları değildi uluslararası bir birliktelikten yana olan. Kadınların Stuttgart'ta bir araya gelmesi konusunda bir inisiyatifin oluşturulması yönünde başka ülkelerden de Alman sosyalist kadınlara talepler geliyordu.

Böylece Clara Zetkin, Alman yoldaşlarıyla birlikte uzun süredir peşinde olduğu düşünceyi gerçeğe dönüştürebilecekti. Uluslararası kongreden bir gün önce, 17 Ağustosta, Stuttgart'ta, tüm dünya emekçi kadınlarının, sömürü ve savaşa karşı ortak mücadeleleri için temel ilkelerin oluşturulduğu, o dış görünüşüyle mütevazı ama gerçekte tarihi bir nitelik taşıyan süreç başlıyordu. Clara Zetkin ve diğer Alman yoldaşlar, gönderdikleri çağrılarının başarısından öylesine kuşku duymuşlardı ki, görüşmelerini burjuva basınından gizli tutmuşlardı. Fakat durum bunun tam tersini göstermişti; çağrılarına verilen cevap, umduklarından daha muazzam olmuştu.

Konferansta 15 ülkenin kadınları bir araya gelmişti: Alman sosyalist kadın hareketinin temsilcileri ve devrim sırasında kadınların özgürlük ve sosyalizm savaşında neler başarabileceğini göstermiş olan Rus kadınları; Kuzey kalyadaki fabrika işçileri, Güneyin inanılmaz yoksulluktaki toprak işçileri adına konuşan İtalyan kadınları; büyük savaş gelenekleriyle Fransız kadın delegeleri; Hollanda, Belçika, İsveç, Norveç, Macaristan, İsviçre, ABD, İngiltere, Bohemya, Avusturya, Finlandiya'nın kadınları ve bunların arasında Finlandiya sosyal demokrasisinin parlamentoya

kabul ettiği Avrupa'nın ilk kadın milletvekili de bulunuyordu. Konuk olarak Hindistanlı bir kadın da konferansa katılmıştı; İngiliz emperyalistleri tarafından ezilen ülkesi için uluslararası konferanstan dayanışma talebinde bulunuyordu.

Delegeler birbirlerini tanımıyorlardı ama yakınlaşmaları pek uzun sürmemişti. Çünkü temsilcisi oldukları emekçi kadınlar, hepsinin acı çeken, yeni ve daha güzel bir dünya için didinen kız kardeşleriydi.

Kadın çalışmaları ve sorunları hakkında bilgi verildikten sonra saptamış oldukları ortak bir nokta bulunuyordu: Ülkeden ülkeye zengin bir çeşitlilik arz eden kadın hareketleri ve pek çok sorunla ilgili farklı görüşlere rağmen, kesin olan şuydu ki, ortak hareket için var olması gereken istek ve koşullar mevcuttu. Clara, görüşmelerin odak noktasıydı. Ateşli bir tezcanlılıkla, kadınlardan sınıf saflarında özgürlük ve barış için savaşmalarını istiyordu. Sohbetler esnasında güler yüzlü bir sıcaklıkla ilişkiler kuruyordu. Lisan konusundaki bilgisi, onun hızlı bir biçimde iletişime girmesine ve köprüler kurmasına yardımcı oluyordu. Kadınların ilk ortak adımı atmalarına neden olan teşvik, onun tarafından gelmişti. Clara, işçilerin genel seçim hakkı için verdikleri büyük mücadele sürecinde, kadınların da seçim hakkını talep etmeleri için uluslararası kongrede tüm sosyalist partileri Zorunlu kılan bir karar alınması için talepte bulunulmasını öneriyordu. Bu şekilde kadınlar, işçi sınıfının kitlesel eylemlerine dahil olacaklardı. Clara, sosyalist kongreden önce bu kararın gerekçelerini açıklarken, işçi sınıfının içinde bulunduğu zorlu mücadelelerin, kadının aktif katılımı olmadan asla kazanılamayacağının üzerinde duruyordu.

Clara'nın önerdiği karar, kadın konferansında bulunan delegelerin tümü tarafından anlaşılamamış ve onaylanmamıştı. Aksine, özellikle İndependent Labour Party'nin temsilcilerinden bir grup İngiliz kadınının ve Avusturyalı temsilcilerin itirazlarıyla karşılanmıştı. Kongrenin komisyon oturumunda da buna şiddetle karşı çıkılmıştı. Bu durum, sonunda Clara Zetkin ve Avusturyalı sosyal demokratların

lideri, Dr. Viktor Adler'le bir sürtüşmeye kadar varmıştı. Adler'in partisi, kısa bir süre önce zaferle sonuçlanan seçim hakkı mücadelelerinde, burjuva partileriyle bir uzlaşma lehine, kadınların oy verme hakkından feragat etmişti.

Fakat Clara Zetkin sözünü geçiriyordu. Bu görüş farklılığı, neticede kadınların birlik olma isteminde bir sarsıntı yaratmamıştı. Tam aksine, Alman sosyalist kadınlar adına Luise Zietz'in sunduğu bir öneriyi izleyerek, uluslararası bir kadın bürosu kurmuşlardı. Sekreter olarak da gözü pek bir ruha, cesarete, irade gücüne ve özveriye fazlasıyla sahip olan birini; Clara Zetkin'i seçiyorlardı. Ayrıca, Gleichheit'ın uluslararası bir yayın organı olmasına karar vermişlerdi.

Clara Zetkin'e yeni etkinlik alanları yaratan bu karar, sosyalist kadın hareketinin gelişimi için de aynı büyük önemi taşıyordu. Clara, uluslararası kadın hareketi liderliğiyle görevlendirildiği anlarda, bir zamanlar Alman sosyalist kadın hareketinin oluşturulmasına harcadığı aynı enerjiyi kullanarak, yeni görevine dört elle sarılacaktı. Uluslararası kadın bürosunu, Enternasyonal içerisindeki oportünistlere karşı tavizsiz bir mücadele, barış ve sosyalizm alanı yapacağına dair kendine söz veriyordu. Bu sözüne her zaman sadık kalacaktı. Bu da emekçi kitleleri yeni bir yaşam için mücadele içerisine sokmaya hazır olan uluslararası işçi hareketinin gücüne güç katmaya yarayacaktı.

Uluslararası kongrenin açılışı, işçilerin gösterisiyle yapılmıştı. 18 Ağustos'ta, harika bir pazar günü, büyük bir insan kalabalığı, Stuttgart-Cannstatt'daki Neckarniederung bölgesindeki yeşillik alana birikmişti. Kadın konferansının görkemli başarısının heyecanını hâlâ üzerinde taşıyan ve kafasında gelecekteki çalışmalarıyla ilgili bin bir tasarılar kuran Clara Zetkin de onların aralarındaydı. Stuttgartlı, Wüttembergli işçiler, kadınları ve çocuklarıyla büyük kalabalıklar halinde gelmişlerdi; çoğunun elinde, dalgalanan bayraklar, çıngıraklı oyuncaklar bulunuyordu. Bütün dünya işçilerinin delegelerini dinlemeye ve onlarla uluslararası dayanışma, barış ve sosyalizm için gösteri yapmaya gelmişlerdi. Sonunda bu geniş alanda 60 bin insan birikmişti.

Kongre delegelerinin, miting konuşmacılarının arasında, işçilerin mücadele heyecanını galibiyete götürecek yerde çamura sokmaya meraklı olabilecek birilerinin çıkabileceğinden korkan Clara, yine de yığınların sevinci ve heyecanından nasibini alıyordu.

Trompetle yapılan bir uyarı işaretiyle kongre başladığında, Clara da altı konuşmacı kürsüsünden birine geçmişti. Çünkü yapılacak olan mitinglerin birinde başkanlıkla görevlendirilmiş olan tek kadın oydu.

Clara, binlerce insanın sevinçli coşkusu içerisinde şunun bilincine varıyordu: Kapitalist sınıfların, savaş ordusunu sıkı eğitim ve öğretime tutmuş oldukları alanda, yani şu an üzerinde bulundukları alanda, bugün kızıl Enternasyonal eğitim yapmaktaydı. Ve bir gün, diye ekliyordu Clara, gün gelecek bir gün, sadece eğitim yapmakla kalmayacak, yürüyüşe geçip, vuracaktı da.

Sözü ilk önce reform yanlısı olan eski karşıtı Vandervelde'ye veriyordu. Clara, 1902'de Rosa Luxemburg'la birlikte Belçika'daki genel grev sırasında onun alçakça tutumunu katı bir biçimde eleştirmişti. Rosa Luxemburg onun açıklamalarını Almanca'ya çevirmişti. Vandervelde'den sonra iki konuşmacı daha söz almıştı. En sonunda ise, mitingin son konuşmasını Clara Rus Devrimi'ne duyduğu güçlü bir inançla bitirmişti:

"Bu mitingi,..." diye sesleniyordu yığınlara,

"Çağımızın en büyük olayını, Rus Devrimi'ni anarak bitirmekten daha onurlu bir kapanış yapılamazdı. Çünkü bu, tüm dünya işçilerinin zincirlerini kıracağı ve dünyayı fethedeceği bir dizi devrimin öncü gösterisidir. Yaşasın Rus Devrimi, yaşasın savaşan Enternasyonal."

Yığınlar onu coşkuyla alkışlamıştı.

Fakat ondan sonraki günler Clara için zor günlerdi. Kadınların uluslararası birleşmesinin dışında gençliğin de birleşmesi beraberinde getirildiği ve böylelikle işçi sınıfının safına yeni mücadele güçleri katıldığı için kongre süreci diğer solcular gibi Clara'yı da acı bir hüsrana uğ-

ratacaktı. II. Enternasyonal'de yıllardır var olan çatlağın, Stuttgart'ta tehlikeli bir boyutta derinleştiği belirginleşiyordu. Özellikle Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde, reformistlerin pozisyonu tehditkâr bir hal almıştı. Kongre görüşmeleri gerilim içerisinde geçiyordu. Militarizm ve emperyalist sömürge politikasına -ki bu Clara'nın canını çok sıkıyordu- karşı verilen mücadele ile ilgili sorular üzerine, sert tartışmalar meydana geliyordu. Clara'nın fazlaca acı duymasına neden olan durum ise, bizzat Alman sosyal demokrasisinin böylesine açık bir şekilde işçi sınıfının ve sosyalizmin prensipleri aleyhinde bir tutum alması ve sömürge politikası konusunda emperyalistlerle anlaşmadan yana olmasıydı. Ancak hepsinden de acı olanı, uzun yıllardır süren dostluğunun yanı sıra çok sevdiği ve saydığı partisinin arınmışlığı için uğraş veren mücadele arkadaşı August Bebel'in, sağcılar karşısında çekingen kalışıydı. O, savaşa karşı yapılan mücadele ile ilgili önemsiz bir kararı ileri sürmesiyle, sadece Lenin ve Alman solcularının değil, Fransız delegelerinin de saldırılarına hedef olmuştu.

Clara Zetkin'in -ne kadar istemiş olsa da— kongrede bu sorunlarla ilgili öne çıkma olanağı bulunmamıştı. Fakat oturumların dışında yapılan tartışmalarda bütün yüreğiyle bu konu hakkında görüşlerini bildiriyordu. Solcu arkadaşlarıyla, özellikle Rosa Luxemburg'la Sillenbuch'da birlikte geçirdikleri gecelerde ciddi tartışmalar yapıyordu.

Clara, Lenin'le ilk kez Stuttgart'ta tanışıyordu. Lenin'in militarizme ve savaşa karşı oluşturulan karara, tutarlı ve kesin bir içerik kazandırma yönündeki enerjik çabaları; güçlü kişiliği, Clara üzerinde derin bir etki bırakıyordu. Sonraları, onun ölümünden sonra Clara, bu karşılaşmayla ilgili "Lenin Hatıraları" başlıklı eserinde şöyle yazacaktı:

> "Karakteristik nitelik taşıyan özellikleri keşfeden sanatçı gözüne sahip olan Rosa Luxemburg, Lenin'i bana gösterirken şöyle bir betimlemede bulunuyordu: Şu adama iyi bak! Bu Lenin'dir. Şu inatçı, başına buyruk kafaya bak! Gerçek bir Rus köylü kafası, biraz Asya çizgilerini de taşıyor. Bu kafanın niyeti duvarları devirmek. Belki bu duvarlar onu parçalayacak ama asla geri adım atmayacak."

Kongreden sonra Clara cesaretle, uluslararası kongrenin ortaya çıkardığı Alman sosyal demokrasisinin kanayan yarasının üzerine gidiyordu. 2 Eylül 1907 tarihli Gleichheit gazetesinde, Lenin'in özellikle ön plana çıkarıp alıntı yaptığı makalesinde Clara şöyle yazıyordu:

"Böylece, Stuttgart kongresi büyük ve esaslı bir iş başarmıştır. Bir önceki kongre, yani Amsterdam kongresi gibi devrimci sınıf kavgasının bayrağını yine güçlü bir yumrukla yükselterek, İşçi hareketinin uluslararası platformuna dikmiştir.

Enternasyonalin son iki kongresini karşılaştırdığımızda sadece bir fark -ama acı bir fark- göze batmaktadır. Amsterdam'da zafer, ağırlıklı olarak Alman delegelerinin ve Almanların sayesinde sosyalizm düşüncesindeydi. Stuttgart'ta ise, sosyalizm düşüncesinin zaferi daha çok Almanlara rağmen gerçekleşiyordu. Amsterdam da proleter dünya parlamentosundaki görüşmelerin devrimci ana motifini meydana getiren, Dresden'in kararıydı. Stuttgart'ta ise, ordu komisyonunda Vollmar'ın konuşmaları, göçmen komisyonunda Paeplow'un konuşmaları, sömürge komisyonunda David'in konuşmaları, kongrenin utanç verici, oportünist bet sesleriydi. Almanya'nın temsilcileri bu defa çoğu sorun karşısında ve komisyonlarda, oportünizmin sözcüleriydi.

Böylelikle Alman işçi sınıfının temsilciliği, özellikle Enternasyonal'in Alman topraklarında ilk kez gerçekleştirilen kongresinin düşünsel liderliğinden vazgeçmiştir. Bu nedenle, Stuttgart kongresi biz Almanlar için acı ama verimli ve önemli değerde bir ders niteliği taşımaktadır:

Tüm dünya proletaryasının buraya, ülkemize geliş nedeni, bir partinin, ancak savunduğu görüş doğrultusunda en kararlı, ilkelerine en sadık mücadele metodunu temsil ettiği sürece liderlik hakkına sahip olabileceğini ve dünya proletaryasının öncü rolünü üstlenebileceğini söylemek içindir. Sadece en zengin bütçeye, büyük seçmen kitlesine, en güçlü örgütlemeye sahip olmak yeterli değil, -bunların büyük bir önemi olmasına rağmen- uluslararası sosyalizmde öncü birlik pozisyonunu sürdürebilmek için, çağın büyük fikir savaşında en net ve en devrimci konuma da mutlaka sahip olunması gereklidir."

7

Birinci Uluslararası Kadın Konferansı'ndan sonra sosyalist kadın hareketi önemli bir atılıma geçmişti, Claranın önermiş olduğu karar belirginleşiyordu. Hollanda'da, Danimarka'da, İsveç'te, İngiltere'de ve Avusturya'da sosyalist partiler, kadınların seçim hakkı için hararetle ajitasyonlara başlamışlardı. Hatta Bohemya'da -eski bir kanundan yola çıkarak - bir kadın yoldaş, parlamentoya aday gösteriliyordu. Başka ülkelerde de -Fransa, İtalya, Amerika- kadınların etkinliği giderek artmaktaydı. Artık uluslararası bir yayın organı olan Gleichheit, bu gelişen hareketin aynası durumundaydı.

Bu hareket, Almanya'da da geniş kesimlere yayılıyordu. 1908 ilkbaharında, Berlin'de ve Prusya'nın diğer pek çok şehrinde, gerici üç aşamalı seçim yasasına karşı yeniden itirazlar canlandığında, kadınlar daha bir yoğunlukla kavgaya katılıyorlardı, ki bu, bu mücadelelerin belirgin bir özelliği olmuştu.

Vorwarts'e göre, her yerde kadınlar erkeklerle birlikte gösterilere katılıyor, cesurca bildiriler dağıtıyor, gece yarıları, ellerinde fırça ve zamk kutusuyla duvarlara sloganlar yazıyorlar ve polislerin kılıçları karşısında gerilemiyorlardı. Clara, kavganın tam ortasındaydı. Berlin'de dört ve Breslau'da iki muazzam mitingde konuşma yapmıştı. Berlin mitinglerinin üçü ve Breslau mitinglerinin biri, kadınlarca düzenlenmiş ve yönetilmişti. Clara'ya bu kampanya döneminde yine vatana ihanetten dava açılmıştı. Clara, bu davanın getireceği tartışma zemini için seviniyordu. Rosa ona o günlerde bir mektup göndermişti:

> "Herifler, Breslau'daki gibi yine sıvışmazlarsa, bu durumda, güzel bir yargılamadan sonra bir-iki ay yatarak, seçim hakkı hareketi ve Parti için en iyi hizmeti görmüş olursun. Tahminine göre, daha fazla bir ceza yemezsin, çünkü sicilin yok (bende hep cezayı ağırlaştırıcı durumlar söz konusuydu). Suçun kesinleştiği vakit bana mutlaka haber ver..."

Kitlelerin mücadele isteği Parti liderliğince yine göz ardı edilmişti. Hareket hızlı bir şekilde noktalanmıştı. Clara, yargılanmamıştı.

Buna karşın Partideki oportünistlerle süren çekişme daha da vahim bir hale gelmişti. Kitlelerin büyük mücadelelerine rağmen, Stuttgart kongresinin ardından geçen yıllar Clara için hayal kırıklıkları, acı tecrübeler ve boğucu bir öfkeyle doluydu, çünkü revizyonistler Parti içinde ardı ardına fetihler kazanıyordu.

Stuttgart kongresinden hemen sonra Gustav Noske, sosyal demokrat parti grubu adına Reichstag'da, kapitalistlerin savaş planlarının karşısında teslim oluyordu. Yani Noske, vatanseverlik adına açıkça savaş hazırlıklarının desteklenmesini talep ediyordu. Hemen kısa bir süre sonra gerçekleştirilen Essen'deki Parti kongresinde başkalarının yanı sıra Clara Zetkin de Noske'nın karşısına geçiyor ve ona, işçi sınıfının vatanseverliğinin, asla milyonerler için savaşa girmek anlamına gelmediğini; aksine, barış için, ülkenin zenginliği ve güzellikleri, kapitalist toplumda kendilerinden haksızca esirgenenlere, yani emekçi insanlara ait olması için mücadele etmek anlamına geldiğini belirtiyordu. Clara, Essen'deki Parti kongresinde militarizm ve savaş hazırlıklarına karşı her zamankinden daha etkin bir biçimde mücadele ediyordu. Gençliğin antimilitarist propagandası için yüreklice uğraş veren Karl Liebknecht'i destekliyordu. 1907'de Liebknecht, "Militarizm ve Antimilitarizm" adlı cesur broşüründen dolayı bir buçuk yıl hapse mahkum olduğunda Clara, 28 Ekim sayılı Gleichheit'ta "Bir kıvılcım işareti" başlıklı makalesiyle onun yerini alıyordu. 1908 yılında da devrimci gençliğin içerde tutulan liderinin yine yanında bulunuyordu. Yeni dernek yasası tarafından yasaklanan bağımsız sosyalist gençlik örgütüne sahip çıkıyor ve Gleichheit'ta, Belçika "Gençlik Muhafız Kıtası"nın militarizme karşı uyguladığı görkemli yöntemlerini anlatan ayrıntılı haberinde, Nürnberg'de sosyalist gençlik örgütüyle ilgili konuşmasında da dile getirdiği taleplerini, bu kez içerde yatanın yerine tekrarlıyordu.

Clara'nın Nürnberg'de cebelleştiği olağanüstü zorlu mücadele, sadece gençlik örgütüyle sınırlı değildi. Parti prensiplerinin ve kararlarının aksine, yönetimlerinin gerici bütçe kanunlarını onaylamış olan Würtenberg, Baden ve Bavyera eyaletlerinin Landtag* parti grubuyla sürdürülen tartışmalara Clara da katılmıştı. Clara, Parti okuluna saldıran ve işçilerin marksist teoriyle meşgul edilmesinin gereksiz bir külfet olduğunu ve bunu "sadece öğretmenlerin, yani aslında akademisyenlerin" bilmeleri gerektiğini düşünen sağcılara karşı da cevap verenler arasındaydı.

Sağcıların Partideki etkileri büyüdükçe Clara'nın onlarla olan mücadelesi daha da çetinleşiyordu. Birlikte uzun bir yol katettiği mücadele arkadaşlarıyla kopmalar meydana geliyordu, özellikle Kari Kautsky ile; ta 1907 Essen kongresinde ondan alenen uzaklaşmak zorunda kalmıştı.

Birinci Rus Devrimi'nden sonra Partide beliren üç ayrı eğilim, kendini giderek daha da belirginleştiriyordu: Solcularla reformistlerin dışında bir de sözümona merkezciler, -ki bunlar, Marksizm'den açık oportünist sapmaları sadece biçimsel olarak yargılıyorlardı- vardı. Merkezciler, sağcılarla solcular arasında bir uzlaşı oluşturmaya çalışıyor ve böylelikle, reformistleri destekliyorlardı. İşte bu merkezcilerin önde gelenlerinden biri de Karl Kautsky idi. Clara için en üzücü olanı, Auğust Bebel ile olan ilişkisinin de bozulmasıydı, çünkü o da Merkezcilerdendi. Clara'nın Partideki durumu zorlaşmıştı. Sağcılar, tıpkı Rosa Luxemburg'a, Franz Mehring ve Karl Liebknecht'e yaptıkları gibi onun da Parti içerisindeki etkisini bastırmaya çalışıyorlardı. Zaten uzun süredir Württemberg'de, reformistlerle yıpratıcı bir küçük savaş sürdürüyor, Landtag parti grubunun ve eyalet yönetiminin gerici politikasına karşı amansız bir biçimde mücadele ediyordu.

Kadın hareketinde de reformist eğilimler yayılmaya başlıyordu. Bu durum Clara'yı çok tedirgin ediyordu, ama o dönemin şartları, kadınları, anneleri ve tüm işçi sınıfını aynı

* Landtag: Almanya ve Avusturya'da federal yapıyı oluşturan eyalet meclislerine verilen ad.

şekilde tedirgin ediyordu. 1907'nin ekonomik krizi işsizlik ve yoksulluğu da beraberinde getirmişti; gittikçe ağırlaşan silahlanmanın yükü kendini artan pahalılıkla belli ediyordu. Clara bu dönemde, kin ve yılgınlık duyguları arasında gidip geliyordu. Hüzünlü mektuplarla Rosa'ya derdini döküyordu. Öylesine hastalanmıştı ki, arkadaşı onun için endişelenmeye başlamıştı. Fakat Clara, Clara olmazdı, eğer kendi özbeöz alanında var gücüyle mücadeleye yeniden sanlmasaydı. 1910 yılının ilkbaharında gelişen olaylarla kadınlardaki mücadele isteği de yeniden canlanıvermişti. 1910 Şubatı'nda Prusya'daki seçim hakkı mücadeleleri yeniden alevlenmişti. Sadece Berlin'de, polis müdürlüğünün koyduğu yasağa rağmen yüz bin insan gösteri yapıyordu; diğer birçok şehirde polisle kanlı çatışmalar meydana geliyordu. Bu gösteriler 17 Şubat'ta Frankfurt am Main'da tekrarlandığında, polis göstericilere öylesine vahşice girişmişti ki, yüzden fazla insan yaralanmıştı. Berlin'de 6 Mart, bir övünç günü sayılmıştı. Parti, insanları Treptow Parkı'na doğru kitlesel yürüyüşe çağırıyordu. Polis müdürlüğü bunun için bir yasak koyarak, Treptow Parkı'nı polisle işgal ettiğinde, gösterici kitleleri gizlice şehir merkezine doğru yönlendiriliyordu. Göstericiler yürüyüş yaparak, havada dalgalanan kızıl bayraklarla hayvanat bahçesine girmişlerdi. Polisler en nihayetinde Treptow'dan ayrılarak atlar ve bisikletler üzerinde şehir merkezine ulaştığında, gösteri bitmişti bile. Parti 10 Nisan da yine gösteri çağrısında bulunuyordu. O günlerde Berlin'de yine yaklaşık iki yüz bine yakın kadın ve erkek tarafından gösteriler yapılıyordu. Hamburg, Köln, Dortmund, Frankfurt am Main, Braunschvveig, Dessau, Solingen ve Bochum gibi pek çok şehirde eşit ve doğrudan seçim hakkı için büyük gösteriler meydana geliyordu.

İşçiler 1906 yılında olduğu gibi bu kez de mücadele etmek istiyorlardı. Fakat hareket yine yarıda kesiliyordu. Parti yönetimi gizli bir genelgeyle hareketin devamını yasaklıyordu.

Rosa Luxemburg yeniden politik kitle grevi talebinde bulunuyor ve cumhuriyet için savaşmanın parolasını veriyordu. Clara Zetkin de ona destek veriyordu.

Mücadelenin boyutları hakkında tartışma bile söz konusu olamıyordu. "Beni büsbütün susturmak istiyorlar" diye yazıyordu Rosa Luxemburg 5 Ağustos'ta Clara'ya. Clara Zetkin'in de aynı şekilde sesini tamamen kesmek istiyorlardı. Kadınların istekleri hor görülerek ve artık harekete geçilmesi gerektiğini gösteren politik durum göz ardı edilerek, kadın bürosu ve Parti yönetimi, 1910 yılının kadın konferansını iptal ediyordu. Çünkü Kopenhag'da yapılması öngörülen Uluslararası Kadın Konferansı, bir Alman konferansına izin vermiyordu. Clara Zetkin'in merkezi bir konferansta kadın üyelere seslenme olanağı o yıl için elinden alınmıştı. Fakat o buna rağmen, kadınları yeniden mücadeleye çağırma fırsatı bulabilmişti.

Ağustos ortalarında Uluslararası Sosyalist Kongreyle birlikte Kopenhag'da gerçekleştirilecek olan İkinci Uluslararası Sosyalist Kadın Konferansı'na gitmek üzere yola çıkmıştı. Orada, kadınların eşitlik ve barış kavgasını teşvik etmek istiyordu. Clara, Kopenhag'a, Sosyal Demokrat Partisi'nin o dönem gezici öğretmeni olan Dr. Hermann Duncker'in karısı ve Gleichheit'ın ikinci redaktörü olan Kare Duncker'in eşliğinde gidiyordu. Kate Duncker, -Clara'ya işlerinde yardımcı olmak için- yıllar öncesinde ailesiyle birlikte hemen yakınındaki Dagerloch'a yerleşmişti. Kate Duncker, öngörü sahibi, zeki, eğitimli bir marksist, cesur bir savaşçıydı. Sonraları Spartaküs Birliği'nin yönetiminde yer alacaktı ve Komünist Partisi'nin kurucularından olacaktı. Gleichheit'taki etkinliğinin yanı sıra Almanya'nın sosyalist kadınları arasında geniş politik bir çalışma geliştirmişti, özellikle de kadınların pek çok yerde oluşturdukları çocuk koruma komisyonlarının idaresinde. Kate, o zamanlar kadın hareketi içerisinde Clara'nın en sadık mücadele arkadaşıydı. Clara, Kopenhag'da da onun enerjik desteğinden mahrum kalmayacağından emindi.

8

Danimarka'nın güzel şehrinde geçirdiği günler boyunca Clara'ya berrak bir hava eşlik etmişti. Üç yıl önce ulus-

lararası bir mücadele birliği oluşturmuş olan sosyalist kadınlar, birbirlerini görmekten mutluydular ve birbirlerine olduğu kadar uluslararası sekreterlerine olan bağlarının daha bir sağlamlaştığını hissediyorlardı. Geriye baktıklarında, birlikte gerçekleştirdikleri başarılarını görebiliyorlardı. Uluslararası bağlantılarını daha da güçlendirmeye ve ortak adımlar atmaya kararlıydılar.

17 ülkenin temsil edildiği görüşmeleri Clara yönetiyordu. Bundan önce Stuttgart'ta yapılan ilk kadın konferansında sadece 15 ülkenin delegeleri bulunuyordu. Kate Duncker'in bir konuşmasından sonra kongre, kadınlar ve anneler için can alıcı bir nokta olan kadın ve çocuk güvenliği sorununu ele alıyordu. Gündemde olan sorunlardan biri deyine kadının oy kullanma hakkıydı. Sonunda kongre, yüksek politik olgunluğunun bir işareti olarak, Clara Zetkin tarafından düzenlenmiş ve sunulmuş olan Finlandiya'nın Çarlığa karşı verdiği bağımsızlık mücadelesini onaylayan kararı kabul ediyordu.

Fakat sosyalist kadın temsilcilerin akıllarındaki ilk düşünce, barış mücadelesiydi. İşçi sınıfı saflarında kadınların ve annelerin bu yüce ve güzel amacı için mücadele etme düşüncesini, verdikleri bir kararla iyice sağlamlaştırıyorlardı. Bunun da ötesinde, bunun barış için bir eyleme dönüşmesi de Clara Zetkin'in başarısıydı. Clara, konferanstan önce, kadınların mücadelesine hız verebilmek için ne yapılabileceği konusunda sürekli olarak kafa yormuştu. Clara, Amerikalı sosyalist kadınların 1910 Şubatı'nda, eşitlik için bir sosyalist kadınlar günü gerçekleştirmiş olmalarından esinlenerek, işçi kadınların yanı sıra bütün dünya kadınlarının, dayanışma birliği içerisinde ezenlere ve savaş kundakçılarına karşı kadının eşitliği ve barış için her yılın belirli bir günü gösteri yapmalarının belirlenmesi gerektiği düşüncesine varmıştı. Sonunda Clara, Kate Duncker'le birlikte, kongreye, eşitlik ve barış için uluslararası bir kadınlar gününü talep eden, o dünyaca ünlü öneriyi sunuyordu.

Bu önerinin kongre tarafından kabulü, Kopenhag kongresini tarihi kılıyordu ve onu her zaman da hatırla-

tacaktır. Delegelerin çoğu, verdikleri kararın öneminin bilincinde bile değildi. Bazıları ise, bunun Sosyal Demokrat Parti için iyi bir seçim propagandası aracı olarak görmekteydi. Uluslararası kadınlar gününün, buna önayak olan kadının düşündüğü gibi muazzam bir gösteri gününe dönüşmesi belki yıllar alacaktı, fakat bugün her yıl yeryüzünde milyonlarca emekçi kadınının bir araya geldiği o büyük uluslararası gösterilerin yolunu açmış olmak, Kopenhag kongresinin başarısı olarak kalacaktır.

Daha 1911 yılında uluslararası kadınlar günü beş ülkede gerçekleştirilmeye başlanmıştı bile: Almanya, Avusturya, Danimarka, İsviçre ve ABD. Almanya ve Avusturya'da -o zamanlar anıldığı üzere- ilk sosyalist kadınlar günü olarak 19 Mart belirlenmişti; o gün, 1848 Mart Devrimi'nin şehitleri anısına her yıl büyük işçi gösterilerinin gerçekleştiği gündü. Almanya'da sosyal demokrat kadınların yaşadığı hangi şehir olursa olsun, kadın ve erkek yoldaşların hiçbiri toplantılara katılmaktan geri kalmıyordu. Sadece Büyük-Berlin'de, 30 bin kadının ve erkeğin katıldığı 42 toplantı yapılıyordu. Bu toplantılara, burjuva kadın hareketinin temsilcileri de, dürüst bir demokrat olan Minna Cauer ve -yaşlılığında Almanya Demokrat Kadın Birliği'nin fahri başkanı olacak olan- Else Lüders aracılığıyla, işçi sınıfının mensubu kadınlara selamlarını gönderiyordu. Pommern 22, Westfalya ise 25 toplantıyla kayda geçiyorlardı. Düsseldorf'da binlerce kadın sokak gösterileri yapıyordu. Braunschweig'in 21 bölgesi, Hannover ve onun kardeş şehri Linden, Göttingen, Stade ve Harburg'un da adı geçiyordu. Hamburg ve çevresi 19, Württemberg 33 toplantı bildiriyordu. Saksonya'da da birçok kitle toplantıları gerçekleşiyordu. Dresden'de uzun bir konvoydan oluşan kadın göstericiler üzerinde, "Yaşasın kadınların seçim hakkı!" yazılı bir flama taşıyorlardı.

O gün, başka ülkelerde de aynı şekilde, kadınların büyük bir katılımıyla gerçekleşiyordu. Clara, Gleichheit'ta gösterilere bir milyondan fazla kadının katıldığını yazıyordu ve haklı olarak, bunun, kadın cinsinin eşitliği için ya-

pılan ve o zamana dek tarihte görülen en görkemli gösteri olduğunu ekliyordu.

9

1911 yılında Alman ve Fransız emperyalistleri arasında Fas yüzünden ikinci kez bir çekişme meydana geliyordu. Bu çekişme, Temmuz ayında, Alman gambotu "Panter"in, Agadir Limanı'na girmesiyle, uluslararası bir krize dönüşüyordu. Dünya yine savaşın eşiğinde bulunuyordu. Alman topçu kralları, mevcut durumu açıkça alkışlıyorlardı. Alman ağır endüstrisinin yayın organlarından biri olan Rheinisch-Westflische Zeitung,* "'Panterin' etkisi Ems telgrafları hızında olsun!" diyordu.

Fakat henüz Fas sorunu çözülmeden, İtalya Trablusgarp ve Bingazi'yi almak için Türkiye'ye (Osmanlı İmparatorluğu-e.n.) karşı savaş açıyordu. Öte yandan, Avrupa'nın birçok ülkesinde giderek büyüyen bir açlık sefaleti varlığını gösteriyordu. Bu durum, bereketsiz mahsullerin, ama özellikle de tekellerin ve spekülatörlerin fahiş fiyatlarının getirdiği bir sonuçtu. Almanya, İtalya ve Belçika'da, Portekiz ve başka ülkelerde, emekçiler pahalılığa karşı mücadele ediyorlardı; Fransa ve Avusturya'da polisle kanlı çatışmalar meydana geliyordu.

Uluslararası çekişmeler, süregelen silahlanma yarışı, bunların yorumunu iyi yapabilenler için yaklaşan bir felaketin belirtileriydi. Clara Zetkin, durumun vehametinin bilincinde olan ve emekçilere onları tehdit eden uğursuzluğa karşı mücadele etmeleri için çağrılarda bulunan işçi sınıfı liderlerinden biriydi. Clara, 1911 1 Mayıs Bayramı ile ilgili yazdığı makalede, emperyalist devletlerin, fetih çılgınlığıyla gözü dönmüş büyük devlet politikasının doğurmuş olduğu silahlanma yarışının, geniş bir tablosunu çiziyordu. İnsanlığa zarar verecek korkunç tehlikeleri dile getiriyor, işçi sınıfının kararlı ve güçlü bir mücadeleyle silahlanmaya ve

*Rheinisch-Westfalya Zeitung: Ren-Westlalya Gazetesi

savaşa, "sonsuz dehşete, dehşetli sona" karşı durmalarını istiyordu.

Clara, oturumlarda, toplantılarda, Gleichheit'ta, uyarıcı sesini artık her gün yükseltiyordu. Gazetesi gittikçe daha belirgin bir şekilde savaş karşıtı bir yayın organı oluyordu. Krupp'un ve diğer silah sanayicilerinin kışkırtıcılıklarını teşhir ediyor, burjuvazinin şovenist fesatçılığının maskesini düşürüyor, Parti yönetiminin istikrarsız, oportünist tutumuna giderek daha da enerjik bir biçimde saldırıyordu. Durup dinlenmeden, neredeyse hiç uyumadan çabalıyor, o yıllarda tüm gücünü sürekli olarak yeni mücadelelere ve daha büyük başarılara harcıyordu. Adeta içinde sürekli olarak alevlenen bir ateş yanıyor ve güçsüz bedenine inat, onu ileri doğru itiyordu. Yazıları, her zamankinden daha keskin, daha net ve güçlüydü. Uluslararası sosyalist kadın hareketinin lideri, kendini Alman işçi sınıfının lideri olarak da ispatlıyordu; Gleichheit da Partideki sol muhalefetin gazetesi olarak belirginleşiyordu.

1911'in hemen başlarında, başında Clara'nın bulunduğu ilk etkinlik, ilk sosyalist kadınlar gününün hazırlıklarıydı. Bundan birkaç ay sonra da Clara, Fas krizine karşı solcuların kampanyasının içinde bulunuyordu. İşçiler, Berlin, Treptow, Köln, Köln-Deutz ve başka şehirlerde büyük gösterilerle yürüyüşler yapıyordu. Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht, yaklaşmakta olan savaşa karşı hararetli konuşmalar yapıyorlardı.

Öte yandan, Clara, Württemberg'deki çalışmalarını daha da yoğunlaştırıyordu. Clara, 1910 Ekiminde Württemberg Sosyal Demokrat Parti kadınlarının konferansında üye olarak, oportünistlerden oluşan eyalet yönetimine gönderilmişti. Clara, Württemberg Partisi'nin kaderinde daha etkin rol alabilmek için bulunduğu pozisyonu iyi kullanmıştı. Çok sayıda solcu redaktörü gazeteye getirerek, solcuların Schwbische Tagwacht* gazetesi üzerindeki etkilerini daha da güçlendirmeyi başarabilmişti. Bunun da ötesinde,

*Schwbische Tagwacht: Schwaben Gün Nöbeti

oturumlarda ve çeşitli toplantılarda her zamankinden daha büyük bir hırsla sağcılara karşı uğraş veriyordu, amacı, Württemberg'li arkadaşlarıyla birlikte solcular için sağlam bir payanda oluşturmaktı.

1911 kışında, Parti, neredeyse varlığını hiç hissettirmeyen bir hızla sürdürdüğü seçim mücadelesine girdiğinde, Clara yine ön saflarda bulunuyordu. Gleichheit'daki bir Noel makalesinde, işçileri, militarizm ve savaş karşıtı kavga bayrağının altında seçim mücadelesine çağırıyordu. Diğer solcu liderler gibi o da bir seçim toplantısından diğerine koşuşturuyor, Mainz, Worms, Schweinfurt, Berlin, Frankfurt am Main şehirlerinde, Zwickau-Crimmitschau civarlarında, Reichbach'da, Plauen, Essen, Eberfeld, Lennep, Barmen, Nürnberg, Fürth'de, Mettmann ve Düsseldof'da konuşmalar yapıyordu. Ve tüm bunlar, birkaç haftalık bir süreç içerisinde gerçekleşiyordu.

1912 yılı başında gerçekleşen Reichstag seçimlerinin sonuçları, işçi sınıfı için olağanüstüydü. Kadınların seçim hakkı olmamasına ve erkeklerin de 25 yaşından sonra oy hakkına sahip olmalarına rağmen, Sosyal Demokrat Parti, 4 milyon oya sahipti. İşçi sınıfının da ötesinde, tüm Almanya barıştan yana oy kullanmıştı. Almanya, sosyal demokrasiyi seçmişti, çünkü tüm Almanya bu partinin savaş tehlikesini Alman halkından uzak tutacağı beklentisi ve ümidi içerisindeydi. Bu emsalsiz seçim başarısından sonra Clara Zetkin şöyle yazıyordu:

> "Almanya'nın politik geleceği hakkında büyük proletarya kitlesi karar verecektir... ancak, bu büyük kitlenin gücü iyi bir şekilde değerlendirilebildiği sürece."

Solcu liderler, Partinin bu muazzam seçim zaferini tekel beylerine, büyük toprak sahiplerine ve militaristlere karşı bir saldırı olarak kullanılmasını talep ediyorlardı. Rosa Luxemburg, Gleichheit'ta, seçim yasası konusundaki mücadelenin sürdürülmesi ve genişletilmesi gerektiğini belirtiyordu; bu şekilde, aynı zamanda Reichstag seçim yasasının da demokratikleşmesi sağlanabilirdi, fakat öncelikli olarak, Partinin Reichstag'da Alman emperyalizmine ve sa-

vaş hazırlıklarına karşı artık saldırıya geçmesini istiyordu. Ayrıca, bütün gıda maddeleri üzerindeki gümrüklerin ve vergilerin kaldırılmasını ve sekiz saatlik iş gününün kabul edilmesi için mücadele edilmesini talep ediyordu.

Fakat parti yönetimi, parlamento dışı mücadele biçimlerine geçmeyi nasıl ki hiç düşünmüyorduysa, Rosa Luxemburg'un mücadele programına da o derece önem vermiyordu. Her şey yine eskisi gibiydi, hatta imparator, yeni Reichstag'ın açılışı için yaptığı taht konuşmasında en makul sosyal demokrat talepleri bile kulak arkası ettiğinde, yani Alman Reich'ının en güçlü partisinin, emekçilerin partisinin varlığını, sanki hiç yokmuşçasına görmezlikten geldiğinde de hiçbir şey değişmemişti.

Olaylar durdurulamaz bir biçimde felakete doğru sürükleniyordu. 1912'de ilk büyük Balkan savaşı başlamıştı, bu savaşın bir dünya savaşına dönüşebileceği tehlikesi yeniden peyda olmuştu. Tıpkı "Panterin sıçrayışının" çok fazla söz konusu olduğu o günlerdeki gibi halkların üzerine kara bir uğursuzluk çöküvermişti. Aile babaları endişe içerisinde, pek yakında belki onları sevdiklerinden ayıracak olan silah altına alınacakları günü düşünüyorlardı. Kadınlar, anneler, uykusuz ve huzursuz geçirdikleri geceler boyunca, belki birkaç hafta sonra babalarının, kardeşlerinin, oğullarının, kocalarının savaşa gideceği, düşman savaş ordularının tıpkı Balkan ülkelerinde olduğu gibi şehirlerini, köylerini yakıp kül edeceği korkusuyla ecel terleri dökü-yorlardı.

Kitlelerin baskısıyla, II. Enternasyonal'in uluslararası bürosu, Basel'de olağanüstü bir kongre gerçekleştiriyordu. Sekreter olarak bulunduğu bu kongrede Clara, bütün ülkelerin kadınlarına ve annelerine, o zamandan bu yana milyonlarca kadını coşkuyla saran ve barış savaşçısı yapan o muhteşem konuşmasını yapıyordu. "Bunu yapmam gereken bir görev gibi görüyordum..." diye yazıyordu Clara, dostu ve mücadele arkadaşı Hollandalı Heleen Ankersmit'e:

> "Esas itibariyle sadece kadın ve anne olarak değil, daha çok sosyalist bir kadın ve anne olarak, -ama tabii bir sa-

vaşçı olarak- konuştuğumu, dolaysız olarak ifade etmeyi, yapmam gereken bir görev gibi görüyordum."

Emekçilerin gerçek bir lideri olarak Clara, barışın, gözyaşları veya yakınıp sızlanmakla ya da konuşmalar ve kararlarla teminat altına alınamayacağını biliyordu; bu sadece barışçıl insanların, tüm gücüyle cansiperane sürdüreceği mücadeleyle mümkündü. Clara avutmuyordu, o, anneleri mücadeleye teşvik ediyordu:

"Biz kadınlar ve anneler, eğer katliamlara karşı baş kaldırıyorsak, bu bizim bireyciliğimizden ve cesaretsizliğimizden ötürü, büyük amaçlar ve idealler uğruna büyük fedakârlıklarda bulunamadığımız için değildir. Bizler, kapitalist düzen içerisindeki hayatın katı okulundan geçmiş birer savaşçıyız. Bizi güçlü kılan, bize kendi kanımızdan daha değerli gelen kurbanlardır. İşte bu yüzden, söz konusu olan özgürlük ise, sevdiklerimizin savaşmasını ve şehit düşmesini kabullenebiliriz... Bizim için büyük önem arz eden sorunumuz, yeni yetişen neslin, zihinsel gelişimi olmalı; en can alıcı meselemiz, oğullarımızı, kapitalistlerin ve hanedancların çıkarları, tahakküm hırsının kültür bozucu kârları için, küçük bir azınlığın hırsı için, zorla kardeş katili olmalarından alıkoymak olmalı. Bu zihinsel gelişim aynı zamanda oğullarımızı, özgür, amacının bilincinde bir irade ile bütün varlığıyla hayatını özgürlük savaşına adayacak kadar güçlü ve olgun bir hale getirecektir."

Sosyalist partilerden pek azı, -başta Bolşevik Partisi olmak üzere, tehlike sinyalleri veren emperyalist savaşı ciddi anlamda dikkate alacak boyutta silahlanmıştı.

Alman sosyal demokrasisinin oportünizm tarafından ne derece tüketildiği, Basel buluşmasından hemen birkaç ay sonra ortaya çıkıyordu. Reichstag parti grubu - pek de öyle uzun uzadıya tartışmaksızın- imparatorluk rejiminin 1913 başlarında meclise sunmuş olduğu, silahlanma giderlerinin artırımı konusundaki adeta akıl almaz talebini onaylıyordu. Bu durum, şu gerekçeyle açıklanıyordu: Parti, Reichstag'da mutlak çoğunluğa sahip olmadığı için yapabileceği tek şey, bu yeni askeri giderlerin yükünü, mümkün olduğunca yığınların üzerinden uzak tutmaktı. Clara Zet-

kin, tıpkı Rosa Luxemburg gibi henüz parlamento müzakereleri sırasında, parti grubunun bu zayıf tavrını eleştirmiş ve tasarıya karşı parlamento dışı mücadeleyi talep etmişti. Oylamadan sonra da Parti üyelerinden, Partinin taktiğini, kategorik olarak yeniden değerlendirmeye alınmasını istiyordu. 1913 sonbaharında Jena'da, August Bebel'in ölümünden sonra gerçekleşen ilk Parti kongresi, sadece ortaya konan sorunlarla ilgili esas müzakereyi reddetmekle kalmıyor, aynı zamanda Rosa Luxemburg'un sunduğu politik kitle greviyle ilgili önergeyi de 142 oya karşılık 333 oyla reddediyordu.

Clara Zetkin ve diğer solcular mücadeleye devam ediyorlardı. Devletin onlara tavrı oldukça acımasızdı. Ona göre, her şeyden önce Rosa Luxemburg bertaraf edilmeliydi. Antimilitarist ajitasyonları yüzünden mahkemeye çıkartılmıştı. 1914 Şubat'ında Frankfurt am Main şehrinde gerçekleşen mahkeme sürecini tüm Almanya heyecanla takip ediyordu. 20 Şubat 1914 tarihinde Clara'ya şu telgraf geliyordu:

> "Talep bir yıl, derhal tutuklama. Hüküm bir yıl mahkumiyet. Selamlar, Rosa."

Bundan çok kısa bir süre sonra Rosa Luxemburg, Frankfurt am Main'da birkaç toplantıda konuşma yapıyordu. Kitleler onu coşkuyla selamlıyordu. "Bu dava süreci" diyordu Rosa Luxemburg, "Sürekli olarak diretilen birlik hakkına ve son yıllarda en az 60 yıl cezaya çarptırılan baskı alandaki basınımıza karşı onurlu bir karşılıktır." Rosa, "Gericilerin gittikçe şiddetlenen bu sinyallerinden, dikkatimizi iki katına çıkarmamız ve artık saldırıya geçmemizin zamanının geldiği dersini çıkarmamız gerekiyor!" diye kalabalığa seslendiğinde ise, büyük bir alkış kopuyordu.

Kendisi hakkında verilen hükme hiç aldırmayarak toplantı etkinliklerini aralıksız sürdürüyordu. Clara Zetkin'in de hiçbir şekilde gözü yılmıyordu. 1914 yılının Mart'ında Parti, bir "Kızıl Hafta" gerçekleştiriyordu. Bu, Clara'nın kadınları tekrar tekrar savaş karşıtı gösterilere çağırması için uygun bir fırsattı. 21 Nisan 1914'te Berlin'de, Viyana'da

sonbaharda gerçekleştirilmesi öngörülen III. Sosyalist Kadın Konferansı'nın hazırlıkları için bir Uluslararası Kadın Kongresi düzenlenmişti. Clara, bu fırsatı da yine savaş karşıtı gösterilerin düzenlenmesi için değerlendirmişti. Parti yönetiminin tüm hoşnutsuzluğuna rağmen uluslararası bir kadın mitingi örgütlenmişti.

Solculara karşı yapılan kışkırtıcılıklar daha da artmıştı. Rosa Luxemburg Clara'ya yazdığı bir mektubunda şöyle diyordu:

> "Freiburg'un dışında bana bir dava daha yüklenilmeye çalışılıyor. Konunun ne olduğunu öğrenemedik. Yani beni davalarla bitirmek istiyorlar, ama benim moralimi kesinlikle bozamazlar. Parti yönetimi ve parti grubu tarafında adeta suçlu muamelesi görüyorum. Ne zaman geleceksin? Şimdi Rosenfeld her an benim tutuklanmamı beklediği için tüm üzüntüme rağmen, Alsas'daki toplantıları iptal etmek zorundaydım.
>
> Ama Pantkot yortusunda seninle geziye çıkmak, kendime birkaç neşeli tatil günü bahşetmek istiyorum. Kim bilir ne kadar bir süreliğine. Yine soruyorum, ne zaman geleceksin? Öptüm. Senin Rosa'n."

28 Haziran 1914'te Saray Bosna'da, Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan ilk silah sesleri duyuluyordu. Berlin ve Paris'te ve Londra'da Temmuz ayında bile hâlâ savaş karşıtı büyük mitingler düzenleniyordu. Fakat sadece mitinglerle emperyalistlerin yıkıcı planları engellenemiyordu, çünkü onlar sosyal demokrat liderlerden ne beklenmesi gerektiğini iyi biliyorlardı. Almanya, 1 Ağustos'ta Rusya'ya ve 3 Ağustos'ta da Fransa'ya savaş ilan etmişti. Ve Alman birlikleri Belçika'ya hücum ediyordu. Almanya, 4 Ağustos'ta da İngiltere ile savaşa giriyordu. Avrupa halklarını tarifsiz bir felakete sürükleyen ve ülkelerini kan gölüne çeviren o büyük katliam başlamıştı.

VI
ASIL DÜŞMAN İÇERİDE

1

Clara Zetkin ve arkadaşları, savaşın patlak verdiği günün arifesinde var olan tüm güçlerini kullanarak bir kez daha işçi sınıfının gerçekleştireceği bir eylemi denediler. Partinin Temmuz sonunda gerçekleştirdiği Württemberg bölge toplantısında, partiyi yaklaşan savaşa karşı ne pahasına olursa olsun direnmeye zorunlu kılan bir karar yürürlüğe konuyordu. Bu karar, Berlin'de ve Paris'te gerçekleştirilen savaş karşıtı gösterilerin son bulduğu gün açıklanıyordu. Artık altmış yaşına yaklaşmış ve hasta olan Clara, bölge kongresinden sonra -her an seferberliğin ilan edilebileceği beklenen saatlerde- Uluslararası Büro'nun oturumuna katılmak için Brüksel'e gidiyordu. Orada, uluslararası kadınların sekreteri olarak bütün yüreğiyle Büro'nun harekete geçmesinden yana olduğunu belirtiyordu. Bürodan büyük ve güçlü bir inisiyatif beklediği yoktu, çünkü Büro'nun çoğunluğu reformistlerden oluşuyordu. Ancak, Büro'nun gevşekliği, açık reddi ve tavırlarındaki tutarsızlık, onu dehşete düşürüyordu. Arkadaşlarıyla ne yapılacağına dair fikir alışverişinde bulunmak üzere üzülerek Berlin'e geri dönüyordu.

Toplantıda kendisi dışında Karl Liebknecht, Franz Mehring, Julian Marchlewski ve birkaç kişi daha vardı. Rosa Luxemburg, henüz yolda bulunuyordu. Bu grup, kontrol

komisyonu üyelerinden biri olan Clara'nın, parti yönetimini eyleme geçmesi yönünde motive etmesini istiyordu.

Fakat Clara, Lindenstrasse sokağındaki binaya vardığında onu neredeyse bomboş buluyordu. Parti yönetiminin orada bulunan iki üyesi tarafından soğuk karşılanıyor ve dile getirdiği istemlerine de kulak asılmıyordu. Parti yönetiminde hiç kimsenin savaş tehdidine karşı halk direncini örgütleme gibi bir düşüncesi yoktu. Clara, elleri boş trene biniyordu; henüz seferberlik ilan edilmeden Württemberg'e ulaşmak istiyordu. Tren tıklım tıklım doluydu. Kompartımanlara, koridorlara birbirine sıkı sıkıya yanaşmış insanlar doluşmuştu. Tatilini yarıda keserek apar topar trene binmiş insanlar; tedirgin, telaşlı kadınlar, ağlayan çocuklar, iş adamları, subaylar... Her istasyonda etten duvarlar bekleşmekteydi. Tren hattı asker ve cephane taşıyan trenlerle tıkanmıştı. Asker şarkıları duyuluyordu. Tren, can sıkıcı bir yavaşlıkla ilerliyordu. Üstelik hava da çok sıcaktı. Yolcular telaşlı telaşlı durmadan konuşuyordu. Bazıları korku içinde, bu defa gerçekten başlayıp başlamadığını soruyordu. Aile babaları, emir altına alındıklarını bildiren kâğıdın belki de şu an evlerine ulaşmış olabileceğini belirtiyorlardı. Kadınlarıyla halledilmesi gereken ailesel meseleleri konuşuyorlardı. Bazıları ise, daha şimdiden zafer ihtimalleri konusunda yüksek sesle ileri geri saçmalıyordu; "düşmanların", Almanya'nın üzerine çok fazla gittiğini, artık saldırma zamanının geldiğini ve bütün halkın Kayzerin arkasında olduğunu söylüyorlardı. Bunların dışında, beklenilen kazançlar, borsa kurları, askeri sevkiyatlar da çokça konuşulan konular arasındaydı. Clara, yolculuğun zorluklarını hiç hissetmiyordu bile; kopuk kopuk kulağına çarpıveren laf parçacıkları sanki çok uzaklardan geliyordu. Öylesine yıkıldığını hissediyordu.

Clara, bitkin ve uzun süredir uyku görmediği bir bakışta anlaşılan kıpkırmızı gözlerle evine ancak varmıştı ki, Kayzer, seferberlik emrini duyuruyordu. Bunun üzerinden fazla bir süre geçmeden, Clara'nın büyük oğlu Münih'ten gönderdiği telgrafta, askeri doktor olarak orduya alındığını ve gitmek zorunda olduğunu bildiriyordu.

Clara, sonraki günleri eziyet dolu bekleyişler, umutsuzluktan doğan umut beklentileri içerisinde geçiriyordu. Parti yönetimi aklını başma toplayıp işçileri bir araya getirecek miydi? Yığınsal gösteriler meydana gelecek miydi? Hiçbir şey olmuyordu. Bunun yerine, neredeyse bir gecede, halkın büyük bir kısmına -gerici devlet tarafından sistematik olarak hazırlanan ve örgütlenen- fanatik ve zafer sarhoşu bir coşku egemen oluyordu. Annelerin ağlayışları ve sırt çantalarını hazırlamak zorunda kalan erkeklerin kaygı dolu iç çekişleri, bu coşku içerisinde boğulup gidiyordu. İnsan yığınları sokaklara dökülmüş, Fransa'yı, sonra da İngiltere'yi yuhalıyorlardı. "Ren nöbeti" ve "Fransa'yı zaferle vuracağız" şarkıları sokaklarda yankılanıyordu. Barlarda Almanya'nın büyük itibarı konuşuluyor, "Paris'e gezintiye çıkmak"tan bahsediliyordu. İsterik sahneler meydana geliyordu. Ansızın bir yerlerde birileri kışkırtıcı, şoven bir konuşma yapıyor, ardından ortalıkta Kayzer için; yaşasın! nidaları yükseliveriyor ve birbirlerini tanımayan insanlar birbirlerinin boğazına biniyordu. Arabalar durdurularak içlerinde ajan olup olmadığı kontrol ediliyordu. Ortalıkta çılgınca söylentiler dolaşıp duruyordu. Gençlik de vahşi bir savaş çılgınlığına kapılmıştı. Binlerce öğrenci, üniversiteli, toplumsal sınıflar ve genç işçiler gönüllü olarak orduya yazılıyordu. İstasyonlardan şarkı söyleyen askerlerle dolu trenler geçiyordu.

Fakat bir kısım işçi ise, artık sabırsız, heyecan dolu bir bekleyiş içerisindeydi. Parti yönetimi ne yapmaktaydı, eylem için çağrıda bulunacak mıydı? Felaket tehdidini durdurmak ve Basel'de alınan kararları eyleme geçirmek için Parti ne yapacaktı?

Clara, şehre inmeye neredeyse cesaret edemiyordu, çünkü bu dehşeti görmeye tahammül edemeyeceğini düşünüyordu. Fakat bu isteri, onun bulunduğu yere, ta yukarılara kadar ulaşıyordu. Henüz birkaç hafta önce ona güleryüzle selam verenlerden bazıları şimdi yolunu değiştiriyor veya ona tehditkâr bakışlar savuruyordu. Clara, daha sonraları da her zaman iyiliği dokunmuş olduğu insanların, onu yetkililere ihbar ettiğini öğrenecekti.

4 Ağustos'ta o akıl almaz dehşet gerçekleşiyordu: Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin Reichstag parti grubu, kapalı oylamayla savaş kredilerini onaylıyordu. Oylama öncesinde, parti grubu odasında hararetli bir tartışma oluyordu; sebebi de 14 milletvekilinin kredi onayına karşı çıkmış olmasıydı. Fakat halkın bundan haberi yoktu. Hele milletvekili Kari Liebknecht'in, ancak sıkı bir çekişmenin sonunda parti disiplinine boyun eğmiş olduğunu hiç bilmiyorlardı. İnsanlar tam anlamıyla bir şaşkınlık, çaresizlik ve hayal kırıklığı içerisindeydi ve daha henüz şaşkınlıklarını üzerlerinden atamadan, henüz muhalif unsurları bir araya toparlayamadan aklı başmda genç yoldaşlar silah altına alınıyordu. Neredeyse bütün parti ve sendika bürokrasisi emperyalistlerin safına geçiyordu. İşçilerin öngörülen eylemleri olanaksızlaşıyordu. Savaşa katılmış olan diğer çoğu eyalette aynı durumlar gelişmekteydi. Basel'de verilen sözler unutulmuştu. İşçi sınıfının uluslararası dayanışması unutulmuştu. İşçi kitlelerinin barış garantörü olarak gördüğü II. Enternasyonal çökmüştü. Liderleri ise, daha birkaç gün önce halkların kardeşliğini savunurken, şimdi emekçileri, burjuvazinin yağma mülkünü savunmaları ve yeni yağmalarda yardımcı olmaları için kışkırtıyor, birbirine düşürüyordu. Sadece Lenin ve bolşevikler; Sırp Sosyal Demokrat Partisi ve "Bulgaristan dar sosyalistleri işçi meselesine sadık kalıyorlardı.

4 Ağustos'tan sonraki günler Clara'nın hayatındaki en zor günlerdi. Clara, savaşın başladığı anın, Alman emperyalistlerine karşı güçlü kitle eylemlerinin meydana geleceği bir an olacağını ve halkın, can düşmanlarına karşı direnç gösterebileceğini ummuştu. Bu umut yok oluyordu. Kitleleri, olması gerektiği gibi mücadeleye götürebilecek bir devrimci parti yoktu. Emperyalist savaşın Avrupa ülkelerinde dökeceği kanı; savaş meydanlarında açgözlü sermayeye kurban edilecek gencecik filizleri düşündükçe yüreği daralıyordu. Ona öyle geliyordu ki, bu gençlerin yüreklerinde insanlık, kardeşlik idealleri adına asil ve güzel yaşayan ne varsa, artık şovenizm ve halk nefretinin kirli selinde boğulup yitmekteydi.

Bazen, uğruna savaşmış olduğu bütün ideallerin, uğruna yaşadığı ve çile çektiği her şeyin hayal olduğunu düşünüyordu. Clara, parti meselesine, yığınların güvenine alçakça ihanet eden parti yönetimine çıldırmışçasına suçlamalar savuruyordu.

Alman sosyal demokrasisindeki bu sarsıcı olayları, sadık mücadele arkadaşı, iyi yürekli ve kendini işçi sınıfı davasına adamış olan Hollandalı Heleen Ankersmit'e gönderdiği 3 Aralık 1914 tarihli illegal mektubunda şöyle aktarıyordu:

"Mevcut durumun en vahim yanı emperyalizmin, proletaryanın tüm gücünü, kurtuluş mücadelesi için öncüllerinin yaratmış olduğu tüm düzeneği ve silahları kendi amaçlarının hizmetine sokmuş olmasıdır. Enternasyonal'in ve tarihin önünde, bunu kusursuzca yapabilmesinin asıl suçlusu ve asıl sorumlusu sosyal demokrasidir. Savaş kredisinin onaylanmasıyla birlikte, Alman sosyal demokrasisinin büyük çoğunluğunun, alçakça olmasının yanı sıra geniş bir alana da yayılan fikir değişikliği sürecinin ilk sinyali de verilmişti. Bu çoğunluk, bugün artık proleter, sosyalist bir sınıf mücadelesi partisi değil, aksine, ilhak ve sömürge fetihleri için aşka gelen milliyetçi, sosyal reform partisidir. Bir kısmı hâlâ boş laflar sarf etmektedir. Değişim süreci öylesine hızlı geçiyor ki, savaş adeta bu gelişme için bir sera etkisi yaratıyor ve okumuş genç ve enerjik yoldaşları savaşa katıyor. Örgütlerimiz, budanmış olmaktan da öte bir haldedir. Bütçemiz, çıkılan destekler dolayısıyla giderek boşalmaktadır. Üye toplantılarında devlet yetkililerinin izin verdiği meseleler görüşülmektedir. Parti liderlerinin ve parti bürokratlarının bir kısmı onlardan da ileri gitmekte ve örgütleme mekanizmasını kullanarak, olayların kaynağına ve savaşın karakterine ışık tutabilecek konuların, partimizin tutumuna yönelik eleştirilerin, barış, ilhaka karşı çıkış vs. gibi taleplerin açıklığa kavuşturulmasını olanaksızlaştırmaktadır. Partimize ait 91 yayın organının, sayısız sendika yayınlarının ezici bir çoğunluğu, baştanbaşa milliyetçi, hatta şoven nitelikler taşımakta ve azımsanmayacak bir kısmı da gözü kara vatanseverlik zihniyeti bakımından, makul ve bilinçli burjuva basınını geride bırakmaktadır. Sosyal demokrat ve sendikal yayınlar, Belçika'daki devletlerarası hukuka aykırı istilayı, partizan olarak şüphelenilen herkesin, ka-

dınları ve çocuklarıyla birlikte katledilmesini, evlerinin, bütün yerleşim merkezlerinin yerle bir edilişini onayladılar. Sosyal demokrat ve sendikal yayınlar, tüm ülkenin ilhakından yanalar; Anvers'den Calais'e, Loren'den vs..."

Bu yüzden kadınların savaş karşıtı mücadelelerinin örgütlenmesini daha önde gören Clara, şöyle bitiriyordu mektubunu:

"Bu sonu gelmeyen mektupta neden sadece kuru bir nesnelliğin yazıya döküldüğünü umarım anlıyorsunuzdur. Eğer yüreğimi konuştursaydım, sonunu hiç getiremezdim ve tüm o acılar, hayal kırıklıkları, son ayların acımasızlığı ve umutsuzluğu derinlerden yukarılara yükseliverirdi; şimdi dipte güçlükle dizginlenen ve henüz acısı taze olan her şey, görevi sonuna kadar yerine getirme isteğiyle baskı altında tutulmaktadır. Çöküş gerçekleştiği vakit delirmem ya da kendimi öldürmem gerektiğini düşünmüştüm. Bir ay boyunca ağır hastaydım ve hâlâ da iyi sayılmam. Büyük oğlum doktor olarak Belçika'da bulunuyor -ki bu ülke, devletlerarası hukukun utanç verici bir ihlâlin sonucu savaşın bütün dehşetine teslim edilmiştir-, belki de şimdi Rusya'dadır. Ondan neredeyse hiç haber alamıyorum. Sevdiklerimizin düştüğüne dair kara haberler gün geçtikçe çoğalmakta. Fakat büyük tarihi anın, yani Enternasyonal'in çöktüğü anın yanında tüm bunların ne ehemmiyeti kalır. Gerisi suskunluk. Mektuplarınız birer umut ışığı. Hollandalı yoldaşların duygularını anlıyorum ve paylaşıyorum. Elinizden geldiğince uğraşın. Vefakâr yardımlarınızı minnetle kabul ediyor, size ve diğerlerine her zamankinden daha güçlü bir bağlılık duyuyorum.

Sevgili arkadaşım Ankersmit, sevgili yoldaşlarım, hepinizin ellerini yürekten sıkıyorum."

O günlerde Almanya'da barış ve sosyalizm davasına sadık kalanlar, ancak solcu liderlerdi. Onlar, Alman milletinin gerçek çıkarlarının temsilcileriydi. Savaş sarhoşluğuna yenik düşmemiş olan ve barış için mücadele etmek isteyen bu insanlar bir araya toplanıyordu.

Rosa Lüxemburg, Karl Liebknecht, Franz Mehring ve Clara Zetkin bir açıklama yaparak, kendilerini parti yönetiminin çoğunluğunun tutumundan ayrı tuttuklarını be-

lirtiyorlardı. Bu açıklama, Eylül ortasında bir İsviçre işçi gazetesinde yayımlanıyordu.

Bunun üzerine muhalif yoldaşlar hemen onların çevresinde birikmeye başlıyordu. Sıkıyönetimin ağır şartları altında çalışmak zorundaydılar; bir yandan parti bürokrasisi, diğer yandan devlet, Clara Zetkin ve arkadaşlarının hayatını cehenneme çeviriyordu.

Seferberliğin hemen ardından Clara'nın Sillenbach'taki evi gözetim altında tutulmaya başlanıyordu. Siyasi polis komşu eve bir gözetim postası yerleştiriyordu. Her adımını izliyor, telefonlarını dinliyor, mektuplarını açıyorlardı. Clara Zerkin'in yanında gördükleri yoldaşlarını yaşlı veya hizmet edemeyecek halde oluşlarına aldırmaksızın orduya alıyorlardı. Fakat Clara yine de Stuttgartlı muhalif yoldaşlarla bağlantısını sürdürüyordu. Bağlantıyı ayakta tutan kadınlardı. Böylece Clara, İsviçre ve Paris'teki Rus Marksistlerin yanında edindiği zengin deneyimleriyle Stuttgart muhalefetine illegal çalışmalarda yardımcı olabiliyordu. Atılan her siyasi adımda Clara'ya danışıyorlardı. Savaşın başlamasının hemen ardından muhalif gruplar arasında görüşmeler yapılmış ve Karl Liebknecht'in bir toplantıya çağrılması kararlaştırılmıştı. Bu toplantı yasaklanıyordu, ancak Karl Liebknecht yine de Stuttgart parti komisyonunda yapılan kapalı bir oturumda konuşmasını gerçekleştiriyordu.

Karl Liebknecht'in ziyaretinden sonra reformistler, Stuttgartlı yerel grubu ikiye bölüyor ve kendilerine yeni bir örgüt kuruyorlardı. Muhalefet -ve grubun basın komisyonu başkanlığını yapan Clara Zetkin- ile giriştikleri şiddetli bir çekişme sonunda Schwbische Tagwacht gazetesini kendi saflarına çekiyor, muhalif redaktörleri de gazeteden uzaklaştırıyorlardı. Tüm bunlara rağmen Stuttgart, muhalefetin güçlü merkezi olarak kalıyordu.

Fakat Clara'nın asıl çalışması, Gleichheit gazetesindeki redaktörlüğü ile Uluslararası Kadın Sekreterliği göreviydi. Clara, başından beri alçakça tavizlere karşı çıkmıştı. Sansürle yapacağı savaşı ta baştan göze almıştı. Her sansüre

tepki gösteriyor, iptal ettiremediği takdirde cümle değişikliği yaparak yeniden yazıyordu. Bu da zorlaştığında, karalanan yerleri boş bırakıyordu; sonunda bunu da yasakladıklarında bu alanları noktalarla belirtiyordu.

Clara, çapraşık cümlelerle ve illegal yollarla gönderdiği mektuplar aracılığıyla sosyalist kadınlarla olan uluslararası bağlantılarını ayakta tutmaya çalışıyordu. Yoldaşlarla önemli haber alışverişlerini legal olarak da iletebilmeyi sağlayacak ortak bir dil kararlaştırmıştı.

Clara'nın Heleen Ankersmit'e gönderdiği söz konusu mektupta şöyle yazıyordu:

> "Değişik metotlarla haberleşebiliriz, örneğin, enternasyonal yerine, büyük aile diyebiliriz; çeşitli ülkelerdeki partiler için de 'yakın akrabalar', bir araya gelişler vs. için de konser, düğün vb. diyebiliriz. Bana gelecek mektupların Alman topraklarına sokulması ve böylelikle mektupların kapalı olarak postalanabilmesi için Alman sınırına yakın güvenilir birini bulmanız çok iyi olurdu. Bu durumda şu adresi kullanmanız gerekecek: Frulein Marie Plettner, bei Fink, Altenbergstrasse 1 Stuttgart. Bana gönderilecek mektup özel olarak zarflanmış ve üzeri 'Clara'ya' diye yazılı olmalıdır."

Clara, değişik ülkelerin sosyalist kadınlarının barış mesajlarını örgütlemek için özel girişimlerde bulunuyordu. Bu tür mesajların pek çoğu Gleichheit'ta yayımlanıyordu. Kendisi ise, -Uluslararası Kadın Sekreteri olarak- 1914 Kasım'ının ilk yarısında iki barış çağrısında bulunuyordu.

Yoldaşlar daha savaşın ilk gününden itibaren, Gleichheit'ta uluslararası dayanışmanın, barışa ve sosyalizme olan inancın yine o tanıdık lisanıyla karşılaşıyorlardı. Ve satırların arasında, sınırların ötesinde bulunan ve Gleichheit sayesinde dostluklarını sürdürebildikleri, -sözüm ona düşman ülkesindeki- yoldaşların çalışmalarıyla ilgili haberleri de okuyabiliyorlardı. Sosyalizm ve barış davasına sadık kalan Alman kadın ve erkek yoldaşlar, cesur çabalarından dolayı Clara'ya büyük bir minnet duygusu besliyorlardı. O, parti yönetiminin çoğunluğunun ihaneti

yüzünden umutsuzluğa kapılan binlerce insana umut ve cesaret vermişti.

Fakat kitleleri mücadeleye yeniden katabilmek için sarsıcı bir olay gerekiyordu. Bu olay Karl Liebknecht tarafından gerçekleşecekti. 2 Aralık 1914'de, Reichstag'da cesurca verdiği hayır oyuyla savaş kredisini reddedişi, sömürülenlerin dikkatlerini çekmiş, onlara yeniden cesaret vermişti. Karl Liebknecht, 'hayır' oyunu şöyle gerekçelendiriyordu:

"Bu savaş, taraf olan halklardan hiçbirinin kendi isteği değildir; bu savaş, Alman halkının veya başka bir halkın selâmeti için başlatılmamıştır. Söz konusu olan, emperyalist bir savaştır; bu savaş, dünya pazarının kapitalist egemenliği, endüstri ve banka sermayesi için önemli yerleşim bölgelerinin politik egemenliği için...

Bu savaş, bir Alman savunma savaşı değildir...

Hiçbir açıdan alçaltıcı olmayan acil bir barış, fetihsiz bir barış istenmelidir; bunun için yapılan tüm uğraşlar memnuniyetle tasvip edilmelidir. Savaşa dahil olan bütün halkların topyekun yıkılışına neden olacak bu kanlı kıyım, ancak bu türden bir barışa yönelik akımların savaş halindeki bütün devletlerde aynı anda ve kesintisiz bir takviye gücüyle durdurulabilir. Sadece işçi sınıfının uluslararası dayanışması ve bütün halkların özgürlüğü temelinde gelişen bir barış, sağlam bir barış olabilir. Bu nedenle, bütün ülkelerin proletaryasına düşen görev, savaş zamanında da barış için ortaklaşa sosyalist bir çalışmadır.

Mağduriyet hali için istenilen kredinin yüksekliğini onaylıyorum, hatta ben bunun yetersiz olduğu görüşündeyim. Savaşta bulunan kardeşlerimizin, anlatılmaz bir üzüntü duyduğum yaralı ve hastaların kötü yazgısını biraz olsun değiştirebilecek her türlü şeyin yapılmasından yanayım, -ki bu konuda da istenilen tüm taleplerin az geleceği kanısındayım- Fakat savaşı, sorumlularını ve onu sahneye koyanları, onu davet eden kapitalist politikayı, onun peşinde koştuğu kapitalist hedefleri; Belçika ve Lüxemburg'un tarafsızlıklarının ihlalini; militarist diktatörlüğü, devleti ve egemen sınıfları daha şimdiden töhmet altında bırakan sosyal ve siyasi görev ihmalkarlığını protesto ediyor ve istenilen savaş kredilerini reddediyorum."

Karl Liebknecht'i destekleyenler arasında Stuttgart muhalefeti de vardı. Clara Zetkin, Karl Liebknecht'e şöyle yazıyordu:

"Saygıdeğer, sevgili yoldaş Liebknecht,

Cesur tutumunuzdan dolayı sizin elinizi hayalimde minnet ve sevinçle ne çok sıkmışımdır, size ne çok yazmışımdır! Ama durumumuzu biliyorsunuz. En iyi kişisel niyetler hayata geçirilemiyor, en güzel duygular dile getirilemiyor, çünkü günün getirdiği binbir gereklilik, hep araya giriyor, hele bizim yaşamakta olduğumuz koşullarda. En nihayetinde mektubun taşıdığı ketumiyet içerisinde önemli ve gerekli bulduğum bir duygumu belirtmem gerektiğini düşündüm: Sizin de baştan beri bildiğiniz gibi, babanıza, o unutulmaz 'devrim askerine' layık bir evlat oluşunuzdan dolayı duyduğum büyük sevinç. Bugünkü şartlarda bile kendi fikrimi Gleichheit'ta açıkça dile getirmek istedim fakat devlet yine yoluma taş koydu. Genel kumandan bütün siyasi panoramayı yasakladı, hatta başlığı...

Size ve sevgili karınıza ailecek yürekten selamlar.

Clara Zetkininiz"

2

O günlerde Clara da cesur bir hareketin hazırlığı içerisindeydi. Mart ayında Bern'de gerçekleştirilecek ve kadınların barış davasında tavrını koyacak olan Uluslararası Kadın Konferansı'nın hazırlıklarıyla uğraşıyordu. Konferans fikrini ortaya atanlar, Lenin ve bolşeviklerdi. 1914 Kasımı'nda, Uluslararası Kadın Bürosu'ndaki temsilcileri aracılığıyla uluslararası kadın sekreteri İnessa Armand'ın uygun bir öneride bulunmasını sağlamışlardı. Amaçları, sosyalist kadınlara yardımcı olmaktı ve -bunun da öncesinde- bütün ülkelerin işçi kitlelerinin bu Konferanstan yeni inisiyatifler kazanabileceklerini umut ediyorlardı. Bolşevikler, Clara Zetkin'in kitleler üzerindeki etkisine ve yürekliliğine o derece büyük bir güven duyuyorlardı.

Clara, Lenin'in önerisini sevinçle karşılıyordu ve o ana kadar hiç böylesi bir tutkuyla hareket etme isteği duyduğunu anımsamıyordu. Bütün gücüyle çabalıyordu. Öyle

ki, hazırlık çalışmaları Almanya'nın mevcut koşullarına rağmen, ocak sonunda tamamlanıyordu. Clara, hazırlıkları Almanya dışında tamamlamak için Rosa Luxemburg'la birlikte Şubat ayında Hollanda'ya gitmeyi düşünüyordu. Ancak o günlerde, solcu liderler gerici hükümetin en ağır baskılarına hedef olmaya başlıyorlardı. Rosa Luxemburg'a 18 Şubat günü, hükümetten gelen bir emirle Frankfurt'ta çarptırıldığı hapis cezasının infazı isteniyordu. Clara Zetkin bu haberi, Düsseldorf'a vardığında aldı. Rosa ile orada buluşacak, sınırı birlikte geçeceklerdi. Berlin'e gidiyordu; Karl Liebknecht, Franz Mehring ve diğer arkadaşlarla görüşmek ve bir ihtimal Rosa'yı da görebilmek için. Hepsini görebiliyor, hatta Rosa'yla konuşma olanağı bile bulabiliyordu. Sonra Hollanda'ya yalnız başına gitti.

Hollandalı kadın yoldaşlarla bir dizi oturum gerçekleştiriyor, Almanya'dan postalanması mümkün olmayan mektuplar yazıyor, Berlin'li arkadaşlarıyla yaptığı bir sözleşmeye dayanarak Enternasyonal Büro ile Alman solcuları arasında temas sağlamaya çalışıyordu. Berlin'deki günleri oldukça yorucu, geceleri ise uykusuz geçiyordu. En sonunda tutuklandı; fakat her şeyi hallettikten sonra. Hollanda polisi Clara'yi sınırdışı eder. Eve vardığında, o sıralar Gleichheit'ın yardımcı redaktörlüğünü yapan oğlu Kostja'nın orduya alındığını öğreniyordu. Onu görememişti bile. Bu sadece anne yüreğine inen yeni bir darbe değil aynı zamanda çalışmalarına da bir darbeydi. "Sevgili Karl" diye başlıyordu, Karl Liebknecht'e yazdığı uzunca bir mektubunda. Verdiği uğraşların başarısını, konferansla ilgili düşüncelerini ve planlarını anlattığı bu mektup, şöyle devam ediyordu:

> "Size ancak bugün haber verebildiğim için beni bağışlayın, oysa cuma gününden beri buradayım. Fakat gücüm tükenmişti, buna bir de çok kötü bir darbe eklendi. Kostja, cuma sabahı erkenden gitmek zorunda kalmış. Birdenbire piyadede görevlendirilmiş ve Ulm'a gönderilmiş. Bu yüzden, ne onu görebilmiş ne de haberdar edebilmiştim. Bunun benim için ne anlama geldiğini sadece Rosa anlayabilir, çünkü bu çocuk için neler hissettiğimi o çok

iyi bilir. Ama benim başımı dik tutmam gerekiyor, çünkü yerine getirmem gereken bir görevim var...

Önümüzdeki günlerde size temel önergemizin taslağını göndereceğim. Şimdilik her şey yolunda gibi. Umarım son anda herhangi bir engel çıkmaz. Ana kıta ile İngiltere arasındaki ulaşım koşulları, Fransa ve Belçika'yla da olduğu gibi çok kötü. Yine de her şeyi yoluna koyacağımıza inanıyoruz..."

Konferans, Mart sonunda gerçekleşeceğinden, -Parti yönetiminin biçim değişikliği nedeniyle- Clara'nın tek başına giriştiği Alman delegasyonunun sonuncu birleşimi için iki hafta daha vardı. Buna Gleichheit'taki çalışmaları ve muhalif çalışmaların geliştirilmesi ile ilgili kaygılar da ekleniyordu. Württemberg muhalefetinin Karl Liebknecht'e verdiği desteğin güçlenmesi için de uğraş veriyordu.

Bahsedilen mektupta Karl Liebknecht'e şöyle diyordu:

"Radikal Württemberg eyalet örgütü, bütün Almanya'ya dağıtılacak bir broşür çıkarmayı düşünüyor. Şundan çok eminim ki, sizin meselenizle ilgili bir açıklamayı da memnuniyetle yayımlayabilir. O durumda, bu işin arkasında sadece birkaç kişi olacağı yerde koca bir örgüt bulunacaktır. Fakat ben sizin görüşünüzü öğrenmeden bu konuda bir girişimde bulunmak istemiyorum. Yakın zamanda fikrinizi belirtmenizi bekliyorum..."

Clara Zetkin, tüm bu gerçekler karşısında, parti yönetimini konferansı tanımaya zorlayabileceği yanılsaması içerisindeydi. Fakat yönetim, Alman kadın yoldaşlara konferansa katılımı yasaklıyordu.

Uluslararası kadın konferansı 26 - 28 Mart 1915 tarihlerinde Bern'de gerçekleşiyordu. 18 Mart'ta, Berlin'de yaklaşık 500 Alman kadını Reichstag önünde savaş aleyhinde gösteri yapıyor Karl Liebknecht'i alkışlıyorlardı.

Clara Zetkin'in dışında altı Alman kadın daha konferansa gidiyordu. Fakat tutuklanmamaları için yolculuklarını hepsi ayrı ayrı yapıyorlardı. Aralarında Kate Duncker, Margarete Wengels, Martha Arendsee ve Düsseldorf dan Lore Agnes de bulunuyordu. Clara, trene sekreteriyle bir-

likte biniyordu. İsviçre sınırında tutuklanıp sorgulanıyordu. Ama daha sonra İsviçre polisi onun Bern'e gitmesine izin veriyordu.

Clara hâlâ çok hastaydı. Elleri ve ayakları kalın sargılar içerisinde, büyük sancılar çekiyor ve Martha Arendsee'nin anlatımına göre, gününün bir bölümünü yatakta geçirmek zorunda kaldığı otelden zorlukla ayrılabiliyordu. Konferansta, Alman yoldaşlarının dışında İngiltere, Fransa, Polonya, Hollanda, İtalya ve İsviçre'nin temsilcileriyle Bolşeviklerden de bir delegasyon hazır bulunuyordu. Belçika'dan gelen kadın delege sınırdan geçememişti. Alman parti yönetimi konferansa karşı olduğu için Avusturyalı kadınlar konferansta yoktu.

Bolşevik delegasyonu, Lenin'in karısı Nadejda Krupskaya tarafından yönetiliyordu. Lenin ve Bolşeviklerin, Bern Konferansı'ndan, yani savaş esnasındaki bu ilk gerçek uluslararası sosyalist buluşmadan bekledikleri şunlardı: Uluslararası işçi hareketinin durumu neyi gerektiriyorsa onun yapılması ve barış mücadelesinde sağlam bir zemin oluşturmak için gereken tüm katkıların temin edilmesi; bu konferans bütün dünyaya, bu savaşı emperyalist bir savaş olarak açık bir dille nitelemeli ve proleter yığınlarını devrimci yollarla savaşı durdurmaya yönlendirmeliydi. Bu amaçla, işçiler ayrım çizgisini sadece kendisi ile sağcı sosyal demokrasinin savaş kışkırtıcıları arasına çekmekle kalmamalı, aynı zamanda Haase ve Kautsky gibi tavizcilerle aralarına da sınır çekmeliydiler.

Bolşevik delegasyonu, konferansa sosyal demokrat partilerin politikasını ağır bir biçimde yargılayan, sosyalizme ihanet etmekle niteleyen ve Bolşeviklerin "Emperyalist savaşın iç savaşa dönüştürülmesi" parolasını içeren bir karar sunuyorlardı. Bunun ardından, sıkı bir çekişme yaşanıyordu. Bolşevikler baskın çıkamıyordu. Eski enternasyonal ile, yani reformist, savaş hayranı liderler ile açık ve tümden bir kopuşun kaçınılmaz olduğunu Clara Zetkin'e de kabul ettirmeyi başaramıyorlardı. Clara Zetkin, tutarlı, devrimci bir kararın Almanya'da doğru bir şekilde anlaşılmayacağı ve Alman sol-

cularını halktan uzaklaştıracağı, -sözün kısası- bunun için zamanın henüz olgunlaşmadığı görüşünün yanılgısından yola çıkarak taktiksel fikirlerini beyan ediyordu.

Böylece açıktan açığa bir sürtüşme meydana geliyordu, çünkü Bolşevikler, Polonyalı delegelerle birlikte Clara Zetkin'in kararına karşı çıkıyorlardı.

Lenin, Clara Zetkin'e her ne kadar büyük değer verse de, onun Bern Konferansı'ndaki tutumunu haklı olarak kararlı bir şekilde eleştiriyordu. Clara Zetkin'in nüfuzu tartışılmazdı. Kadın konferansını düzenlemesiyle başlamış olduğu yürekli girişimini Bern'de sonuca erdiremeyişi, uluslararası işçi sınıfının barış mücadelesini zorlaştırmıştı.

Lenin şöyle yazıyordu:

"Kadın konferansının görevi, Scheidemann, Haase, Kautsky, Vandervelde, Hyndman, Guesde, Sembat, Plehanov ve benzerlerine, işçi kitlelerinin uyutulması konusunda yardımcı olmak değildi; tam aksine, görevi, oportünizme kararlılıkla savaş ilan etmeleri için kitleleri harekete geçirmekti. Ancak o zaman pratik netice, sözü geçen liderlerin 'iyileştirme' ümitlerine kalmamış olacaktı; aksine, ağır ve ciddi bir kavga için tüm güçlerin bir noktada toplanmasını sağlayacaktı...

Alman kadın delegelerinin bir kısmı, doğrudan bir partinin, yani kendi partilerinin içerisindeki şovenizm karşıtı mücadelenin gelişim hızını ilgilendiren düşüncelerden oluşan tamamıyla net bir karardan besbelli ki çekiniyorlardı. Ama bu çeşit düşünceler açıkça uygunsuz ve yanıltıcıydı, çünkü uluslararası karar, her bir ülkedeki sosyal-şovenizme karşı yürütülen mücadelenin ne hızıyla ne de somut koşullarıyla ilintiliydi ve olamazdı da. Bu alanda her partinin özerkliği kesindir. Söz konusu olan, uluslararası kürsüden, bütün yönleri ve genel karakteri itibariyle sosyal de¬mokrat çalışmanın sosyal şovenizmle bütün bağlarını geri dö¬nülmez bir biçimde kopardığının ilan edilmesiydi. Fakat bunun yerine, bu karar çoğunluğa bir kez daha eski yanlışı, yani diplomasi yollarıyla oportünizmi, söz ile eylemi birbirinden ayrı tutmayı maskelemeye çalışan II. Enternasyonal'in yanlışını tekrar etmektedir. Tekrar ediyoruz, biz bu yolu izlemeyeceğiz."

Bern manifestosu, delegelerin dönüşünden sonra Berlin'de ve Almanya'nın diğer bölgelerinde, kadınlar tarafından illegal olarak dağıtılıyordu. Stuttgard'taki dağıtımda bizzat Clara Zetkin de bulunuyordu. Bu bildiri, eksikliklerine rağmen derin bir iz bırakıyordu. Şöyle deniyordu:

"Emekçi halkın kadınları! Kocalarınız nerede? Oğullarınız nerede?

Sekiz aydır dışarıda, savaştalar. İşlerinden, yuvalarından koparılmışlardır. Ailelerinin dayanakları, umutları olan delikanlılar; en verimli yıllarında bulunan ya da saçları ağarmaya başlayan, ailelerinin geçimini sağlayan erkekler, şimdi hepsi asker. Siperlerde barınıyor, emekle üretilen şeyleri yok etmeye kumanda ediliyorlar.

Milyonlarca insan toplu mezarlarda yatmaktadır; yüz binlercesi ise, parçalanmış bedenleri, dağılmış organları, körelmiş gözleri ve tahrip olmuş beyinleriyle ya salgın hastalıktan ya da bitkinlikten çökmüş bir halde askeri hastanelerde yatmaktadır.

Geride bıraktıkları izler, yakılmış köy ve şehirlerdir; harap edilmiş köprüler, yok edilmiş ormanlar ve altı üstüne getirilmiş tarlalardır.

Proleter kadınlar! Sizlere, kocalarınızın ve oğullarınızın, siz çaresiz kadınları, çocuklarını, evini, ocağını korumak için çekip gittiği söylenmektedir.

Ama asıl gerçek başkadır? Zavallı kadınların omuzlarındaki yük iki katına çıkmıştır. Kedere, sefalete korumasızca teslim edilmiş durumdasınız. Çocuklarınız açlık çekmekte, donmaktalar; sizi evsiz barksız bırakmakla tehdit ediyorlar, ocağınız soğuk, ocağınız bomboş.

Sizlere, yukarıdaki ile aşağı arasındaki büyük kardeşlikten, yoksulla zengin arasındaki grupçuluğun geçici tatilinden söz ediyorlar. Bu ara veriş, işverenlerin ücretlerinizi düşürmesi; satıcıların, vicdansız kapkaççıların fiyatları yukarı çekmesi; ev sahibinin sizi kapı dışarı etmekle tehdit etmesi şeklinde kendini göstermektedir. Devletin eli dar, burjuva hayırseverliği dilenci çorbaları pişirmekte ve sizlere tasarruf etmenizi salık vermekte.

Sizleri bu derece korkunç acılara maruz bırakan bu savaşın amacı nedir?

Diyorlar ki; Vatanın iyiliği, vatanın savunması için.

Nedir vatanın iyiliği?

Vatanın iyiliği, milyonların iyiliği demek değil mi? Yani savaşın, cesede, topala, işsize, dilenciye, dula ve yetime çevirdiği milyonların.

Vatanın iyiliğini kim tehlikeye düşürüyor? En az sizin erkekleriniz kadar savaşı istememiş olan ve kardeşlerini neden öldürmeleri gerektiğini tıpkı sizin erkekleriniz gibi bilmeyen, sınırın öte yanında duran ve farklı üniforma taşıyan o adamlar mı? Hayır! Vatan, geniş yığınların mahrumiyetinden zenginlik elde edenler ve egemenliklerini baskıyla kuranlar tarafından tehlikeye düşmektedir.

Savaş kimin işine yarıyor?

Her milletin sadece küçük bir azınlığının işine yarıyor. Top, tüfek, zırh levhası ve torpido botu üreten fabrikatörün, tersane sahiplerinin, ordu levazım taşeronunun işine yarıyor. Bunlar, kendi kârlarının çıkarları uğruna halklar arasındaki nefreti körüklediler ve böylece savaşın başlamasına yardımcı oldular...

Bu savaşın amacı, vatanın savunması değildir: amaç, vatanın genişletilmesidir. Kapitalist düzen öyle olmasını istiyor. Çünkü kapitalist düzen, insanın insan tarafından ezilişi ve sömürülüşü olmadan varlığını sürdüremez...

Şimdiye dek sevdikleriniz için sabrettiniz, ama artık erkekleriniz, oğullarınız için hareket zamanı...

Tek bir istekte, tek bir eylemde birleşin!...

Her ülkenin çalışan halkı, kardeş halktır. Bu halkın iradesidir sadece katliamları durdurabilecek olan...

Kahrolsun savaş! Sosyalizm için ileri!"

Solcuların, kitlelere gerçeği anlatabilmek için çıkardıkları "Die Internationale" dergisinin ilk sayısı bu bildiriyle hemen hemen eş zamanda yayımlanıyordu. Dergi, Rosa Luxemburg'un, Karl Liebknecht'in, Clara Zetkin'in, Julian Marchlewski'nin, Franz Mehring'in ve başkalarının makalelerini içeriyordu. Bu dergiden sonra solcular kendilerini bundan böyle 'Enternasyonal Grubu' olarak adlandırıyorlardı.

Clara'nın yazısının başlığı "Barış için" adını taşıyordu. Bu yazıda, emperyalist savaş politikasının bir tutsağı ola-

rak nitelediği sosyal demokrasiyi katı bir biçimde eleştiriyor, Fransız işçilerinin ve İngiliz sosyalistlerinin barışa ve uluslararası dayanışmaya olan inançlarından ve sosyalist kadınların yeni başlayan barış mücadelesinden bahsediyordu. Yazının özel bir bölümünü, Duma'da baştan itibaren savaş karşıtı bir tutum sergilemiş olan Rus sosyal demokrat milletvekillerinin kahramanca mücadelesine ve Rus işçilerinin kahramanca gösterilerine ithaf ediyordu. Clara, yazısına şiar olarak Eduard Mörike'nin dizelerini seçiyordu:

> Korkma ruhum, acı çekme artık!/ Sevin! Uyandı bak her bir yanda /sabah çanları.

Bu sözler birçok kadının ve gencin aklında kalıyordu, birbirleriyle konuşurken bu dizeleri tekrar ediyorlardı.

Parti yönetimi, Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht ve savaş aleyhinde içtenlikle mücadele eden diğer savaşçıların dışında, Clara Zetkin'e de baskı uygulamaya başlamıştı. Parti yönetimi, Bern Konferansı ve bildirisi öncesinde bir genelgeyle uyarıda bulunuyordu. Bu da savcılığın, vatana ihanet gerekçesiyle müdahale etmesine yardımcı olacak kuşku götürmez bir sebep oluşturuyordu. Bu, düpedüz muhbirlikti. Ama parti yönetiminin bu çabası da boşa çıkıyordu, tıpkı solcuların artan etkisi tüm çabalara rağmen nasıl engellenemediyse. 28 Mayıs 1915'te savaş aleyhinde yapılan ilk büyük gösteri gerçekleşiyordu. Bu gösteri Wilhelm Pieck tarafından düzenleniyordu. Çoğu kadın, bin beş yüz kişi parlamento önünde gösteri yapıyordu. Wilhelm Pieck tutuklanıyor ve ekime kadar cezaevine kapatılıyor, daha sonra da orduya alınıyordu.

Onun hemen arkasından Clara Zetkin de Bern konferansı ve Bern bildirisinin illegal dağıtımı gerekçesiyle tutuklanıyor, Karlsruhe'deki cezaevine götürülüyordu. Cezaevi koşulları, Clara'nın hastalığını daha da ağırlaştırıyordu. Bir sorgudan diğerine sürükleniyordu. Daha önce Clara Zetkin hakkında bir yargılama sürecini asla göze alamamış olan imparatorluk mahkemesi, şimdi bunun acısını çıkarıyordu.

Ama Clara'nın tutuklanışı muhalefeti daha da güçlendiriyordu. Özellikle kadınlar bu meseleye karşı tavırlarını koyuyor ve ona sempatilerini bildiren yazılar gönderiyorlardı. 1 Ağustosta, Berlin parti yönetiminin, Clara Zetkin'in nüfuzunu kırmak amacıyla düzenlemiş olduğu Berlinli kadın yöneticilerin konferansında, hararetli sahneler meydana geliyordu. Kadın yoldaşları yatıştırmak ve parti yönetiminin savaş politikasını şirin gösterınekle görevli Molkenbuhr'un konuşması, kadınların sesleriyle sürekli olarak bölünüyordu. En nihayetinde de Molkenbuhr, kadınların yoğun itirazlarıyla konuşmasını yarıda kesmek zorunda kalıyordu. Tartışma sırasında ona 27 kadın tavır alıyor ve sonunda konferans başkanı Bern konferansı ile ilgili bir kararın oylanmasına itiraz edince fırtına kopuyordu. Kadınlar toplantının başkanlığını devralıyor, söz konusu kararı ve Clara Zetkin'in serbest bırakılması istemini içeren bir başka kararı daha onaylıyorlardı. Clara'nın tutuklanışı yurtdışında da büyük heyecan yaratıyordu. Amerika'dan bile sempatizan mektupları gönderiliyordu.

Enternasyonal grubu, emperyalistlerle, generallerle ve sosyal demokrasinin sağcı liderleriyle olan mücadelesini sürdürüyordu. Giderek daha fazla insan solcuların bildirilerini okuyordu. Bir bildiride Rosa Luxemburg ile Clara Zetkin'in cezaevinde çekilmiş fotoğrafları ve hemen altında da sağcı sosyal demokrat liderlerin, imparatorun ana karargâhında çekilmiş fotoğrafları bulunuyordu.

Eylül ve Ekim 1915'de bazı şehirlerde kadınların kendiliğinden düzenledikleri gösteriler meydana geliyordu. Berlinli sosyal demokrat kadın üyeler de parti yönetimine karşı yeniden ayaklanıyordu. Aralarından yaklaşık 300'ü parti politikasında bir değişiklik yapılmasını dayatmak için parti yönetim bürosuna yürüyordu. Martha Arendsee'nin anlatımına göre, tartışmalar öylesine şid-

* Freicdrick Ebert: Sosyal demokrat parti üyesi ve Reichstag milletvekili. 9 Ağustos 1914'de savaş kredilerini kabul ettirdi ve savaş süresince devlete sosyal demokratların desteğini sağladı. İki hafta süren kanlı mücadele sonucunda Spartaküsçüleri etkisiz hale getirdi. 11 Şubat 1919'da Almanya devlet başkanı oldu.

detleniyordu ki, pek çok kadın ellerindeki şemsiyeleriyle "Ebert* ve Scheidemann'a* girişiyorlardı. Bu arada Clara Zetkin'in hastalığı hayatını tehdit eder hale geliyordu. Gerici yönetim, Clara'nın hapsinin sürdürülmesinin halkın daha fazla kışkırtılmasına neden olacağından korkuyordu. Böylece Clara, 1915 Ekim'inde sağlık durumunun hapsine engel oluşturduğu gerekçesiyle kefalet karşılığında serbest bırakılıyordu. Serbest bırakılışının hemen birkaç hafta sonrasında yeniden suçlanıyordu. Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Franz Mehring, Julian Marchlewski ve iki yoldaşla birlikte, "Die İnternationale" dergisi ile işbirliği içerisinde vatana ihanetten suçlu bulunuyorlardı. Fakat Clara'yı yeniden hapsetmeyi göze alamıyorlardı. Clara, ağır suçlamalara ve ağır hastalığına aldırmaksızın yeniden mücadeleye katılıyordu.

3

1916'nın ilk gününde, Berlin'deki Chausseestrae Caddesi'nde bulunan Karl Liebknecht'in avukatlık bürosunda, Almanya'nın dört bir yanından cesur kadın ve erkekler bir araya toplanıyordu. Amaçları, bir kongrede birleşerek, -bu tarihi kongrenin katılımcılarından biri olan- Rudolf Lindau'un ifade ettiği gibi emperyalist savaşa devrimci eylemlerle bir son vermekti.

Bu kongre, Spartaküs grubunun kuruluş kongresiydi. Bu grup, Rosa Luxemburg'un cezaevinde kaleme aldığı, uluslararası proleter dayanışma inancını içeren ve savaş karşıtı mücadeleyi talep eden uluslararası sosyal demokrasinin görevleriyle ilgili genel ilkeleri onaylıyordu. Spartaküs grubu, öncü ülkelerdeki sosyalist parti temsilciliklerinin, işçilerin çıkarlarına ihanet ettiğini ve ulusal özgürlüğün gerçek savunmasının, devrimci mücadeleyle emperyalist

* Philipp Scheidemann; 1903-1933 yılları arasında Reichstag milletvekilliği yaptı. Savaşı destekleyen çoğunluktaki sosyal demokrat üyelerindendi. Spartaküs devrimini bastıran Ebert'in başında bulunduğu Halk Komiserleri Kurulu'ndaydı. Şubat 1919'da Weimar Cumhuriyeti'nin ilk sosyal demokrat hükümet başkanı oldu.

savaşın sonlandırılması durumunda mümkün olacağının saptamasını yapıyordu.

Spartaküs grubunun düsturu, politik zaaflardan arınmış sayılmazdı. Fakat uluslararası dayanışma ve dünya savaşının sonlandırılması için devrimci mücadeleye olan ateşli inanç, yığınlar üzerinde -tıpkı kongreden sonra Spartaküs bildirileriyle birlikte çıkartılan Spartaküs mektupları gibi- derin bir etki bırakıyordu. Hâlâ ağır hasta olan Clara Zetkin, seyahat edebilecek durumda olmadığı için kongreye katılamıyordu. Fakat yüreğiyle, beyniyle görüşmelerdeydi. Grubun programının hazırlanması aşamasında da bizzat katkısı oluyordu. Clara, grubun öncülerinden biri olarak, -savaş sırasında uzun geziler yapmasına hastalığı izin vermediği için- "Spartaküs'ün" devrimci parolalarını özellikle Württemberg'de yaygınlaştırıyordu. Spartaküs mektuplarının çalışmalarında da bulunuyordu.

İki ağır vatan hainliği suçlaması altında bulunduğu için polis her an Clara'nın ensesindeydi. Evinin bitişiğindeki bir eve yerleşmiş olan ajan polisler, bütün savaş dönemi boyunca orayı terk etmiyorlardı. Evinde tekrar tekrar aralamalar yapıyorlardı. Bir defasında, baskıdan yeni çıkmış bir yığın illegal bildiriyi evde bulundurduğu bir anda, polis evi basıyordu. Clara çok korkuyordu ama polislerle ilişki konusunda, öteden beri büyük bir deneyim ve soğukkanlığa sahip olduğu için memurlarla mümkün olduğunca kibar bir şekilde sohbet ediyor ve sonra da laf curcunasıyla onları kapıdan dışarı uğurluyordu. Memurları, sekreteri ile bildirilerin bulunduğu küçük odanın önünden büyük bir beceriyle uzaklaştırıyordu. Ne var ki, onları yollamadan önce yine de büroya sokmak zorunda kalıyordu. Kalbinin çarpıntılarını zorlukla zapt ederek güler yüzle onlara büronun kapısını açıveriyordu. Ama sekreterinin yüzüne bakar bakmaz rahat bir soluk alıyordu. Sekreterinin, tehlikeli ipuçlarını bertaraf edebilmeyi başardığı yüzünden anlaşılıyordu. Polisler gittikten sonra sekreterinden, yığınla bildiriyi camdan dışarı, yaşlı bahçıvana uzattığını ve onun da bildirileri bahçeye gömdüğünü öğreniyordu. Gülerek hepsini gömüldükleri yerden yeniden

çıkarıyor, bildirilerin çoğunun zarar görmediğini fark edince de oldukça rahatlıyorlardı.

Her zamanki gibi onun asıl işi Glieichheit idi. O sıralar ona redaksiyonda Edwin Hoernle yardımcı oluyordu. Sansürden dolayı daha önce de olduğu gibi "köle dilini" kullanmak zorunda kalıyordu ama ateşli hırsı onu daha da ileriye doğru davranmaya itiyordu; parlak bir yazarlık yeteneğiyle, ölçülü ve ara sıra çetrefilleşen diline rağmen her sayıda insanları devrimci mücadeleye çağırmayı başarabiliyordu. Halka baş düşmanlarını; iktidarını daha da güçlendirmek, zenginliğini daha da çoğaltmak için milyonlarca Alman'ın kanına giren, ülkeye acıyı ve sefaleti getiren Alman emperyalistlerini teşhir ediyordu. Halkı yanıltan, savunmasız bırakarak emperyalistlere teslim eden, ölümler ve sömürüler olurken ona mücadele etmeyi yasaklayan sosyal demokra-sinin sağcı liderlerini ve sendika yöneticilerini teşhir ediyordu.

Spartaküs grubu, 1 Mayıs 1916 tarihinde savaş karşıtı gösterilerin gerçekleştirilmesi için bildirilerle çağrıda bulunuyordu. Değişik yerlerde toplantılar ve gösteriler düzenleniyordu. Bunların içinde en önemlisi Berlin'deki Potsdam Meydanı'nda gerçekleşeniydi. Bu gösteriye binlerce işçi, kadın ve genç katılıyordu. Rosa Luxemburg'un bulunduğu bu gösteride Karl Liebknecht, defalarca "Kahrolsun savaş!" ve "Kahrolsun hükümet!" diye bağırdıktan sonra orada hazır bulunan polis tarafından tutuklanıyordu. Onun yürekli tavrı proleter yığınlarının mücadelesine yeni ve güçlü bir atılım katıyordu.

Hemen ardından, 28 Haziran'da bir savaş mahkemesi tarafından iki buçuk yıl cezaya mahkûm oluyordu; temyizde ise, bu ceza dört yıl bir aya yükseltiliyordu. Diğer solcular üzerindeki baskılar da giderek artıyordu. Ceza süresini tamamladıktan sonra kısa bir süreliğine özgür kalmış olan Rosa Luxemburg, gözetim altına alınmış ve Wronke'ye götürülmüştü. İhtiyar Franz Mehring bile tutuklanmıştı.

Fakat Karl Liebknecht örneği, ilk kıvılcım oluyordu. Savaş mahkemesinin verdiği mahkûmiyete cevap olarak 28 Haziran'da Berlin'de 55 bin işçi greve giriyordu. Başka

şehirlerde de grev yapılıyordu. Bu grevler, dünya savaşı sırasındaki ilk politik grevlerdi.

Stuttgart'ta Clara'yı büyük sevince boğan muazzam bir gösteri meydana geliyordu. İllegal bir Spartaküs bildirisinde, kalabalığın, enternasyonal şarkısı ve yaşasın nidaları eşliğinde Karl Liebknecht için krallık şatosuna doğru yürüyüşe geçtiği belirtiliyordu.

Gösteriden hemen sonra Stuttgart muhalefetinin en etkin yoldaşları tutuklanıyordu. Bunların arasında Clara'nın iş arkadaşı Edwin Hoernle de bulunuyordu. Clara'nın durumu da yeniden büyük tehlikeye giriyordu. Ama yoldaşları onu korumak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Böylece tutuklanmaktan kurtuluyordu. Fakat artık çevresinde pek kimse kalmıyordu. Acı bir özlemle Stuttgard'lı yoldaşlarını, özellikle arkadaşlarını, solcu liderleri, en başta da Rosa'yı arıyordu. Gerçi onunla gerek legal gerekse illegal olarak sürekli yazışma halindeydi, ama bu onunla bir arada oluşunun, canlı fikir alışverişinde bulunuşunun, özellikle de bu zor zamanda arkadaşıyla politik tartışmalar yapmasının yerini alamıyordu.

Ama Clara için her şeyden önemli olan, kitlelerin harekete geçmiş olmasıydı. Bütün çabası, tutuşmuş olan bu ateşi diri tutmak, körüklemekti. 1 Mayıs 1916 gösterisinin hazırlık aşamasında, Gleichheit'ta yazdığı cesur bir makaleyle Karl Liebknecht'e yardımcı olmuştu. Bu defa da sürekli olarak, Liebknecht'in mahkeme süreciyle ilgili haberler veriyordu. Egemen sınıfların ve sağcı sosyal demokrat liderlerin, halkın daha fazla kışkırtılmasının önüne geçmek ve yürekli savaşçı Liebknecht'in sesini boğmak amacıyla istedikleri mahkeme davalarındaki suskunluk, böylece bozuluyordu.

Bir başyazıda, Alman parlamentosunun milletvekili Karl Liebknecht'in dokunulmazlığını kaldırarak onu mahkemelerle karşı karşıya bırakan tutumunu kınıyordu. İllegal çalışmalarla, tutuklamalarla ve gençliğin savaş karşıtı mücadelesiyle ilgili haberler bildiriyordu. On binlerce kadının, erkeğin ve genç insanın elleri, on dört günde bir yayımlanan Gleichheit gazetesine uzanıyordu, çünkü on-

dan, mücadele için, bilgi, güç ve cesaret için malzeme ediniyorlardı.

1916-1917 savaş yıllarının kışı, önceki yıllardan daha beter bir sefalet getirmişti. 1916 ilkyazında dehşet verici Verdun Savaşı; yaz ortasında da Somme Savaşı patlak veriyordu ki bu savaş, Verdun cehenneminden çok daha vahim bir dehşeti yansıtıyordu. Bu iki savaş, yaklaşık iki milyon insanın ölümüne mal oluyordu ve bunun çok üzerinde yaralıya ve sakata. Ölenlerin yarısı Alman'dı. Artık neredeyse yas tutmayan tek bir Alman ailesi kalmıyordu. Rus birlikleri, yazın yeniden ta Galiçya'ya kadar ilerliyor ve Romanya, Almanya ve Avusturya-Macaristan'a savaş ilan ediyordu. Ve 1916-1917 kışının başında erkekler yeniden siperlerde titriyor, boğuk bir umutsuzluğun çemberinde, çamur ve pislik içerisinde debeleniyorlardı. Yazın büyük muharebelerinden hayatta kalanların dışında, safları doldurmak için cepheye gönderilenler arasında özellikle yaşlılar ve hastalar bulunuyordu; hatta tüyü bitmemiş gencecik acemi erlerin ellerine de silah sıkıştırılıyordu. Bütün ülkede açlık kol geziyordu. Yılın patates hasadı iyi çıkmamıştı. Emekçilerin nafakasına, küçücük bir parça kara, iyi pişmemiş ekmeğin, bir tike et yağı ve bir o kadarcık da et ve şekerin yanı sıra sadece şalgam lahanasından başka bir şey düşmüyordu. Sabahın köründen akşamın geç saatlerine kadar şehrin dükkanlarının önünde insan kuyrukları sıralanıyordu; evine kötü bir lahana ya da birkaç patates götürebilmek için saatlerce bekleyenler, özellikle yaşlılar ve çocuklardı. İster kadın ister yaşlı, isterse de çocuklar olsun, hepsi bitkin ve ölesiye yorgun görünüyorlardı. Yüzleri soluk ve griydi, gözleri acı dolu, bedenleri ise iki büklümdü.

Kadınların pek çoğu cephane fabrikalarında çalışıyorlardı. Açlıktan tükenmiş, kederden çökmüşlerdi, genellikle hasta hasta kendilerini zorlukla fabrikaya sürüklüyorlardı. Nadan fabrika görevlilerinin dört dönen gözleri karşısında kendilerini güç bela makinelere veriyorlardı. Ama o kısa molalarda ölülerini veya sahra postasından gelecek bir mektubu ya da her an başkomutanlık tarafından gönderi-

lebilme ihtimali olan, içinde "onuruyla şehit düşmüştür" sözü geçen, o korkulan mektubu düşünüyorlardı. Aralarında, açlığın erittiği küçük çocuklarından söz ediyorlardı; şişmiş karınlarından, soluk benizlerinden ve eve vardıklarında bir parça ekmek için nasıl yalvarıp yakardıklarından. Ama tıpkı dükkânların önünde kuyruklar oluşturan insanlar gibi onlar da kendi omuzları üzerinden keyif çatanları, geniş toprakları üzerinde eğlenceler düzenleyen toprak sahiplerini, vurguncuları, savaş zenginlerini ve cephe gerisinde ve özellikle veliahdın genel karargâhında hovardalık hayatı sürdüren subayları konuşuyorlardı.

Büyük işletmelerin bulunduğu Stuttgard veya Cannstatt'a geldiğinde, gördüğü sefaletten duyduğu keder, Clara'nın yüreğini parçalıyordu. Arkadaşlarından, yoldaşlarından aldığı korkunç cephe haberleri, ona uykusuz geceler yaşatıyordu; kulaklarında topların gümbürtüsü, yaralıların can çekişmesi, gözlerinin önünde dikenli tellerde, çukurların içinde parçalanmış bedenler canlanıveriyordu. Aşağıda, Stuttgard'da yaşayan kadınların o perişan bedenlerini, öfke dolu yüzlerini, son sevinç kırıntılarını da savaşın alıp götürmüş olduğu çocukları düşünüyordu. Bu umutsuzluktan, bu kahırdan ve acı çeken halkına duyduğu sevgiden, içinde mücadele etmek için sürekli olarak yeniden bir istek, savaş kundakçılarına karşı bir kin büyüyordu. Böylelikle, yığınlara yönelttiği ateşli seslenişler, Alman işçi sınıfına mücadele yolunu gösteren keskin, cesur makaleler şekillenivеriyordu.

Henüz 1916 yazında -Karl Liebknecht'in dokunulmazlık gaspı ve onun mücadelesiyle bağlantılı olarak- İngiliz burjuva devrimi tarihiyle ilgili bir yazı dizisi yayınlıyordu. Clara, İngiltere Kralı I. Karl'ın beş milletvekilini, dokunulmazlıklarını ihlâl ederek tutuklamak istemesi üzerine kendisini sadece tacından etmekle kalmayıp, sonunda hayatından da eden o halk ayaklanmasını nasıl husule getirdiğini anlatıyordu. Çürümüş ve batmakta olan bir dünyayı temsil eden azametli, otokratik krallığın, ona isyan parlamentosunun hep bir ağızdan yüreklilikle karşı çıkmasıyla, nasıl

da acınacak bir zavallılık içerisinde olduğu ortaya çıkıyordu. Clara, isyan parlamentosunun halka nasıl indiğini, ona nasıl danıştığını ve onu nasıl arkasına aldığını; parlamento ile halkın birbirlerine nasıl cesaret verdiğini, birbirlerinin deneylerinden nasıl ders çıkardıklarını ve en nihayetinde de halkın ve özellikle Londra gemicilerinin, yani Kralın gemicilerinin, sevinç nidalarıyla isyancıları şehre götürmeyi kararlaştırdıklarını ve bunu duyan Kralın korku içinde kaçtığını dile getiriyordu.

Bu çalışma, illegalite döneminde, sürükleyici bir dil ve devrimci coşkuyla yazılmış bir devrimci propaganda örneğidir. Kulaklarıyla işitebilen, gözleriyle görebilen herkes Spartaküs lideri Clara Zetkin'in, yığınlara ne demek istediğini anlıyordu: Savaş suçlularını devirin!

4

Harekete geçmiş olan emekçi yığınların etkisiyle Sosyal Demokrat Parti üyelerinin, sağcı liderlerin güttüğü savaş politikasından duydukları rahatsızlık giderek artıyordu. Lanse ettikleri "direnişçilik ve hizipçiliğin geçici tatili" parolalarına karşı muhalefetin öfkesi gittikçe artıyordu. Savaştan sonraki gelecek güzel günlerle ilgili vaatleri, sadece güvensizlik ve öfke doğruyordu. 1917 yılının ilk aylarında parti yönetimine sağlanan katkılar bölge çapında kaldırılıyordu. Giderek daha fazla yoldaş, muhalif eylemler nedeniyle dışlanıyordu. Parti içindeki ve dışındaki kitlesel ruh halinin baskısıyla Karl Kautsky, Hugo Haase ve diğer merkezciler, 1916 yılının ilk aylarından itibaren radikal konuşmalar yapmaya ve sağcılardan uzaklaşmaya başlıyorlardı. Ardından da muhalefetin başına geçiyor ve Spartaküs grubunun büyüyen etkisinin önüne set çekmek için yeni bir partinin kurulması hazırlıklarına girişiyorlardı. Bu parti, 1917 paskalyasında, Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi adıyla kuruluyordu.

Clara Zetkin, bir zamanlar Bernsteincılarla ilgili tartışmalarda koyduğu aynı kesin tavrını partinin ikiye ayrılmasına eşlik eden sert tartışmada da sürdürüyordu.

Gleichheit'ta, büyük lafların, tumturaklı radikal söylemlerin hiçbir öneminin olmadığını, asıl önemli olanın, ilkeli netlik ve eylem olduğunu, kitle mücadelesi olduğunu vurguluyordu. Clara, Württemberg'li muhaliflerle birlikte Spartaküs grubunun yeni partiyle birleşmesini reddediyordu. Şayet bağımsızlar gerçekten Spartaküs grubuyla birlikte hareket etmek isterlerse, birleşmeye taraf olduğunu yine Gleichheit'ta belirtiyordu. Fakat yoldaşların çoğunluğu -aralarında Leo Jogiches de vardı-, Spartaküsçülerin kitlelere en iyi şekilde yaklaşabilmeleri için gereken zeminin yeni parti olduğu düşüncesiyle birleşmekten yanaydı. Bunun sebebi de parti üyelerinin bu muhalif çoğunluğunun, Kautsky ve Haase ile Spartaküs grubu arasındaki köklü farklılığın hâlâ farkına varamamış olmasıydı. Yeni partinin kuruluş hazırlıkları sürerken Rusya'da Şubat Devrimi'nin haberi geliyordu. Bir zamanlar 1905 yılının Ocak aylarında, ilk Rus Devriminin haberi Almanya'ya ulaştığı vakit emekçi kitleleri arasında nasıl bir uyanışa neden olduysa, yine aynı uyanış gerçekleşiyordu. "Spartaküs", işçilere ve onların kadınlarına, savaşın korkunç sefaletinden kurtulmanın yolunu gösteren ateşli bir çağrıyla sesleniyordu:

> Halka, tutkuyla özlemi duyulan barışı ve özgürlüğü sadece Alman devrimi getirebilir!
>
> Muzaffer Rus devrimi, muzaffer Alman devrimiyle birlik olursa yenilemez. Proletaryanın devrimci darbeleri Alman hükümetini Alman militarizmiyle birlikte topyekun yıktığı gün, yeni bir çağ başlayacaktır. Bu öyle bir çağ olacak ki, bu çağda savaşlar, kapitalist sömürücüler ve baskılar sonsuza dek yok olmak zorunda kalacaktır.
>
> Artık başka bir çıkış yolu yoktur."

Clara Zetkin, 1905 yılındaki gibi yine Rusya'dan gelen haberleri büyük bir heyecanla takip ediyor, Rus halkının ayaklanışını, Alman işçilerinin bunu örnek almaları için bir sinyal olarak görüyordu.

Clara, çarın devrilmesinin sadece bir başlangıç olduğunu biliyor ve Rus işçilerinin devasa gücünün idrakına varıyordu. Arkadaşı Rosa Luxemburg'un Wronke'den gön-

dermiş olduğu 13 Nisan 1917 tarihli mektup, bu görüşünü daha da güçlendiriyordu. Rosa şöyle yazıyordu:

> "Rusya'dan gelen haberler ve bahar, insanı tamamıyla yeniden tazeleyip dinçleştiriyor. Rusya'da gelişen olaylar ölçülmesi olanaksız, muazzam bir etki yaratmıştır. Ve ben orada şimdiye kadar cereyan eden şeyleri sadece küçük birer uvertür olarak görüyorum. Olaylar orada fevkalade bir mükemmellikle gelişmek zorundadır, bu eşyanın tabiatından kaynaklanan bir durumdur. Ve bunun tüm dünyada yankı yaratması kaçınılmazdır."

Rus Devrimi, Alman proletaryasının devrimci hareketini büyük ölçüde etkiliyordu. Bremen'deki Weser-AG tersane işçileri 31 Mart'ta bir gösteri yapıyorlardı; istemleri, erzak katkısıydı. Polisle şiddetli çatışmalar meydana geliyordu. Nisan ayı boyunca Almanya'da ilk büyük kitlesel grevler gerçekleşiyordu. Berlin, Leipzig ve başka şehirlerde, doğrudan doğruya ekmek nafakasının kısıtlanması nedeniyle devasa grevler meydana geliyordu. Sadece Berlin'deki grevde yaklaşık 300 bin kadın ve erkek bulunuyordu.

Egemenler korkudan titriyorlardı. Kayzer, halkı sakinleştirmek amacıyla savaştan sonra Prusya seçim yasasının reformu için söz veriyordu. "Spartaküs" bu vaadi bir morfin iğnesi olarak nitelendiriyordu. Clara Zetkin de Gleichheit'ta imparatorun bu vaadi konusunda görüşünü bildiriyordu. Acı bir alayla imparatorun bunca lütfuna büyük bir hayranlık gösteren "Vorwarts"e dikkati çekiyordu. Clara, Prusya parlamentosunun dışında Reichstag'ın da demokratikleşmesini ve nihayetinde demokratik bir Almanya'nın oluşturulmasını istiyordu. Halka, gerçek demokrasiye giden yolu gösteriyordu: Monarşinin bertaraf edilmesinin yolunu, devrime çıkan yolu gösteriyordu. Halkın harekete geçmesi gerektiğini, aksi takdirde ancak küçük hediyelerle avutulabileceğini ama büyük istemlerinin asla karşılanmayacağını, İngiltere ve Fransa'da olduğu gibi sadece burjuva demokrasinin biraz yaldıza boyanmış oyuncağıyla oynayabileceğini belirtiyordu.

Clara, USPD'nin 5 ila 9 Nisan tarihleri arasında Gotha'da gerçekleştirilen kuruluş kongresine aşağıdaki telgrafı gönderiyordu:

Wilhelmshöhe, 5.4.1917

"Değerli kadın ve erkek yoldaşlar!

Rusya'daki güçlü halk eyleminin yaktığı ateşin işareti konferansınıza yansımaktadır. Bu eylemin kor halindeki itici ruhu, savaş günlerinde dahi uluslararası sosyalizmin bayrağını kitlelerin ön saflarında hiç lekelendirmeden taşıyan sosyal demokrasi öncülüğündeki genç proletaryadır. Umut ediyorum, diliyorum ki görüşmeleriniz ve aldığınız kararlar, bu heyecan verici çağın olayına layık olur! Bütün halkların ve zamanların en büyük tarihi üstadından, devrimden ders alalım. Konferansınız, tavizsiz ve tereddütsüz bir eylemin başlangıcı olmalıdır.

Sizlerle birlikte daha etkin bir biçimde müdahale edemeyişimin bana ne kadar zor geldiğini sizlere anlatmama gerek yok. Ama gücüm yettiği sürece beni hep yanınızda bulacaksınız, yeter ki uluslararası sosyalizm ruhuyla dolu, ilkeli bir netlik ve kesinlikle, kararlı taktiklerle ilerleyin. Geleceğin birlik bütünlük içerisindeki sosyal demokrasisi, inancında ve eyleminde devrimci ve enternasyonal olacaktır ya da hiç olmayacaktır. Gelecekteki büyük anların büyük bir vücutta şekil almasını sağlayın. Bu vücut, etkin bir biçimde ileriye doğru hücum eden ve hep onların yanında yer alan liderlere sahip kitlelerden oluşmalıdır.

Çalışmalarınızda ve kararlarınızda içtenlikle başarılar diliyorum.

Yaşasın enternasyonal sosyalizm!

Clara Zetkin"

Kongre, Clara'ya önemsiz bir cevap telgrafı gönderiyor ve onu partinin kontrol komisyonuna seçiyordu.

İmparatorun konuşmasıyla ilgili makale, Clara Zetkin'in Gleichheit'ta açıklayabildiği son ileti oluyordu. Sosyal Demokrat Parti yönetimi, uzun zamandan beri gazetenin politik çizgisini kaygıyla izliyordu. Boykot ve sürekli kışkırt-

* USPD: Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi

malar sonucu gazetenin 120 bin olan abone sayısı 31 bin'e düşüyordu. Parti yönetimi, Clara'yı redaksiyondan uzaklaştırmayı da denemişti. Bu kez de USPD*'ye katılması, ona sonunda Gleichheit'ı kendine mal etmesi için gerekli biçimsel tutamağı veriyordu. Clara Zetkin'e görülmemiş bir kabalıkla yaklaşıyordu. Derginin bir sayısının hazırlıkları sırasında yardımcısı Edwin Hoern ve sekreteriyle birlikte süresiz olarak gazeteden uzaklaştırılıyorlardı. Malzemeleri zorla elinden alınıyordu, başlamış olduklarını bile tamamlayamıyordu.

Bir zamanlar yoldaşları olan bu insanların onu bir suçlu gibi iş yerinden kovmaları ve yirmi beş yıldır mücadele ettiği mekândan şimdi ayrılmak zorunda kalışı, onu yürekten yaralıyordu. Böylelikle, Ebert ve Scheidemann, Clara Zetkin'e karşı önlem alarak muhalefete darbe vurduklarını, hatta devrimci Clara Zetkin'i susturabildiklerini sanmışlardı; fakat çok geçmeden yanıldıklarını anlıyorlardı. Oynadıkları rezil oyun, muhalefet saflarında öfkeye neden olurken o zamana kadar bu politikanın içyüzünü henüz görememiş olan birçoklarının gözlerini de açtı.

Leipziger Volkszeitung'da ihtiyar Franz Mehring, mücadele arkadaşı Clara Zetkin'den yana olduğunu belirterek, Sosyal Demokrat Parti idaresinin utanç verici davranışını halkın karşısında yerden yere çaldı.

Clara Zetkin ise, reformistlerin ondan hiç beklemeyeceği bir güçle geri dönüyordu. Uluslararası kadın örgütüne yöneldi ve onlardan Gleichheit'a gönderdikleri ödentileri artık kendisine, uluslararası sekretere göndermelerini istedi. Onlara, uluslararası bağlantıya hizmet edecek yeni bir yayın organının yaratılacağını bildirdi. Yurtdışından da onay ve güven açıklamaları gönderiliyordu. İsviçreli kadınlar yeni bir uluslararası kadın gazetesi için para toplamaya başlarken, diğer ülkelerdeki sosyalist kadınlara da, kendilerine katılmaları için çağrı yapıyorlardı.

Leipziger Volkszeitung'un ilk kadın eki, yani Clara Zetkin'in yaratmış olduğu yeni tartışma zemini 29 Haziran 1917'de yayımlandı. "Gleichheit'a elveda" adlı başyazısında

sağcı liderlerin tutumuna karşı kendi duruşunu belirtiyordu. Devrimci tavrıyla gurur duyuyor ve kendisine karşı alınan önlemlerin, sadece devrimci bayrağı her zamankinden daha güçlü bir biçimde yukarılara çekmek için bir sebep oluşturacağına dair söz veriyor ve yazısını şöyle bitiriyordu:

> "Ölüler ölülerini gömsünler. Etkili olmak isteyenler, etkili olmak zorunda olanlar, biz yaşamalıyız! Bizler birlikte olmak ve birlikte çalışmak durumundayız!
>
> Dehşet verici dünya savaşı, uluslararası sosyalizm görüşünü sarsmamıştır, aksine sadece gerçeklerden gözlemler yoluyla dersler çıkarılarak daha da pekiştirilmiştir... Dünyanın orta yerinde artık ete cana bürünmüş bir tarih görüşü belirivermiştir ki bu görüş, insanların yeni bir çağın doğuşuna yardımcı olabileceğini söylemektedir. Avrupa'nın doğusunda gün ağarmıştır. Orada yaratıcı edimleriyle birisi gücünü ilan etmiştir ki o silah şangırtılı emperyalistlerden daha kudretlidir ve o ölümü değil, yeni, yüksek bir yaşamı, -sosyalizmi getirmektedir. Giderek insanlığın dayanışmasına dönüşen proletarya dayanışmasının seli, her gün biraz daha genişlemekte, biraz daha derinleşmekte, biraz daha karşı konulmaz hale gelmekte...
>
> Dış koşulların aksilikleri bizi korkutmasın, bizim için bütün zorlukların bir yanıtı var: 'Asıl şimdi!'"

Clara birkaç hafta sonra altmışıncı doğum gününü kutladı. Bu kutlama, dış görünüşüyle şaşaalı geçen ve partinin birçok resmi onuruna layık görüldüğü, sosyal demokrat basın tarafından kadın hareketinin en ünlü lideri olarak övüldüğü ellinci doğum gününden daha sakin geçti. Ama bu durum onun canını sıkmıyordu. Şimdi reformistlerle açıktan açığa savaşıyor olması, aralarında artık kesin bir ayrılığın var oluşu onu daha da özgür kılıyordu. İçinde, doğuda meydana gelen gelişmelerin ve arkadaşlarıyla birlikte Spartaküs grubunun ön saflarında sürdürdüğü mücadelenin yarattığı yeni canlı düşünceler, yeni umutlar yeşeriyordu.

Clara'nın altmışıncı doğum günü, savaş karşıtı bir gösteriye dönüştü. USPD liderlerinin selamları ve gönderilen diğer resmi kutlamaların dışında, Clara'nın gözlerini yaşar-

tan sayısız kutlama yollanmıştı. Almanya'dan ve yurtdışından sadık yoldaşlarının ve sevgili arkadaşlarının gönderdiği mektuplar. Bazı tebrikler siperlerde sahra postası kartpostallarına karalanmıştı; bir kısmında da bir yığın imza bulunuyordu. Hepsi de büyük çaba ve sevgiyle yazılmıştı, yıllardır birliktelikler paylaştığı, yetiştirdiği, mücadelede eğittiği ve onunla birlikte Sosyal Demokrat Parti yönetiminin politikasına karşı mücadele etmiş olan kadınlardan geliyordu. Tüm bu tebrikler, işçi sınıfının, şimdi altmış yaşına basmış olan kadın liderine duyduğu güveni, bu sıradan insanların ona beslediği sevgiyi yansıtıyordu.

Franz Mehring, Leipziger Volkszeitung gazetesinde, onu, bütün arkadaşlarının duygularını ifade eden şu sözlerle kutluyordu:

> "Arkadaşımızın özünü oluşturan şey, insancıl iyiliğin ve insancıl tutkunun şu birbirinden ayrılması imkânsız kaynaşmadır. Onda ezenlere karşı duyduğu nefret, ezilenlere duyduğu sevgiyle denk!"

Mehring, altmışıncı doğum gününün, onun adına yeni etkinlikler ve yıllarca özlemini çektiği dileklerinin gerçekleşmesi için bir başlangıç dönemi olmasını diliyordu.

Wronke'de bulunan arkadaşı Rosa'dan da bir mektup geldi. Bu mektup Clara için hepsinden değerliydi. Çünkü tam da o gün her zamankinden daha yoğun olarak onun yanında olmasını, düşüncelerini, büyük umutlarını, mücadeleyle ilgili planlarını ve kendisine yağan bu aşırı sevgi kanıtını onunla paylaşmak istiyordu.

Clara, kendisine altmışıncı yaş gününde beslenen güveni, gösterilen bu takdir ve sevgiyi kutsal bir karşılık olarak kabul ediyor, birkaç hafta öncesinde Leipziger Volkszeitung'un kadın ekinde yazdığı gibi yeniden and içiyordu: "Asıl şimdi!"

VII
IŞIK DOĞUDAN YÜKSELİYOR

"Aurora" kruvazöründen atılan topların gümbürtüsü eşliğinde, 7 Kasım sabahının erken saatlerinde -eski Rus takvimine göre 25 Ekim'de- büyük sosyalist Ekim Devriminin zaferi ilan edildi. Aynı gün Rus halkına seslenen Bolşevikler, geçici Kerenski hükümetinin devrildiğini ve iktidarın Sovyetlerin eline geçtiğini bildiriyordu. Ertesi gün, yeni devrimci Rus hükümeti, savaş halindeki bütün ülkelerin hükümet ve halklarına ateşkes yapılması ve barış görüşmelerine başlanması için çağrı yapıyordu.

Sadece Rusya'da değil, bütün dünyada yeni bir çağ başlamıştı.

Bütün dünya işçilerinin kavgasına yeni bir pencere açan, yeni bir içerik kazandıran 1917 Kasım'ının büyük günleri, Clara Zetkin'in yaşamına da parlak bir ışık getiriyordu. Eski dostu Franz Mehring'in ona altmışıncı yaş gününde dilemiş olduğu umutlar, ikisinin de o zamanlar tahmin ettiğinden farklı bir biçimde de olsa şimdi gerçekleşiyordu.

Clara Zetkin, ilk gününden itibaren Ekim Devriminin tarihsel anlamını fark etmiş; ve ilk günden itibaren bu bilinci halka yaymaya çalışmış, -emperyalistlerin, sosyal demokratların ve USPD liderlerinin kışkırtmalarının inadına- cesurca Bolşeviklerin yanında yer almıştı.

Rusya'da meydana gelen olayları, Şubat Devriminden bu yana büyük bir ilgiyle takip ediyordu; sadece harekete

geçmek için öğrenmek isteyen bir devrimci kadının gözüyle değil, aynı zamanda, Rus devrimcilerine karşı öteden beri duyduğu sempati ve sevgiyle. Yazın gerçekleşen başarısız saldırıdan sonra Kerenski hükümeti Bolşeviklere baskı yapmaya başlayıp, Lenin hakkında tutuklama emri çıkardığında ve Lenin illegaliteye geçtiğinde, Clara için Menşevikler ile Bolşevikler arasındaki eski farklar da gerçek anlamlarıyla netlik kazanıyordu. Lenin'in yolunu ve özellikle de savaş sırasında onun ileri sürdüğü talepleri, mantıklı bir şekilde idrak etmeye başlıyordu. Her şeyi yeniden irdelemiş, Lenin'in şimdiye kadar bildiği tüm yazılarını yeni bir bakışla en ince ayrıntısına kadar yeniden gözden geçirmişti. Onun edimindeki yeniliğin ve büyüklüğün bilincine varmıştı. August Bebel'in partisinin geleneğiyle yetişmiş ve mücadele etmiş olan Clara, kendisiyle giriştiği katı bir çekişmenin sonunda, uluslararası işçi sınıfını "resmi mercilerin ötesinde" sosyalizme götürecek olan o gücün artık oluştuğu kanısına varıyordu. Bu nedenle, büyük sosyalist Ekim Devriminin haberi ona göre pek sürpriz sayılmazdı, bu daha çok, güzel bir umudun gerçekleşmesiydi. Clara bu devrimi baştan beri, sadece mücadele etmekle kalmayıp aynı zamanda zafer kazanmaya, iktidara oynamaya ve onu insanlığın iyiliğine kullanmaya muktedir olan devrimcilerin eseri olarak görüyordu. Bu mücadelenin her safhasını takip etmiş, Bolşeviklerin ihtiyatla attıkları her adımı, etkisi yönünde incelemiş, eğitimli bir marksist ve mücadeleci olarak her şeyi iyice düşünüp tartmıştı. En nihayetinde, Rusya'da gerçekleşen devrimin, kendisinin onlarca yıldır hayal ve uğruna mücadele ettiği, cefasını çekmiş olduğu sosyalist devrim olduğundan giderek daha da emin oluyordu. On yıllardır çözümü peşinde koştuğu soruları netleştiren bu bilinçle, sosyalist devrimin çözücü gücüyle içinde yeni ve aydınlık bir inanç yeşeriyordu.

1918 ilkbaharında şöyle yazıyordu:

"Cesur Bolşevik girişiminin büyük tarihi özü ve geniş çaplı öneminin bilinci bende netleştikçe ve pekiştikçe, kararlılıkla ve sempatiyle Bolşeviklerin yanında yer aldım. Ben, tek bir yumruk haline gelmiş, eyleme dönüşmüş olan bu

isteğin, sosyalist görüşün, sosyalizm ilkelerinin, fikirlerin soyut dünyasındaki toplumsal kavramlardan, katı gerçeğe aktarılması, büyük bir halkın tümünün gelişiminin en kısa yoldan planlı, bilinçli bir şekilde sosyalist düzen doğrultusunda yönlendirilmesi olarak algılıyor ve değerlendiriyorum. Bu değerlendirmeyi de, dünya savaşı ile iç savaşın iç içe geçmesi sonucu yaratılan verili durumda olduğu gibi, artmış olan benzersiz güçlüklerin gerçeğinde, bugüne dek Enternasyonal açısından belirleyici olan ülkelerdeki proletaryanın ve sosyalist öncülerinin, bilinci eylemle pekiştirmek için gerekli olan idealine sadık, kendine güvenen ve fedakâr bir iradeden yoksun olduklarını kanıtladıkları bir zamanda yapıyorum."

Böylece Clara Zetkin, daha o günlerde Ekim Devrimi'nin gözü pek ve tutkulu habercisiydi. Rus işçilerinin ve köylülerinin yarattığı eseri hiç zaman kaybetmeden Alman emekçilerine yaklaştırıyor, önemini bütün boyutlarıyla izah ediyor ve onları harekete, Rus kardeşleriyle dayanışmaya, barış mücadelelerine destek vermeye çağırıyordu.

Clara hastalığını o büyük günlerde yeniyordu. Tartışıyor, ikna ediyor, çağrılar yapıyor, kapıp götürüyordu. Leipziger Volkszeitung'un kadın ekinde yazıyor; halka gerçeği aktarmak için redaktörlere ve sansüre karşı savaş veriyordu. Daha 16 Kasım'da, söz konusu gazetede Rusya'daki olaylarla ilgili -redaksiyon öncesinde gazeteye iliştirdiğikısa, net bir genel görünüm aktarıyordu. Bu çalışma, "Barış için" başlığını taşımaktaydı ve okuru doğrudan Bolşeviklerin barış çağrısıyla tanıştırıyordu. Onu bir sonraki sayıda "Rusya'da iktidar ve barış mücadelesi" başlıklı başyazı -30 Kasımda yayımlanıyordu- takip ediyordu, ki bu yazıda Clara Zetkin, emekçilere, Ekim Devrimi'ne nasıl gelindiğini anlatıyor, Şubat Devriminin iktidara getirmiş olduğu hükümetin gerçek karakterini çiziyordu. Aynı zamanda, Kautsky ve USPD liderlerinin, Sovyet gücünün kalıcı olmayacağını ve her şeyden önce öğretilerinin Almanya'ya uyarlanamayacağını halka kanıtlamak için öne sürdükleri gerekçelerini de hassasiyetle irdeliyordu:

"Bolşevikler, benzeri görülmemiş, cesur bir saldırıyla amaçlarına ulaşmışlardır" diye başlıyordu Clara yazısına.

"Devlet iktidarı Sovyetlerin elindedir. Olay, proletaryanın devrimci diktatörlüğüdür ya da daha doğrusu, emekçi halkın diktatörlüğüdür, çünkü Rusya'nın büyük, modern endüstri merkezlerindeki proletarya etrafında, devrimci güçlerin ayrışması ekseninde gruplaşanlar, köylüler ve küçük burjuvalardır, iş önlüğü ve üniformalar içerisinde...

Bu gerçekler, doğuda meydana gelen ve dünyayı değiştirmeyi vaat eden bu türden bir 'devrimin' zorunlu ön koşulları olan toplumsal koşulların ve insanların gelişim olgunluğu ile ilgili öğrendiğimiz ve öğretmiş olduğumuz her şeyi tepe taklak etmiyor mu? Rusya'nın ve halk kitlelerinin iktisadi gelişimindeki 'geriliğin', tarihi gerçek ile tarihi amaç arasındaki gerilimin, Bolşevik isyanını ve böylelikle devrimi daha başından iflasa mahkûm etmesi gerekmiyor mu? Böyle düşünenler sadece yurtdışındaki sosyalistler değildir, bizzat Rusya'daki ılımlı sosyal demokratlar ve sosyal devrimciler de onlarla hemfikirdir... Rusya'nın dörtte üçü tarım ülkesidir; modern bir proletaryaya sahip olan kapitalist endüstrinin büyük merkezleri, epeyce seyrek ve birbirinden uzak yerlere yayılmıştır. Ulaşım şartları çoğu bölgede henüz emekleme aşamasındadır. Bizzat proleterlerin büyük bir kısmı hâlâ köylü ruh halinin, köylü zihniyetinin etkisi altındadır. Halkın genişçe bir kesiminin okuryazarlığı yoktur; zengin bütçeli güçlü örgütlerden, oy pusulalarını, seçim mücadelesini ve parlamento konuşmalarını içeren siyasi' eğitimden yoksundur. Bu koşullar altında proletaryanın diktatörlüğünü istemek ne de düşüncesizce bir suçtur!

Clara Zetkin, sağcı ve merkezci sosyal demokratların bu itirazlarını şöyle yanıtlıyordu:

> "Rus proleterleri ve köylüleri devrim için, devlet iktidarının ele geçirilmesi için yeterli olgunluğa erişmişlerdir. Çünkü devrimi, devlet iktidarını istemektedirler ve mücadeleden korkmamaktadırlar."

Ve devam ediyordu:

> "İmparatorluktaki tüm politik gücün ele geçirilişi, devlet gücünün ele geçirilişi, ikisi de aynı şeyi ifade etmektedir.

Rusya'da siyasi olarak bir devrim yapmakla yetinilmemelidir, bu devrimin çekici, ekonomik ve sosyal olarak da kullanarak felsefesini yapmalı ki, yeni olan yaratılsın. Bu devrimin sosyal boyutu yaşamsal bir gerekliliktir. Sovyet yönetimi köylülüğe mülkü, toprağı, işçi sınıfına da endüstriyel malların üretimi üzerindeki denetimi devretmek istiyor. Bu köklü değişimler, bir yandan dağlar kadar güçlüğü beraberinde getirirken, bir yandan da Bolşeviklerin isyanına Rusya için olduğu kadar bütün dünya geneli için de en yüksek tarihi içeriği yüklemektedir. Devrimci programın gerçekleştirilmesi için en önemli ön koşul barıştır. Devrimci hükümet, Bolşeviklerin savaşın başlangıcından itibaren tutarlı bir biçimde kitlelere taşımış olduğu görüşe, barıştan yana tavır alarak sadık kalmaktadır: Rus proletaryası, sadece merkez güçlerin emperyalizmi karşısında uzlaşmaz bir tavır oluşturmakla kalmamaktadır, Rusya devletleri dahil bütün devletlerin emperyalizmi karşısında da bu konumunu korumaktadır. Rus proletaryası, sadece itilaf güçleriyle değil, bütün dünyanın işçileriyle içten bir dayanışma içerisindedir, buna merkez güçlerin işçileri de dahildir.' Devrimci hükümet bu görüş doğrultusunda barış için kararlıdır ve Rus emperyalizminin ülkeyi ve halkı Batı Avrupa emperyalizminin savaş arabasına zincirlemiş olan gizli anlaşmalarına karşı kendini yükümlü görmeksizin, ateşkes için ilk adımları atmış durumdadır. Fakat Rus işçi sınıfının iktidar ve barış için verdiği cesur mücadelenin sonu şimdilik nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın, boşuna olmayacaktır. Bu mücadele, tarihte derin ve silinmesi olanaksız izler bırakacaktır ve sadece bütün ülkelerin proleterlerinin tutkuyla istediği zaferinden değil, varoluşunun yalın gerçeğinden yeni ve yaratıcı bir yaşam ışıyacaktır."

Alman emperyalistleri, Bolşeviklere Brest-Litovsk barış anlaşması rezaletini dayattıklarında, Clara sesini yükseltiyor, uyarıyordu. Ocak 1918'de Leipziger Volkszeitung'un kadın ekinde yayımladığı bir yazısında Bolşeviklerin barış çabalarını, halkın önünde sürdürdükleri barış görüşmelerini, Alman emperyalistlerinin saldırgan eğilimleriyle karşılaştırıyordu. Bolşevikler Brest-Litovsk barışını 8 Martta imzaladıktan sonra Clara bu sorunu yeniden gündeme getiriyordu. Bu barış şartlarını "Başarılı militaristlerin, doyumsuz ilhak politikalarının parolaları" olarak nitelendiriyordu.

Clara, sansür nedeniyle yazılarında insanları bu alçak Brest-Litovsk barış antlaşmasına karşı çıkmaya teşvik edemiyor fakat, Alman işçi sınıfının uluslararası dayanışma görevini yerine getirmesi için çağrı yapanlar arasında bulunuyordu. Kesin olan bir şey vardı; o, yazılarının öyle anlaşılmasını istiyor ve her ne kadar sansür görevlileri tarafından tahrif edilse de, yazıları kıvılcım etkisi yaratıyordu. Bunda elbette ki Clara Zetkin'in büyük otoritesinin önemli bir payı vardı. Ekim Devriminin ve Bolşeviklerin barış propagandalarının etkisiyle Almanya'da savaşın sona erdirilmesi yönünde ilk büyük kitle hareketleri meydana geliyordu. Bu hareketler, aynı zamanda Alman emperyalistlerinin Rus halkına dayatmış olduğu barış şartlarını da hedefliyordu.

Berlin'de cephane fabrikasının yaklaşık 400 bin işçisi 28 Ocak 1918'de greve gitti. Bunların arasında çok sayıda kadın da bulunuyordu. Devlet, grevci işçilere çok katı bir yaklaşım sergiledi. Pek çok sendika binası polis tarafından işgal edilerek, bütün toplantılar yasaklandı. Buna rağmen grev, Ren-Ruhr Bölgesi'ne, Almanya'nın orta kısmına, Hamburg, Nürnberg, Münih, Mannheim şehirlerine sıçradı. Yaklaşık bir buçuk milyon işçi grevdeydi. Ancak, sağcı sosyal demokrat liderler, sağcı USPD liderleriyle birlikte kitleleri vaatlerle yanıltarak grevin başına geçmeyi ve onu boğmayı başardı.

Clara Zetkin, Leipziger Volkszeitung'da bu olaylarla ilgili herhangi bir tutum belirtemiyordu. Bunu yasaklayan savaş yasalarıydı. Ama bütün kalbiyle grevcilerin yanındaydı ve hareketin, pek yakında bolşeviklerce yönlendirilmiş olan devrim örneğini izleyerek bir devrim getirmesini her şeyden çok istiyordu. Ne var ki sadece illegal çalışabiliyordu. Her zaman olduğu gibi kitleleri harekete geçirebilmek için bütün olanaklarını seferber ediyordu. Lenin'e mektuplar yazıyor. Ekim Devrimi ile ilgili hayranlığını belirtiyordu.

Lenin, Clara'nın bu mektuplarından birini 26 Haziran 1918'de şöyle yanıtlıyordu:

"Saygı değer yoldaş Zetkin!

27. 6. tarihinde Herta Gordon'un bana getirdiği mektubunuz için en içten ve en sıcak teşekkürlerimi iletirim. Yoldaş Gordon'a yardımcı olmak için elimden geleni yapacağım.

Sizin gibi, yoldaş Mehring ve diğer 'Spartaküs yoldaşlarının' Almanya'da canla başla bizimle olması', bizi son derece mutlu ediyor. Bu bize, Batı Avrupa işçilerinin en iyi unsurlarının -tüm zorluklara rağmen- her zaman yardımımıza koşacağının güvenini vermektedir.

Bu dönemde belki de devrimin en zor haftalarını yaşamaktayız. Sınıf savaşı ile iç savaş, toplumun derinine inmiştir. Bütün köyler ikiye ayrılmış durumda; yoksullar bizden yana, toprak sahibi köylüler bize kızgın. İtilaf devletleri Çekoslovakya'yı satın aldı, karşı-devrimci kışkırtıcılar kıyameti koparmakta, tekmil burjuvazi bizleri devirmek için bütün çabasını harcamakta. Fakat bizler, devrimin (1794 ve 1849'da da olduğu gibi) 'olağan' gidişatından sakınacak ve burjuvaziyi yeneceğimize inanıyoruz.

Sonsuz şükranlarım, en iyi dileklerim ve en içten saygılarımla...

Lenin"

Kayıtsız şartsız Bolşeviklerden yana oluşu, Clara Zetkin'i USPD yönetimiyle karşı karşıya getiriyordu. Basının Ekim Devrimi'ne yönelik tutumunun ele alındığı, genişletilmiş meclis kurulu oturumu 1918 İlkbaharında, yapıldı. Clara, parti yönetimiyle tartışmak için bu oturuma katılmayı çok istiyordu. Fakat bu uzun geziyi yapamadığı için parti yönetimine uzun bir mektup yazar. Sansür nedeniyle halka anlatamadığı konu hakkında kendi görüşünü kesin bir açıklıkla bu mektupta belirtti. Bu mektup, Clara Zetkin'in geride bıraktığı güçlü ve güzel belgelerden biridir. Bu mektup, altmış yaşındaki bu kadının Ekim Devriminin etkisiyle çok yoğun çalıştığını, düşündüğünü, dürüstçe kendisiyle mücadele ettiğini ve tüm yaşamının edimlerini ciddi bir sınava tabi tuttuğunu gösteriyordu. Bu mektup, savaşın tüm o ağır koşullarından, sağcı sosyal demokratların ihanetinden ve bolşeviklerin cesur eyleminden sonra eskimiş, yanlış ve aşılmış olarak gördüğü her şeyi bir kenara atmaya, -her türlü kişisellikten uzak, sadece insan-

lık davasına hizmet eden bir anlayışla yüreğini ve beynini Ekim Devrimi ile yeryüzüne getirilen o büyük ve yeni olana, sonuna kadar açmaya hazır olduğunun kanıtıydı. Bu belge, aynı zamanda Clara Zetkin'in doğuda gelişen olayları sadece bütün ayrıntılarıyla görebilmiş olduğunun değil, Ekim Devriminin taktiklerini Almanya koşullarında uygulayabilmek için derin ve köklü bir şekilde araştırmış olduğunun da bir göstergesiydi. Ve en nihayetinde bu belge, tüm yüreğiyle Spartaküs grubuna ait olan Clara Zetkin'in bağımsız sosyal demokrasinin liderleriyle olan ilişkisini ortaya koyuyordu.

Clara mektubunda Kautsky ve diğerlerinin, bolşeviklere yönelik saldırılarının ardında yatan nedenleri cesaretle ortaya çıkarıyor, onlara, Rus Devriminin ilkelerinin, taktik ve metotlarının Almanya'da uygulanmasından korktuklarını söylüyordu:

> "...Bütün sorun bu ilkelerden, bu taktik ve metotlardan kaynaklanıyor. Bununla kast edilen salt Rusya'yla ilgili konular değildir, mesele uluslararası sosyalizm, dünya proletaryası meselesidir. Bolşeviklerin kahraman mücadelesi, sosyalist toplum ideali için bir örnek teşkil edecek mi? Bu yoldaşlar tarafından uygulanan ilkeler ve metotlar, bütün ülkelerin sosyalist partilerinin pratikleri için belirleyici olacak mı ve oralarda o güne dek geçerli olan ilkelerin ve taktiklerin revizyonunu gerektirecek mi? İşte bütün mesele bu; bolşeviklerle ve onların eseriyle ilgili tartışmaların kaynağında yatan -sansür tarafından düğümlenmiş olan- sorun işte budur. Yapılması gereken, proletaryanın kurtuluş kavgasının yolu yordamı konusunda netlik ve inisiyatif için çaba göstermektir; bu çaba, haklı bir çabadır, bu çaba bir görevdir. Bolşeviklerle ilgili eleştiri hakkı itiraz götürmez bir durumdur, buna karşın, bana göre oldukça kuşku götürür bir şey var ki, o da yapılan eleştirilerin şekli, içeriği ve yaklaşımıdır.
>
> Önemsiz olana bir öncelik vermek gerekirse: Bolşeviklere yöneltilen sivri saldırıların nasıl bir işgüzarlık ve nasıl bir gayretle yapıldığı, -yumuşak bir dille ifade etmek gerekirse- antipatik ve rahatsız edici bir biçimde göze batmaktadır. Bu yoldaşlar, tüm bunları, icraatlarıyla tehlikeye düşürdükleri sosyalist ilkelerin savunması adına, uluslararası sosyalizmin çıkarları adına yaptıklarını açıkla-

maktadırlar. İyi, güzel, ama sosyalist ilkelerin muhafazası adına yapılan onca işgüzarlık ve gayretten, 4 Ağustos'ta Reichstag parti grubunun sosyalist ilkelere alçakça ihanet edişini ne yazık ki hiç fark edememişlerdi... Kautsky, Bernstein, Ströbel yoldaşlar o sıralar vicdanlarının yükünü hafifletmek adına en ufak bir görev bilinci taşımamışlardı, üstüne üstlük Karl Kautsky, 'Neue Zeit' gazetesinde o çifte standartlı, karaktersiz teoriyi yayınlıyordu, ki bu teoriye göre, barış zamanlarındaki sosyalist ilkelerle, savaş zamanlarındaki sosyalist ilkeler başka oluyordu. Barışta: Bütün ülkelerin işçileri birleşin! Savaşta: Bütün ülkelerin işçileri birbirinizi öldürün!..

Almanya'nın 4 Ağustosundaki yok sayılması imkansız olan o alçakça tutumun sorumluları, sosyalist ilkelerin büyük bir tehlikede bulunduğu o dönemlerde proletaryaya yol gösterici olmaktan vazgeçenler; o günlerde ve daha sonraki zor aylarda öncülükten yanıltıcılığa çark edenlerin, bugün, Bolşeviklerin sosyalist ilkelerden sözüm ona vazgeçerek bu ilkeleri tehlikeye atması konusunda yargıçlığa soyunması, bana göre, pek de yakışık almamaktadır."

Clara, onların utanç verici Brest-Litovsk Barış Antlaşması konusundaki suç ortaklıklarını ve Şubat Devrimi'nden sonra burjuva demokrasisi rejimi altında Rus işçi ve köylülerini, Rus burjuvazisinin vahşi diktatörlüğüne teslim eden Menşeviklerin tavrına karşı suskun kalışlarını, acımasızca kınıyordu. Rus halkının bu sıkıntılı dönemini, katı ve tedirgin bir dönem olarak betimliyordu. Bugün bu satırlar okunduğunda, insana öyle geliyor ki, sanki Clara Zetkin Alman sağcı sosyal demokrat liderlerinin Kasım Devrimi sonrası tutumlarını önceden betimliyordu.

Clara, cesurca Bolşeviklerce kurulan proletarya diktatörlüğünden yana olduğunu belirtiyor ve bu diktatörlüğün mutlak gerekliliğini, devrimin ölüm kalım savaşından doğan güçlüklerini savunuyordu.

"Devrimci Rusya'nın öncülüğünü sürdüren Bolşevikler" diye yazıyordu Clara:

"Benzersiz boyutlara sahip bir savaşın ortasında bulunmaktadır... Amacı hedefleyen kişi, amaca giden yoldan ürkmemeli. Sosyalizmi hedef alan proleter bir devrim,

diktatörlük yapmadan baskın çıkamaz, hele Rusya'daki mevcut tarihi koşullarda bu hiç mümkün değildir.

Clara, Ekim Devrimi'nin vakitsiz gerçekleştiği, tarihi koşullarla örtüşmediği ve bu nedenle kalıcı olamayacağı masalını, kararlı bir şekilde reddediyordu:

"Bana göre, tarih, proleterlerle köylülerin iktidarı ele geçirme hakkıyla ilgili teorik soru ve cevap oyunu konusunda kararını vermiştir. Önümüzde duran Ekim Devrimi'nin devasa varlığıdır ve sıcak nefesiyle uluslararası proletaryaya doğru şöyle seslenmektedir: Ben varım, varolacağım da! Peşimden gelin!

Ekim Devrimi, çalışan, mücadele eden varoluşuyla kendi kendini meşrulaştırmıştır." Ve Bolşeviklerle ilgili de şöyle yazıyordu:

"Büyük tarihi an Bolşevikler sayesinde büyük gerçekliğe dönüşmüştür. Bolşevikler, net ve keskin bir bakışla, durumun hassasiyetini kavramışlardı; ya devrimin öncülüğünü devralmak ya da devrimci parti olarak mücadele etmekten vazgeçip geri çekilmek zorundaydılar. Güçlüklerle dolu bir dünyanın orta yerinde, karlı dağ zirvelerinden daha yüksek, daha bükülmez bir inatla iktidarı ele geçirip devrimin öncülüğünü devralma yürekliliğini gösterebilmeleri, onların ölümsüz başarısıdır. Böylelikle devrimi kurtarmışlardır. Bolşevik eserinin tarihi büyüklüğü ve önemi daha şimdiden apaçık bir biçimde gözler önündedir."

Kongre yönetimi bunu tartışmaya sunmak bir yana, belgeyi okumaya dahi cesaret edemiyordu. Fakat Clara Zetkin, mektubun sonunda dile getirdiğini, ileride gerçeğe dönüştürüyordu:

"Hiçbir kongre kararı, Bolşeviklerin edimleriyle ilgili kendi değerlendirmemi ifade etmemde bağlayıcı olamaz."

VIII
KARAR AYLARI

1

O an gelip çatmıştı. Emekçiler, savaş kundakçılarının iktidarını ellerinden çekip almak ve yeni, daha güzel bir Almanya yaratmak için sokaklara döküldüğünde, Clara Zetkin, yine ağrılar içerisinde hasta yatağına mahkûm olmuştu. Oysa böyle bir günde en ön sıralarda yürüyor olmayı onlarca yıldır özlemle bekliyordu.

Tarihi Spartaküs konferansı 7 Ekim 1918'de gerçekleşti. Bu konferansta işçi sınıfına, savaş hükümetinin devrilmesi için çağrıda bulunuluyordu. Ekimin son günlerinde Clara'nın arkadaşları Berlin'de devrim hazırlıkları içerisindeydi. Aralarında, halkın baskısıyla 21 Ekim'de cezaevinden serbest bırakılan Karl Liebknecht ile Hollanda'dan illegal yollarla geri gelmiş olan Wilhelm Pieck de bulunuyordu.

Olaylar Ekim sonu tersanede patlak verdi. Açık denizde "seferleriyle" batmak için İngiliz donanmasıyla son bir muharebeye hazırlanan imparatorluğun savaş donanmasındaki bahriyeler, orduya sadakati reddederek, göndere kızıl bayrak çekti. Devrim, bahriyelilerin silahlı isyanla zafer kazandıkları ve bahriyeli konseyleri kurdukları Kiel kentinden, adeta sıra ateşi gibi diğer bölgelere sıçradı. Alman İmparatorluğunun her yerinde işçi ve asker konseyleri oluşturulurken, Stuttgart halkı da ayaklandı.

Berlin emekçileri 9 Kasım günü ayağa kalkıyordu. Sabahın ilk saatlerinden itibaren sokaklar, işletmelerden şehir merkezine yürüyen binlerce işçinin ayak sesleriyle gümbürdüyordu. Bu yığınların arasında binlerce kadın vardı. Başkentte bulunan askeri birliklerle işçiler birbirleriyle kısa sürede kaynaşıyordu. Berlin 9 Kasım günü, öğlen saatlerinde devrimcilerin eline geçti. Sarayda ve Reichstag binasında göndere kızıl bayrak çekildi. Kayzer ise Hollanda'ya kaçıyordu.

Clara Zetkin, Kasım Devriminin fırtınalı günlerini, evden çıkamayacak bir halde Sillenbuch'da geçirdi. Gergin bir şekilde üst üste cereyan eden olayları takip ediyordu. Yoldaşlar, Clara'ya gelişmelerle ilgili bilgi vermek ve danışmak amacıyla, aceleyle Sillenbuch'a uğruyordu. Clara ev halkını, olan biten yenilikleri öğrenmesi ve gazete alması için sık sık şehre gönderiyor, gazeteleri getirenin elinden adeta kaparcasına çekip alıyordu.

Clara, sosyal demokrat liderlerle sağcı USPD liderinden meydana gelen bir hükümetin kurulduğunu duyduğunda, devrimin henüz başında bulunulduğunu biliyordu. Ona göre, sanayi birlikçilerinin, bankacıların, büyük toprak sahiplerinin ve ordunun mülkü kamulaştırılmalı ve güçsüzleştirilmeliydi. Clara, Bolşeviklerin önderliğindeki Sovyet Rusya'sında olduğu gibi bir işçi ve köylü iktidarının kurulmasından yanaydı. Alman işçi sınıfının, Bolşeviklerin önderliğindeki Rus işçi ve köylüleriyle sıkı bir dayanışma ve dava birlikteliği içerisinde olmasını istiyordu. Onun kati görüşüne göre, sosyalizme ve daimi barışa giden yol, sadece bu birliktelikten geçiyordu. Ebert-Scheidemann hükümetinin böyle bir gelişmenin önüne geçmek için elinden gelen her şeyi yapacağından emindi. Arkadaşları gibi onun da aklını kurcalayan bir soru vardı: Kazanılmış olan iktidar konumunun korunması ve devrimin sosyalist bir devrime doğru götürülmesi için emekçilerin yapması gerekenler nelerdi?

Clara'nın kaygıları fazlasıyla haklı gerekçelere dayanıyordu. Ebert-Scheidemann hükümetinin amacı, daha ku-

rulduğu ilk günden itibaren Almanya'yı felakete sürükleyen eski fesatçıların, sanayi birlikçilerinin ve büyük toprak sahiplerinin gücünü korumak ve işçiden, köylüden yana bir devletin kurulmasını engellemekti. Bu hükümet, Kayzer ordusunun başkomutanlarıyla, Mareşal Von Hindenburg'la devrimi ezmek için bir ittifak kuruyordu. Emir yetkileri general ve subaylara yeniden iade ediliyordu. Sağcı sendika yönetimi 15 Kasım'da işverenler birliğiyle bir işbirliği anlaşması yapıyordu. Bu anlaşma sendikaları tanımış oluyor, ancak buna karşılık bağımsız sendikaların genel komisyonu, işyerlerinde "huzur ve asayişi" yeniden inşa etmekle görevlendiriliyordu.

Aynı günlerde hükümet, kurucu millet meclisi ve kurucu bölge meclisi seçimlerine hazırlanıyordu.

"Rote Fahne"* daha 10 Kasım'da şöyle bir uyarıda bulundu:

> "Kendi çabalarınızla elde ettiğiniz güce sahip çıkın! Kuşku duymak en önde gelen demokratik erdemdir! ...Bugün sahip olduğunuz gücün elinizden kaymasına izin vermeyin ve onu amacınız doğrultusunda kullanmaya çalışın."

"Rote Fahne" gazetesi, öncelikli tedbir olarak karşıdevrimcilerin silahsızlandırılmasından, işçilerin silahlanmasından, Reich hükümeti ile gerici bölge hükümetlerinin kaldırılmasından, bütün Reich'ta, yasama ve idarenin de uygulanacağı işçi ve askerlerden oluşan konseylerin seçiminden yana olduğu gibi diğer ülkeler ve özellikle de Sovyet Rusya'sındaki işçilerle ivedilikle bağlantılar kurulmasından da yanaydı.

Clara Zerkin, özellikle Rosa Luxemburg halk tarafından Breslau'da cezaevinden çıkarıldıktan ve Berlin'e geldikten sonra, arkadaşlarıyla sürekli bir yazışma ve telefonlaşma halindeydi. Arabalı kuryeler gelip gidiyordu. Clara, uyarıcı sözleriyle Württembergli işçilere sesleniyor, hâlâ çalışanı olduğu Leipziger Volkszeitung Gazetesi'nde de aynı seslenişlerini sürdürüyordu. Fakat ille de Berlin'e gitmeliydi,

* Rote Fahne: "Kızıl Bayrak" Gazetesi

çünkü çalışmalarını arkadaşlarıyla birlikte sürdürmek toplantılara katılmak ve fikirlerini geçerli kılmak, Rosa'yla konuşmak istiyordu. Rosa'ya Berlin'e gitmek istediğini veya onun kendisini ziyaret etmesini iletiyordu. Fakat Rosa bu isteği yerine getiremiyordu, çünkü gelişen olaylar Spartaküsçülere büyük görevler atfediyordu. Engelleyemedikleri devrimin başına geçmeyi başarabilmiş olan sağcı sosyalist liderler, güçlü parti ve sendika sistemini kullanarak, işçiler ve askerler üzerinde nüfuz oluşturmaya ve onları kapitalist toplumun çökertilmesinden alıkoymaya çalışıyordu. USPD'nin sağcı liderleri onlarla birlikte hükümetteydi ve dolayısıyla emekçileri yanıltmakta onlara yardımcı oluyorlardı. O dönemler Spartaküs grubu yeterince güçlü bir örgüt değildi, henüz halkın tabanına inememiş, örgütsel etkisi, Kasım Devrimi'ndeki halk hareketini belirleyici ölçüde yönlendirmeye yetmemişti. Bu eksiklik, solcuların geçmişte oportünistlere karşı verdikleri mücadelede gerektiğince atak davranmamalarından ve zamanında devrimci marksist bir partinin oluşumuna yönelik bir rota çizmemiş olmalarından kaynaklanıyordu. Gereken dersler ise, ancak devrim sırasında alınmış ve bu türden bir partinin oluşumu için ilk adımlara girişilmişti. Etkinlik sağlayabilmek için 1 1 Kasım'da Spartaküs Birliği kuruldu ve gücünü taşraya da yaymak için bölgelerle bağlantılar kuruldu. Buna paralel olarak Wilhelm Pieck'in sorumluluğunda, Berlinli işçiler arasında büyük bir ajitasyon başlatıldı.

Rosa'ya büyük sorumluluklar yüklendi. Bir görüşmeden diğerine, toplantıdan toplantıya büyük bir şevkle tartışarak, ileriye doğru sürükleyici bir etkileyicilikle ve bazen de uyarıcılıkla koşuşturup duruyordu. Bir yandan da Karl Liebknecht'le birlikte kurmuş olduğu devrimin sesi Rote Fahne gazetesinin redaksiyonluğunu yürütüyordu. Spartaküs Birliği'nin yoldaşları, Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'dan öğüt ve önderlik bekliyorlardı. Anbean zor kararlar almak zorunda kalıyor, mücadelenin en ağır aşamasında bulunuyorlardı. Kari Liebknecht ve Rosa Luxem-

burg bu çetin kader anlarında devrimin yürekli bayraktarlığını yapıyorlardı.

Bu nedenle, Rosa'nın Clara'ya gitmesi imkansızdı, ona içini dökmeyi her ne kadar istemiş olsa da. Neler olabileceği konusunda ona danışılıyor, ancak, ağır hasta olan Clara'nın Berlin'e çağrılması kabul edilir gibi görünmüyordu. Stuttgart'tan Berlin'e günler alıcı oldukça da yorucu bir yolculuktu bu. Clara, 14 Kasım'da arkadaşı Rosa'dan bir telgraf aldı:

"Binlerce selam. Benim açımdan bir yolculuk tamamıyla imkânsız. Seninkini de göze almayı vicdanım el vermez. Kesinlikle yolculuk yapmana karşıyım. Telgrafla cevapla, acele mektup yaz veya Levi de oraya gelebilir... Sana telefonla ulaşmaya çalışacağım. Rosa"

18 Kasım'da ise. Rote Fahne için bir makale ricasında bulunuyordu:

"Rote Fahne' için altında imzan bulunan acele küçük bir makale. Konu serbest. Kadınlarla ilgili olması bekleniyor. Sana tüm içtenliğimle binlerce selam. Rosa, Otel Moltke"

Clara makaleyi yazdı. Kadınlara yönelik ajitasyona başlanmasının gerekliliğini belirtirken yoldaşlarıyla bir araya gelme isteğini de yineliyordu. Rote Fahne'da 22 Kasım günü yayımlanan makalesi, Rosa'nın istediği gibi kadınlara yönelikti. Bu yazı, Clarayı derinden ilgilendiren ve onu sancılı yatağının yalnızlığında tekrar tekrar düşündüren sorunu ele alıyordu: Devrimin, karşıdevrim karşısında güvence altına alınması.

"Devrim tehlikededir" diyordu Clara bu yazıda.

"Ayaklanan halkın demir adımlarla kaçırttığı gerici, karşı-devrimci güçler, Reich'ın dört bir yanında, gizlendikleri köşelerinden ortaya çıkmaktadırlar...

"Politik iktidarın halkın bütün katmanları ve sınıfları arasında bölüşülmesi..." Bu sözler kulağa ne kadar da masum ve ideal, ne kadar da adil ve demokratik geliyor! Kurtlar kuzu postuna bürünmüştür! Proletarya, ya nihai hedefini gerçekleştirmek için, yani kapitalizmi, sosyalizmle aşmak için politik iktidarın tümüne sahip olacaktır, ya da hiçbir güce sahip olmayacaktır..."

Rosa Luxemburg bu yazı üzerine Clara'ya yeniden telgraf gönderdi:

"Mektubun ve makalen için binlerce teşekkürler. Görüşünle bütünüyle hemfikirim. Bir dahaki mektup hepimizden. İçten selamlarımla. Rosa"

Sözü geçen mektup, özlemle beklemekte olan Clara'ya, makalesinin yayımlandığı aynı günde ulaştı:

"Adresim şimdilik Mathilde (hâlâ eve gitmedim). Sevgili arkadaşım, yüreğimde tamamladığım destan gibi mektubun yerine sana pürtelâş içerisinde sadece şu sefil satırlar. Asıl mesele şu ki, seni elbette görmek ve seninle konuşmak istiyorum ama buradan iki günlüğüne ancak iki hafta içerisinde uzaklaşabilirim. Gelelim kadın ajitasyonuna... Bu senin için olduğu kadar bizim için de aynı önem ve aciliyete sahip. İlk oturumumuzda benim istemim üzerine bir kadın gazetesi çıkarmaya ve bu amaçla (ya da daha doğrusu bu araçla) seni Leipziger' kadın ekinden çalmaya karar verdik... Yani ne olursa olsun, burada Berlin'de bizim tarafımızdan bir kadın gazetesinin çıkarılması şart, bu artık bağımsız olarak haftada bir veya haftada iki kez çıkan bir gazete mi olacak, yoksa 'Rote Fahne'nın bir eki mi olacak, bu konuda bir anlaşmaya varmamız gerekecek. Ve bu mesele öylesine acil ki! Geçen her gün bir günah gibi işlemekte!

Senin bildirilerle ilgili fikrin gerçekten parlak bir fikir. Ancak bunun günlük olarak 'Rote Fahne' ile birlikte çıkarılması acaba daha pratik olmaz mı? Her şey senin nerede oluşunla ve bunun tamamen senin sorumluluğuna geçebilmesi için nasıl bir program yapacağımıza bağlı.

Bu nedenle her şeyden önce ayrıntılı bir görüşme gerek. Dediğim gibi, ben sana ancak iki hafta sonra gelebilirim. Sen, buraya gelmek istediğini söylüyorsun. Bunu gerçekten göze alabilir misin? Senin böyle büyük bir güçlüğe katlanmanı istemeye vicdanımız el verir mi? Çünkü bugün Stuttgart'tan Berlin'e bir yolculuk, neredeyse hayati tehlike demektir. Açık bir cevap ver!.. Zaten senin de benim sana gelebilmemden önce gelebilmen imkânsız, çünkü trenler yürümüyor ki...

Bizler, çalışmalardan, curcunadan başımızı kaşıyacak vakit bile bulamıyoruz. Taktik olarak seninle bizler arasında herhalde hiçbir fark yok. Bu büyük bir avuntu ve sevinç.

Yine de konuşup danışılabilecek pek çok şey olurdu elbette. Neyse, şimdilik binlerce kucaklaşmalar ve evdekilere selamlar. Rosa"

Rosa Luxemburg 29 Kasım'da Clara'yla 'Rote Fahne'nın kadın eki için iletişime geçiyordu. Ona bu ekin nihayet bittiğini iletirken redaksiyonunu da onun yapmasını istiyordu. Çözümü gereken tek şey kâğıt sorunuydu. Rosa, Clara'dan kadınlara yönelik bir bildiri yazmasını da istiyordu:

"Sana anlatmak istediğim ne çok şeyim olduğunu ve nasıl yaşadığımı bir bilseydin... Adeta cehennemdeyim! Evime ilk kez dün gece saat on ikide gidebildim, o da Karl ile benim, civardaki (Potsdam ve Anhalter istasyonları çevresindeki) pek çok otelden kapı dışarı edildiğimiz için..."

diye bitiriyordu mektubunu. Dipnotta ise şöyle diyordu:

"Biraz önce bana kadın eki ile ilgili kâğıt ihtiyacı konusunda artık bir sorunun kalmadığı bildirildi. Artık sen hazır olur olmaz başlanabilir."

Fakat Clara aralık başında da yolculuk yapamadı. Ama Spartaküs Birliği'nin 25 Kasım'da bütün ülkelerin proleterlerine yaptığı çağrıda, Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht ve Franz Mehring'in yanı sıra Clara'nın da imzası vardı; Clara'nın onayı telefon aracılığıyla alınmıştı.

Bu arada gericilerin askeri hazırlıkları öylesine ilerlemişti ki, işçilere karşı zor kullanmayı düşünüyorlardı. Hükümet, Berlin'e güçlü, gerici askeri birlikler kaydırmıştı; bu birlikler, Potsdam ve başkent yakınlarındaki diğer bölgelerde harekete hazır bir halde bekliyordu.

Karşı devrim Berlin'de özellikle Aralık başlarından başlayarak giderek daha pervasız bir hal alıyor askerler arasında ve her yerde -hükümetteki sosyalistlerin de yardımıyla- "Spartaküs Birliği" ve liderlerine karşı alçakça bir kışkırtma alevlendiriliyordu. Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'a eşkıya, katil ve çapulcu gibi yakıştırmalar yağıyordu.

Uğur Böceği birliğinin askerleri 6 Aralık'ta, Chausseestrasse ve İnvalidenstrasse caddelerinin köşelerinden, işçi ve askerlerin düzenlemiş olduğu gösteriye ateş açtı. Bu sal-

dırıda on dört işçi ölürken, çok sayıda işçi de yaralandı. Ertesi gün, bir grup paralı asker Rote Fahne'nın redaksiyon odalarına baskın düzenledi. Şans eseri Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht orada değildi ve yoldaşları tarafından zamanında uyarılabilmişlerdi.

Berlinli işçiler 7 ve 8 Aralık'ta karşı-devrimin entrikalarına karşı yürüyüşe geçti. Karl Liebknecht, Wilhelm Pieck ve diğerleri, halk karşısında konuşmalar yapıyorlardı. Fakat devrim giderek taban kaybediyordu. Spartaküs Birliği liderleri ile devrimci işçiler, kahramanca mücadelelerine rağmen, yaklaşan felaketi durduramıyorlardı.

İşçi ve asker konseylerinin ilk Reich kongresi 16-20 Aralık tarihleri arasında gerçekleşti. Kongre, Sosyal Demokrat Partisi ve sendika liderlerinin etkisi altında, tüm iktidar yetkilerinin Ebert-Scheidemann hükümetine devredilmesini ve millet meclisi seçiminin derhal yapılmasını kararlaştırdı. Kongre, konseyler Almanyası'nın aleyhinde, burjuva cumhuriyeti ve kapitalist düzenin lehinde karar aldı. Bu karardan büyük ölçüde sorumlu olanlar arasında USPD'nin sağcı yönetimi de bulunuyordu.

Clara, o sıralar hâlâ Stuttgart'taydı. Gücü elverdiğince mücadeleye katkıda bulunuyordu. Adı, USPD'nin adaylar listesindeydi; kurucu bölge meclisi için hazırlanan aday listesinin ilk sıralarında yer alıyordu. Clara, Württembergli diğer solcularla birlikte Ebert-Scheidemann hükümetinin politikasını her yönüyle destekleyen Blos'un sosyal demokrat hükümetine karşı amansız bir mücadeleye girdi. Clara, Berlin'de gelişen olaylarla ilgili haberleri neredeyse sadece basından öğrenebiliyordu. Kafasında, başkentte cereyan eden olaylarla ilgili belirgin bir tablo çizemiyordu, ama şunun çok iyi farkındaydı ki, her yerde olduğu gibi karşı devrim orada da tehlikeli boyutlarda etkinliğini sürdürüyor, taban kazanıyor ve Ebert-Scheidemann hükümeti sürekli olarak devrime ihanet ediyordu.

Reich konsey kongresini heyecanla bekledi. Delegeler, konseylerin gücünün artırılması için işçileri mücadeleye çağıracaklar mıydı? İşçi devleti için verilen mücadeleye yeni

bir atılım sağlayacaklar mıydı? Kongrenin, iktidarı gönüllü olarak devrettiğini duyduğunda çok üzüldü. Kendine sürekli olarak şu soruyu soruyordu: Alman işçi sınıfını düşmanlarının karşısında zafere götürmek için ne yapmalıyız?

2

Clara Stuttgard'ta yoldaşlarıyla birlikte durumu yoklayıp netlik kazanmaya çalışırken, Berlin'deki arkadaşları tarihi anın beklediği adımı atıyorlardı bile. Spartaküs Birliği, 29 Aralık'taki Reich toplantısında kendi partilerini kurma kararı aldı ve ertesi gün, 30 Aralık 1918'de Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg ve Wilhelm Pieck önderliğinde Alman Komünist Partisi kuruldu. Böylece Alman işçi sınıfının, sosyalist Almanya mücadelesi için kullanabileceği yeni, marksist-leninist mücadele partisinin temeli de atılmış oldu.

Clara Zetkin ve Franz Mehring bu tarihi olayla ilgili alınan karar aşamasında fiziki olarak bulunamamışlardı. Fakat henüz partinin kuruluş kongresi gündemini açmadan, kuruluşundan itibaren Spartaküs Birliği'nin sadık akıl hocaları ve öncüleri' olan her ikisine de kutlama telgrafları göndermeyi kararlaştırdı.

Kuruluş kongresiyle ilgili rapor Clara'ya, kongrede bulunan Stuttgardlı yoldaşları aracılığıyla ulaştırıldı. Kongreden döner dönmez onun yanma gelmişlerdi. Ne Clara'nın sorusu bitiyordu ne de yoldaşlarının cevapları. Her şeyi öğrenmek istiyordu. Arkadaşlarının, orada bulunan yoldaşlarının, özellikle büyük işçi mahalle temsilcilerinin düşünceleri nelerdi? Almanya genelinde durumlar nasıldı? Kongrede hangi konuşmalar, hangi tartışmalar yapılmıştı? Hangi problemler ve fikir ayrılıkları doğmuştu? Hangi kararlar alınmıştı? Nasıl bir program benimsenmişti? Yoldaşlarının tüm anlattıklarını not almış, daha sonra da ayrıntıyla incelemişti. Rosa Luxemburg'un konuşmasıyla ilgili raporu büyük bir canlılıkla okuyordu. Raporda şöyle deniyordu:

"...Bugün o anı yaşıyoruz, o an ki bize şunu söyletiyor: Yine Marx'la birlikteyiz, onun bayrağının altında. Eğer bu-

gün programımızda, -kısa sözcüklerle toparlayacak olursak- proletaryanın öncelikli görevinin, sosyalizmi gerçeğe dönüştürmek, kapitalizmi kökünden kurutmak olduğunu söylüyorsak, bu bizim, Marx ve Engels'in 1848'de bulundukları ve ilkesel olarak oradan hiçbir zaman sapmamış oldukları zeminle aynı zeminde bulunuşumuzdandır."

Sonra yoldaşlarının getirdikleri parti programının kopyasını da okudu. Program, karşı devrimci güçlerin silahsızlandırılması, işçi sınıfının silahlanması, Birleşik Alman Sosyalist Cumhuriyeti, şura sistemi, feodal beylerle tekel beylerinin mülksüzleştirilmesi, belirleyici sosyal önlemler gibi talepler içeriyordu. Clara, bu programı -kendi ifadesiyle aktaracak olursak- "iki eliyle birden" imzaladı.

Clara, son olarak da arkadaşlarını, özellikle Rosa'yı soruyordu. Yoldaşları, ona, Karl ve Rosa'nın nasıl dışlandıklarını, hakarete uğradıklarını, bir illegal sığınaktan diğerine nasıl koşuşturduklarını anlatıyorlardı. Berlinli yoldaşlarının ne denli ağır koşullarda mücadele ettiklerini öğreniyordu. Tüm bunları tahmin etmişti, ama yine de olayları şimdi bizzat görgü tanıklarının ağzından dinlediği kadar canlı tasavvur etmemişti. Arkadaşlarına karşı derin bir özlem duydu, özellikle de Rosa'ya karşı.

Yalnız kaldığında aklı hep yeni kurulan Alman Komünist Partisi'ndeydi, ki artık bu partiyle kendini ayrılmaz bir bütün olarak görüyordu. Çünkü bu parti, -ki bunu çok iyi biliyordu- emperyalizme ve militarizme karşı mücadeleyi cesur ve kararlı bir biçimde üstlenecek ve Alman halkına ulusal felaketten, barış ve ilerlemenin Almanya'sına giden yolu gösterecek tek partiydi.

Clara, ne yapması gerektiğine karar vermeliydi. Hiç tereddüt etmeden USPD'den ayrılıp Almanya Komünist Partisi'ne girmeli miydi? Bu onun bütün yüreğiyle istediği şeydi. Fakat aynı zamanda Leipziger Volkszeitung gazetesinin bir çalışanı, USPD'nin merkez kontrol komisyonunun bir üyesi ve bütün Almanya'da saygınlığı olan eski bir sosyal demokrat lider olarak USPD'nin çatısı altında örgütlenmiş geniş işçi kitleleri üzerinde büyük bir etkisinin ol-

duğunu da düşünüyordu. Nasıl yapmalıydı da bu kitleden mümkün olduğunca çok insanı komünist partiye kazandırmalıydı? Bu kararı tek başına veremediği ve vermek istemediği için Rosa Luxemburg'a uzunca bir mektup yazarak, Berlin'e geleceğinin haberini verdi.

Rosa Luxemburg ve Leo Jogiches, Clara'nın şimdilik USPD'de kalması, yakında gerçekleştirilecek olan parti kongresinde sağcı liderlerin politikalarıyla hesaplaşarak, partiden geri çekileceğini açıklamasından yanaydılar.

Clara'nın mektubu Rosa'ya ancak 11 Ocak'ta ulaştı. Her zamankinden çok daha büyük bir tehlikede bulunan Rosa, arkadaşına sevgi dolu uzun bir mektupla cevap verdi:

> "Ayrıntılı mektubun bugün elime ulaştı. Bizlerin haftalardır nasıl bir yaşantı sürdüğü anlatılacak gibi değil; huzursuzluğumuz, sürekli yer değiştirmemiz, bitmek bilmeyen tehlike uyarıları; bu arada yoğun çalışmalar, konferanslar vs. vs. Sana yazmaya inan ki vakit bulamadım. Evime sadece geceleri birkaç saatliğine uğrayabiliyorum. Bugün belki de gerçekten mektubu tamamlayabilme olanağım olacak. Ancak nasıl başlayacağımı bilemiyorum, yazacak o kadar çok şeyim var ki.
>
> Buraya gelme fikrini biraz daha ertelesen iyi olur, en azından ortalık biraz durulana kadar. Bu kargaşa, bu her an yanı başımızda bekleyen tehlike, yer değiştirişler ve sürekli kovalamaca içerisinde yaşamaya çalışmak sana göre değil, özellikle düzenli bir çalışma olanağı ve hele danışma işi imkânsız. Umarım bir hafta içerisinde bu durum öyle ya da böyle açıklığa kavuşacak... ve düzenli çalışma yeniden mümkün olabilecektir..."

Bu, Rosa'nın arkadaşına yazdığı son mektuptu. Aynı gün karşı devrimci güçler, devrimci işçilere ve genç komünist partisine yönelik, büyük olasılıkla önceden tasarlanmış bir darbe hazırlığındaydı. Noske* tarafından bir araya getirilen hükümet birlikleri Berlin'e girerek, işçilerin işgal etmiş olduğu şehir merkezine hücum etti. Bu düzensiz asker güruhu ortalığı kan gölüne çevirdi.

* Gustav Noske: Önce Almanya Sosyal Demokrat Partisi Milletvekili, ardından da Berlin Valisi olan Noske, tarihe "Berlin Kanlı Haftası" olarak geçen (6-15 Ocak) Spartaküs ayaklanmasını, sert bir şekilde bastırdı.

Aynı günlerde Stuttgard'ta da çatışmalar yaşanırken, 9 Ocak günü dev bir gösteri gerçekleşti. Hükümetin provokasyonlarıyla 9, 10 ve 11 Ocak tarihlerinde yaşanan silahlı çatışmalarda çok sayıda işçi öldü. Aralarında Edwin Hoern ve Albert Schreiner de bulunduğu Komünist Partisi'nin sekiz öncü üyesi tutuklanarak yaka paça götürüldü. Clara Zetkin de tehlikedeydi. İki oğluyla yoldaşları evin emniyetini sağlamaya çalışıyorlardı.

Clara'nın aklı Berlin'deydi. Gazeteler karmakarışık, birbiriyle çelişkili haberlerle doluydu. Clara'nın bunlardan çıkarabildiği kadarıyla Berlinli işçilerin direnişi bastırılmış, değerli arkadaşları ve mücadele arkadaşları ise büyük tehdit altındaydılar, parti en iyi önderlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Rosa'yla hiçbir bağlantı kuramaması üzerine, 13 Ocak'ta ona yeniden mektup yazmaya karar verdi. Mektubu iki defa yazarak her birini farklı adreslere gönderdi.

> "Benim sevgili, benim bir tane Rosa'm! Bu mektup, benim sevgim acaba sana ulaşacak mı?.. Yine de yazıyorum... Ah Rosa, ne günler yaşıyoruz! Yaptıklarının tarihsel büyüklüğünü ve önemini bilincimde taşıyorum. Fakat bunun bilincinde olmak yüreğimin sesini susturmaya yetmiyor. Senin için duyduğum acı verici endişeler, korkular yatıştırılacak gibi değil... Senin yanında olamamanın, kavganı paylaşamamanın acısı, bu kahrolası durum... Kendi hislerimi dinleyerek daha aralığın başında sana koşmayıp da, burada kalmaya katlanmam gerektiğini söyleyen tüm o mantıksal sebepleri dikkate almış olmam!.. Peki ya senin durumun? Sana ne olacak? ... Dünkü gazetelerde, hükümet eşkıyalarının seni yakaladıkları haberi yazılıydı. Okur okumaz yıkıldım. Akşamleyin bu haber yalanlandı. İçim ferahladı, içime bir umut doğdu... Seni sıkı sıkı bağrıma basıyorum.
>
> Senin her zamanki Clara'n"

Mektup Rosa Luxemburg'a ulaşamadı. İki gün sonra, 15 Ocak'ta, Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht'le birlikte karşı devrimci subaylarca yakalanıp vahşice öldürüldü.

Clara bu haberi aynı gün telefonla öğrendi. Arkadaşını Breslau Cezaevi'nden çıktığından beri bir kez olsun göre-

memişti bile. Bu iki arkadaşının ölümü, -özellikle de Rosa Luxemburg- hayatında onu ta yüreğinden yaralayan en büyük darbelerden biri oldu. Rosa'mn arkadaşı Mathilde Jakop'a gönderdiği mektuplarda, duyduğu acıları dile getiriyor ve ısrarla Rosa'nın mirasından hiçbir şeyin kaybolmaması için onun tüm yazılı bıraktıklarını sadakat ve özenle korumasını istiyordu.

Kısa bir süre sonra arkadaşı Franz Mehring de öldü; Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un ölümü üzerine duyduğu üzüntü, zatürre nedeniyle ağır hasta yatan Mehring'in ölümüne neden olmuştu.

Fakat Clara'yı derinden sarsan acı anlar, her zaman olduğu gibi onda yeni ve daha büyük güçlerin doğuşuna da neden oluyordu. Ölenlerin elinden düşen bayrağın düştüğü yerden taşınmaya devam ettirilmesi gerekiyordu; onların başlattığı işin devam ettirilmesi, işçi sınıfının devrime doğru ilerlemesi, sosyalizmin ve barışın getireceği yeni toplum düzeninin kurulması gerekiyordu. Ölenler boşuna ölmüş olmamalıydılar. Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Franz Mehring devrimi yaşamlarıyla ödemek zorunda kalan yürekli işçilerdi! Clara, halk arasındaki etkinliğini yeniden gerçekleştirmeye hazırlanıyordu.

Leipziger Volkszeitung'da şehit düşen arkadaşlarının onuruna 3 Şubat 1919'da yayımladığı makale, halkı mücadeleye çağıran muhteşem bir sevgi ve arkadaşlık anıtıdır.

> "Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht artık yoklar! Alman işçi sınıfının öncü birliği, en gözü kara, en cesur, en güçlü önderlerini kaybetmiştir. Bütün ülkelerin proletaryası, uluslararası sosyalizm bu kayıpla ağır bir yara almıştır...
>
> Ama katillerin elleri, bu zehir gibi savaşçıların sadece bedenini vurabilmiştir. Canavarca katledilenler ölmemişlerdir. Onların yürek atışları tarih boyunca devam edecektir ve ruhları, bu karanlık ama umut dolu günlerin üzerinden daha da ötelere ışımaktadır. Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un sözleri, eylemleri, yaşamları boyunca ürettikleri ve örnek oluşlarıyla bıraktıkları zengin mirası proletarya devralacaktır. Alçakça katledilen ve geleceğin galipleri de onlar olacaktır. Onların düştüğü yerden yenileri

doğacak ve onlar devrimin taşıyıcıları ve tamamlayıcıları olacaktır."

Clara, 4 Mart'ta Berlin'de USPD'nin parti kongresinde, sağcı liderlerle hesaplaşıyordu. Saatlerce süren bir konuşmayla delegelere parti yönetiminin politikasının zarar vericiliğini ve eksikliğini dile getirdi: Sosyalizasyonun sürüncemede kalışını nasıl desteklediğini, karşı devrimin silahlanışına nasıl göz yumduğunu, konseylerin gücünün elinden alınmasına nasıl yardımcı olduğunu, halkı mücadeleye çağırmayı nasıl unuttuğunu, tüm tecrübelerden bilindiği üzere hiçbir etkisi olmayan kapalı kapılar ardındaki protestolarla nasıl yetindiğini anlattı. Parti yönetiminin Sovyetler Birliği'ne karşı takındığı tutumu kınıyor, delegelere, Bolşeviklere karşı sergiledikleri olumsuz, sevimsiz tavrı örneklerle izah ediyordu.

Konuşmasını şöyle bitiriyordu:

"İzin verirseniz size kişisel bir düşüncemi belirteceğim. Aslında kişisel şeyleri alenen dile getirmeyi sevmem. Bu durum beni hayatımın en önemli ve acı kararıyla karşı karşıya getirmiştir. Meselenin özünü açıkça anlatacağım. Benim için USDP içindeki sağcılarla aynı yolda yürümeye devam etmek artık imkânsızlaşmıştır. Onların rotasıyla benimkisi arasındaki sınır çizgisini bütün keskinliğiyle çekmeyi zorunlu bir gereklilik olarak görüyorum. Neredeyse kırk yıldır sosyalizm ideali için savaşıyorum. O kadar yaşlıyım -ve belki pek fazla zamanım da kalmadı- ama yine de etkili olabileceğim bu zaman süresinde yaşamın olduğu yerde durmak, orada savaşmak istiyorum, dağılışın ve zayıflığın bulunduğu yerde değil. Zihnim uyanık olduğu sürece politik ölümün nefesi bana yaklaşamaz."

Kendinden bahsediyordu ama sadece kendisi için değil, orada bulunan herkese ve tüm ülke işçilerinin vicdanına sesleniyordu:

"Devrimin bize en keskin, en zor mücadeleyi yüklediği bir dönemde bulunmaktayız. En yakın geleceğe, devrim dalgasının met-cezri hakim olacaktır. Böyle bir zamanda büyük bir an küçük bir cisme isabet etmemelidir. İşte böyle bir zamanda gereksinim duyulan şey, kendini her an bütün varlığıyla feda edebilecek insanlardır. Ve bunu

da sadece parolalar temelinde yapabilirler. Sadece iki yol vardır: Ya kapitalizm ya sosyalizm."

Saçlarını mücadelede ağartmış olan bu büyük sosyalist kadının sözleri, delegeler üzerinde büyük etki yaratıyor, ama bu konuşmayı başkalarından dinleyen veya basından öğrenen dışarıdaki işçiler daha da fazla etkileniyordu.

O günden itibaren, Clara Zetkin Alman Komünist Partisi'nin çekirdeğinde fiili olarak da yer almaya başladı.

IX
"YAŞAMIN OLDUĞU YERDE YAŞAMAK İSTİYORUM"

1

Kasım Devrimi'nden sonraki yıllar Clara Zetkin için bir fırtına gibiydi. Engel olabileceği ya da olamayacağı her şeyin -hastalık, giderek artan yaşlılık problemleri, kişisel acılar- üstesinden gelmeye çalışıyordu. İçinde yanıp tutuşan tek bir dileği vardı: Dünya savaşının kan deryasından yeni bir dünyanın ortaya çıkması. Bütün yaşamını tümüyle devrimin hizmetine sunuyordu.

Devrimsel savaş sonrası kriz dönemi yılları 1919 ile 1923 yılları tüm dünya ezilenlerini mücadele heyecanıyla saran, umut ve zafer güveni veren büyük sosyalist Ekim Devrimi'nin doğrudan güçlü etkisi altındaydı.

Avrupa'nın pek çok bölgesinde, özellikle Balkanlar'da, eski Avusturya-Macaristan Krallığı devletlerinde olduğu gibi Fransa, İngiltere hatta Amerika Birleşik Devletleri'nde işçiler kâh ellerinde silah, kâh grevlerle mücadele ediyorlardı. Emekçiler, kendilerini Rus işçi ve köylülerine yakın hissediyordu. Bu kurtuluş hareketi, sömürge ve yarı sömürge ülkelerde de muazzam bir şekilde yükseliyordu.

Alman ulusunun gelecekteki kaderi de henüz belirginleşmemişti. Almanya özgür, barışçıl ve sosyalist bir ülke olacak mıydı, yoksa tekel beyleri, toprak beyleri ve generaller, iktidarların yeniden sağlamlaştırmayı ve ikinci bir dünya savaşını hazırlamayı başarabilecekler miydi?

1918 sonrası yıllar, Alman işçi sınıfının tekellere, toprak beylerine ve orduya karşı verdiği büyük mücadelelere sahne oldu. 1919 Ocak'ının olaylarını aynı yılın Şubat ayında yine sınıf çatışmaları takip etti. Genel grev, Ruhr bölgesinden başlayarak tüm Almanya'ya yayılıyordu. Berlin'de işçilerle beyaz muhafız birlikleri arasında silahlı çatışmalar meydana geliyordu. Bundan kısa bir süre sonra da Bavyera Konsey Cumhuriyeti kuruldu ancak kısa bir süre sonra barbarca alaşağı edildi. Ocak 1920, Berlin'de yine kan dökülüyordu. İşçiler, işletmelerdeki etkinliklerini devre dışı bırakacak olan gerici işçi temsilcileri yasası aleyhinde gösteri yaparken, makineli tüfeklerle kurşuna dizildiler. Reichtag binasının önü 42 ölü ve bir yığın yaralıyla doluydu.

İşçiler kahramanca savaşıyordu. Genç Komünist Partisi de kahramanca savaşıyordu. Fakat henüz bütün eylemleri inisiyatifi altına alabilecek güce sahip değildi. Her biri diğerinden bağımsızdı, o yüzden de işçiler yenik düşüyorlardı. Her yenilgi sonrasında ise beyaz terör tüm hışmıyla Almanya'ya kan kusturuyordu. Devrimci savaşçılardan binlercesi ama binlercesi -özellikle 1919'da- "Beyazlar" tarafından cezaevlerine atıldı, işkence edildi, vahşice öldürüldü.

Komünist Partisi, çalışmalarını ağır baskılar altında sürdürüyordu. Üyelerinin çoğu her gün ölümle burun buruna geliyordu. Komünist gazeteler sürekli olarak yasaklanmış, partinin bildirileri ve broşürlerine el konulmuş, matbaaları sık sık baskına uğruyordu. Merkez komitesi oturumlarını, konferanslarını ve kongrelerini illegal olarak gerçekleştirmek zorundaydı.

Clara Zetkin, büyük tecrübesini, marksist eğitimini, zengin bilgi birikimini ve güçlü savaşçı yönünü, bütünüyle genç komünist partisinin hizmetine sunuyordu. Mayıs 1919'da, partinin Berlin'deki Reich konferansına katıldı, Haziran'da ise, cenazesi uzun aramalardan sonra Landwehr Kanalında bulunan Rosa Luxemburg'un mezarı başında bir konuşma yaptı. Ağustos'ta Frankfurt am Main'da parti toplantısına, Ekimde de oldukça zor koşullarda, illegal olarak gerçekleştirilen II. Parti Kongresi'ne katıldı. Kongre, Clara'yı

Merkez Komiteye seçti. Uzun yıllar görüşemediği birçok arkadaşı Clara'nın yine aralarında olmasından memnunluk duyuyordu. Clara'nın saçları kar gibi ağarmıştı, yaşadığı ağır olayların, acı düş kırıklıklarının ve sevdiği mücadele arkadaşlarının kaybından duyduğu hüsranın izleri, yüzünün çizgilerine yerleşmişti. Tıpkı eskisi gibi müzakerelere yine heyecanlı bir titizlik ve görüşülecek olan sorunlara, emekçilerin yaşamlarını, sorunlarını ve dertlerini yakından tanıyan biri olarak, her zaman önceden özenle hazırlanmış ayrıntılı bir araştırmayla katılıyordu. Konuşmalarına her zamanki alışagelmiş tutkusu eşlik ediyordu. Fakat ileri sürmüş olduğu düşünceleri artık eskisinden çok daha derin bir temele dayanmış; savaşın, Alman Devrimi'nin, ama hepsinden önemlisi büyük sosyalist Ekim Devrimi'nin deneyimleriyle zenginleşmişti.

Bu zorlu mücadele dönemlerinde, yaşamı boyunca kurtuluşları uğruna tüm gücünü adadığı kadınları da unutmuyordu. Emekçi kadınların, savaşın ve devrimin getirdiği sarsıntıyla bir hareket kazandıklarını, işçi sınıfının mücadelesine büyük katkılar sağlayabileceklerini ve onların desteğine duyulan ihtiyacın, özellikle Alman halkının gelecekle ilgili kaderi konusunda her zamankinden daha vazgeçilmez olduğunu biliyordu. Parti adına bir kadm gazetesi çıkarılacaktı: "Spartakist Kadınlar", ki bu gazetenin adı daha sonra "Komünist Kadınlar" olarak değiştirilecekti.

Fakat bu çalışması, devrimin dayattığı genel mücadele görevleri karşısında arka planda kaldı. Sürekli olarak -Württemberg'de, Ruhr bölgesinde, Saksonya ve Almanya'nın başka bölgelerinde- işçilere sesleniyor, onlara komünist partisinin politikasını açıklıyor, sağcı sosyal demokrat önderlerin entrikalarını teşhir ediyor ve emekçileri devrimci mücadeleye çağırıyordu.

Clara, 1919 yılı başlarında Württemberg genel grevinin örgütlenmesinde aktif olarak çalıştı. Grevin bastırılmasından sonra ise gericilerin nefretine hedef oldu. Fakat kısa bir süre sonra Württemberg Kurucu Bölge Meclisi'nde, Blos hükümetine karşı ağır ithamlarda bulundu. Bu kez seslen-

diği kitle, düşmanlık ve nefretten örülü bir duvardı. Konuşması sırasında üzerine kızgınlık dolu, bayağı bağırışlar yağdı. Ama o, karşısındakileri ezici bir biçimde alt etti. Sürekli olarak meclisi yatıştırmaya çalışan başkan, sonunda şöyle dedi: "Sayın milletvekilleri, sizlerden rica ediyorum, lütfen konuşmacı bayanın mensup olduğu hassas cinsiyete biraz hürmet gösterelim". Clara buna ince bir alayla cevap verdi: "Aslında esprisiz biri olan sayın başkanın ağzından bir esprinin çıkabilmiş olması beni olağanüstü sevindirdi, ama ne yazık ki ucuz bir espriydi." Sonra ithamlarına devam etti. Giderek artan halk hareketlerinin sebebi olan savaş sonrası korkunç sefilliğe dikkatleri çekerek sosyalizasyon konusunda icraata geçilmesini talep etti.

Gerici zihniyet, Clara'yi bertaraf edebilmenin yollarını arıyordu. Bu tecrübeli, gözünü budaktan sakınmayan, devrim uğruna yorulmaksızın çalışan kadının, KarL Liebknecht'in ve Rosa Luxemburg'un arkadaşı olan bu kadının, emekçilerin kurtuluş savaşı için nasıl bir anlam taşıdığını çok iyi biliyorlardı. Bütün Almanya'da ve özellikle kendi memleketi olan Württemberg'de sevilip sayılan bu kadını tutuklamaya cesaret edemiyor, onu alçakça katletmeye çalışıyorlardı; tıpkı Rosa Luxemburg'u, Karl Liebknecht'i ve Leo Jogiches'i öldürdükleri gibi. Peşine çok defa ajanlar ve katiller takılıyordu. Fakat yoldaşları onun hayatını koruyorlardı. Yanında güvenilir refakatçiler olmadan onu asla görüşmelere ve oturumlara ya da yolculuklara göndermiyor, polislerden her zaman çok sıkı bir şekilde gizliyorlardı.

Düşmanları, daha önce de olduğu gibi ona yine kendi evinde saldırmak istiyorlardı. O dönemler neredeyse her an yanında bulunan oğlu Maxim'in anlattığına göre, evi çok defa beyaz muhafız güruhu tarafından çembere almıyordu. Maxim Zetkin, bu baskınlardan özellikle birini çok iyi anımsıyordu. Büyük kapının önüne ve araziyi çevreleyen yüksek duvarların etrafına silahlı adamlar diziliyordu. İçlerinden biri duvarı aşmayı başarıp elinde tüfeğiyle evin kapısına doğru koşmaya başlamıştı. Birden Maxim'in serbest

bıraktığı iri danuvalardan biri adamın üzerine atılmıştı. Adamla köpek dalaşıyordu. Haydut, ateş etmek istiyor fakat tüfeğin uzun oluşu buna engel oluyordu, yanında ise başka silahı yoktu. Duvarın diğer tarafındaki yardakçıları da köpeği vurmak istiyor ama adama isabet edeceğinden korkuyorlardı. Sonunda saldırgan, kendini köpekten kurtarmayı başarmıştı. O sırada içerde yardım için telefon ediliyordu. Şans eseri haydutlar telefon kablosunu kesmeyi unutmuş, suikastlarının başarısızlıkla sonuçlandığını görünce de toz olmuşlardı.

Clara Zetkin, Alman işçi sınıfının devrim etkisi yaratan, savaş sonrası kriz dönemindeki mücadelesinin ağır yenilgisine rağmen, sosyalizmin bayrağını her zaman elde tutan proleter liderlerden biri oldu. Çetin geçen 1919 yılı sonunda "Devrimci Mücadeleler Ve Devrim Savaşçıları 1919" adlı broşüründe şöyle diyordu:

> "Berlin'deki Ocak ayaklanmasıyla başlayan ve Münih Konsey Cumhuriyeti'yle son bulan zaman diliminin, amansız bir hızla devrimci grev ve mücadelelerle dolup taştığını gözlerimizin önüne getirelim. Bremen'de, Düsseldorfda, Ren-Westfalya maden bölgesinde, Braunschweig'da, Halle, Erfurt, Hamburg, Stuttgart, Chemnitz, Leipzig, Yukarı Silezya ve diğer yerlerde, işçiler silah zoruyla kapitalist düzenin yararları konusunda eğitiliyordu. Ülke toprakları her yerde proleter isyancıların kanıyla boyanıyordu... Bu mücadeleler bizlerde nefes aldığımız sürece sancıları dinmeyecek yaralar açmıştır; bu mücadeleler bizlere asla yeri doldurulamayacak kayıplar verdirmiştir. Her şeye rağmen göğsümüzden zorlukla da olsa güçlü bir solukla şu haykırış sıyrılıp geliyor: Ama yine de! Evet ve yine de! Spartaküs, savaş ve kurban olarak kalacaktır. 'Kızıl yılın' devrimci mücadeleleri, en acı kurbanları boşuna değildi... Daha kesin parolalarla yönlendirilen, amacından emin, daha büyük taktikleri izleyen büyük savaşçı yığınları birikmektedir. Alman proletaryasının öncüleri, bitmekte olan bu yılın bütün çarpışmalarından zafer inancı içerisinde yangınlardan geçmiştir... Gözlerimizi doğuya çevirelim. Orada özgürlük sabahının güneşi doğmuştur. Orada iki yıldan fazla bir süredir sosyalist Sovyet Rusya'sı, güçlükler ve tehlikeler içerisinde tarihin şimdiye dek hiç tanık olmadığı, eşi benzersiz bir kahramanlık ve fedakârlık

anlayışıyla içerdeki karşı devrime ve dışarıdaki dünya kapitalizmine karşı savaş vermektedir. Burjuva dünyasının çöküş karmaşasından yükselen sosyalist Sovyet Rusya'sı, bizlerin simgesi, umudu, yeni çağın güvencesi olsun."

Bu broşürün yayımlanması ve işçiler arasında yayılmasının hemen ardından Clara, Karlsruhe yakınlarındaki Komünist Partisi'nin III. kongresinde göründü. Parti tarafından görevli olarak uluslararası bir tartışmaya katıldığı ve tutuklandığı Hollanda'dan yeni dönmüştü. Kongre görüşmeleri şunu gösteriyordu ki, -bütün zorluklara rağmen- parti kendini iyi geliştiriyor ve baskıların yoğun olduğu bu dönemde tutunabiliyordu. Fakat kötümser bir atmosfer de mevcuttu; Almanya için devrimin henüz çok uzak¬ta olduğu görüşü dile getiriliyordu. Clara her zamanki gibi yoldaşları sabırlı olmaları yönünde uyaran, zafere olan umutlarına güç veren kişiler arasındaydı.

"Uluslararası Amsterdam Konferansı'yla ilgili uluslararası durum ve rapor" konulu konuşmasında yoldaşlarına bütün ülkelerdeki kapitalistlerin içine düştükleri büyük güçlükleri ve emekçi kitlelerin ilerleyişini anlatıyordu. Aynı gün yeniden tutuklandı.

Kongre esnasında bir yoldaşı salona girip, kongre başkanına doğru koşuyordu. Delegeler, yolunda gitmeyen bir şeylerin olduğunu sezmişti. Wilhelm Pieck: "Bana, lokalin emniyet askerleri tarafından sarıldığı haberi iletilmiştir" dedi. Bir söz daha eklemeye kalmadan salonun kapıları sonuna dek açıldı bile. Güvenlik erleri ve sivil polisler salona dalarak, delegelerin tutuklu olduklarını bildirdiler. Salonda bulunanlar hiddetle ayaklandı. Başkan, tutuklama emrini görmek istiyordu. Polisler bunu gösteremedikleri için delegeler, emri görene kadar salonu terk etmeyeceklerini belirtti. Salonda büyük bir huzursuzluk baş gösteriyordu, çünkü parti açısından bu durum çok kötüydü. Merkezin tamamı ve bölgelerin en iyi yoldaşları polisin ellerindeydi.

Birden bir kadın sesi duyuluverdi: "Yoldaşlar!" diyordu Clara. Bir sandalyeye çıkmış, delegelere ve güvenlik erlerine sesleniyordu. Onlara, işçi sınıfının mücadelesinden ve yak-

laşmakta olan zaferden bahsediyordu. Polisler öylesine şaşırmışlardı ki, kaskatı kesilmiş, onu dinliyorlardı. Clara konuşmasını eski Luther şarkısının son kıtasıyla bitiriyordu:

Ve dünya şeytanla dolsa/ hatta yutmak istese bizi,/ o kadar korkmayız,/ mutlaka başarmalıyız. / Ve alsalar canımızı, malımızı, onurumuzu,/ çoluğumuzu çocuğumuzu, eşimizi,/ hiç kaçarı Yok,/ ülke bizim olacaktır.

Yoldaşları Clara'yı coşkuyla alkışladıkları sırada güvenlik erleri etrafını sarmıştı bile. Sağlı sollu kapalı bir kordon oluşturarak onu Karlsruhe Polis Müdürlüğü'ne teslim etmek üzere tren istasyonuna götürüyorlardı. Her ihtimale karşı bir yoldaş Clara' nın koluna girerek ona eşlik ediyordu. Bu yoldaşı o an Rosa Luxemburg'u düşünüyor ve kendisine şunu soruyordu: Kimbilir onu daha ne kadar koruyabileceğim?

Hükümet, gerçi anayasal hakların ihlalini göze alabiliyordu ama komünist önderleri "kaçarken" vurmaya cesaret edemiyordu, tıpkı Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht olayında olduğu gibi. İşçilerin huzursuzluğu dolayısıyla yargılama da yapamıyordu. Böylece, beş delege dışında hepsi serbest bırakıldı, ancak kimlik tespiti yapıldıktan sonra Baden bölgesinin dışına sürüldüler.

Alman işçileri, birkaç gün sonra birlik içerisinde ve kararlı bir şekilde davrandıkları takdirde, gericiliğe darbe vurabileceklerini kanıtlamışlardı.

2

Clara Zetkin, 13 Mart 1920 sabahında Sillenbuch'taki evinde, çalışma masasının başındaydı. Saat 11'i henüz geçmişti ki-telefona çağrıldı. Arayanların Stuttgardlı yoldaşları olduğu söyleniyordu. Konu son derece önemliydi. Clara, dinleyip ve hemen kararını verdi: "Mümkün olduğunca çabuk geleceğim." "Askeri darbe!" diye sesleniyordu evdekilere. "Beyazlar Berlin'i işgal etmiş. Hükümet kaçmış."

Bu darbe Clara ve arkadaşları için beklenmedik bir olay değildi. Komünist Partisi aylardan beri işçileri, geri-

cilerin, -Noske ve sosyal demokrat Reich şansölyesi Bauer tarafından desteklenen ve işçilerin bastırılması için oluşturulan- askeri ve gönüllü birliklerin yardımıyla planladığı darbe konusunda uyarıyordu.

Şehirde, Clara'ya olan bitenler hakkında tek tek bilgi veriliyordu. Sabah saatlerinde karşı devrimci gönüllü birlikler, General von Lüttwitz, kralcı Ehrhardt ve diğer gerici subayların önderliğinde Berlin'e girdi. Daha sabahın 7'sinde hükümet Dresden'e kaçıverdi. Darbeciler, Alman milliyetçisi ve koyu muhafazakar Kapp'ı Reich şansölyeliğine getirdiklerini ilan etti.

Gericiler, sağcı bir diktatörlük kurmayı ve emekçilerin Kasım Devriminde mücadele ederek kazandıkları hak ve özgürlükleri gasp etmeyi amaçlıyordu. Bu bakımdan, işçilerin yapması gereken şey, kararlılıkla cumhuriyeti savunmaktı.

Clara'ya aktarılanlara göre, yoldaşları, haberleri duyar duymaz işçi genel kurullarını harekete geçirmeye çalışmışlar ancak mücadeleyi başlatmakta zorluk çekmişlerdi. Cumartesi günü işçiler henüz saat birde evlerine gidiyordu. Oysa öğleden sonra iki buçukta işçi temsilcilerinin toplantısı yapılacaktı. Bundan da önce Clara ve arkadaşları için önemli olan, işçileri hangi parolalarla mücadeleye çağıracakları konusunda fikir alışverişinde bulunmalarıydı. Genel grevden, işyerlerinde siyasi işçi temsilcileri seçiminden ve işçilerin silahlanmasından yana olma yönünde karar alındı. Clara'nın hemen öğleden sonra uygun olabilecek herhangi bir mekanda işçilerle konuşmasına karar verildi. Clara, 13 Mart günü öğlen sonrasında ve ertesi günlerde de bir dizi büyük işyerinde işçileri işi bırakmaya ve silahlanmaya çağırıyordu. Toplam 47 işyerinde temsilciler seçilirken, USPD büyük işletmelerde seçimi sabote ediyordu. Hükümet 15 Mart'ta Dresden'den Stuttgard'a yerleşti.

Bu arada bütün ülkede başlayan genel grev, ender rastlanan bir direnç ve bütünlükle sürdürülüyordu. Temsilciler seçiliyor, Almanya'nın pek çok yerinde işçiler silahlarını gerici birliklere doğrultuyordu. O güne dek Almanya'da görülmemiş boyutta çarpışmalar meydana geliyordu. Çar-

pışmaların özellikle amansız bir şiddete dayandığı bölgeler; Thüringen, Orta Almanya ve hepsinden de önemlisi kızıl Ruhr ordusunun güçlü bir saldırıyla gerici birliklere hücum ettiği Ruhr bölgesiydi.

Kapp-Lüttwitz hükümeti 17 Mart'ta teslim oldu. Ancak genel grev, militaristlere silahlarını bıraktırmadan ve işçi istemlerinin yerine getirilmesiyle ilgili güvenceler verilmeden sona erdirdi. Sağcı sosyal demokrat Hermann Müller'in başkanlığındaki yeni hükümet, göreve gelir gelmez mücadelenin devam ettiği Ruhr bölgesi, Thüringen ve diğer bölgelerdeki işçileri kanlı bir şekilde bastırabilmek için generallerle işbirliği yapıyordu.

Clara Zetkin, bu olaydan çıkardığı iki dersi hiç yorulmadan kitlelere aktarıyordu. Birincisi; işçi sınıfının, birlik ve bütünlük içerisinde hareket ettiği sürece, kesinlikle yenilemeyeceği, ikincisi de komünist partisinin daha güçlendiği, işçi sınıfı içerisinde daha da derin bir yer edindiği ve tabanının genişletilmesi gerektiğiydi. Clara bu yüzden, *KPD ile solcu USPD arasında bir birleşmenin sağlanması için yapılan uğraşlara etkin bir şekilde destek veriyordu.

Ernst Thelmann, Wilhelm Florin, Wilhelm Koenen ve Walter Stocker gibi oldukça deneyimli işçi önderlerini, komünist partisine kazandıran bu birleşmenin aynı yıl içerisinde gerçekleşmiş olması da Clara'nın başarısıydı.

3

Kapp darbesinden kısa bir süre sonra ulusal meclis dağılırken Alman Reichstag seçimleri için karar alınıyordu.

Ülkenin endüstri bölgelerinde ve başka birçok yerde burjuva partilerinin ve sosyal demokratların, seçmenlere bir sürü güzel vaatlerde bulunan ancak yerine getirilmesi düşünülmeyen iddialı seçim afişlerinin yanı sıra komünistlerin küçük, iddiasız afişleri de göze çarpıyordu. Württemberg'de şunlar yazılıydı:

* KPD: Alman Komünist Partisi

"Alman Komünist Partisi'ni seçin (Spartaküs Birliği)
Aday Zetkin"

Clara Zetkin, daha önce de sıkça olduğu gibi yine seçim mücadelesinin ortasındaydı. Halka komünist partisinin programını açıklıyordu. Komünistler iki milletvekili çıkaracaktı. Beklenildiği gibi, Clara Zetkin Alman Reichstag'ına seçildi ve 2 Temmuz günü Reichstag'da ilk konuşmasını yaptı.

Meclis başkanı, "Söz, Alman Komünist Partisi milletvekili Zetkin'indir" dediğinde, mecliste bir hareketlilik gözleniyordu. Clara, yerinden kalkarak kürsüye yaklaştığında yüzlerce göz ona doğru yöneldi. Bu bakışların çoğu soğuk bakışlardı; kimisi kin, kimisi de merakla doluydu, pek azı iyi niyet taşımaktaydı. Karşılarında "cadaloz" türünden bir kadını görmeyi umanlar, düş kırıklığına uğruyorlardı. Kürsüye yaşlı, sade, samimi görünümlü; sıradan ama şık, siyah bir elbise içerisinde, narin, zeki yüzlü bir kadın çıkıverdi. Clara, elindeki notları sakince önüne bıraktı. Notlar kapsamlı bir konuşma taslağıydı. Milletvekilleri beklenti içerisinde onu izliyordu. Acaba ne diyecekti?

Clara, dışarıdaki emekçi insanları düşünüyordu. Onlar için konuşacak, sözlerini özellikle onlara yöneltecekti. Çünkü biliyordu ki, barış ve sosyalizm mücadeleleri parlamentoda belirlenmiyordu. Clara için parlamento, halka seslenebileceği, halkı sefillikten kurtaracak çıkış yolunu gösterebileceği bir kürsüydü.

"Burada dile getirilecek olan komünistlerin ilk sözü" diye başladı sözlerine: "Bu binanın ta ötesine, Almanya sınırlarının da ötesine yönelmektedir. Söz konusu olan, dünya savaşının yaratmış olduğu kan göllerine rağmen, kapitalizmin yıkılması ve sosyalizmin, komünizmin kurulması için verilen devrimci sınıf mücadelesinde tek vücut olduğumuz, birlikte hareket ettiğimiz dünya proletaryasının uluslararası dayanışmasına duyduğumuz inançtır. Bu, her şeyden önce, en güç koşullarda bütün dünya¬ya karşı savaşan ve kurulmakta olan Sovyet Rusya'sına duyulan minnet ve hayranlık dolu kardeşliğin ifadesidir. Bu, mücadele isteğinin ve mücadele amacının bozulmaz birli-

ği konusunda, sosyalizmin gerçekleşmesi için verilen savaşta, yürekli Bolşeviklerin önderliğinde, bütün dünyanın işçilerine öncülük eden, yön gösterici ve örnek olan, kahraman Rus proletaryasına verilen bir sözdür."

Sonra uzun bir konuşma yaparak, Almanya'nın iç ve dış politikasının durumu konusunda komünistlerin görüşlerini bildiriyor ve Alman halkına, emperyalist savaşın sebep olduğu ağır ulusal krizden kurtulmanın çıkış yolunu gösteriyordu. O yol ki, daha güzel, daha barışçıl bir geleceğe götürebilecek tek çıkış yoluydu. Batı emperyalistlerinin Almanya'ya karşı işledikleri suç hakkında net bir tablo çiziyor ve ulusal felaketten hâlâ kazanç sağlamakta olan Alman emperyalistlerini yerden yere vuruyordu. Clara, işçi sınıfı içerisinde hâlâ geçerliliğini koruyan ABD emperyalistleriyle ilgili bütün yanılsamaları acımasızca yıkıyordu. Versailles Antlaşması'na bağlı ekonomik sorunlarla ilgili düzenlemelerin görüşüleceği öngörülen Spa'daki konferansa değinerek şunları söylüyordu:

"Sadece dilenciler ve ümit dolu ahmaklar batmış olan Almanya'nın barış koşullarının, Wilson'un programıyla ve tüm dünyadaki emekçilerin sömürülmesi için bütün dünya kapitalistlerinin uluslararası oyunculuğunu yapan Milletler Cemiyeti'yle düzeleceği zannına kapılabilir...

Spa adıyla bağlantılı tüm karanlık olasılıklar, bizim bakış açımıza göre, sadece bir başka sözcükle savuşturulabilir: Moskova. Sosyalist Sovyet Rusya'sıyla yapılacak bir savunma ittifakı, Almanya'nın uluslararası tecritini ortadan kaldırabilir...

Ancak bu türden bir ittifak şöyle bir koşul öne sürerdi: Almanya'nın şimdiye kadar sürdürmekte olduğu dış politikanın ihlâli..."

İşçi sınıfına, hiç zaman kaybetmeden, yeni dış politikayla ilgili isteğini dile getirmesi için, faşist odakların saldırmakta olduğu Sovyet devleti için büyük bir dayanışma eylemini gerçekleştirme çağrısında bulundu:

"Alman proletaryası bugün de Sovyet Rusya'sıyla uluslararası dayanışmasını etkin bir şekilde göstermelidir. Bizler, İtalyan ve Avusturyalı örgütlü işçiler örneğinin izlen-

mesi gerektiği görüşündeyiz. Bundan böyle, silah, cephane, giysi ve Polonya birlikleri için her türlü ordu levazımı ve itilaf devletleri kapitalistleri tarafından Polonya'da kurulmuş olan cephane fabrikaları için alet makineleri dolu hiçbir vagon Almanya sınırını geçmemelidir."

Ayrıca ona göre, Alman işçi sınıfı Alman militarizmini kökünden yok etmek için amansız bir savaş yürütmeliydi.

Böylelikle Clara Zetkin, Komünist Partisi adına Alman halkına ilerici ve gerçek bir ulusal dış politikanın, gerçek anlamda kurtarıcı bir memleket politikasının yolunu gösteriyordu. Kendi yaşantılarından yola çıkarak ve kapsamlı birikimine dayanarak, emekçi nüfusun büyük çaresizliklerini dile getiriyor, üretim denetiminin halk tarafından yapılmasını, büyük sanayinin toplumsallaştırılmasını, büyük toprak sahiplerinin mülksüzleştirilmesini ve halkı soyarak edinilmiş büyük servetlere el konulmasını talep ediyordu.

Clara'nın parlak konuşmasının, konu hakkında büyük bir uzmanlığın ve devlet politikası bilgeliğinin temeli üzerinde ve parlamenter protokolün mükemmel hakimiyeti çerçevesinde aktarıldığı açıkça belli oluyordu. Tutkuyla konuşuyor, laf atarak konuşmasını bölen karşıtlarına hazırcevaplığıyla karşılık veriyordu. Pek çoğu Clara'nın konuşmasına hayran kalıyordu, hatta bunların arasında, ellerine düşmüş olsa onu hiç duraksamadan vurdurtabilecek olanlar bile vardı.

Gericilerin, Karl Liebknecht'i Reichstag'dan çıkardıkları günden bu yana Alman halkı için parlamentoda ilk kez bir ses yükselerek, halkın hayati çıkarlarını gözetiyordu. Bunu izleyen haftalarda Cara Zetkin Reichstag'da aynı büyük coşkuyla beş konuşma daha yaptı.

4

Clara sık sık değerli merhum dostlarını düşünüyordu; Rosa'nın hayali hep gözünün önüne geliyordu. Yaşayanları da düşünüyordu; bir zamanlar çok iyi arkadaşları olan ve

yolları hâlâ komünist partisine düşmemiş olanları düşünüyordu. Savaşçı olmaları için eğitici ve yardımcı olduğu pek çok kadın üye ve eski yoldaş, işçi sınıfının sadık ve özgecil üyeleriydi, ancak onlar doğru ve gerekli olan yolu görebilmekten hep yoksun kalıyorlardı. Bu yüzden onların peşini eskiden de olduğu gibi hiç bırakmıyordu. Hele yakın arkadaşı Margarete Wengels'in, gerçekleri bütün çıplaklığıyla görme istidadına erişememesi, Clara'nın yaşamını bir gölge gibi karartıyordu. Öyle anlarda Clara büyük bir yalnızlığa kapılıveriyordu.

Fakat ne acılar, ne sızılar ve ne de mücadelenin çetinliği, kişiliğinin belirgin özelliklerinden biri olan o yüreğindeki sıcak kadınsılığı, derin annelik duygusunu bozabiliyordu. Geride kalan eski dostlarıyla olan ilişkisi her zaman cana yakın ve iyi niyet doluydu; bunlar, Julian Marchlewski, Wilhelm Pieck, Hermann Duncker, Kate Duncker ve Leipzigli Auguste Lewinsohn gibi Komünist Partisi çizgisinde hareket eden birkaç kadın üyeydi.

Hayatına yeni giren yoldaşları, özellikle genç yoldaşları dostça, açık yüreklilik ve yardımseverlikle karşılıyordu. Fakat işin ihmal edildiğini, hatalı ve zararlı politik bir yola girildiğini düşündüğü vakit şiddetle polemiğe girmekten ve adamakıllı kızmaktan da geri durmuyordu. Ama her nerede olursa olsun yoldaşlara her zaman yardımcı oluyordu. Sabırla anlatıyor, isteklendiriyor, verimli çalışmayı önleyen engelleri bertaraf etmekte yardımcı oluyor, yeni yollar açıyordu. Her zaman yoldaşların insani yanlarını da dikkate alır ve yaşamları; eşleri, çocukları ya da anne ve babalarının hal ve hatırlarını sorardı. Hassas, ince bir anlayışa sahipti, her bir yoldaşın gereksinim duyduğu şeyi çok kısa bir sürede kavrayabiliyordu. Clara, herkesi severek ve isteyerek kabul ediyor, birlikte çalıştığı herkesin yeteneklerini ve yetilerini ortaya koymasını sağlıyordu. Her birine, parti için önemli ve vazgeçilmez işler başardığı, her şeyin ona bağlı olduğu duygusunu hissettirebilme gibi güzel bir meziyete sahipti. Clara, o zamanlar sıkça olageldiği gibi peş peşe geceler boyu çalışmak-tan bitkin düşen veya yemek

için paraları çıkışmayan, açlıktan neredeyse kıvranmakta olan yoldaşlarına sevgi dolu ve neşeli tavırlarıyla elinden geldiğince yardımcı oluyordu.

Onlara, sık sık zengin mücadele birikiminden, uluslararası çalışmalarından, -Sovyetler Birliği'ni tanıdıktan sonra- işçi ve köylülerin büyük ülkesine yaptığı yolculuklardan bahsediyordu. Yoldaşların Sovyetler Birliği'ne olan sevgisini ve uluslararası da- yanışma ruhunu güçlendirmek -ki bu, işçi sınıfının sahip olabileceği en büyük ve en güzel duyguydu- ve bu duyguyu düşüncelerinin ve davranışlarının sağlam ve yok edilmez bir parçası haline getirmek, bu büyük enternasyonalist insan için çok önemliydi.

Yoldaşları ona tüm bunlar için sevgi ve saygıyla teşekkür ediyordu. Clara geldiğinde seviniyorlardı. Konferanslarda veya toplantılarda onun özel güvenliği ve rahatı ile ilgili özen, onlar için büyük onur ve sevinçti. Clara ile bir arada olabilme şansını bulabilmiş yoldaşlar, bu anıları çok değerli bir hazine gibi koruyorlardı. Yoldaşlarıyla arasındaki bu yakın ve candan ilişki, Clara'nın hayatına sıcaklık getiriyordu. Ona sunulan bu sevgi, mücadelesinde gücüne güç katıyor ve kişisel acılarını aşabilmesine yardımcı oluyordu.

Milletvekilliğiyle ilgili ufak çaptaki çalışmalarını sadakat, görev bilinci ve hiç tükenmeyen adanmışlığıyla yerine getiriyordu. O, örnek bir halk temsilcisiydi. Birbirinden farklı çizgide hareket eden değişik kesimlerden insanlar, komünist milletvekili Clara Zetkin'e yöneliyordu. Çünkü diğer partilerin milletvekillerinden cevap alamasalar bile Clara'nın onları kabul edeceği, dinleyeceği, sorunlarını anlayacağı ve onlara yardımcı olabilmek için milletvekilliğinin tüm olanaklarını zorlayacağı konusunda güvenleri tamdı. O özel korumaya muhtaç olan herkesin avukatıydı: İşsizlerin, hastaların, annelerin, çocukların, savaştan zarar görenlerin, gazilerin, gençliğin.

Clara'nın yanına gelenler arasında çok sayıda genç insan bulunuyordu. Bunlar sadece maddi sıkıntılar içerisinde bulunmuyor, ruhsal ve ahlâki sorunlar da yaşıyorlardı. Birinci Dünya Savaşı sonrası dönem, tıpkı İkinci Dünya

Savaşı sonrası gibi büyük ruhsal değişimlerin meydana geldiği, değerlerin altüst olduğu bir dönemdi. Hangi tabakadan olursa olsun, insanlar -özellikle, eski dogmaları ve idealleri savaşla birlikte bozuma uğrayan gençler- yeni arayışlar içerisindeydi.

"Clara Zetkin ile her konu hakkında konuşulabiliyordu". Böyle diyordu eski yoldaşları, hatta o zamanların gençleri olan ve herhangi bir partiye ait olamayan erkekler ve kadınlar. Onu Reichstag'da ziyaret ediyor ve toplantılar sonrasında etrafına üşüşüyorlardı. Ziyaretçilere her zaman açık olan Sillenbuch'taki evine de severek geliyorlardı. Aralarında sadece işçiler değil, öğrenciler, sanatçılar, yazarlar da bulunuyordu. Genç aydınlar arasında içten içe güçlü bir huzursuzluk peyda oluyordu. Buna neden olan şeyler arasında, ciddi sorunlar olduğu kadar hayal ürünü olanlar da vardı. Clara hepsini sabırla dinliyordu. Çekingenlerin (merketçileri) de her türlü konuda konuşabilecekleri yumuşak bir ortam yaratmakta ustaydı. Budalaca düşünceler ve kuruntulara -incitmeden- gülüyordu. Bu gülüş, rahatlatıcı bir gülüştü. Bocalamakta olanlara muğlak olanı netleştirmede, doğru yolu bulmasında yardımcı oluyordu.

Eskiden olduğu gibi o aralar da sanatın gelişimi ile ciddiyetle ilgileniyordu.

Her türlü estetik oyunları reddediyordu. Ama bu tür eğilimlere yönelen gençlerin çoğunun, tamamıyla samimi duygular içerisinde heyecan çağlarının sorunlarıyla cebelleşmelerini ve burjuva dünyasının eski, yalancı ideallerini aşmak isteyişlerini anlayışla karşılıyordu. Clara onlara, gerçek devrimci sanatın basit ve emekçi insanlarca anlaşılır olması gerektiğini; gerçek hayatı ve yenidünya için verilen mücadeleyi şekillendirmesi gerektiğini anlatıyordu. Onlara, izinden gitmeleri gereken sanatçıları; Maxim Gorki ve Martin Andersen Nexö gibi büyük işçi edebiyatçılarını örnek gösteriyordu. Ulusal ve uluslararası kültür mirasına giden yolda onlara yön gösteriyordu. Fikir üretenlerin görevinin emekçilere, bilime ve sanata giden yolda ön ayak olmak ve onlarla yakın bir bağ kurmak olması gerektiğini her

fırsatta vurguluyor, pek çok genç insana komünist partisine katılması için yardımcı oluyordu. Ama ısrar etmiyordu, çünkü işçi sınıfının devrimci partisine katılma kararının, enikonu tartılması gereken bir konu olduğu ve sadece en iyilerin, en vefakâr olan-ların bu partiye üye olabilecekleri düşüncesini taşıyordu.

5

1920 yılının yaz bitiminde Clara Zetkin, Sovyet Rusya'dan bir davetiye aldı. Yolculuğun, zor hatta zahmetli ve tehlikeli geçeceği ondan gizlenmiyordu -gerçi bunu kendisi de biliyordu. Yolculuğun menziline güvenli bir şekilde varabileceğinden hiç kimse emin değildi, çünkü Polonya-Rus savaşı bütün şiddetiyle devam etmekteydi. Rusya'ya varabilmek için önce aşırı sağcı hükümetlerin elinde bulunan Baltık ülkelerinden geçmek gerekiyordu.

Fakat dünyada hiçbir şey Clara Zetkin'i bu yolculuktan alıkoyamazdı. Aceleyle yolculuk hazırlıklarına girişti. Ona göre bu telaş bile yeterince hızlı sayılmazdı. Sağlıklı bir şekilde üstesinden geldiği bu uzun, yorucu yolculukta ona genç bir kadın yoldaşı eşlik etti. Ve sonunda Clara yıllardır özlemini çektiği ülkeye vardı. İki yıldır ülkesini on dört emperyalist ülkenin ordusuna karşı kahramanca savunan işçi ve köylülerin büyük ülkesine.

Clara adeta kutsal topraklara ayak basmıştı. Önce Petrograd'a gitti, kırk yıl önce özgürlük peşinde koşan genç bir kız olarak ziyaret ettiği bu şehre. Ancak şimdi gördüğü ve birkaç yıl sonra da adı Lenin olarak değiştirilecek olan Petrograd, daha önce görmüş olduğu o şehre pek az benziyordu. Newski bulvarının o kibar beyleri, süslü hanımları, çarın kibirli subayları, polisleri ve jandarmaları kaybolu-vermişti. Petrograd bir işçi şehri olmuştu; Ekim Devriminin doğum şehri. Zırhlı kruvazör "Aurora" burada bir top ateşiyle halk ayaklanmasının ilk işaretini vermişti. Smolny'de -Clara oraya da gidiyordu - isyanı Lenin yönetmişti. Bolşeviklerin barış çağrısı bütün dünyaya buradan iletilmişti.

Sovyet ülkesinin ilk yasaları: Barış yasası ve toprağın ulusallaştırması ile ilgili yasa burada belirlenmişti.

Clara Petrograd'ın sokaklarından geçerken her adımda sanki devrimin ateşli soluğunu duyumsuyordu. Açlık ve mücadele, buradaki işçileri Alman işçilerinden daha da takatsiz bırakmıştı. Ama onlar ülkelerinin efendileriydi artık. Bu bilinç, yüzlerine yansıyordu; mücadeleye kararlıydılar, büyük bir geleceğe duydukları inanç ve bu geleceğe erişmek için sahip oldukları kesin irade açıkça belli oluyordu. Bu şehrin kadınları ve erkekleri, Baltık Denizi'nde konumlanmış, karşıdevrimci birlikleriyle birlikte şehrin banliyösüne kadar iki kez ilerlemiş olan beyaz muhafızlar ordusunun generali Yudeniç'e karşı şehirlerini iki kez savunmuşlardı. Şehrin savunmasında, kadınların nasıl kahramanca savaştıkları Clara'ya anlatıldı.

Ona anlatılanlara göre, Petrograd'dan ve Sovyet Rusya'sının diğer şehirlerinden pek çok kadın cephede bulunmuştu. Kahramanca bir özveriyle hemşire ve öğretmen olarak Kızıl Ordu'da çalışmışlardı. Kadınların kahramanlıklarıyla ilgili duyduğu hikâyeler Clara üzerinde büyük etki bıraktı.

Bütün üretimin ve idarenin yönetimi işçilerin elindeydi. Clara, işletmeleri -ayakkabı ve giysi fabrikalarını-, okulları ve idari kurumları ziyaret etti. İşçi ve köylü devletinin sosyal yardım kurumlarıyla tanıştı; çocuk yuvalarını, aş evlerini, fabrika mutfaklarını inceledi. Sovyet düzeni sayesinde bin yıllardır süregelen baskıdan kurtulan kadınlar, şaşırtıcı bir hızla becerilerini geliştiriyordu. Clara onları fabrikalarda işçi; yuva ve mutfaklarda idareci, ama aynı zamanda öğretmen olarak görüyor; onlara, üretim yönetiminde ve yüksek idari kurumlarda da rastlıyordu. Kadınların, ağır şartlar altında -aç sefil, üşüyerek, pejmürde giysileriyle- zor ve tamamıyla yeni görevlerini ustalıkla becerebilmelerini sağlayan cesaretlerine hayran kalıyordu.

Clara, Petrograd'da pek çok bölgenin işçi ve köylü kadınlarının düzenlediği büyük bir konferansa katılma olanağı buldu. Konferansta yaklaşık üç bin kadın bulunu-

yordu; bunlardan bazıları okuma-yazmayı henüz zar zor sökmekteydi. Çoğu hâlâ çekingen tavırlarla da olsa, kendi yaşamları, işyerleri, köyleri ve Sovyet devleti ile ilgili sorunları hakkında akıllıca ve doğru bir biçimde tartışıyorlardı. Clara onlara Alman kadın ve erkek işçilerinin selamlarını iletti. Bunun üzerine, büyük uluslararası dayanışma fikrinin Rus kadınlarınca canlılıkla algılandığını, kendi ülkelerinin dışında olup bitenleri yakından takip ettiklerini gördü. Clara'dan basit, içten sözcüklerle Alman kadınlarına selamlarını Ve bağımsızlıkları uğruna verdikleri kavgada başarı dileklerini iletmesini rica ettiler.

Clara, Petrograd'da bir başka derin izlenim daha edinmişti. Devrim şehitlerinin ve karşıdevrimciler tarafından öldürülen savaşçıların yattığı yer olan alanı, Mart Alanı'nı görüyordu. Bu mezarla ilgili şunları yazdı:

> "Bu toprak, Yudeniç'e karşı dehşet verici savunma mücadelesinin bütün korkunçluğunu, açlığın ve soğuğun tüm zorluklarını yaşamış olan Petersburglu kadın ve erkek proleterler tarafından, 1 Mayıs Bayramı'nda, gönüllü, karşılıksız bir çalışmayla işlenerek 60 bin ağaç ve çalıya kavuşmuştur. Mart Alanı muhteşem bir parka dönüşecekmiş. Yukarıdaki rakama fazladan tek bir sıfır bile eklemedim. Yazıyla yazıyorum: Tam altmış bin ağaç ve çalı, serin gölgesinde, cana can katan yeşilin ve kuşların şen cıvıltısının tadını ancak coşkulu mayıs işçilerinin çocuklarının ve torunlarının çıkaracağı bir park için gönüllülükle yapılan bir çalışmayla toprağa dikilmiştir. Böylesine cömert bir plana ve böylesine cömert bir tavrı göstermeye, ancak geleceğinden emin, devrimci ve yüce bir idealizmle tutuşan bir sınıf muktedirdir..."

Petrograd, savaşta çok çekmişti. Clara, emperyalistlerin müdahalelerinin ve yıkılan sınıflarca çıkarılan iç savaşın, Sovyet halkına ne türden acılar getirdiğini, asıl ülkenin iç kısımlarına, Moskova ve İvanovo-Vosnessensk'in tekstil bölgelerine doğru ilerledikçe görebiliyordu. Delik deşik şehirler, yakılmış, yerle bir edilmiş köyler, yabani otlarla kaplanmış tarlalar, hareketsiz fabrikalar ve maden ocakları, tahrip olmuş tren rayları, havaya uçurulmuş köprüler, aç sefil, yersiz yurtsuz, hasta ve yaralı insanlar, ebeveynleri

vurulmuş veya şehit düşmüş çocuk kalabalıkları... İşte dünya savaşı ve neredeyse hemen sonrasında gelişen iç savaş sonrası Rusya'nın görünümü böyleydi. Clara, yakılıp yıkılmış bu ülkenin içinden geçerken ve yanında yolculuk edenlerle sohbet ederken, hayalinde, genç Sovyet devletinin 1918'den beri verdiği mücadelelere geri dönmüştü.

Dört bir yandan ağır silahlarla donanmış emperyalist orduları, 1918 yazında hiçbir savaş açıklaması yapmadan Rusya'yı istila etti: İngilizler ve Fransızlar, önce kuzeyden sonra da güneyden, Japonlar doğudan. Bunlara Alman militaristleri de katılmıştı. Emperyalistler her yerde, bir zamanlar Rusya'da egemen olan eski sınıfların beyaz muhafız ordularını desteklemiş ve silahlandırmalardı. Clara, 'Hangi kapitalist ülke böylesi bir düşman sürüsüne karşı ayakta kalabilirdi ki?' diye kendi kendine soruyordu. Fakat genç Sovyet devletinin insanları, Bolşeviklerin öngörülü önderliğinde ve işçi sınıfının uluslararası dayanışması sayesinde mucize yaratıyorlardı. Lenin ve Bolşevikler, 'Vatan tehlikededir! Herkes cepheye!' diye bağırdıklarında, binlerce Rus işçisi ve köylüsü bayrağa koşuyordu. Milyonlarca insan, işyerlerinden gönüllü savaş takviyeleriyle orduyu destekliyor, yönetimde ve sağlık kurumlarında, vatanın savunmasına yardımcı oluyordu.

Şimdi Clara bu ülkeyi gezdiği sıralarda düşman ordularının çoğu püskürtülmüş durumdaydı. Rus emekçileri düşmana karşı savaşırken nasıl kahramanca mücadele etmişlerse, tahrip olan ülkelerinin yeniden inşası için de aynı azimle çalışıyorlardı. Halk düşmanları, Sovyet halkını savaşta yenemedikleri için amaçlarına gizlice yaptıkları kışkırtıcılıklarıyla ulaşmayı deniyordu. Ancak işçiler onları hiç önemsemiyordu. 'Kolçak ve Denikin haydutları tahılımızı, kömürümüzü ve gazyağımızı gasp ettikleri için, raylarımızı bombaladıkları, makinelerimizi parçaladıkları için ekmeğe, çizmeye, pamuklu beze ihtiyacımız var. Alete, makineye ihtiyacımız var. Çünkü İngilizler ve Fransızlar ülkemize hiçbir şeyin girmesine izin vermiyorlar. Çünkü kendimizin yerine yine efendiler için çalışmamızı istiyorlar,' diyordu işçiler.

Clara'nın gittiği her yerde, kadınlarla erkekler, açlığa ve soğuğa karşın benzeri görülmemiş bir özveriyle çalışıyordu. Clara. KPD'nin I. Reichstag kadın konferansında, İvanovo-Vosnessensk tekstil bölgesiyle ilgili şunları aktarıyordu:

> "Kışın başında bana kanayan ayaklarını gösteren işçi kadınlar gördüm; hepsinin ayakları ya çıplaktı ya da en fazla elyafla sarılmıştı. Bu proleter kadınlar diyorlardı ki: 'Ağır çalışıyoruz, çok çetin yaşıyoruz. Ama bunu severek yapıyoruz, çünkü Sovyet Rusya'sına sahip çıkmak zorundayız. Fakat beslenmemiz iyileştirilseydi ve çizmelerimiz olsaydı, devlete minnettar olurduk'. Kadın kahramanlar!
>
> Kadınlar körü körüne, ahmakça sabretmiyorlar. Yaşadıkları acılara kör kalmaları olası mı? Bu acıları yorgun ve yıpranmış bedenlerinde hissediyorlar ve yine de dişlerini sıkıyor ve şöyle diyorlar: Yaşam koşullarımızda gelişebilecek bir iyileştirilmeyi memnuniyetle karşılardık, ancak bizim yazgımız Rusya'nın özgürlüğüne engel olmamalı. Köle olmaktansa ölürüz daha iyi!'"

Ülkenin her yanında gönüllü kalkınma çalışmaları sürdürülüyordu. Clara Zerkin, "komünist cumartesi ve pazar" günlerinde binlerce insanın, işyerlerine, hastanelere veya başka umumi yapılara gönüllü olarak çalışmaya gittiğini ya da dışarılara, ağaç kesmeye veya tomruk sevkiyatına çıktıklarını gözlemliyordu. Clara, sonraları yazdığı yazılarında tarihte asla böyle bir şeye rastlanmadığını belirtiyordu.

Clara Moskova'ya geldiğinde törenle karşılandı. Parti heyetinden, Moskova Sovyet Yürütme Komitesi'nden, kadın işçi birliklerinden yetkililer ve daha pek çok insan onu karşılamaya gelmişti.

Clara, genç Sovyet devletinin başkentinde oldukça farklı izlenimler edindi. Örneğin, partinin merkez komitesindeki kadın üyelerinin tartışmasına katılıyordu. Ama hepsinden önemlisi, Bolşevik Partisi'nin düzenlediğidir kadın konferansına katılması için davet edildi ve orada Lenin ile karşılaştı. Konferans katılımcılarından biri, Clara'nın Lenin ile karşılaşmasını anlatırken. derinden etkilendiğini ve karşılaşma anında her ikisinin de birbirlerine sarıldıklarını belirtiyordu. Daha sonra Clara kürsüde onun yanında

yer alır ve Lenin, içtenlik dolu sözlerle bir hoş geldin konuşması yapar. Clara, 'Lenin Anıları'nda bu karşılaşmayla ilgili şunları anlatıyordu:

"Lenin bana hiç değişmemiş, hiç yaşlanmamış gibi gelmişti. Üzerindeki temizce fırçalanmış olan mütevazı redingotunun, onu ilk gördüğüm 1907 yılındaki II. Enternasyonal'in büyük Stuttgart kongresinde giymiş olduğu redingotuyla aynı olduğuna yemin edebilirdim...

Tavır ve görünüşüyle yine tamamıyla aynı bildik Lenin'di. Görüşmeler ara sıra oldukça hararetleniyor, hatta daha da ileri gidiyordu. Lenin, eskiden, yani II. Enternasyonal'in kongrelerinde olduğu gibi, görüşmeleri dikkatli bir izleyici olarak takip ediyor, o büyük, kendinden emin sakinliği, birikmiş içsel ilgisi, enerjisi ve esnekliğiyle yine kendini kalabalığın içerisinde seçkinleştiriyordu. Bu, ara sıra yaptığı sataşmaları, fikir beyanları ve söz aldığı vakit uzun uzun açıklamalarıyla kanıtlanıyordu. Onun keskin bakışlarından, berrak zihninden, dikkate değer hiçbir şey kaçmıyor gibiydi. Bu oturum sırasında -ve daha sonraları da olacağı gibi- bana göre Lenin'in en muhteşem karakter özelliği, yoldaşlarla olan ilişkisinin sadeliği, içtenliği ve doğallığıydı. Doğallık diyorum, çünkü şu güçlü izlenimi taşıyordum: Bu adam kendini göründüğünden daha farklı gösteremiyor. Yoldaşlara karşı takındığı tavırlar onun kişisel yapısının doğal bir ifadesiydi...

Görünüşü ne kadar da sade, ne kadar mütevazıydı. Oysa geriye baktığında tarihi dev bir eseri görebiliyordu, ki bu eser, inanç dolu güvenin, ağır sorumluluk bilincinin ve bitmez tükenmez bir çakmanın ezici yükünü taşıyordu!.. Kuryeler aracılığıyla değişik kalem odalarından, sivil ve askeri organlardan durmaksızın iletiler geliyordu. Bu iletiler ivedilikle karalanan birkaç satır yazıyla cevaplandırılıyordu. Lenin hepsine sıcak bir gülümsemeyle veya bir baş hareketiyle karşılık veriyordu ki bunun karşısındakine yansıması her zaman sevinçle ışıldayan bir çehre oluyordu. Görüşmeler esnasında önder konumundaki yoldaşlarla Lenin arasında pek dikkati çekmeyen iletişimler meydana geliyordu. Ama molalar sırasında Lenin'e tam anlamıyla hücum söz konusuydu. Moskova'dan, Petrograd'dan, hareketin değişik merkezlerinden yoldaşlar ve çok sayıda genç etrafına üşüşüyordu: 'Vladimir İlyiç, lütfen...', 'Yoldaş Lenin, vazgeçmemelisiniz...', 'İlyiç,

bizler... elbette biliyoruz, ama...' Bu ve benzeri ricalar, sorular, öneriler birbirine karışıyordu.

Lenin, dinlemek ve cevap vermek konusunda yılmaz, duyarlı bir sabra sahipti. Her türlü parti sorununda olduğu gibi kişisel sıkıntıları da kulak kesilip candan dinleyen biriydi. Gençlere yö-nelik hal ve tavırları çok hoştu - kılı kırk yaran akıl hocalığından, salt yaşı bile üstün bir erdem sayan kibirlilikten tamamıyla uzak, dostçaydı. Lenin, herkesin içinde, bütün yüreğiyle bağlı olduğu herkesten biriymiş gibi hareket ediyordu."

Parti konferansındaki o karşılaşma, Clara için Lenin'in 1924 yılındaki ölümüne dek sürecek olan ve Clara'nın sonbaharını sonuna kadar güzelleştirecek bir arkadaşlığa dönüşüyordu.

Moskova'da kaldığı süreler içerisinde Lenin'i birkaç kez daha görür. Çalışan kadınlarla, uluslararası işçi hareketi ve Sovyet halkıyla ilgili, ikisini de birbirine yakınlaştıran içten sohbetler yaparlar. Lenin, Clara'ya gidiyordu. Clara da birkaç kez Lenin'i Kremlin'deki evinde ziyaret etti. İlk gittiği ziyaret hakkında şunları yazar:

"Lenin ailesine yaptığım ilk ziyaret, parti konferansında duyumsadığım ve o günden sonraki pek çok görüşmemizde de giderek güçlenen onun hakkındaki izlenimimi daha da derinleştirmişti. Elbette Lenin, Kremlin Sarayında, yani çarların yaşamış olduğu sarayda ikamet ediyordu... Gerektiğinde ziyaretçilerini altınla ışıldayan görkemli resmi odalarda kabul ediyordu. Ancak, kendi özel dairesi son derece sade ve gösterişsizdi. O güne dek görmüş olduğum pek çok işçi evi, 'kudretli Moskof diktatörünün' evinden çok daha zengin döşenmişti. Evine vardığımda, karısı ve kız kardeşi akşam yemeğine oturmuşlardı. Ve onlarla paylaşmam için içtenlikle sofraya buyrulmuştum. Dönemin zor koşulları gereği, sıradan bir sofra kurulmuştu: Çay, çavdar ekmeği, tereyağı, peynir. Daha sonra kız kardeşten gidip 'konuğun şerefine' 'tatlı' bir şeyler olup olmadığına bakması rica edilmiş, o da sevinçle ev yapımı küçük bir kavanoz böğürtlen reçelini bulup ortaya çıkarmıştı. Köylülerin, 'İlyiçlerini' beyaz un, domuz yağı, yumurta, meyve vs. ile bolca gözettikleri bilinen bir şeydi, ama bunlardan hiçbirinin Lenin'in evinde kalmadığı da biliniyordu. Hepsi hastanelere ve çocuk yuvalarına taşınıyordu...

Lenin'in eşi yoldaş Krupskaya'yı Mart 1915'de Bern Uluslararası Sosyalist Kadın Konferansı'ndan bu yana görmemiştim. Sıcak, müşfik gözlere sahip o cana yakın yüzde, onu canından bezdiren, hain hastalığının silinmesi mümkün olmayan izleri belirgindi. Fakat onun haricinde, o da eskisi gibiydi; içtenliğin, rnütevazılığın ve tabiri caizse, püriten bir sadeliğin vücut bulduğu bir kişilikti o. Geriye taranmış, arkada gelişigüzel bir topuz haline getirilmiş saçlarıyla ve o sıradan elbisesiyle, bütün derdi, zaman tasarrufu, zaman kazanmak olan, çalışmaktan bitkin düşmüş bir işçi kadını zannedilebilirdi. Burjuva bakış açısı ve terminolojisi açısından, 'Büyük Rus İmparatorluğu'nun bir numaralı kadını', kuşkusuz, cefa çekenlerin, omuzlarında yük taşımakta olan insanların meselesi uğruna candan bir fedakârlık ve özgecilikle davranan kadındır. Krupskaya, yaşam yolunun ve eserinin en yürekten birlikteliğini Lenin ile yapmıştı. Onu anmadan, Lenin'den bahsetmek imkânsız. O Lenin'in 'sağ koluydu', onun en iyi sekreteriydi; en inanmış fikir yoldaşıydı; onun düşüncelerini yorumlayan ve aktarandı, aynı zamanda, işçiler arasında onun çizgisinde propagandist olarak çalışmakla yetinmek yerine, dahi ustaya canla başla ve akıllılıkla arkadaş ve taraftar kazandırmakta yorulmak bilmiyordu. Bunun dışında kendini bütün ruhuyla adadığı kendi özel çalışma alanına sahipti: Halk eğitim ve öğretim sistemi.

Yoldaş Krupskaya'nın Kremlin'de 'Lenin'in karısı' olarak gösteriş yaptığı varsayımı bile gülünç ve rencide edici olurdu. Onunla birlikte, onun için çalışıyor, onunla ilgileniyordu; bütün ömrü boyunca yaptığı gibi, illegalite ve katı baskılar onları birbirinden ayırmış olsa bile. Derin ana şefkatine sahip bir yapısı olan yoldaş Krupskaya, - Lenin'nin kız kardeşi Maria İlyiniçna'nın sevgi dolu destekleriyle- oturdukları evi, kelimenin en soylu anlamıyla bir 'yuvaya' çevirmişti. Elbette kastettiğim, Alman dar kafalılığı bağlamında bir soyluluk değil, ama bu evde esen düşünsel atmosfer ve burada yaşayan ve didinen insanları birbirine bağlayan ilişkilerin sonuçları bakımından öyle denebilir. Bu hissedilebiliyordu, bu ilişkilerde her şey esas olana, gerçekliğe, anlamaya ve içtenliğe göre bağlantılanmıştı. Yoldaş Krupskaya'yı o zamana dek kişisel olarak çok az tanımış olmama rağmen, kendimi hemen onun 'egemenlik alanında' ve dostça ilgilisiyle de adeta evimdeymiş gibi hissetmiştim. Lenin'in salona girişinin hemen ardından ev halkı tarafından sıcak bir sevgiyle karşılanan

büyük bir kedi belirdiğinde ve ' terör estiren liderin' omzuna atlayarak, onun kucağına keyifle yerleştiğinde, bir an gerçekten evimde olduğumu veya Rosa Luxemburg'un yanında, onun -arkadaşları için tarihi bir varlık olan- Miminin' yanında olduğum kanısına kapılabilirdim."

Clara'nın, Lenin'le kültür ve halk eğitimi üzerine yaptığı o ünlü sohbet bu ziyarette gerçekleşmişti. Lenin içeriye girdiğinde Clara, Bolşeviklerin muazzam kültür çalışmasına olan hayranlığını dile getiriyordu. Fakat öte yandan Sovyet Rusya'sında kültürel alanda el yordamıyla yerine oturtulmaya çalışılan pek çok belirsizliğin, hatta bazı yapay "Batı modeli moda züppeliğinin" varlığı ile ilgili izlenimlerini de gizlemiyordu.

Lenin, hemen canlı bir şekilde sohbete katılıyordu. Sanatın görevleri ve gelişimiyle ilgili sorunlar, Lenin'in gerçek anlamda büyük önem bahşettiği konulardı. Clara şöyle devam ediyordu anılarında:

"'Sanat halkın malıdır' diyordu Lenin. 'En derin köklerini, geniş, yaratıcı kitlelerin arasına salmalı. Sanat, onlar tarafından anlaşılmalı ve sevilmelidir. Sanat, duygulanımları, düşünümü ve istemiyle halkı birbirine 'birleştirmeli, yüceltmelidir. Sanat, onların içindeki sanatçıları uyandırmalı ve geliştirmelidir. İşçi ve köylü kitleleri çavdar ekmeğinden yoksunken, küçük bir azınlığa, tatlı, hatta rafine edilmiş bisküvi ikram edebilir miyiz? Burada kast ettiğim, sadece kelimenin taşıdığı anlam itibariyle anlaşılmamalı, mecazi olarak da algılanmalı. Her zaman işçi ve köylüleri göz önünde bulundurmamız...

Sanatın halka ve halkın sanata ulaşabilmesi için öncelikle genel eğitim ve kültür seviyesini yükseltmemiz gerekiyor... O bakımdan, işçi ve köylülerin eğitim ve kültürüne yönelik bizim tarafımızdan geliştirilmiş devasa büyüklükte bir gereksinim doğmuştur ve çözümü bizi beklemektedir. Sadece Petrograd ve Moskova'nın, endüstri merkezlerinde değil, dışarıda, köylerde de... İstesek de istemesek de yaşlıların çoğu kültürel açıdan kurban edilenler, mirastan mahrum bırakılanlar arasında yer almaktadır. Bugün, okur-yazarlık yoksunluğuna karşı ciddi anlamda çetin bir savaş sürdürmekteyiz. Büyük, küçük şehirlerde ve köylerde kütüphaneler ve 'Okuma kulübeleri' inşa ediyoruz.

Envai türlü kurslar, nitelikli tiyatro gösterileri ve konserler düzenliyoruz. Bütün ülkede 'eğitim trenleri' ve 'gezici sergiler' düzenliyoruz. Ancak, bir daha yineliyorum: Temel bilgilerden, en ilkel kültürden yoksun olan milyonlarca insan için bunlar nedir ki!..

O gece -epeyce geç olmuştu- daha pek çok konu hakkında sohbet etmiştik. Lenin; sanat, kültür, halk eğitimi ve halk öğretimiyle ilgili sözlerini daha telaffuz eder etmez, bendeki olumsuz izlenimler silinmeye başlıyordu. Yorgun kafayla serin gecede arabayla eve dönerken, emekçi halkını ne kadar büyük bir içtenlik ve sıcaklıkla sevdiğini düşünüp duruyordum."

Clara için Sovyet Rusya'sından getirdiği en büyük hediye Lenin'le olan arkadaşlığıydı.

Memleketine, Rus Devriminin ve Sovyet halkının edimlerinin ateşli bir bildiricisi olarak geri döndü. Clara, 1920 Aralık'ında Komünist Partisi ile sol kanat Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'nin Berlin'deki birleşme kongresinde delegelere, Sovyet ülkesindeki izlenimlerini aktarıyor ve onları ilk işçi ve köylü devletiyle uluslararası dayanışmaya çağırıyordu. Konuşmasında, büyük bir halkın; yaratıcı gücü bütün zincirlerinden kurtulmuş, eşsiz bir biçimde tarihte yer alacak olan kahramanlıklar gerçekleştirmek için muazzam ölçüde gelişerek, ilerilere yönelmiş olan bir halkın uyanışının muhteşem tablosunu şöyle çiziyordu:

"Verilen kayıpların karşısında Rus proletaryasının mücadeleye ve zafere olan isteğine, bağrına taş basarak sıkı sıkıya sarılması konusundaki kararlılığı karşısında utandım. Rus proleterlerinin uluslararası dayanışmasının, devasa büyüklükteki ve adeta dinsel bir esrimeye yükselen inanç ve pratiğiyle sadece Almanya'da değil, bütün batı Avrupa'daki işçi yığınlarının aktif enternasyonalizminin zayıflığını karşılaştırdığımda utandım."

Clara, 24 Ocak 1921 de, kongreden kısa bir süre sonra Reichstag'da Almanya ile Sovyet Rusya arasında diplomatik ve ekonomik ilişkilerin kabulü isteminde bulundu. Clara, itilaf emperyalistlerince yağmalanmış olan Almanya'nın, ulusal felaketten kurtulması için tek çıkar yolun Sovyet halkıyla işbirliği yapmak olduğunu belirtiyordu.

"Liebknecht, Rosa Luxemburg, Clara Zetkin, Franz Mehring gibi dünyaca tanınan ve ünlenen liderleriyle, işçi sınıfının böylesine sadık yoldaşlarıyla, Alman 'Spartaküs Birliği', çapulcu emperyalist Alman burjuvazisi ve II. Wilhelm ile yapmış oldukları ittifakla alınlarına kara bir leke süren Scheidemann ve Südekum'un darbeci sosyalistleriyle, o (sözde sosyalist, pratikte şovenist) sosyal şovenlerle bağını kopardığında ve 'Alman Komünist Partisi' adını aldığında, gerçek proleter, gerçek enternasyonal, gerçek devrimci III. Enternasyonal'in, Komünist Enternasyonal'in kuruluşu gerçeğe dönüşüyordu. Şeklen henüz oluşmuş olmasa da pratikte III. Enternasyonal artık mevcuttur."

Bunu yazan Lenin'den başkası değildi.

II. Enternasyonal'in utanç verici çöküşü sonrasında, dünya savaşının başlarında, Lenin'in, uluslararası devrimci pratiğinin yeni bir enternasyonal oluşturması gerektiği düşüncesi, henüz dünya savaşının hüküm sürdüğü o yıllarda -Rosa Luxemburg ve Spartaküs grubunun diğer önderleri gibi- Clara Zetkin'in de bilincinde hasıl olmuştu. Clara 1 Mayıs 1915 tarihli Gleichheit'ta şöyle diyordu:

"Barış mücadelesi, dünya savaşının kanla ayırmış olduklarını birleştiriyor, yani bütün ülkelerin proleterlerini. Proleterlerin uluslararası barış mücadelesinde III. Sosyalist Enternasyonal oluşmaktadır."

Sovyet Rusya'sı Bolşevik Partisi'nin ve özellikle Lenin'in inisiyatifiyle Mart 1919'da Moskova'da Komünist Enternasyonal kurulduğu vakit, genç Alman Komünist Partisi bunu destekleyince, Clara da bu adımı kararlılıkla onaylıyordu.

Tartışmalar yapıyor, makaleler yazıyor, yazışmalar yürütüyordu. Binlerce insanda, emekle yaratanların dünyayı saran dayanışmasına ve bayraklarına emperyalizm ve savaş karşıtı, sosyalizm ve barış yanlısı mücadeleyi yazanlara karşı hayranlık uyandıran, ateşli konuşmalar yapıyor, uluslararası basında yayımlanan yazıları, büyük yankı uyandırıyordu. Komünist Enternasyonal'in fikirlerine yandaş kazanabilmek için uluslararası kadın hareketinin ünü pek çok ülkeye yayılmış, uzun yılların deneyimli lideri, barış savaşçısı ve Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in arkadaşı olarak kitleler üzerinde otoritesini kullanıyordu.

Komünist Enternasyonal'e katılma meselesini şiddetle tartışan sosyalist partilerdeki üyeler ve aktivistlerle konuşmalar yapmak için pek çok kez büyük tehlikeler altında başka ülkelere gitti.

Clara Aralık 1920'de, Komünist Partisi'nin sol kanat USPD ile birleşme kongresinin hemen sonrasında, gideceği yeri en yakın arkadaşlarının bile bilmediği bir yolculuğun hazırlıklarına girişti. Clara'yı puslu bir kış günü zorlu bir yol üzerinden Fransa sınırına geçirdiler. Clara, Fransız Komünist Partisi'nin kuruluş kongresi sayılacak olan Sosyalist Partisi'nin kongresine katılmak için illegal yollardan Tours'a gidiyordu.

Kongre başkanı konuşmakta olan bir delegenin sözünü birdenbire yarıda keserek Clara Zetkin'in geldiğini bildirdi. Fransız emekçileri arasında büyük bir değere sahip olan ak saçlı savaşçı salonda göründüğünde, Jean Freville'in o güne dair anılarında aktardığı gibi; solcular, 'uluslararası sosyalizmin onurlu varlığını, emperyalist savaşa karşı verilen mücadelenin, proleter devrim mücadelesinin simgesini sevinç nidalarıyla' karşıladılar.

Clara Zetkin söz alarak, Fransızca konuşur:

"Değerli dostlar" diye başlar söze. "Benim için hazırlamış olduğunuz bu kardeşçe karşılama için sizlere bütün yüreğimle teşekkür ediyorum. Ancak, bu alkışı, kesinlikle naçizane kişiliğimle özdeşleştirmiyorum; ben bu alkışta sadece sizlerin komünist düşünceye ve tümümüzün hizmet etmek istediği uluslararası devrime olan sempatinizin bir ifadesini görüyorum...

Buraya, III. Enternasyonal'in Yürütme Komitesi'nin bana teslim ettiği vekaletin yerine getirilmesi için geldim. Bunun için sadece birkaç dakikam var. Çünkü devletiniz, bu görevi bütün teferruatıyla yerine getirmeme engel olmakta. Ama ben yine de beni buraya bizzat gelmekten alıkoymalarına fırsat vermedim. Çünkü devrimci inancın, kapitalist ve karşı devrimci bir devletin sinsice polis engelleri karşısında nelere muktedir olduğunu sizlere göstermek istiyorum!"

Clara, delegelere, artık burjuvaziyle işbirliği yapmak yerine tutarlılıkla Fransız emperyalizmine karşı savaşacak

olan, Fransa'ya yeni, mücadeleci bir parti kazandıracak olan bu kongrenin, büyük önemini vurguluyordu. Reformistlerin ve merkezcilerin politikasını reddetmeleri ve tümüyle III. Enternasyonal'in platformunda yer almaları için onlara çağrı yapıyordu:

> "Bugün burada tarih yazılmamakta, tarih gerçekleşmektedir... İleri adımlar atabilmeniz için merkezileşmiş ve disipline edilmiş bir partinin güvenilir bir bütünlüğüne gereksiniminiz vardır. Bu bütünlüğe ulaşabilmeniz için açık ve dürüstçe III. Enternasyonal'e katılmalısınız. Uzlaşma, utanç politikaları, döneklik, zayıflık ve istikrarsızlık politikaları yerine, devrimci bir politika sürdürmek niyetindeyseniz, bunu açık ve ikircimsiz bir biçimde ifade etmelisiniz...
>
> Proletarya, dersini tarihten almalıdır, ki bu da bu arada şanlı şerefli Rus Devrimi ile kanıtlanmış bulunmaktadır."

Clara, Sovyet Devleti lehine tutkulu bir çağrı yaptıktan sonra konuşmasını bitirdiğinde, salona ilk adım atışındaki gibi yine coşkulu bir tezahürat kopar; delegeler, oturdukları yerlerden ayağa kalkarak, Enternasyonal'e alkış tutarlar. Alkışlar sürerken Clara Zetkin salondan çoktan ayrılmıştır bile. O bütün sınırları aşan devrim elçisi olarak gelmişti ve kahraman mücadelesini başka yerlerde yine aynı fırtınamsı gayretle sürdürmek için oradan uzaklaşır.

Tours'da yapılan Fransız Sosyalist Partisi Kongresi'nin ezici çoğunluğu III. Enternasyonal'e katılmaktan yana oy kullanmış ve kendisini Komünist Partisi olarak yeniden şekillendirmişti. Bu, Clara Zetkin'in eseriydi. Ayrıca, Tours'a yaptığı bu ziyaret sayesinde -dünya savaşının döktüğü kanların ötesinde- Alman ve Fransız proleterleri arasında dayanışmanın kurulmasını da sağlar. Nitekim bunun neticesi, iki yıl sonra Fransız emperyalistleri Ruhr bölgesini işgal ettiğinde, kendini daha belirgin bir şekilde gösterecekti.

Clara Zetkin, henüz Fransa'dan ayrılmamışken, varlığı devlet yetkililerince öğrenilir. Ve "tehlikeli" kadının yakalanması için tüm emniyet sistemi alarma geçirilir. Clara Zetkin o anlarda, Alman sınırı istikametinde yol alan bir trende sakince oturmuş örgü örmektedir. Yolcular, Alman

komünist kadının sınırdan nasıl geçebilmiş olabileceği hakkında ileri geri tahminlerde bulunuyorlardı. Hiçbiri, onlara, torunlarını ziyarete geldiğini ve şimdi de evine döndüğünü söyleyen bu sevimli, yaşlı kadının, bahsettikleri o kadın olduğunun farkında değildir.

Ocak ayı başında "Humanite" gazetesindeki bir habere göre, -Clara Zetkin'in Tours'da görünmesinden sonra- Fransız meclisinde, giriş izni ve pasaport olmaksızın sınırı aşan herkesin altı aya kadar hapsini öngören bir yasa yürürlüğe giriyordu. Buna ek olarak, aynı gazete, Clara Zetkin'in 30 Aralık tarihli bir mektubunu yayımlıyordu. Mektupta şöyle deniyordu:

"Değerli Yoldaşlar!

Burjuva basını, Clara Zetkin'in sınırı nereden geçmiş olabileceği konusunda kafa yormakla meşgul. Polislerin işlerini kolaylaştırmak ve bu sorunu açıklığa kavuşturmak bana düşmez. Ancak şunu belirtmeliyim ki, ne kıyafet değişikliği yaptım ne de yasadışı evraka başvurdum; üzerimde bulunan belgeler, hiç şüphesiz yalnızca kimliğimi saptamaya yarar belgelerdi. Fransa'ya yapmış olduğum yolculuktan koca bir roman yaratmak, hasımlarımın bileceği iş. Ben gerçekleri yerine getirmekle yetiniyorum.

Kardeşçe sevgilerimle! Clara Zetkin"

Bu mektubun yazıldığı sıralar Clara Zetkin yine Almanya'daki işinin başında çalışmaya devam etmekteydi.

Clara, 1921 sonbaharında benzeri bir cüretkâr yolculuğa daha girişti. Bir tiyatro oyuncusunun adını kullanarak, kendisine eşlik eden genç bir kadınla birlikte İsviçre üzerinden Roma'ya geçti. Bu iki kadını, şehrin yakınlarında ücra bir yerde bulunan küçük bir eve götürdüler. O sıralar Mussolini'nin siyah gömleklileri, işçi cinayetlerine, özellikle de komünistleri katletmeye başlamıştı bile. Birkaç gün o evde katı bir yalnızlık içerisinde beklemek zorunda kaldılar. Sonra Clara, genç yoldaşına birkaç günlüğüne bir yolculuğa çıkmak zorunda olduğunu söyleyerek, yokluğunda dikkatli olmasını tembih etti. Ve III. Enternasyonal adına İtalyan Sosyalist Partisi'nin kongresinde bulunmak üzere

Milano'ya gitti. Orada da tıpkı Tours kongresindeki gibi ansızın ve beklenmedik bir anda beliriverdi.

Ancak Clara, bütün önlemlere rağmen İtalyan polisinin dikkatini çekmişti. Clara'nın konuşmasının bitiminde, kongre salonu önünden, ak saçlı bir kadının ağır aksak ve zorlukla bindiği bir otomobil hareket etti. Hemen arkasından bir başka araba onu takip etmeye başladı. İki otomobil arasında bir yarış başlamıştı. Epeyce uzun bir süre sonra polisler, içinde yaşlı kadının bulunduğu arabaya yetişerek, onu durdurmayı başardılar. Polisler, şaşkınlıktan serseme dönmüş bir halde arabada oturan ve arabanın tek yolcusu olan genç kızın yüzüne öylece bakakaldılar. Arabayı aradıklarında sadece, beyaz bir peruk bularak küfürü bastırdılar. Clara, kongre binasını, arka kapıyı kullanarak terk etmiş ve hiçbir güçlükle karşılaşmadan Roma'ya ulaşmıştı. Ertesi gün refakatçisiyle birlikte ülkesine geri döndü. Clara Zetkin, Komünist Enternasyonal'in kurulmasına ve güçlenmesine işte böyle yardımcı oluyordu.

Büyük ölçüde önem taşıyan bir konu da kadın hakları alanındaki zengin bilgi birikiminin, yeni kurulmuş olan Enternasyonalce verimliliğini göstermesiydi. Clara Zetkin'in deneyimi, III. Enternasyonal için eşsiz bir değere sahipti. Genç komünist partiler, kitle çalışmalarında, özellikle kadınlar alanında çok az pratik deneyimine sahipti. Fakat bu çalışmanın ele alınması pek çok açıdan aciliyet gerektiriyordu. Avrupa'da daha savaş öncesinde erkek nüfusunu 5-6 milyon gibi büyük bir oranda aşan kadın nüfusu, Clara Zetkin'in ifadesine göre, dünya savaşıyla birlikte 15 milyona yükselmişti. Bundan da önemlisi, savaş sırasında üretime katılan milyonlarca kadında, politik bilinç uyanmış ve bunun neticesinde işçi sınıfının mücadelesinde de yer almaya başlamışlardı. Sözgelimi, Almanya'da 1917 ve 1918 yıllarındaki büyük grevlere ve Ekim Devrimine kadınlar etkin bir biçimde katılmış, hatta Kapp darbesine karşı pek çok kereler en ön saflarda mücadele etmişlerdi. Münih Konsey Cumhuriyeti'ni birlikte savunmuş, kızıl Ruhr ordusuna da hemşire olarak katılmışlardı. Binlercesi, işçilerin bozguna

uğradığı yenilgiler sonrasında kocalarının silahlarını evden uzaklaştırarak gizlemiş ve onların hayatını kurtarmıştı.

Bu nedenle kadınlar oldukça duyarlı bir hale gelmişlerdi. Çünkü savaş sonrasında pek çok haksızlığa göğüs germek zorunda kalmış ve hak mücadelelerinde sendikalar tarafından çoğu zaman yalnız bırakılmışlardı. Clara Zetkin'in 1921'de Moskova'da, Komünist Enternasyonal'in III. Dünya Kongresindeki açıklamasına göre, sendika bürokrasisi, çalışan kadınların çıkarlarına üç misli ihanet etmişti:

> "Onlara ihanet etmiştir, çünkü kapitalizmin çıkar ve kârları uğruna, 'kadın veya erkek ayırmaksızın eşit işe eşit ücret' parolası doğrultusunda mücadele etmekten vazgeçmiştir. Onlara ikinci kez ihanet etmiştir, çünkü savaşın bitiminde işyerlerinden öncelikle kadınların atılmasına hiç itiraz etmiyor, hatta onaylıyordu bile... Sendika bürokrasisi çalışan kadınların çıkarlarına üçüncü kez ihanet ediyordu, çünkü işsiz bırakılmış kadının, erkeğe nazaran, ufak bir tazminat, hatta ondan da mahrum bırakılarak defedilmesinin, bas bas bağıran haksızlığın karşısında dur dememiştir."

Clara'yı III. Enternasyonal'de kadın haklarıyla ilgili çalışmaya yüreklendiren kişi Lenin'di. Clara, 1920 sonbaharında, Moskova'da bulunduğu sıralar, Lenin onu Bolşevik Partisi'nin kadın önderleriyle birlikte uluslararası kadın çalışmasıyla ilgili yönergeler oluşturmakla görevlendirir. Clara Zetkin'in, Sovyet Rusya'sının kadın önderleriyle yakın işbirliği içerisinde meydana getirdiği çalışmalar, kadının kurtuluşu ve eşitliği için verdiği mücadelesinin en büyük ödülü sayılabilir. Önderliğindeki uluslararası sosyalist kadın hareketinin başardığı çalışmaların deneyimlerine dayanarak oluşturduğu yönergeler doğrultusunda genç komünist partilere; kadınları açlığa, sefalete, savaşa ve beyaz teröre karşı verilen mücadeleye, sosyalizm ve barış mücadelesine kazanmanın ne şekilde gerçekleşebileceği hakkında bilgi veriyordu. Yönergeler, Sovyet ülkesinde kadının eşitliğinin gerçekleştirilmesinde meydana gelen her çeşit sorunu ele alıyordu. Çünkü kadının eşitliği bir bakıma salt yasalarla ve sosyal düzenlemelerin oluşturulmasıyla sağla-

namazdı, bunun için kapsamlı bir eğitim sistemi gerekiyordu. Yönergeler, Clara Zetkin'in Sovyet Rusya'sında birebir tanık olduğu kadının o yeni, büyük kahramanlığının ışığı altında oluşturuldu. Bu yönergeler, III. Enternasyonal'in kadın çalışmalarının temel ilkeleri olarak kabul edilirler.

7

Clara Zetkin, 1921 yazında ilk kez III. Enternasyonal'in kongresine katılır. Bu kongre, III. Enternasyonal'in 22 Haziran ila 12 Temmuz tarihlerinde Moskova'da gerçekleşen III. dünya kongresidir.

Clara Zetkin'e Moskova yolculuğunda, sekreterinin dışında oğlu Maxim de eşlik ediyordu. Yolculuk esnasında yine suikast girişiminde bulunuldu. Riga'da sekreteri ve Maxim'le birlikte Batı Avrupa treninden geniş hatlı Rus trenine geçiş yaptıkları bir sırada, yanlarına iki adam yanaşır. Clara, onları bir an garip üniformalarından ötürü kendisine boş oda önermeye niyetli otel hizmetlileri sanmıştır. Fakat bu adamlar iki kadını kaba bir şekilde kollarından tutarak kendileriyle birlikte gitmeye zorluyorlardı. Bunlar, o dönemler neredeyse tüm kumandası Rus beyaz muhafiz subaylarının elinde bulunan Letonya polisinin ajanlarıydı. Kadınlardan biraz geride kalmış olan Maxim, onlardan tam zamanında ayrılmayı başarmıştır. Görünüşe bakılırsa, ajanlar onun Clara'nın oğlu olduğunu bilmiyorlardı.

Clara ve sekreteri polis müdürlüğüne getirilir. Üzerleri aranıp, yanlarında bulundurdukları evrak, para ve diğer değerli eşyalarına el konduktan sonra sorguya çekilirler. Onlara, götürülecekleri yerde hiç kimsenin umurunda olmayacakları anlatılıyordu. Clara, polisler tarafından Letonya'nın herhangi bir köşesindeki bir cezaevine tıkıldıkları vakit, yoldaşları tarafından bulunma şanslarının kalmayacağını çok iyi biliyordu. İki kadın, bekletildikleri küçük, boş odada huzursuz saatler geçiriyordu. Akşama doğru, onlara adeta sonsuz gelen yarım bir günden sonra bir görevli, yılışık bir güler yüzlülükle onlara serbest olduklarını ve gidebileceklerini bildirdi. Görevlinin yanında iki

kadını sevgiyle selamlayan yabancı bir beyefendi bulunuyordu. Maxim, tutukluların serbest bırakılmasını sağlayan Sovyet Rus elçiliğine ulaşmayı başarmıştır. Ayrıca, bagajın büyük bir kısmını da polislerin saldırısından koruyabilmiştir. Clara, Moskova'ya giden trenin vagonuna oturduğunda nihayet derin bir soluk alabildi.

Clara, III. Enternasyonal'in III. Dünya Kongresi'nin hemen öncesinde gerçekleştirilen II. Uluslararası Kadın Konferansı'na katıldı. Bu konferansın, bir zamanlar II. Enternasyonal'in kadın bürosu sekreteriyken düzenlediği kadın konferanslarından çok daha büyük bir öneme sahip olduğunu, daha delegelerle yaptığı ilk sohbetleri sırasında ve daha da belirgin olarak görüşmeler sırasında ayrımına varmıştı. Konferansta 22 ülkenin 82 delegesi hazır bulunmaktaydı. Ancak bu Konferansın bambaşka bir özellik taşımasına neden olan şey, katılanların sayısından çok niteliğiydi.

Konferansta bulunan Sovyet kadın delegeleri, Ekim Devrimi ve müdahaleci savaşların deneyiminden geçmiş, olgunlaşmıştı. Temsil ettikleri milyonlarca kadın, dünyada tam eşitliklerini elde etmiş olan ilk kadınlardı. Bu konferansta, kapitalist ülkelerden gelen komünist kadınlar da bulunuyordu. Bu kadınlar, ülkelerindeki emekçilerin kahramanca mücadelesinde, emekçi kadınları harekete geçirmek ve mücadeleye katmak için bütün özverileriyle çalışan katılımcılardı. Ve en nihayetinde uluslararası bir konferansa ilk kez katılmakta olan ve resimlere konu olabilecek güzellikteki elbiseleriyle diğer delegeler arasında belirgin olarak öne çıkan doğulu kadınlar. Onlar ki, daha kısa bir süre önce peçeyle örtünmekteydi ve kadınların en köleleştirilmiş olanlarıydı. Şimdi ise kadın cinsinin eşitliği ve sosyalizm mücadelesine katılıyorlardı. "Doğunun kadınlarının bize gelişi" diyordu Clara III. Dünya Kongresi raporunda; "III. Enternasyonal'in olağanüstü geniş etkisinin önemini kanıtlamaktadır."

Konferansın konusu, savaş sonrası yılların kadınlara yüklediği zorunlu görevlerdi. Komünist Enternasyonal'in III. Dünya Kongresi'nin, kadın çalışması konusunda siste-

matik örgütlenmeyle ilgili öneriler sunması, öncelikle Claranın başarısıydı.

III. Dünya Kongresi'ndeki görüşmeler, Clara'nın gönlünde yatan bir meselenin görüşülmesi nedeniyle çok önemliydi. Söz konusu mesele, Alman Komünist Partisi'nde gündeme gelen hararetli teori ve pratik tartışmasıydı. Bu tartışma, 1921 Mart'ında orta Almanya'da gericilerce kanlı bir şekilde bastırılan devrimci işçi sınıfı önderliğindeki mücadelelerle ilintiliydi.

Lenin, Kongre'nin hemen öncesinde Clara'yı ziyaret etti. Kendilerinin olduğu kadar diğer delegelerin de zihnini meşgul eden sorunlar hakkında uzunca sohbet ettiler.

Daha sonra Clara, kırmızı bayraklarla süslü büyük Kremlin salonunda, delegelerin arasında oturdu. Bu kongre, adına layık bir kongre; gerçek bir dünya kongresiydi. Kongre'ye dünyanın dört bir yanından 600 delege ve konuk gelmişti. Aralarında sömürge ve yarı sömürge ülkelerden de temsilciler bulunmaktaydı.

'Ne büyük bir kongre' diye düşünüyordu Clara hararetli tartışmaları izlerken. Gayri ihtiyari, önceki yıllara dönerek, katıldığı II. Enternasyonal'in son kongre günleriyle karşılaştırıyordu.

Kongrenin esas belirleyicileri, Kautsy, Vandervelde, Philip Snowden ile diğer reformist ve merkezcilerdi.

Kongrenin gerçekleştirildiği günlerin politik koşulları karışıktı ve Komünist Enternasyonal'in şubelerine düşen görevler oldukça zordu. Alman partisindeki daha önce sözü edilen tartışma konusu, diğer bütün partiler için de aynı öneme sahipti. Devrimin ilk dalgası geri çekilmişti, ama yeni mücadeleler işçi sınıfını beklemekteydi. O halde, komünist partiler bu mücadelelere nasıl hazırlanmalı ve kendi ülkelerinin gerçekten öncü emekçi partisi haline gelmeleri için ne yapmalıydılar? Kongrenin öncelikle çözmesi gereken problem buydu.

Delegelere, Lenin'in belirleyici ağırlığıyla tasarlanmış tezler sunuldu. Tezlerin ana fikri şöyleydi: Komünist par-

tilerin başarıyla mücadele edebilmesi, ancak işçi sınıfının çoğunluğunu arkasına almasıyla, ülkelerinin emekçi insanlarıyla sıkı bir bağ kurmasıyla gerçekleşebilir. Komünist partiler, birbirlerine örgütlü bir şekilde kenetlenmeli, sebat ve sabırla, işçi sınıfının çoğunluğunu kendi saflarına kazanmalıdır. Tezlerle ilgili sert tartışmalarda pek çok defa Clara Zetkin de söz aldı. Kongrenin, tezleri onaylamasından ve böylece Enternasyonalin genel politik çizgisi olarak kabul etmesinden memnunluk duydu.

Kongre, kadın haklarıyla ilgili çalışmayı da ele alıyordu. Clara, kongreye uluslararası kadın bürosunun raporunu sundu. Empoze edici bir seslenişle delegelerden, kadınların kazanımı konusuna daha büyük dikkat göstermelerini talep ediyordu. Uluslararası kadın konferansının önerileri doğrultusunda kongre, kadınların sistematik olarak örgütlenmesiyle ilgili ölçütlerin oluşturulması kararını aldı. Komünist partilerini bu alanda özel komiteler kurmakla görevlendiriyordu. Aynı zamanda, Moskova'daki yürütme komitesine bağlı kadın çalışmasıyla ilgili büronun yanı sıra, bir de Batı Avrupa için Clara Zetkin yönetiminde, ikinci bir büronun oluşturulmasına karar verildi. Bunun dışında Clara, Komünist Enternasyonal için bir kadın dergisi çıkarmakla görevlendirildi. Bu dergi Clara Zetkin'in editörlüğünde, "Komünist Kadın Enternasyonal'i" adıyla 1925 yılına kadar yayınlanmaya devam etti. Batı Avrupa kadın bürosu, 1924 yılına kadar varlığını sürdürdü. Clara, bu büronun feshinden sonra Moskova'daki uluslararası kadın bürosunun başkanlığını devraldı.

Clara'nın katılmış olduğu bu ilk dünya kongresi, onun bilgi ve deneyimini artırırken, genç komünist partilerin mücadele ettiği zorlukları anlamasına da yardımcı oluyordu.

Yoldaşlarıyla özel bir yakınlık ve içtenlik bağının geliştiği, böylesine bir günün anısı, Clara'nın hayatında büyük bir değer taşımaktaydı. Kongre görüşmeleri sırasında doğum gününü de kutlanmış oluyordu. Üst üste yaşadığı bir yığın olayın arasında doğum gününü neredeyse unutmuştu. 5 Temmuz günü kongre salonuna girdiğinde, koltuğu-

nun çiçeklerle süslenmiş olduğunu gördü. Henüz şaşkınlığını üzerinden atamadan, Spartaküs Birliği'nden mücadele arkadaşı Fritz Heckert kürsüde konuşmaya başladı:

"Alman delegasyonu bugün sevinçli bir görevi yerine getirmektedir. Bu görevin merkezinde ise, bugün 64. yaş gününü kutladığımız bir sosyalizm savaşçısı, yoldaşımız Clara Zetkin bulunmaktadır. Ve Clara Zetkin adı, bütün işçilerin enternasyonali için bir program anlamına gelmektedir. Clara Zetkin'in sosyalist harekete katılması ileriki yaşlarda olmamıştır. Gençlik yıllarında ateşli bir yürekle işçi hareketine adımını atmış ve ta bugüne dek onun sadık, fedakâr bir neferi olmuştur."

Fritz Heckert bu yaşlı savaşçıya doğru yaklaşıp, ona sarılırken coşkulu bir alkış koptu. Clara Zetkin çok duygulandı. Yoldaşlarına ve kongreye teşekkür etmek için kürsüye çıktığında, her zamanki yetenekli konuşmacı, kelime bulmakta zorlanıyordu. Heyecanını güçlükle bastırarak şöyle dedi:

"Hanımlar, beyler! Yoldaşlarım; beni sayıp övdüğünüz zaman ne yapacağımı bilemiyorum... Çünkü bu bana bütün isteyip de yerine getiremediklerimi hatırlatıyor. Bana yaşamın, devrim düşüncesinin verdiklerini ve ne yazık ki gücüm yetmediği için devrime borçlu kalmak zorunda olduklarımı hatırlatıyor. Yoldaşlarım, yaptıklarım, herhangi bir şeyden daha olağan değildi. Her zaman doğamın gereğini yerine getirmeye çalıştım. O yüzden de övgüyü hak etmiyorum. Olduğumdan daha farklı olamadım, davranamadım. Nehirler aşağı doğru aktıkları için, kuşlar öttükleri için övgüyü hak ediyorlar mı? Bu tamamıyla doğal bir şey. İşte ben de devrimin içsel bir gerekliliğinden dolayı devrime hizmet ettim.

Yoldaş Heckert'in hakkımda anlattığı tüm o güzel şeylere hiç değinmeyeceğim. Ancak bunlardan bir tanesini sizlerin karşısında dile getirmeyi görev biliyorum: Kendi gelişimim için ve yapabildiklerim için Alman teori ve pratiğine çok teşekkür ediyorum, tarih pratiğine çok teşekkür ediyorum, Fransız ve İngiliz kardeşlerimizin göstermiş oldukları örneklere çok teşekkür ediyorum. Fakat devrimin hizmetine sunmuş olduğum iradem konusunda hissettiklerim için izin verin her türlü burjuva etkisinden arınmış bir sözü dile getireyim: Devrimci ahlâkım için Rus devrim-

cilerinin, Rus sosyal demokrasisinin ve Bolşeviklerin izlediği örneklere teşekkürü sonsuza dek bir borç bileceğim. Ah-laksal bakımdan nasıl bir insan oluşum, devrimin hizmetine sunduğum enerjinin ölçüsünü... Tüm bunları, yetmişli yıllardan bu yana öncelikle Rus devrimine olan içten bağlılığıma borçluyum. İzin verin burada sizlere bir şey daha ifade edeyim: Burada sizlerin karşısında dururken, bir zamanlar benim varlığımın bir parçası olan ve öyle de kalacak olan birini, Rosa Luxemburg'u anımsamamam mümkün değil... Ve onun bugün yanımda olmayışının, şimdi aramızda olmayışının verdiği acıyı önleyemiyorum. Bütün bu çiçekleri, şimdi hayalimde onun mezarının üzerine bırakıyorum.

Bay ve bayan yoldaşlarım, şu an sizlere güzel bir konuşma yapmak için fazlaca etkilenmiş bir haldeyim. Söyleyebileceğim şu ki, yürekten istediğim bir tek şey var ve onun gerçekleşmesi için de hepinizin katkısına ihtiyaç var. O da, Almanya'da ve muhtemelen başka ülkelerde de devrimin gerçekleştiğini görmeden mezarı boylamamak için çalışıp mücadele etmektir. Benim çalışmam, mücadelem, sadece bir karara bağlıdır; bu karar, proleter devrime, devrimci proletaryanın zaferine yardımcı olma kararıdır."

Clara kürsünün merdivenlerini inerken genç bir kadın yoldaşa sessizce şöyle diyordu: "Beni nasıl böyle övebilirsiniz!"

Oturumun sonunda pek çok delege, onu kutlamak için sevgiyle etrafını sardı. Aralarında, o gün muazzam bir konuşma yapmış olan büyük dostu Vladimir İlyiç Lenin de bulunuyordu. Politik sorunlarla ilgili görüşmelerin bitiminde, Komünist Enternasyonal'in Merkez Komitesi bir araya toplandı. Clara, uluslararası işçi hareketi için sağladığı büyük başarılarının bir ödülü olarak Komünist Enternasyonal'in Yürütme Komitesi'ne delege olarak atandı, oradan da Başkanlık Konseyi'ne seçildi.

Clara ülkesine dönerken, gericiler büyük savaşçıyı bir kez daha ele geçirme girişiminde bulundu. Olay yine Riga'da meydana geldi. Letonya polisi onu zor kullanarak bulunduğu vagondan çıkarmaya çalışıyordu. Onu bu defa ajanların ellerinden kurtaran kişi, o sırada tesadüfen trende bulunan burjuva Alman Reichstag milletvekiliydi.

X
YURTSEVER KADIN

1921'i 1922'ye bağlayan kıştı. Savaş biteli dört yıl olmuş, ancak savaşın Alman halkına getirdiği acılar hâlâ son bulmamıştı.

Batı emperyalistleri, Versailles Barış Antlaşması'nda Almanya'yı yükümlü tuttukları tazminatları tahsil etmek için, Almanya'nın başka bölgelerini de acımasızca istila etmekle tehdit ediyordu. Savaşın bütün yükünü emekçi insanların sırtına yüklemiş olan Alman tekel beyleri ve toprak sahipleri, yenilginin tüm faturasını da yine halktan çıkarıyordu. Savaş sonrasında gelişen pahalılık giderek daha da ezici bir hal almıştı. Fiyatlar 1921 yılının ilkbaharında, savaş öncesi fiyatların on katına ulaşmış, yaz ve kış başında ise daha da yukarılara tırmanarak; 1914'deki düzeyinin yirmi, otuz, hatta kırk katına çıkmıştı. Gelirler ve ücret düzeyi ise, fiyatların gerisinde kalmayı sürdürüyordu.

Alman işçileri, çalışanlar, din adamları ve devlet memurları angarya ücret karşılığı çalışırken; küçük işletmecilerle küçük esnaf da yaşam alanlarının giderek daraldığını, iflasa sürüklendiklerini fark ediyordu. Milyonlarca küçük tasarrufçu, özellikle güven altına alınmış bir yaşlılığın umuduyla yaşamış olan emekliler, zorluklarla bir araya getirdikleri birikimlerinin, ellerinden kayıp gidişine çaresizce bakakalıyordu. Gazilerin, savaşın sakat bıraktığı insanların ve yetimlerin içler acısı feryadı göklere tırmanıyordu. Çünkü onların gelirleri, enflasyon karşısında diğer gelir ve

ücretlerden daha da geride kalıyordu. Her köşede savaştan yara almış dilenen insanlar göze çarpmaktaydı. Savaşa gitmeden önce kendilerine söylenen sözleri tekrarlıyorlardı: "Her şey vatan için!"

Sefaletle birlikte, halkın varlıklı sınıflara karşı duyduğu nefreti de artıyordu. Sanayi birlikleri, her ücret sözleşmesinde ve sosyal yardım önlemleriyle ilgili her tartışmada; işçiler, çalışanlar, memurlar ve savaş malulleri tarafından perişan olduklarını iddia ederek her zaman olduğu gibi dev kazançlar sağlıyor, bu kazançlarını enflasyondan kurtarmak amacıyla da yurtdışına çıkarıyorlardı. Ekonominin bu büyük sırtlanlarının yanı sıra savaş sonrasının ekonomik karışıklığının su yüzüne çıkardığı sürüyle vurguncu ve kapkaççı, tüm dikkatleri üzerlerine çekiyordu. Halk arasında sonradan görme veya yeni zengin olarak nitelendirilen bu vurguncular, kirli işleriyle kazandıkları zenginliklerini meydan okurcasına önüne gelene sergiliyordu. Onların yanı sıra bir de hatırı sayılır ülkelerden gelen koca bir güruh, dolar, gulden veya başka yabancı paralarla Almanya'da ucuz bir hayat sürerek, gününü gün ediyordu. Bu yeni zengin, karanlık adamlarla işbirliğine girerek değişik türden değerli malları kelepir fiyatlarla toplayıp ülkelerine götürüyordu. Almanya, vurguncu ve dolandırıcı cennetine dönüşmüştü.

Aç, sefil, kötü giysiler içerisindeki işçi erkekler, sıkıntılarla boğuşup duran işçi kadınlar, bu beleşçileri, gösterişli giysileriyle yepyeni arabalarının içerisinde otururken, ya da içerisinde her şeyin ziyadesiyle var olduğu lüks restoranlardan birinin kapısından içeriye girerken gördüklerinde, öfkelerinden yumruklarını sıkıyordu. Clara, Berlin'de Köthener Caddesi'nde bulunan mütevazı pansiyonuna giden yolunun üzerindeki Potsdamer Meydanında lüks restoranların seyrüseferini gördüğünde, o da aynını yapıyordu.

Can sıkıcı olan sadece Almanya'nın durumu değildi, uluslararası durum da aynıydı. Birinci dünya savaşı, sözde, savaşların sonuncusu olacaktı ve dünya bununla yetinecekti. Ancak bu savaş sadece yeni gerilim ve çekişmelerin doğmasına neden olmuştu. Kuşkusuz, saldırgan Al-

man emperyalizmi geçici olarak yenilgiye uğramıştı, ama savaşı kazanan kapitalist ülkelerle ara¬sındaki çekişme hâlâ devam etmekteydi. Ve Alman gericileri, ateşkesin birinci gününden itibaren misilleme savaşı için atmosfer yaratmaya çalışıyor, galip güçler arasında da keskin çelişkiler gelişiyordu.

Daha 1922 yılının başlarında bu durum öylesine gergin bir hale geldi ki, Komünist Enternasyonal, Genişletilmiş Yürütme Komitesinin bir toplantısında, tehdit eden savaş tehlikesine karşı mücadeleyi ele almayı gerekli gördü. 1922 yılının Şubat ve Mart aylarında, Moskova'da gerçekleşen bu toplantıda, uluslararası işçi sınıfının büyük bir kampanya planı hazırlandı. Clara Zetkin, konuşmasında sık sık: "Komünist partilerin savaş tehlikesine ve savaşa karşı mücadelesi konusunu" işliyordu. Clara bunların yanı sıra şunları da belirtiyordu:

> "Kendilerini, övünerek çağdaş insanlar olarak nitelendiren insanlar, son emperyalist savaşın yarattığı korkunun, dehşetin ve cürümün etkisi altında tüyleri diken diken olduğu vakitler, her yerde şu çığlık yankılanıyordu: Bu sonuncusu olmalı. Bugün, savaşın üzerinden üç yıl akıp gitmiştir, muhtelif barış antlaşmalarının üzerinden ise iki yıl. Ve görünen nedir? Dünya baştan ayağa yeniden silahlanıyor, yeni emperyalist savaşların donanımları ve tehlikeleri 1914 yılınınkinden çok daha büyük. Kapitalist dünyanın ve az veya çok bu kapitalist dünyanın çekim alanına giren ülkeler arasında var olan atmosferin, her an yeni savaşları alevlendirebilecek kadar patlayıcı maddelerle dolup taştığı gözlenmektedir. Bu savaşlar, etki alanı çok daha geniş, vahşeti çok daha ürkütücü ve neticeleri 1914-1918 savaşından çok daha kalıcı etkiler bırakacak savaşlardır."

Clara Zetkin bu sözlerle dünyanın bütün sıradan insanlarının ve özellikle de daha önceki savaşı yaşamış olan ülke insanlarının duygularına tercüman oluyordu. Clara, III. Enternasyonal adına, yaklaşmakta olan yeni felakete karşı koymak amacıyla farklı görüşlere ve bakış açılarına sahip işçilerden oluşan geniş bir birlik cephesinin kurulması önerisinde bulundu. Komünist partiler, bütün güçlerini birlik cephesinin örgütlenmesi için kullanmaya çağrıldı.

Komünist Enternasyonal'in temsilcileri, dünya politikasını ilgilendiren bu ciddi durumu görüşmek üzere, 1922 yılının Nisan başında, II. Enternasyonal'in ve merkezcilerin kurmuş olduğu 'İkibuçukuncu Enternasyonal' denilen örgütün temsilcileriyle Berlin'de buluştu. Bu buluşma, uluslararası bir işçi konferansının hazırlığını öngörüyordu.

III. Enternasyonal'in delegasyonunu Clara Zetkin yönetecekti. Clara'ya yüklenen zor bir görevdi. Uzun yıllar aynı parti, aynı enternasyonal içerisinde birlikte mücadele ettiği ve sert tartışmalardan sonra yolunu ayırdığı adamlarla, yıllar sonra ilk kez yine aynı masaya oturacaktı. Ancak politik durum, tüm temel zıtlıklara rağmen, uluslararası işçi örgütlerinin savaş tehlikesine karşı mücadele birlikteliğini sağlayabilmeleri için her yola başvurmayı gerektiriyordu.

Açılış formalitelerinden sonra sözü ilk olarak Clara aldı. Clara, bütün emekçilerin ivedilikle birlik cephesini oluşturmasını zorlayan tehlikeli duruma dikkat çekerek, ortak bir işçi konferansının çağrısı için, III. Enternasyonal'in hazır olduğunu açıkladı. Bu konferansın sadece laf yapmayacağını, aynı zamanda harekete geçeceğini ve işçi kitlelerinin pratik eylemleriyle doğrudan ilintili konuları ele alacağını vaat ediyordu, ki bunların gerekliliğinden kimsenin kuşkusu yoktu: Kapitalist saldırıya karşı savunma, yeni emperyalist savaşlara ve Versailles Antlaşması'na karşı mücadele hazırlığı.

Görüşmeler üç gün sürdü. Katılan örgütlerin her birinden üç temsilci olmak üzere, dokuzlu komisyon denilen bir komisyon seçildi. Bu komisyon kongre sırasında pratik öneriler hazırlayacaktı. Clara da bu komisyona üyeydi. Bütün ülkelerde ortak gösterilerin hazırlanmasına karar verildi. Kongre, uluslararası işçi sınıfına bir uyarı niteliği taşıyordu.

Görüşmeler Clara'yı çok yormuştu. Ama o, uluslararası ortak bir işçi eyleminin gerçekleşmesi için elinden gelen her şeyi yapmış olmanın bilincini taşıyordu. Planlanan uluslararası işçi konferansı ne yazık ki reformistlerin kaçamakları ve itirazları nedeniyle suya düştü. Fakat Clara, birlik cephesinin oluşumu için nefes bile almadan müca-

deleye devam etmeliydi. Çünkü durum giderek tehlikeli bir hal alıyor, İtalya'da faşist Mussolini, iktidarı zorluyor, Almanya'da ise provokasyonlar ve gerici birliklerle, nasyonal sosyalist çetelerin suikastları artıyordu.

Rote Fahne'nın 17 Haziran 1922 tarihli sayısında birleşik işçi cephesinin oluşumu çabasıyla komünist partisinin SPD*, USPD ve ADGB partilerine yönelttiği yazıda şöyle deniyordu:

> "Ülkenin dört bir yanında, dünya savaşının baş kışkırtıcıları, Hohenzollerin** prensleri ve topraklarından kovalanan prenslerin önünde günbegün askeri alayların provokatif gösterileriyle, savaş derneklerinin çağrıları, Bismarck ve Kayzer anısına fener alaylı kutlamalar, merasimler düzenleniyor, oysa Hamburg'da üç hafta içerisinde işçi inisiyatiflerine ve işçi önderlerine yönelik beşinci kez dinamitli saldırıda bulunulmuştur. Aynı günlerde Kassel'de milletvekili Scheidemann'a siyanidrik asitli suikast düzenlenmiştir.
>
> Ebert'in Münih ziyaretinin hemen öncesinde SPD'nin parti yayını "Münchener Post"*** gazetesine dinamitli bir saldırı gerçekleşmiştir. Nasyonalist terör çeteleri, Münih'te her köşe başını tutmuş durumdadır."

Clara'nın tek istediği, önlerinde giderek çığlaşan tehlikenin karşısında işçileri birleştirmekti. Bu arzu, onu bir toplantıdan diğerine sürüklüyor, tekrar tekrar eline kalemi sıkıştırıyordu. Kendini zayıf hissettiği ve yorgunluğun onu pes etmeye zorladığı anlarda, 'yeni bir savaşın oluşması, faşizmin ilerleyişi engellenmeli, benim halkım barış içinde yaşamalı', diyordu kendi kendine. Emekçilere sesleniyordu: Bütün ayrımları bir kenara atın! Savaşa ve faşizme karşı birleşin! Kendi hayatınızı ve çocuklarınızın hayatını savunun!

---

*SPD: Alman Sosyal Demokrat Partisi

** Hohenzollern: Adını, Prusya krallık hanedanının kökenini oluşturan Alman ailesinden alan ve Güney Almanya'da bulunan eski prensliklerdir. Bu prenslikler 1849'da Prusya'ya katıldılar. Hohenzollern-Hechirfez Prensliği ve Hohen Zollern- Sigmaringen prensliği.

*** Münchener Post: Münih postası

Clara Zetkin, bu yoğun çalışma yılında Sovyetler Birliği'ne iki kez daha uzun, yorucu yolculuklar yapar. Haziranda, Komünist Enternasyonal'in yürütme komitesinin bir toplantısına katıldı. Kasımda, IV. Dünya Kongresinde bulunmak üzere, yeniden Moskova'ya gider. O aralar Clara'nın sağlık durumu pek de iyi olmadığı halde, kongrede konuşma yapmakla görevlendirildiği için mutlaka orada olmak istiyordu. Zihnini meşgul eden bir konu daha vardı: Moskova'ya iki kez gitmişti ama Lenin'i görememişti. Lenin 1922 yılında ağır hastaydı. Yılların yoğun çalışmasının getirdiği bitkinlik ve 1918'de sosyalist devrimciler tarafından düzenlenen suikast girişimi onu yatağa düşürmüştü. Clara, endişe dolu aylar geçiriyordu ve çoğu zaman korku içinde, "acaba Lenin'i bir daha görebilme şansına sahip olabilecek miyim?" diye kendi kendine soruyordu. Fakat artık onu görebilmesi kesinlik kazanıyordu. Onunla ikisinin de zihnini kurcalayan konular hakkında konuşabilecekti. Bu arada Lenin, yine dünya kongresinde "Beş yıl Rus Devrimi ve dünya devriminin perspektifleri" adlı bir konuşma yapmayı isteyecek kadar kendini toparlayabilmişti. Büyük Ekim Devriminin yıldönümü, yeniden sağlığına kavuşmuş olan Sovyet devletinin kurucusunun, uluslararası işçi sınıfının temsilcilerine seslenişinden daha güzel kutlamayla gerçekleştirilebilir miydi?

Lenin onu -daha önce de yaptığı gibi- Kremlin'de kendi dairesinin hemen bitişiğinde bulunan Clara'nın dairesinde ziyaret eder. "Kremlin'e gelişimin ikinci gününde" diye aktarıyordu Clara "Lenin Anıları"nda,

> "Evimle ilgilenen ve besbelli ki eski rejimden' yenisine geçmiş bulunan yoldaş, bana sevinçli bir heyecanla şöyle diyordu: 'Yoldaş, Vladimir İlyiç sizi ziyaret etmek istiyor. Yani Bay Lenin. Biraz sonra burada olur.' Bu haber beni öylesine heyecanlandırmıştı ki, o an 'Bay Lenin'in komikliğinin bilincine bile varamamıştım... İşte gelmişti bile Vladimir İlyiç; çuhadan gri bir ceketle, dinç ve güçlü görünüyordu, yine o kötü hastalık günleri öncesindeki hali gibi... 'Hiç merak etmeyin!' diye karşılık veriyordu sağlığıyla ilgili sorularıma, 'Kendimi çok iyi, güçlü hissediyorum. Hatta akıllı uslu bile oldum, doktor beylerin tabir ettiği gibi.

Yine çalışıyorum ama kendime dikkat ediyorum, doktorların tavsiyelerine mutlaka uyuyorum. Teşekkür ediyorum, bir daha hasta olmak istemiyorum! Bu çok can sıkıcı bir şey. Yapacak o kadar çok şey varken' ... Sonra Sovyet Rusya'sındaki ekonominin henüz yavaş da olsa güçlü bir biçimde canlanması karşısında duyduğu memnuniyeti dile getiriyordu. Kaydedilen ilerlemelerle ilgili gerçekler ve sayılar aktarıyordu. Ancak bununla ilgili bilgileri kongredeki konuşmamda aktaracağım' diyerek, düşüncelerinin akışını yarıda kesiyordu. Bana doktor despotluğunun ziyaretler için verdiği iznin vakti doldu. Ne derece disiplin altında olduğumu görüyorsunuz. Yine de size çok sevineceğiniz bir şey anlatacağım. Düşünsenize, geçenlerde ücrada kalmış ... köyünden bir mektup alıyorum. (O zor ismi ne yazık ki unuttum. C.Z.) Bir çocuk yurdundan yaklaşık yüz çocuk bana şöyle diyor: 'Sevgili büyükbabacık Lenin! ... Uslu uslu çalışıyoruz. Güzelce okuyor ve yazıyoruz. Bir sürü güzel şeyler yapıyoruz. Her sabah iyicene yıkanıyor ve her yemek yediğimizde de ellerimizi yıkıyoruz. Öğretmenimizi sevindirmek istiyoruz. Kirli olduğumuzda bizi sevmiyor' ve böyle devam ediyor. Bakın sevgili Clara, her alanda gelişmeler kaydediyoruz, ciddi gelişmeler. Kültür öğreniyoruz, yıkanıyoruz bile, hem de her gün. Bizde köydeki küçük çocuklar bile Sovyet Rusya'sının kalkınmasına çalışarak katkıda bulunuyorlar. Ve biz hâlâ kazanamayacağımızdan mı korkacağız?"

Clara, Lenin'in kongredeki konuşmasını dinliyordu. Bir saattir konuşuyordu, ama Clara, bunun ona büyük bir çabaya mal olduğunu ve büsbütün bitkinleştiğini görebiliyordu. (Bu konuşma, Lenin'in Komünist Enternasyonal forumunda yaptığı son konuşma olacaktı, Clara'ya yaptığı ziyaret de ona yaptığı son ziyaretti. Clara onunla sadece kongre sırasında pek çok defa bir araya geliyor ve her defasında yüzüne baktığında içinde sanki onu bir daha göremeyecekmiş gibi bir sezgi şahlanıyordu.)

Lenin'den sonra Clara konuştu. Lenin'in ele aldığı konuyla ilgili ikinci konuşmayı yapmakla görevlendirildiği için sevinç ve gurur duyuyordu. Lenin, esas olarak Sovyet Rusya'sının yeni ekonomik politikasının bazı temel konularını ele alırken Clara, öncelikle kapitalist ülkelerin emekçilerinin yaşadığı önemli problemleri, özellikle de bolşevizm

karşıtlarının Sovyet Rusya'sına karşı öne sürdüğü gerekçeler çerçevesinde irdeliyordu. Enternasyonal proletarya için Rus Devrimi'nin büyük, yol gösterici öneminden, Lenin'in işçilerle köylüleri birleştirme politikasından bahsediyordu. Ta o zamanlar bile reformistlerle yapılan tartışmalarda önemli bir rol oynayan "Sovyet demokrasisi" konusunu ayrıntıyla dile getiriyordu. Clara, -emekçilerin gerçek oy kullanma hakkıyla kurulmuş- bu demokrasinin, burjuva sınıf egemenliğinin, sadece, demokrasi maskesi arkasına gizlenmiş bir şekli olan burjuva demokrasisinden çok daha ileri bir aşama olduğunu izah ediyordu.

Clara'nın konuşması teorik olarak köklü bir temele dayanıyor ve Ekim Devrimi'nin tarihsel önemiyle ilgili gerçekten yaratıcı marksist düşünceden doğan bilgiler içeriyordu. Clara, sürükleyici bir enerji, coşku ve zafer inancıyla konuşuyordu. Fakat bu kez kendini fazla zorlamıştı. İki saati aşkın bir süre konuşma yaptıktan sonra takati kalmamıştı artık. Ansızın "Yoldaşlar, acaba bir ara vermemiz mümkün mü?" diyordu. Kongre başkanı kaygıyla yanına yaklaşıyor; delegeler, dikkatlerini verdikleri heyecanlarından sıyrılarak huzursuzlaşıyorlardı. Clara Zetkin'in benzi atmıştı ve her an yere yığılacak gibi görünüyordu. Görüşmeler yarıda kesilerek; Clara bir otele götürüldü ve özel bir bakımla kendini yine iyi hissetmesi sağlandı.

Ertesi sabah kongre müzakerelere yeniden başladığında, Clara da konuşmasına yeniden devam edebiliyordu.

Clara kongrede birkaç kez daha öne çıkıyordu. Öfke ve coşkunun sarstığı bir haykırışla, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan, Polonya, Finlandiya, Estonya, Letonya ve Macaristan'ı kasıp kavuran beyaz terörü, Almanya ve Fransa'daki gericilerin saldıklarını, İngiliz emperyalistlerinin Güney Afrika, Hindistan, Mısır ve İrlanda'da uyguladıkları barbarlıkları, ABD'deki komünistlere yapılan işkenceleri, Mussolini'nin faşist sürülerinin alçaklıklarını dile getiriyordu. Ayrıca, Yürütme Komitesinin Uluslararası Kadın Bürosunun çalışmaları konusundaki raporu da sundu.

Yeniden Stuttgard'a döndüğünde, doktor çağrılması gerekiyordu. Doktor, Clara'nın sadece tamamen tükenmiş olduğunu değil, aynı zamanda yolculuk sırasında ayak parmaklarından birinin donduğunu saptayarak ondan, hemen çalışmaktan vazgeçmesini istedi. Acilen dinlenmeye, bakıma ve özel ilgiye gereksinimi olduğunu söylüyordu. Fakat dinlenme molası çok uzun sürmedi; çünkü yeni büyük mücadeleler onu beklemekteydi.

2

Fransız emperyalistleri, 1922 yılını 1923'e bağlayan yıl sonunda, Almanya'nın tazminat yükümlülüklerini yerine getirmediği gerekçesiyle Ruhr bölgesini, Almanya endüstrisinin kalbinin attığı bölgeyi işgal etmeye koyuldu.

Yeni, yakın bir savaş tehlikesiyle alarma geçen Komünist Enternasyonal, komünist partilere, tehlikede olan bölgenin merkezinde, Essen'de bir konferansta toplanmaları için çağrı yaptı. Fransa, Büyük Britanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Çekoslovakya ve Almanya'nın komünist partileri, 6 ve 7 Ocak 1923'te ortak eylemler belirlemek üzere bir araya geldi.

Clara Zetkin, hasta ayağının ona verdiği acıyı zorlukla bastırarak, bir baston yardımıyla aksaya aksaya görüşmelere katılmak için Essen'e gitmek üzere yola çıktı.

Clara, dünya olaylarının birdenbire odak noktası haline gelen Ruhr bölgesini iyi biliyordu. Maden işçilerinin kadınlarının yanında, isten kararmış küçük toplantı odalarında ve yerleşim alanının altında bulunan maden galerilerinin neden olduğu derin çatlaklı duvarlara sahip daracık evlerinde pek çok defa bulunmuştu. Maden işçilerinin kadınları, evlerinde de çoğu zaman kurum ve kömür tozuyla boğuşmak zorunda oldukları halde, evleri neredeyse her zaman titiz bir temizlik yansıtmaktaydı. Clara, Westfalva ev kadının gururu olan cilalanmış zeminleri, derli toplu mutfakları, pırıl pırıl ovulmuş ocakları hatırlıyordu.

Şimdi şehrin üzerine boğuk bir atmosfer çöküvermişti. Soğuğa rağmen sokaklarda insan kalabalıkları birikmişti. Her yerde Fransız birliklerinin yaklaşmakta olan işgali konuşuluyordu. Kimileri heyecanlı jestler yaparken, kimilerinin de canı sıkkın görünüyordu.

Komünistlerin uluslararası konferansı, Avrupa'nın emekçilerine şöyle sesleniyordu:

"Ruhr bölgesinin işgali, yeni bir savaş demektir...

İşçiler! Sadece sizleri tehdit eden bu tehlikeye ve yaklaşmakta olan yeni acıların önüne bir set çekebilirsiniz. Ama bunu yapabilmeniz, ancak ülke ve parti sınırlarının ötesine uzanarak ortak bir savunma cephesi oluşturmanızla mümkündür; burjuvazinin birleşmiş saldırı kuvvetinin karşısına, aynı şekilde işçi kitlelerinin kardeşçe birleşmiş bir savunma kuvvetini çıkarmanızla mümkündür.

Fransa, İtalya, Belçika, İngiltere, Çekoslovakya ve Almanya'nın işçileri! şu parolanın altında birleşin:

Kahrolsun Versailles'in haydut barışı! Emperyalist savaşlara karşı savaş! Kahrolsun kapitalist devletlerin tazminat ve yaptırımları! Savaşın bütün yükünü ve ekonomik yeniden kalkınmanın tüm faturasını kendi üzerinizden, kapitalistlerin, gerçek savaş suçlularının omuzlarına silkelemek için birleşin!"

Komünist partilerin temsilcileri bir gösteride, Essen salonunu tıka basa dolduran Ruhr bölgesi işçilerine sesleniyordu.

Fransız birlikleri 11 Ocak'ta Ruhr bölgesine giriyorlardı; ama onlardan birkaç saat önce, Fransa'nın komünist gençlik birliğinin delegeleri bölgeye gelmişti bile. Ordunun gelişiyle birlikte, Alman ve Fransız gençlik birliğinin ortaklaşa çıkarmış olduğu, askerleri Alman işçilerle kardeşliğe çağıran bildirilerin dağıtımına başlandı.

Sovyet hükümeti, Fransız emperyalistlerinin zor kullanmalarını resmen protesto ediyordu.

Ruhr bölgesi işgalinden sonra Almanya tam anlamıyla cehenneme döndü. Alman tekelcileri, sadece bu çetin durumdan nasıl yeni bir çıkar elde edebileceklerini düşün-

mekteydi. 1922'de Fransız emperyalistleri ile ortak bir madencilik tröstünün kurulmasıyla ilgili görüşmeler yapılmış ve sonuçsuz bırakılmıştı. Çünkü Stinnes ve diğerleri, kendilerine sunulan yüzde 40 kazanç payını düşük bulmuşlardı. Şimdi de Ruhr bölgesinin işçi ve diğer çalışanlarını, Fransız işgaline karşı pasif direnişe ve grevlere kışkırtıyorlardı. Şovenist bir dalga yaratmak için uğraşıyor, nasyonalist gizli örgütleri serbest bırakıyor ve gönüllü kıta savaşçıları yardımıyla savaş çıkarmak için propaganda yapmaya çalışıyorlardı. Kulis arkasında ise, gizlice görüşmelerini sürdürüyorlardı, "vatana" ihanete her an hazırdılar, yeter ki ödenecek olan meblağ yeterince yüksek olsundu. Egemen sınıfın bazı kesimleri Almanya'nın parçalanışına çanak tutuyordu. Batı'da ayrılıkçıların faaliyetleri artıyordu. Ren bölgesini tampon bölge yapmaya çalışıyorlardı. Gerici kesim, güney Almanya'da Bavyera'nın ayrılması ve Habsburg yönetimi altında bir Donau Federasyonu'nun kurulması için çabalıyordu.

Fakat emekçiler için çok daha vahim bir dönem başlıyordu.

Ruhr bölgesinde hayatın durması, Almanya'nın diğer bölgelerinde de yüz binlerce insanın aşsız kalmasına yol açmıştı. Markın hızlanan yeni düşüşü, işsizlikten doğrudan etkilenmeyen her çevreye umutsuzluk ve panik getirmişti. Vurguncuların cebine yeni büyük kazançlar akıyordu. Ruhr endüstricileri devletten milyarlarca kredi alıyordu, bunun da ötesinde, 40 milyar Marklık kömür vergisini ödettiriyorlardı. Mahrumiyet çeken Ruhr halkı için toplanılan Ruhr bağışlarının aslan payını da el altından yine onlar götürüyordu. Kasım 1922'de gericiler tarafından düşürülen Wirth hükümetinin ardından gelen Cuno Hapag yönetimindeki hükümet, ulusal çaresizlik karşısında büsbütün kayıtsız kalıyor, sadece burjuvaziye ve onun hainee entrikalarına çanak tutuyordu. Almanya adeta fırtınada açık denize açılmış kaptansız bir gemiyi andırıyordu.

Alman halkının gerçek çıkarlarını gözeten yine Komünist Partisi idi. Emekçileri, ulusal çaresizliğin ortadan

kaldırılması ve Poincare ve Cuno'ya karşı mücadele etmek için tüm emekçi Almanların geniş bir birleşik cephesinin oluşturulmasına çağırıyordu. Bu çağrıda bulunurken, Avrupa'nın bütün komünist partileri tarafından kardeşçe destekleniyordu, özellikle delegeleri Essen Konferansının ardından neredeyse ülkelerine döner dönmez tu-tuklanan -aralarında Marcel Cachin'in de bulunduğu- Fransız Komünist Partisi tarafından.

Komünist Partisi'nin en ön sıralarında Clara Zetkin savaşıyordu. Fransız birliklerinin Ruhr şehirlerine girişinin hemen ardından "Komünist Kadın Enternasyonali" gazetesinin yayımladığı bir makalede, Clara yine emekçilere sesleniyordu. Korkunç savaş tehlikesine dikkati çekiyor ve Alman işçilerini nasyonalizm ve Şovenizme karşı, özellikle bozgunculuklarını işgal bölgesinde sürdüren nasyonalist provokatörlere karşı uyarıyordu. Alman burjuvazisinin vatan haini bölücülüğünü tüm iğrençliğiyle ortaya seriyordu:

> "Kendilerini ve tüm değer verdikleri insanları, savaş çılgınlığından ve çaresizlik selinden korumak için Almanya'nın proleterlerinin önünde sadece bir yol vardır: Fransız emperyalizmine ve Alman kapitalizmine karşı amansız bir savaşım yolu. Bu yol ne kadar zor ve ne kadar tehlikeli de olsa, Alman proletaryası bu savaşı iki cephede birden sürdürmelidir. "Poincare ve Cuno'nun; Schneider ve Stinnes'in inadına" sözü. proleterlerin savaş nidası olmalı. Fransız süngüsünün zoruyla çalışmaya hayır!
>
> Aynı şekilde, Alman sömürücüleri için canımız ve malımız pahasına çalışmaya da hayır! Hayır, bin kere hayır! Çünkü esas olan, Almanya'nın şimdisi ve geleceğidir, çünkü esas olan, memleketin tehlikede oluşudur. Bugün zenginlerin ve sömürücülerin elinde olan ganimet, yarın politik iktidarın proletarya tarafından ele geçirilişi ile birlikte bütün emekçilerin mirasının bir parçası olacağı için, yağma edilen ve ezilip çiğnenen kitleler, burjuvazinin sözüm ona ulusal birlik cephesine kanmamalı... Çünkü yabancı can düşmanın ülkeden püskürtülmesi ancak yerli can düşmanın dize getirilmesiyle mümkündür."

Ocak sonunda Clara Zetkin bu konuyla ilgili Komünist Partisi'nin Leipzig'deki kongresinde bir konuşma yapar.

Clara, Moskova ve Petrogradlı işçilerin, Leipzigli ve Hamburglu işçilere vermesi için ona verdikleri iki bayrağı coşkun bir alkış selinin eşliğinde delegelere teslim eder.

İşçi kitleleri arasında birleşik cephenin oluşumuna yönelik baskı artıyordu. Ruhr bölgesinde komünistler, sosyal demokratlar, bağımsızlar ve Hıristiyan sendikaların üyeleri, mevcut koşulların ayrıntılı bir biçimde görüşülmesi sonucunda emekçileri, Alman ve Fransız emperyalistlere, Cuno ve Poincare hükümetlerine karşı mücadele etmek için harekete geçirecek bir Ren-Westfalya işletme komisyonu oluşturuyorlardı. Bu komisyon, işletme temsilcilerinin Reichs-komisyonuyla eşgüdümlü bir çalışma içerisindeydi. Bu iki komisyon, 17 ila 20 Mart arasında, Frankfurt am Main'da gerçekleşecek olan ve Ruhr sorunu, Versaille Antlaşması ve faşizme karşı mücadeleyi ele alan uluslararası ve partiler üstü bir konferans çağrısında bulunuyordu. Clara Zetkin, III. Enternasyonal'in bir delegesi olarak bu konferansta faşizm tehlikesi konusunda bir konuşma yapar. Clara için bu konferansın önemi büyüktü. Ancak katılmayı reddeden sosyal demokrat liderler bu konferansta yoktu. Fakat Clara bu buluşmayı yine de gerçek bir birlik cephesinin başlangıcı olarak görüyordu; çünkü bu konferansta, komünistlerin yanı sıra sosyal demokrat, Hıristiyan ve partisiz emekçiler de bulunuyordu.

Konferans, ayrıca, işçilerin faşist tehlikeye karşı uluslararası bir mücadele haftasında birleşmesine karar verir. Konferansın yaptığı bu çağrının altına imzayı atanların arasında, konferansın birkaç hafta öncesinde komünist enternasyonalin teşvikiyle faşizm karşıtı savaş için Berlin'de kurulan geçici uluslararası komitenin başkanı Clara Zetkin de bulunuyordu.

Bu komitenin başkanı olarak Clara'nın etkinliği, gericilerin dikkatini yeniden bu yılmak bilmez kadın savaşçının üzerine çekiyordu. Muhbirler ona karşı kışkırtıcı davranışlarla rahatsızlık veriyorlardı. Clara'nın siyasi bakımdan hiç bilinmeyen ve güvenilir dostlarında bulunan Clara'ya ait çok özel mektup ve evrak içeren büyük kutular, esrarengiz

bir şekilde çalınıveriyordu. Sonunda, on yıldır onların evinde çalışan bir çilingirin, polisin hizmetinde olduğu ortaya çıkmıştı.

Faşistler Clara için cinayet planları tasarlıyordu. Clara bunu Württemberg hükümetinin onu uyarması ve evinin önüne bir polisi nöbetçi koymasıyla öğrendi. Çünkü hükümet haklı olarak, emekçiler tarafından sevilen bu işçi liderinin öldürülmesinin, zaten galeyana gelmiş kitleleri daha da harekete geçireceğini düşünüyordu. Clara, 3 Nisan 1923'de sivri bir hicivle arkadaşına haber veriyordu:

> "...teşekkür ederek reddettiğim halde bahçeme polis koruması koydular... 'Polisi ilgilendiren bazı nedenlerden ötürü Bayan Zetkin'in başına bir şey gelmemeliymiş'..."

Mart sonunda Clara, Komünist Partisi'nin Ruhr bölgesinde düzenlediği bölge kongresine çağrıldı. Ama Clara, nisan ayının taşmda bu yolculuğu yapabileceğinden kuşkuluydu. "Ayağım sandığımdan da kötüymüş" diyordu söz konusu mektupta. Ama doktor, kesmek gibi acil önlemlerin imkânsız olduğunu düşünüyor, kalbim öylesine zayıf ki, bunu kaldıramayacağımdan korkuyor. O benim ayın 10'unda gitmemin imkânsız olduğunu söylüyor, ama ben yine de pek çok defa olduğu gibi onun bu kötümser teşhisini mahvetmeyi umuyorum. Dünden beri muhteşem bir hava var ve ben güneş banyosu yapıyorum. Beni hiç merak etmeyin..."

Gerçekten de güçlükle olsa da bir kez daha başarıyordu. İşgal bölgesine illegal olarak ulaşabilmek için uzunca bir yolu yürüyerek kat ettikten sonra, pek çok ray döşenmiş olan geniş bir demiryolunu geçmesi gerekiyordu. Clara yürürken oldukça zorlanıyor, tökezliyor ve sık sık düşüyordu; bu arada hasta olan ayağı yaralanıyordu. Eve döndüğünde yara kötü bir hale gelmişti. Getirilen uzman doktorlar ayağın kesilmesi gerektiği sonucuna varırlar. Bu, Clara'ya dikkatlice söyleniyordu. Yüzünün rengi attı; çünkü bunun anlamı, uzun süre kavgadan uzak durmak demekti. Ne evet, ne de hayır diyordu. Clara'nın aile doktoru ise, bu ampütasyona karşı çıkıyordu. Clara, o ara Sov-

yetler Birliği'nde bulunan büyük oğluna danışmaya karar verdi. Aynı zamanda, ne olursa olsun, yerine getirilmesi onun için olağanüstü önemli olan siyasi bir görevi yerine getirmek; Komünist Enternasyonal'in Genişletilmiş Yürütme Komitesi'nin karşısında, faşizmle savaş konusunda bir konuşma yapmak istiyordu.

Moskovalı dostları onu gördüklerinde oldukça tedirgin oldular, tıpkı annesini hemen muayene eden Maxim gibi. Onu hastaneye götürmek istiyorlardı, ama Clara önce kongreye katılmakta ısrar ediyordu.

Clara, 20 Haziran'da konuşmasını yaptı. Oturum protokolünde şöyle deniyordu: "Hasta olduğu için salona taşınarak getirilecek ve oturduğu yerde konuşma yapacak. Salon kapısında göründüğü vakit büyük bir alkış kopacak." Saatlerce süren esaslı açıklamalarla, faşizmin sosyal kökeni ve karakteristik özellikleri hakkında geniş kapsamlı bir betimleme yaparak, faşist terör ve kitle aldatmacasına karşı verilen mücadelenin işçi sınıfına getirdiği yeni görevleri anlatıyordu. Clara, yalancı devrimcilik ve sosyal söylemlerle bir halk tabanı sağlamak için orta tabakanın geniş kesimlerinin, aynı zamanda işçi sınıfının da memnuniyetsizliğinden ve hayal kırıklığından yararlanmaya çalışan faşizmin, aslında bütün emekçi insanların azılı düşmanı olduğunu kanıtlamaya çalışıyordu. Clara'nın konuşması, dünya gericiliğinin ve faşizmin önüne aşılmaz bir duvar çekmek için, parti ayrımı yapmaksızın bütün emekçilerin bir birlik cephesinde birleşmesini öngören istemin zirvesine oturuyordu.

Clara konuşmasını tamamladıktan sonra yeniden coşkun bir alkış koptu. Salonda bulunanlar ayağa kalkarak hep birlikte enternasyonal marşını söyledi. Daha sonra yaşlı devrimciyi, -yine sedye üzerinde- salondan dışarı taşıdılar.

23 Haziran'da da kongrenin alkışları arasında Tula'nın metal işçileri delegasyonu, ona Krupp işçilerine iletmesi için kırmızı bir bayrak uzatıyordu. O sırada çetin koşullar altında çalışan Ruhr bölgesinin maden işçilerine yaptığı son ziyaretini düşünüyor ve şöyle diyordu:

"Ne zaman ki bütün işçiler gibi Krupp firmasının metal işçileri de kapitalist işletmelerin işçisi olmaktan çıkar ve emekçi halkın kılıçhanesinde çalışırsa, işte bizler ancak o zaman dinlenebiliriz."

Clara, birkaç gün sonra Kafkasya'da bir tedavi bölgesi olan Şelyesnovodsk'a doğru bir yolculuğa çıktı. Oğlu Maxim, annesinin hasta ayağını banyolar, masajlar ve ilaçlarla iyileştirilebileceğini umut ediyordu. Clara, oraya ne kadar gitmek istemediyse de sonunda boyun eğdi.

Sürekli memleketini düşünüyor, her gün sabırsızca gazeteleri bekliyordu. İlk önce Almanya ile ilgili haberleri okuyordu, en küçüklerini bile. Ağustos ortalarında Cuno hükümetinin, işçilerin genel greviyle devrildiği haberi geldi. Durum gittikçe kritik bir hal alıyordu. Bu arada iyileşmeye doğru yol alan Clara, artık sanatoryumda kalmaya tahammül edemiyor, Moskova'ya gitmek istiyordu. Eylül ortalarında doktorlar yolculuğuna izin verdi. Henüz iyileşmemişti ama elinde sopasıyla, büyük bir çabayla kısa bir mesafeyi yürüyebiliyordu. Bir an önce Almanya'ya dönerek yine mücadeleye katılmak istiyordu.

Alman yoldaşları Moskova'da onun yanına geldiklerinde bu arzusunu dile getiriyordu. Fakat yoldaşları ona, uluslararası etkinliğini sürdürmesi için şimdilik Moskova'da kalmasını öneriyorlar, Clara da bunu üzülerek kabul ediyordu.

Arkadaşına 19 Eylül'de şöyle yazıyordu:

"Ateşli bir sabırsızlıkla dostları bekliyordum. Bana şöyle demelerini umut ediyordum: Size ihtiyacımız var, göreviniz hazır... Aralarında, mücadelenin içinde olmak istiyordum, hangi görev, hangi iş, hangi mücadele olursa olsun... Ama ne acı bir hayal kırıklığıydı ki..."

Böylece, 1923 sonbahar günlerinde, Almanya'daki krizin doruk noktasına ulaştığını ve devrimci işçi sınıfının iktidarı ele geçirmek için silahlandığını; egemen sınıfın karşı darbeye hazırlandığını, sosyal demokrat Reich başkanı Ebert'in, Reich savunmasını Saksonya ve Thüringen'e konuşlandırışını ve sol kanat sosyal demokrat-komünist bölge hükümetlerini zor kullanarak düşürülüşünü; Hamburg'da devrimci

işçilerin, Ernest Thelmann önderliğinde ayaklanışını ve ezici büyük bir gücün karşısında üç gün süren kahramanca bir mücadelenin ardından geri çekilmek zorunda kalışlarını, Clara sadece uzaktan izleyebiliyordu. Birbiri ardı sıra gelişen olaylar sürecini umut ve tedirginlikle takip eden Clara, şu acı gerçeğin bilincine varıyordu: İşçi sınıfı yine yenilmişti, zaferine hizmet etmeyi yaşamının amacı saydığı proleter devrim, yeniden geri püskürtülmüştü.

3

Clara, 1923 yılının son aylarında gelişen olayları henüz atlatamamışken, yeni bir darbeyle derinden yaralandı. 21 Ocak 1924'de Vladimir İlyiç Lenin'in öldüğü haberi geldi. Sovyet halkıyla birlikte bütün dünyanın barış savaşçıları da yasa boğuldu. Çünkü onlar da sosyalizm ve barış savaşımında en iyi önderlerini kaybetmişlerdi.

Clara Zetkin, bu acı haberi, 21 Ocak gününün akşamında bizzat Lenin'in sadık hayat arkadaşı Nadejda Krupskaya'dan öğrendi. Clara derinden sarsıldı. Lenin'i ve onun emeğini bütün muazzam boyutuyla kavramış olduğu için tüm insanlığı, Alman halkını da etkileyen bu darbenin ağırlığını çok iyi hissedebiliyordu. Bir yandan da kendisine o kadar yakın bulduğu ve herkesten çok minnet duyduğu eski mücadele arkadaşı ve dostu için yas tutuyordu. Bu dost ki o aynı zamanda Clara'nm siyasi öğretmeniydi. O, yaratıcılığıyla Clara'nm ufkuna yeni daha geniş pencereler açmıştı. Clara ile samimi sohbetler yapmış ve Clara Moskova'ya her gelişinde -yapması ve düşünmesi gereken onca işi olduğu halde- onunla ilgilenmiş ve rahat etmesi için uğraşmıştı. Clara iki yılı aşkın bir süre boyunca onun için, onun değerli hayatı için endişe etmişti. 'Yeri doldurulamaz biri aramızdan ayrılmıştır', diyordu arkadaşlarına.

Bu acı olaydan sonraki günler karanlıktı ve yasla geçiyordu. Kızıl muhafızlar, Lenin'in cenazesini Gorki'deki ölü evinden Moskova'ya getiriyordu. Sonra Moskova'nın işçileri ile Sovyetler Birliği'nin dört bir yanından gelen delegasyonlar, törensel, ucu bucağı görünmeyen bir alayla sevgili Vla-

dimir İlyiç'leriyle vedalaşıyorlardı. Tabutunun yanı başında sadık hayat arkadaşı, Yoldaş Krupskaya bulunuyordu. Bolşeviklerin en iyi liderleri ve uluslararası işçi hareketi temsilcileri ile birlikte naaşını bekliyorlardı. Clara Zetkin de büyük dostuna elveda diyordu. Bu anlar zor ve acı anlardı.

O dönemde, Clara Sovyet halkına iki kez seslendi. İlki, II. Sovyet kongresinde, ikincisi de Moskova Sovyeti'nin genel komisyonunda.

O vakitler bize, büyük dostuna ithaf etmiş olduğu en güzel çalışmalarından ikisini armağan ediyordu. Biri, "Lenin Anıları" idi, diğeri de "Kadınların Lenin'e Borçlu Oldukları Şeyler". 1925 yılında Komünist Kadın Enternasyonal'inde yayınlanan bu ikinci kısa çalışmasında şöyle diyordu:

> "Bütün yeryüzünde milyonlarca insanı etkilemiş olan o büyük insan artık yok. Lenin öldü!' haberinin duyulmasının üzerinden bir yıl geçmiştir. Bütün yeryüzünde milyonların sarsılarak, 'En iyi, en keskin zekalı ve en yürekli önderimizi kaybettik. Lenin öldü!' diye yakınalı bir yıl geçti.
>
> Lenin gerçekten öldü mü? İşçi sınıfının kadınları ve erkekleri, küçük köylü sınıfı; dünyanın kuzeyinde ve güneyinde, doğusunda ve batısında, ezilenler ve sömürülenler, mülkiyet köleliğinin zorbalığından kurtulmanın yollarını ararken, onun sağlam ve akıllı önderliğinden gerçekten yoksun kalmak zorundalar mıdır?
>
> Hayır ve bir daha hayır! Bizden ayrılan Lenin, her zamankinden daha güçlü bir şekilde yaşamaktadır. Onunla omuz omuza savaşarak ileriye doğru adımlar atan bizler için, emekçiler için, sefaletinden ve kölelik zincirlerinden kurtulmak isteyen kitleler için Lenin yaşamaktadır. Onunki gibi dâhi bir ruh, aydınlatıcılığından vazgeçemez; onunki kadar sımsıcak bir yürek, soğuyamaz; onunki kadar güçlü bir irade, ileriye doğru hareket eden itici gücünü yitiremez; bedensel ölüm yaşamına son vermiş dahi olsa. Lenin'in ruhu, yüreği ve iradesi, bizlere bırakmış olduğu zengin mirasta ölümsüzce yaşamaya devam edecektir. Yazılarında ve konuşmalarında; oluşumu ve gelişimi her şeyden önce onun eseri olan üç büyük tarihi yaratımda: Rusya Komünist Partisi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Komünist Enternasyonal.
>
> Lenin, bizim en değerli önderimiz ve öğretmenimiz olmaya devam edecektir."

XI
SOVYETLER BİRLİĞİ DOSTU

1

Clara Zetkin, memleketine ne zaman döneceğini doktorlarına her soruşunda ona gülümsüyor ve "yakında!" diyerek avutuyorlardı. Almanya'ya dönüşü 1925 sonbaharını buldu.

Sovyetler Birliği'nde geçirdiği iki yıl oldukça olaylı yıllardı. Sovyet halkı, Lenin'in partisinin yönetiminde, savaş, dış müdahaleler ve iç savaştan ötürü bozulmuş ekonomisini yeniden inşa ederek, sosyalist endüstrileşmeye doğru gidiyordu.

Clara Zetkin'in özellikle bu dönemde ilk işçi ve köylü devletinin yaşamında yer alabilmesi, son yıllarındaki çalışmaları için büyük anlam taşımaktaydı. Her zamanki tarzıyla Sovyet devletinin kalkınması ve gelişimi ile ilgili konuları titizlikle inceliyordu. İyi bildiği şehirler sadece Moskova ve Leningrad değildi; sağlık durumu elverdiği ölçüde ülkenin her yerine yolculuk ediyordu. Endüstri şehirlerini ve küçük kasabaları ziyaret ediyordu; köylere gidiyor, işletmeleri, okulları, sosyal tesisleri geziyordu. Bolşevik Partisi'nin ve Sovyetlerin konferanslarına; işçilerin, köylülerin, aydınların, kadınların ve gençlerin toplantılarına katılıyordu. Her çevreden insanlarla özel bağlantıları vardı; işçi ve köylülerle, yönetim kurulundan kadın ve erkeklerle, sağlık ve eğitim sisteminden insanlarla, bilim adamı, yazar ve sanatçı-

larla; öğrenciler, genç işçiler ve çocuklarla. Sovyet basınını ve parti tartışmalarını dikkatle takip ediyor ve üretim düzeyi, hayat standardı, eğitim, halk sağlığı ve başka konularda da istatistikleri inceliyordu Clara, böylece Sovyetler Birliği'nde gelişmekte olan yaratıcı yaşamın güçlü akışının tam ortasında bulunuyordu.

Clara, bolşeviklerin, geri kalmış, dört bir yanı düşmanlarca çevrili bu ülkede, en zor sorunların üstesinden gelmelerine, önlerine yığılan engelleri ustalıkla bertaraf edişlerine, sahip oldukları yürekliliğe ve uzak görüşlülüğe hayran kalıyordu. Halkın nasıl bir kahramanlık duygusuyla Bolşeviklerin peşinden gidişini tamamıyla anlayabiliyordu; tüm özveriler ve kurbanlara rağmen, aydınlık geleceğe doğru giden zorlu yolda insanları sevinçle ileriye sürükleyen, işte bu kahramanlık duygusuydu.

Clara nereye gidiyorduysa, orada, emekçilerin özveriyle savaş zararlarını bertaraf etmeye çalıştığını görüyordu. Evler inşa ediliyor, yollar onarılıyor, demiryolu hatları yeniden döşeniyordu. Yeni şoseler oluşuyor, grup grup işçiler kanalları kazıyor ve eski su yollarını yeniden gemi seferlerine elverişli hale getiriyordu. Uzun süre işletmeye kapalı maden ocakları ve yüksek fırınlar, metal ve ağaç endüstrisinin büyük fabrikaları yeniden işletmeye açılıyor, binlerce insana ekmek sağlıyordu. Maden ocakları, demiryolları, kulübeler ve hemen tüm fabrikalar halkın malıydı. Clara, bir işletmeyi ziyaret ettiğinde, teknik donanımının yenilenmiş veya yeniden düzenlenmiş olduğunu, mühendislerin-teknikerlerin ve işçilerin üretim yöntemleri hakkında fikir alışverişinde bulunduklarını görüyordu. Ülkenin hızlı endüstrileşmesine ve kültürel kalkınmasına hizmet edecek olan Lenin'in elektriklendirme planının uygulanışını özel bir heyecanla izliyordu. Daha sonraları Alman işçilerine, Moskova sınırları içerisindeki büyük enerji santrali Şatura'dan ve Leningrad'ın güneyinde, Volşov yakınında ve Tiflis'ten pek uzakta olmayan Kura'da bulunan ve yapımı tamamlanmak üzere olan iki hidro-elektrik santralinden söz ediyordu.

Yolculukları sırasında Sovyet devletinin geri kalmış ülke ekonomisini modernleştirme çabalarını gözlemliyordu. İlkel ağaç sabanının yanı sıra traktörler, harman ve orak makineleri de çalışıyordu. Devlet, köylere tarım uzmanları da gönderiyordu. Köylülere seminerler, kurslar ve tarımla ilgili sergiler düzenleyerek, yeni okullar tesis ederek köylülerin genel ve uzmanlık bilgilerini yükseltmelerine yardımcı oluyordu.

Fakat hepsinden önce Clara'yı ilgilendiren konular, Sovyet ülkesinin sosyal kazanımları, eğitim sistemi, ulusal sorunun çözümü ve Sovyet kadınlarının yaşamıydı. Lenin'in, bir zamanlar Clara ile yaptığı sohbetlerinin birinde dile getirmiş olduğu bir isteği de yerine getiriliyordu; artık -müdahale savaşları da sona erdikten sonra- Sovyet devleti, cömert bir çalışmayla halk eğitiminin kalkınmasına başlıyordu. Devlet, temel eğitimin genişletilmesi ve mükemmel bir yüksek eğitim sistemin gelişimi için muazzam ödenekler sunuyordu. Çocukları çok seven Sovyet insanı, 'Gençlik, en iyisine layıktır', diyordu, ve Clara da onlarla hemfikirdi. Çarlık tarafından köleleştirilen işçi ve köylülerin çocukları, sosyalizmin kurucuları olacaktı!

Clara, okulları ziyaret edebildiğinde seviniyordu. Okumayı yeni öğrenen çocukların aralarına oturmuş; Galya'ların, Mişa'ların, Tatyana'ların ve Pyotr'ların, karmaşık Rus sözcüklerini yazmaya çalıştıklarını, zihinlerini zorlayarak, kaşlarını çatarak basit matematik problemlerini çözüşlerini seyrediyordu. Bu çocuklar dünyanın işçi ve köylü devletinde yetişen ilk çocuklarıydı. Clara üst sınıflarda ise, kızlar ve oğlanlarla ciddi bir biçimde matematik ve doğa bilimleriyle ilgili konular ve edebiyat, tarih ve diller hakkında sohbet ediyordu. Girdiği sınıflarda Almanca ile karşılanıyordu. O anlarda, sevgi dolu iltifatlarını hiç esirgemiyordu, Zaman buldukça öğretmenlerle sohbet ediyordu, ki pek çoğu ciddi bir biçimde pedagojik sorunlarla mücadele ediyordu. Hemen hepsi de okullarının askeri usul bir disiplin okuluna benzememesi, gerçek bir eğitim kurumu olması için çaba gösteriyorlardı. İnce ruhlu pedagog Clara'yla sohbet etme olanağı

buldukları için öğretmenler de mutlu oluyorlardı. Onları anlayışla dinliyordu; her zaman öğüt vermeye, yardımcı olmaya hazırdı. Clara'nın henüz savaş öncesinde Rusya'da basılmış ve devrimden sonra da yeniden yayınlanmış olan pedagojik ve eğitim politikasıyla ilgili çalışmalarından çoğu öğretmenin haberi vardı.

Sovyetler Birliği'nin eğitim sistemi hâlâ emekleme devrindeydi. Yeni okulların inşasına ve yıkılmış okulların onarımına hızla devam edildiği halde, daha fazla okul alanına gereksiniliyordu. Hâlâ deneme-yanılma döneminde bulunuluyordu, devletin, öğretmen sayısını ivedilikle çoğaltmak ve olanların da eğitimini artırmak için köklü önlemler belirlemesi gerekiyordu. Fakat buna rağmen Clara, Sovyetler Birliği'nde hayatı boyunca hayal etmiş olduğu okulun oluştuğunu görüyordu.

İşçi-köylü devletinde yüksek okulların kapısı, işçi ve köylülerin çocuklarına da açıktı. Clara, kendisine "Babam işçiydi, ne yazması ne de okuması vardı. Ama ben okuyorum, mühendis olacağım" diyen genç delikanlılara veya, "Annem de babam da zavallı birer köylü, ama ben okula gidiyorum ve yakında üniversiteye gideceğim, çünkü doktor olmak istiyorum!" diyen genç kızlara rastlıyordu.

Clara, öncü ve gençlik örgütlerini de severek ziyaret ediyordu. Çocukların ve gençlerin, ülkelerinin yeni yaşamına katılırken ve sosyalist inşayı desteklerken gösterdikleri gayret, Clara'yı sevindiriyordu. Clara, her iki örgütü de tarz bakımından, büyük bir eğitim ve öğretim kurumu olarak değerlendiriyordu.

Clara, okul sistemine gösterdiği ilginin aynını yetişkinlerin eğitiminin yükseltilmesiyle ilgili önlemler konusuna da gösteriyordu. Yepyeni tarza sahip eğitim kurumlarını geziyordu: İşletmelerin kültür bölümleri, işçi ve gençlik kulüpleri. Okur-yazarlık yoksunluğuna ve özellikle kırsal bölgelerde ve daha önce çarlığın baskısı altında yaşayan değişik uyruktan insanlar arasında hâlâ süren bilgisizliğe ve batıl inanca karşı girişilen büyük kampanyaya tanık oluyordu. Bu kampanya, yardım etmeye gücü yeten her-

kesin katıldığı bir halk kampanyasıydı: Sovyet yetkilileri, parti, kadın ve gençlik örgütleri, sendikalar, öğretmenler ve okur-yazarlık yoksunluğuyla mücadele eden sayısı bir milyonu aşan büyük dernek.

Clara gittiği her köyün "okuma kulübesini" ve okur-yazarlığı olmayan köylü çevresini ziyaret ederdi. Orada, daha önce asla buna benzer şeyleri aklından bile geçirmemiş olan köylülerin gazete, siyasi broşürler, mesleki dergiler hatta edebiyat okuduklarını görüyordu. Okuma-yazma öğrenen genç, yaşlı kadınların ve erkeklerin aralarına oturuyordu; bazısı gayretli ve bütünüyle öğrenme meraklısıyken, diğerleri çekingendi, ama enerjik arkadaşları ya da çocukları tarafından yüreklendiriliyorlardı.

Kızıl ordunun kültür çalışması Clara'yı hayran bırakıyordu. Kafkas bölgesinde dinlendiği sıralar, yoldaşları ona ilginç bir karşılaşmadan söz ederler. Kuzey Kafkasya'nın ücra, ormanlık bir vadisinde yürüyüş yaptıkları bir sırada köylü gömleği giymiş genç bir adam onlara katılır. Yürüyüşçüleri, "sınırın öte yanından" gelen insanlar olarak niteliyordu. Havayla, hasatla ilgili giriş mahiyetinde kısa bir sohbetten sonra genç köylü, yoldaşlarından Fas özgürlük savaşının olasılıkları konusunda ayrıntılı bir bilgi edinmeye çalışıyordu. Bunun üzerine sohbetin konusu önce Çin'e, sonra da giderek genel dünya politikasına kayıyordu. Alman işçi delegasyonu bu adamı son derece ilgilendiriyordu. Adamın, her ne kadar bilgisi Moskova'ya gelen yeni telgrafların bir posta haftası gerisinde kalsa da Sovyetler Birliğinin dışındaki politik olayları oldukça dikkatle izlediği ve bu konuda gözden kaçmayacak ölçüde iyi bir bilgiye sahip olduğu anlaşılıyordu. Sorma sırası yoldaşlarına geliyordu. O kadar uzaklarda meydana gelen politik yaşama duyduğu bu yoğun ilgi, bu anlayış nereden geliyordu?

Genç köylü Kızıl Ordu'da bulunmuştu. Kışlada okumayı, yazmayı ve "başka pek çok şeyi" öğrenmişti, "siyasi şeyleri" de. Şimdi köyünde kayın pederiyle birlikte topraklarını işliyordu. Haftada bir kez 18-20 kilometreyi yürü-

yerek nahiye merkezini ziyaret ediyordu. Bu kez de oraya gitmek üzere yola çıkmıştı. Orada bir kütüphane ve inceleyebileceği çok sayıda gazetenin bulunduğu bir "okuma kulübesi" vardı.

İyice anlayamamış olduğu konular hakkında aydınlanmak ve köyünde yaptığı çalışmalarıyla ilgili yeni fikirler ve yönlendirmeler edinebilmek için Komünist Partisi bürosuna da uğruyordu. Hayır, Komünist Partisi'nin bir üyesi değildi, hatta aday bile değildi, ama o, komünistlerin haklı olduğuna, köylü ve işçiler için doğru olanı yaptıklarına inanıyordu. Ona göre dış dünyada ilginç ne varsa, köyü için önem taşıyan ne varsa, not alıyordu. Bazen bir gün içerisinde hepsini yetiştiremediği oluyordu ve gece vakti geri de dönemiyordu. O durumda bir arkadaşının evinde geceliyor, para harcamak zorunda kalmıyordu. Pazar günü, köye geri döndüğünde köylülere bilgi veriyordu. Bir yığın soru soruluyor ve tartışılıyordu. Bazen tartışmaktan başlarının şiştiği dahi oluyordu.

Clara bu hikâyeyi sık sık severek anlatırdı. Bu büyük antimilitarist kadın, emekçilerin çıkarlarına, ülkenin savunmasına ve sosyalist inşaya hizmet eden bu ordu ile askerlerini salt kendi halkını ve yabancı halkları ezmek için kullanan, onları kör bir itaate ve barbarlığa yetiştiren emperyalistlerin askeri makinesi arasındaki farkı, ince bir duyguyla kavrıyordu.

Clara Zetkin'in Sovyet kadınlarıyla olan ilişkisinin sıkı ve içtenlikle devam edişi tabi ki çok doğaldı. 1924 baharında, 25 Mayıs'ta 4 bin işçi kadınının, partinin Leningrad'daki politik eğitim kursunu bitireceğini öğrendiğinde, büyük heyecan duymuştu. Onun için bu gerçek, haris prenslerin ve sömürü doymazı burjuvazinin bir düzine meydan savaşından çok daha anlamlıydı. Clara için, Leningrad'ın öğrenmeye susamış 4 bin işçi kadını, Sovyet ülkesinde yüz binlerce, milyonlarca isimsiz, tanınmayan kadının, çalışarak, birlikte şekil vererek tam eşitliğini algılayabilmek için öğrenmeye duyduğu durdurulmaz, hırçın tepkisinin bir sembolüydü.

Clara, Sovyetler Birliği'nde ne zaman konuşma yapsa, kadınlar onu dinlemeye geliyordu. Clara, nerede olursa olsun hep kadınları soruyordu. Gerek işçi gerek köylü, gerekse aydın kadınlar olsun, hepsi de Clara'nın kendilerini ziyaret edişini bir şans olarak görüyorlardı.

Sovyet arkadaşlarının onun ölümünden sonraki anlatımlarına göre, o kürsüye çıkar çıkmaz insanlarla arasında hemen canlı bir ilişki kurulurdu. Ağır fabrika işçiliğinin dışında bir de kocasını, Çocuklarını düşünmek zorunda olan işçi kadınlar, Clara'nın bu yazgıyı bilişinin, kitaplardan değil de bizzat kendi yaşamı ve bu kadınlara duyduğu sıcak duygudaşlığından ileri geldiğini hissederlerdi. Clara, Almanya'daki kadın sekreterliği etkinliğindeyken de bu böyleydi. Ve uluslararası işçi sınıfının ak saçlı bir önderi olarak Sovyetler Birliği'nde konuşmalar yaparken de, kadınları yüreklendirmeyi, içlerindeki gücü harekete geçirmeyi ustalıkla beceriyordu.

Clara, eskiden Almanya'da da yaptığı gibi, toplantılardan sonra ya da kulüp ve işletmeleri ziyaret ettiğinde, sohbet etmek için seve seve kadınların arasına otururdu. Clara Zetkin'in Sovyetler Birliği'nin işçi ve köylü kadınlarına nasıl bir sıcaklık ve neşe getirdiğini, Nadejda Krupskaya, onun ölümünden sonra anlıyordu.

Clara'nın Sovyet kadınlarıyla kurduğu ilişki, aktif dayanışma ilişkisiydi. Hiçbir zaman kadın toplantılarından, konferanslardan, okullardan, işletmelerden veya çocuk yuvalarından teorik veya pratik yardımını, değerli fikirlerini sunmadan ayrılmazdı. Örneğin, Moskovalı kadınlar onun inisiyatifiyle büyük bir mutfak yaratıyorlardı; Clara onlara, kuruluşunda ve işletmeye açılışında yardımcı oluyordu.

Clara, Sovyet yetkililerinin, kadının eşitliğini gerçeğe dönüştürme çabalarını; kadının, yasama, devlet yönetimi ve idari alanda ve toplumun ekonomik ve kültürel yeniden dönüşümüne katılımını sağlamak amacıyla gerekli ön koşulları oluşturmalarını, gittikçe artan bir mutlulukla takip ediyordu. Yeni okullar inşa ediyor, kurslar açıyor, kadınların eğitimini ve başarılarını teşvik edici önlemler alıyor-

lardı. Kadının, ev işleri, çocuk bakımı ve yetiştirilmesinden kaynaklanan yükünü hafifleten; ona yetilerini tamamıyla mesleğine verebilme ve toplumsal yaşama katılma olanağını veren dernek mutfakları, yemek salonları, temizlik ve onarım firmaları, çocuk yuvaları, gezi konvoyları ve başka kurumlar oluşturuluyordu.

O yıllarda Clara'da, sadece işçi ve köylü kadınlarının değil, Sovyet devletindeki aydın kadınların da kişiliklerinin gelişimi ve yükselmeleri için gereken en iyi koşullara sahip oldukları inancı kök salıyordu. Ara sıra burjuva kadınlarına da Sovyet halkının kazanımlarını gösterebildiği için seviniyordu. Örneğin, Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmiş olan, uluslararası barış ve özgürlük kadın birliğinin üyeleri olan, Alman pasifist* Dr. Helene Söcker ve Fransız Gabrielle Duchne'e.

Fakat makalelerinde, broşürlerinde ve konuşmalarında Sovyetler Birliğindeki kadınların yükselişini dile getirişi hepsinden önce, kapitalist dünyanın işçi kadınları ve köylüleri içindi. 'Sovyet kadınlarının örneğini izleyin,' diye sesleniyordu onlara, onlar gibi özgür olabilmek için mücadele edin!

2

1924 yazında doktor heyeti, Clara'nın sonbahar ve kış mevsimlerini yine güneyde geçirmesine karar verdi. Clara, bir önceki yıl şifa aradığı Kuzey Kafkasya'ya, Şelyesnovodsk'a bir kez daha gider.

> "Mutlak istirahat ve hareketsizlik konusunda sıkı bir emre tâbiydim. Didinen, mücadele eden dünya, benim için keskin kenarlarıyla göze çarpan, yer yer ta yukarılara kadar sık ağaçlarla kaplı, kimi yerde de çıplak kayalıkların sarp bir biçimde aşağıya doğru uzanarak, Şelyesnovodsk'un çukur vadisinde son bulan dağların arkasında kaybolmak zorundaydı. Burası, hışırdayan meşe, dişbudak, akçaağaç, ova akçaağaçları şeklindeki öncülleri -yoksa artçılları mı desem?-, bahçelere ve çiftliklere kadar, ta evlerin ve-

* Pasifizm: Koşullar ne olursa olsun, sürekli barışın kalıcı kılınmasını, savaşın ve savaş hizmetinin reddedilmesini yücelten öğreti. (Barışçılık, barışseverlik)

randalarının ve pencerelerinin dibine kadar ilerlemiş olan görkemli, çok eski zamanları hatırlatan yapraklı ağaçlardan oluşan ormanların tam ortasında, kenarda kalmış küçük bir yer. Şehir denilen büyük taş yığınlarının gürültüsünden ve pisliklerinden kaçıp kurtulmak isteyenler, güçlü maden suyu kaynağının bulunduğu bu yere gelerek, enfes bir huzur bulabilir."

Bu huzur dolu günler, Gürcüstan'da Batı emperyalist ajanlarının tezgahladığı bir darbe girişimi haberiyle bölündü. Buna neden olan, büyük petrol zenginlerinin, Kafkas petrol kaynaklarının kaybını hazmedemeyişleriydi. Toplumda hiçbir dayanak noktasına sahip olmayan bu darbe, birkaç gün içerisinde başarısızlığa uğradı. Ancak hemen bunu izleyen günlerde kapitalist ülkeler tarafından Sovyetler Birliği hakkında hiddetli bir karalama kampanyası başlatıldı.

Bu koşullar altında Clara, sanatoryumda kalmaya daha fazla dayanamıyordu. Gürcüstanlı dostlarının ona çok önceleri söylemiş oldukları bir davete karşılık vermeye, durumu yerinde incelemeye ve kışkırtma kampanyasına dur demeye karar verdi. Bir başka gerekçe daha vardı onu bu yolculuğa iten: Clara, -özellikle 1922 yılından itibaren, vatandaşı olan herkesin tam eşitlik duygusunun tadını çıkardığı, Lenin'in önderliğindeki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin kuruluşundan sonra- Sovyet devletinin azınlıklar politikasını derin bir hayranlıkla takip ediyordu. 1926 yılında yayımlanan "Kurulmakta olan Sovyetler Birliği'nin Alman işçi sınıfı için önemi" adlı broşüründe. "Sovyet Cumhuriyetleri Birliği'nde azınlıklar sorununun çözümü, muazzam bir tarihi çabayı gerektiriyor", diye yazıyordu. Çarlığın baskısı altında ezilmiş olan ve şimdi Sovyet düzeninde ekonomik ve kültürel yaşamlarını geliştirmekte olan halkların yaşamı ve gelişimi Clara'yı çok ilgilendiriyordu. Bu halklardan biri de Kafkas halkıydı.

İnsanlığın beşiği kabul edilen, batıyla doğunun birbiriyle karşılaştığı bu ülke, Clara için son derece anlamlı ve derin bir serüvendi. Ülkenin doğal güzelliklerine, binlerce yıllık zengin kültürüne hayran kalıyor, tarihine ve şiirselli-

ğine kendini kaptırıveriyordu. Fakat hepsinden önce, Sovyet hükümetinin himayesinde gelişmekte olan yeni yaşamın nüvelerini sevinçle görebiliyordu. İlk önce küçük Kafkas arabasıyla dağlık bölgenin kuzey kesiminden geçiyor, Sovyet çiftliklerini ziyaret ediyor, köylü ve işçi kadın delegeleriyle konuşuyor, köy ve bölge Sovyetinin toplantılarına katılıyor, Alman istilacılarını ziyaret ediyordu.

Terek bölgesinde, bin 200 delegenin katıldığı büyük bir kadın konferansına tanık oldu. Bu kadınlar, kısa bir süre önce hâlâ peçe kullanan ve ezilen kesimin en alt tabakasını oluşturan kadınlardı. Clara, oradan da Vladikafkas'a ve daha sonra da eski Ordu Caddesinden Gürcüstan'ın başkenti Tiflis'e geçiyordu.

Clara, Kafkas insanları arasında yeşeren yaşamı, her yönüyle içine sindiriyordu. İşçiler, öğretmenler, öğrenciler ve kadınlarla konuşuyordu. Muhteşem güzellikteki eski Gürcüstan şehir kütüphanesini ziyaret ediyor, onun tarihsel-etnolojik koleksiyonunu inceliyordu ki bu onun Gürcistan tarihi hakkında bilgi edinmesine olanak sağlıyordu. Kafkas ülkelerinin ekonomik ve kültürel kalkınması ile ilgili etraflıca bir araştırma yapıyordu. Clara; Sovyetlerin endüstrinin yeniden işleyişindeki ilk olumlu neticelerini görebiliyordu. Bakü'ye gidiyor ve petrol alanlarını geziyordu.

Clara üzerinde büyük etki bırakan anılardan biri de haremi bırakmış, peçeyi atmış ve gerçek anlamda insanlaşmaya uyanmış olan Müslüman kadınlarla karşılaşmasıydı. "Kurtarılmış Kafkasya" adlı kitabında, Müslüman kadınlarla yaşadığı diğer karşılaşmalarının yanı sıra Tiflis Müslüman Kadın Kulübü'ne yaptığı ziyareti şöyle anlatıyordu:

> "Doğuda, üretici kadınlar, kurtarıcı toplumsal ilişkilerin heyecanlı özlemiyle hareket etmeye, iş yapmaya başlıyorlar. Bütün haklardan yoksun olanların en yoksunları, sosyal kölelik derekesinin en alt sınırına itilmiş olanlar ve orada geleneklere, yasalara ve dini kaidelere sıkı sıkıya zincirlenenler şimdi ayağa kalkmıştır. Bu kadınlar şimdi

* Terek: Gürcüstan'da doğan ve Kafkasları aşarak Hazar Denizi'ne dökülen bir nehir.

özgürlüklerini ve eşitliklerini elde etmek için ruhlarında ve bedenlerinde açılmış yara izleriyle ürkek ama yine de önü alınmaz bir hızla yukarılara doğru tırmanmaktadırlar. Lenin bu duruma, haklı olarak, tarihi önemi de büyük pay biçmiştir. Çünkü o, ince duyularıyla devrimci enerjinin en ufak kıvılcımını hissedebiliyor ve onu sosyalist dünya değişiminin bütünlüğü içerisinde değerlendirebiliyordu... Sovyet cumhuriyetlerindeki Müslüman Kadın Kulübü, kendi halinde, feminist eğilimli bir bakım merkezi değildi; bu kulüp, devrimci güçlerin bir araya toplandığı bir kuvvet merkezi, bir okuldu.

Tiflis Müslüman Kadın Kulübü, bir komünist partisi kuruluşuydu ve özellikle partinin kadın kolunun bir eseri ve faaliyet alanıydı...

Bu türden bir kulüple ilk kez tanışacaktım... Kulübün çevresindeki kaldırımlar ve taşıt yolu, birbirlerini sıkıştıran bir yığın Müslüman kadınla işgal edilmiş; kadınların hepsi de peçesiz. Arabanın seyri, zorunlu olarak kaplumbağa hızına düşüyor ve kulübün giriş kapısına yanaşamıyor. Yürümekten çok bir yandan itilerek bir yandan taşınarak zorlukla avluya geliveriyorum, bur-gulu merdivenden yukarı çıkıyor ve kulübün büyük orta odası¬na varıyorum. Kulübün diğer bölmelerinde olduğu gibi burada da aynı itiş kakış... Sanki bir karınca yığınının telaşlı izdihamı...

Kulübün kendine has özelliği gereği orada toplananların hepsi kadın; Yukarı Kafkasya'da İslamiyeti sürdüren değişik dağ ve bozkır halklarından gelmiş kadınlar. Parlak elektrik ışığı-renkli, bol işlemeli giysilere ve yüzü gizlemeyen, sadece endam ve hareketlerin zarafetini artıran havadar tül örtülere yansıyor; bu ışık, içlerinde tutuşmuş olan güçlü bir huşunun dışavurumunun, tüm o renkli, ecnebi giysi ihtişamından çok daha ilginç ve çekici kıldığı kadınlara yansıyor. Bu kadınların kulaklarına onları içten içe hareketlendiren kutsal bir iletinin, ulaşmış olduğu yüzlerinden okunabiliyor. Her biri de kendini dışa vurmaya zorlayan, birbirlerine sımsıkı kenetleyen ve kulübün duvarlarını aşarak, ülkenin sınırlarının da ötesinde, uzaklara çok uzaklara uzanan yeni iç dünyalarının bilincinde. Proleter devrim, adeta yaşamının deminde, avutucu ihtiyar bir kadın gibi olgun kadınları, mücadele ve çalışma dolu yeni bir yaşama çağırmakta; henüz yarı çocuk sayılan genç kızları da kendilerini gelecek nesil için hazırlamaları konusunda uyarma görevini üstlenmiş du-

rumda. İşte kadınlar böyle bir duyumsama, böyle bir istekte birleşmiş görünüyorlar.

Katılımcılar hep beraber 'Enternasyonal' marşını söylüyorlar. Komünistlerin bu mücadele ve umut şarkısını Rus kadın ve erkek proleterlerinden yüzlerce defa ve her zaman aynı sarsılmaz inanç dolu bir sevinç ve devrimci eylemlilik coşkusuyla işitirdim. Ama söz ve ezgi, asla Tiflis kulübündeki Müslüman kadın ve genç kızların ağzından işitildiği kadar heybetli, bu kadar meftun edici bir tınıya sahip olmamıştır. Onların söyleyişinde şarkının yürek atışı duyuluyordu, adeta çiçek açıyordu...

'Devrimden önceki yaşamımız nasıldı?' diyor konuşmacı kadınlardan biri, 'Daha 10, 12 yaşlarımıza basar basmaz babalarımız bizi taze birer kuzu gibi satıverirdi. Hatta daha da küçük yaşlarda... Vardığımız adam bizden şefkat ve sevgi beklerdi, bize ne kadar iğrenç gelse de. Canı isteyince eline bir sopa veya kamçı alıp bizi dövebiliyordu. Bir köle gibi gece gündüz onun hizmetini görmek zorundaydık. Bize doyunca da başından defederdi. Bizi yabancılara kuzucuk olarak kiralardı. Keyfi isterse bizi aç bırakırdı. Gözlerimizin nuru, güçsüz kollarımızın dermanı, bir tane yavrucuğumuzu koparıp bizden alırdı. Bizi nasıl satın aldıysa, onu da öyle pazarlardı. Çaresizliğimize hiçbir molla el uzatmadı. Hakkımızı hangi hakimde arayacaktık? Ama şimdi kardeşlerim, benim güzel kardeşlerim, şimdi nasıl da değişiverdi her şey! Devrim verimli bir fırtına gibi geldi. Haksızlığı ve köleliği yerle bir etti... Babalarımız artık bizleri gencecik yaşlarımızda bir adamın koynuna girmeye zorlayamaz. Erkeğimizi biz kendimiz seçeriz ve o bize asla efendilik yapamaz, o bizim arkadaşımız ve yoldaşımız olmalıdır. Bizler onunla çalışmak, yanında savaşmak ve yeniden inşaya yardımcı olmak istiyoruz. Yeni bir yaşam yaratmalıyız. Sovyetler yeni bir yasa çıkardılar. Bu yasada, bizlerin de erkekler kadar insan olduğu, özgür ve onlarla aynı haklara sahip olduğu yazılmaktadır. Sovyetlere gönderilecek kişileri - erkekleri veya kadınları - bizler de seçebiliriz. Bizzat bizler de orada çalışabiliriz. Kocamıza veya komşumuza ya da herhangi bir sorumluya karşı bir şikayette bulun-mak istediğimiz takdirde, halk mahkemesine başvururuz. Hak-lıysak bize hak verir. Kimse bize hangi büyük peygamberin, Muhammet'in mi, Musa'nın mı yoksa İsa'nın mı izinden gittiğimizi sormaz. Sovyetler bizlere kurtuluşu getirdi. Sovyetlere sonsuz teşekkürler...'

*

Kulübün öğretmenleri ve önderleri, yan odaların birinde bana öğretim malzemelerini gösterirken, içlerinde kumaşlar ve elişleri bulunan dolapları ve kutuları açarken, kadınlar peşimden merakla itişiyorlardı. Hepsi, işin içinde olma hissini duyumsamak gereğini duymaktaydı. Kulübün eserlerine hayranlık duyuyor, kendi uğraşları ve becerilerine seviniyorlardı. 'Bu bizim öğretici resimli kitabımız, insanların eskiden nasıl yaşadıklarını anlatıyor.' – 'Bu tahtada öğretmenimiz Sovyetler Birliği'nde okuma yazması olmayan daha ne kadar insanın yaşadığını gösteriyor.' - 'Burada bebeklerimize nasıl bakmamız gerektiği resimle anlatılmakta.' - 'Bunu ben yazdım.' - Bu büyük örtünün işlemesinde benim de emeğim var, şu bluzu ben yaptım.' - 'Bu tür gömlekler dikebiliyorum.' - Kişinin, topluluk çalışması ve öğretimine olan bağlılığı, çepeçevre bu seslenişlerle kendini ifade ediyordu. Başka, daha küçük bir bölmede hukuk danışmanları, soru soran kadınların adeta kuşatması altındaydı.

Benim bu kulüpte aynı zamanda sohbete ve neşeye de yer olduğunu görmemi istiyorlardı. Piyano çalınıyor ve dans ediliyordu. Önce bir yoldaşın beş yaşındaki kızı dans etmeye başlıyordu. Bu kızın endamı, yüzü ve giysisi, bana bütün canlılığıyla çocukken kraliçe Saba'nın gözümde canlandırdığım halini hatırlatıyordu. Ufaklık, koyu saçlarıyla iri, yakıcı gözlere sahip, muhteşem bir yaratıktı. Zarif hareketleri ve mimik oyunları, hayret uyandırıcı bir şekilde müziğin ritmine ve karakterine uyum sağlıyordu. Bu kız, büyük olasılıkla kulübün şımarık maskotuydu. Sonra genç kızlar dans etmeye başlıyordu, çoğu tek başına, ara sıra ikişer ikişer. Dans sırasındaki salınışları, kollarının hareketleri, genellikle Batı'da bilinen o oryantal danslardan ne kadar uzak ve farklıydı. Tutkulu ama aynı zamanda masum ve çekingen; bedenin sergilenişi söz konusu değil, bu dansta davet yoktu; bütünüyle hareketin ve yaşamın dışa taşan, coşkun neşesiydi... Kulüpten ayrılırken, Tiflisli Müslüman kadınlar tarafından söylenen 'Enternasyonal' marşı, evde ve sokaklarda yeniden çınlamaya başlıyordu."

3

Clara'nın Sovyetler Birliği'nde geçirdiği iki yıl, bu ilk işçi-köylü devletinin, bütün düşmanlarına inat, kendini

zaferle kabul ettireceğine ve sosyalizmi kuracağına olan inancını sarsılmaz bir kesinliğe dönüştürüyordu. Bunu mesela, Komünist Enternasyonal'in Genişletilmiş Yürütme Komitesinin 1926 Aralığındaki konferansında tekrar tekrar dile getiriyordu. Clara o sıralar Sovyet hükümetini içerden parçalamaya çalışan Troçki grubuyla sürtüşme halindeydi. Trotçkistler, sosyalizmin inşasının sadece bir ülke içerisinde mümkün olamayacağı ve bu yüzden de kapitalist ekonomi tarzına yeniden geri dönülmesi gerektiği iddiasmdaydılar.

Clara Zetkin onlara şöyle karşılık veriyordu:

"Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin var olma hakkının teorik olarak tartışılmasının artık bir anlamı var mı? Hayır, bu soruyu proletarya ve Komünist Partisi çoktan yanıtladı. Bu ülkede üzerinde durulması gereken sorun, tartışmak değil, yapılması gereken, henüz ilk filizlerini veren sosyalizmin iyice serpilip gelişmesi için bütün güçleri sosyalizmin inşası yönünde harekete geçirmektir.

Sanırım, şu yaşlı kafamı bunun için kullanabilirim: Marx ve Engels bugün yaşasaydılar, sosyalizmin, tek bir ülkede mümkün olup olamayacağı sorusunu, Rus proletaryasının başarılarına, Sovyetler Birliği'ndeki yaşama ve gelişmeye hayranlıkla dikkat çekerek reddederlerdi. Ve şöyle cevap verirlerdi: Sosyalizm inşasının olabilirliği, işte milyonların çalışması, mücadelesiyle gözlerimizin önünde."

Clara'nın Bolşevik Partisi'ne karşı tavrı, sarsılmaz bir kararlılık taşımaktaydı. 23 Mayıs 1924 tarihinde Rus Komünist Partisi'nin XIII. Kongresi'ne bütün dünya komünist kadınlarının selamını getirdiğinde, şöyle diyordu:

"Sizin partiniz, Komünist Enternasyonal'in ilk, öncü ve örnek partisidir. Onun zaferi en başta biz kadınların tam sosyal kurtuluşunu, tam insanlığını güvence altına almaktadır. Sizin partiniz, bizim enternasyonalizmimizin öncü, örnek partisidir; kesinlikle sadece ulusal şubelerimizin nicelik bakımından en güçlüsü olduğundan ve sağlam, iyi kurulmuş bir örgütlenmeye sahip olduğundan değil, sizin partiniz ilk ve ne yazık ki bugüne kadar hâlâ devrimci hareketin tek proleter partisi durumundadır. Partiniz, Rus proletaryasının ve devrimin önderidir. Önderliğini, devrimin devamı ve kullanımı için verilen mü-

cadelede sürdürmektedir. Marx ve Engels'in bize öğretmiş olduğu gibi tarihi gerçekleştirmektedir. Devrimin zorlu sınavından geçmiştir, devrimden dersler çıkararak ve tecrübeler yaşayarak büyümüştür. Teori ve pratiğiyle bütün dünyanın sömürülenlerine ve ezilenlerine en değerli şeyleri vermektedir."

Clara, bu düşünceyi ömrünün sonuna kadar korumuştur.

Clara Zetkin, Sovyet halkının sosyalist yeniden kurma aşamasındaki büyük başarılarına tanık olma şansına sahip oluyordu. 1928 yılında dört yılda gerçekleşen ilk beş yıllık planın uygulanmasına başlanıyordu. Sovyet halkı, büyük güçlükler altında ağır endüstrisini kuruyordu. Clara Zetkin, topraktan bitercesine yeni yeni endüstri alanlarının oluştuğunu, yüz binlerce insanın her türlü fedakârlığa hazır olan coşkusundan doğan Dinyeper elektrik santrali gibi yaratımları, Donetz'deki Kramatorsk ve Gorlovka eserlerini, Magnitogorsk dökümhanesini, Türkistan-Sibirya demiryolu hattını ve büyük araba, traktör ve kombine araç üreten fabrikaların kurulduğunu görüyordu. SSCB'nin tarımının kolektifleştiğine ve modernleştiğine, eğitim sisteminin gelişimini sürdürmesine tanık oluyor, Sovyetler Birliği'nin büyük devlet olmaya doğru ilerlediğini görüyordu. Tüm bunlar onu yaşlılığında sevindiren olaylardı, tadabileceği en güzel mutluluktu ve yaşamı boyunca büyük bir özlemle arzuladığı dileğinin yerine gelmesiydi.

4

1925 Kasımında Clara yine Almanya'ya döner. Ülkesini yeniden görmekten, tanıdık sokaklardan geçmekten, eski dostlarla yeniden karşılaşmaktan, Alman yoldaşlarla yine bir arada olmaktan mutluluk duyuyordu. Fakat çok geçmeden, onun Sovyetler Birliğinde de peşini bırakmayan, kendi halkının yazgısıyla ilgili sorunlar yine gündemine taşınıverir.

Döndüğü ülkede, tekel beyleri ve toprak sahipleri, sıkı sıkıya tutundukları yerlerini hâlâ korumaktaydılar ve baş-

larında da -yüksek yetkilerle donatılmış- eski kayzer mareşali von Hindenburg, Reich başkanlığını sürdürmekteydi. Bunun dışında da pek çok şey olmuştur. Ağustos 1924'de Reichstag, komünistlerin red oylarına rağmen Dawes planını kabul etmişti, ki bu plan, Almanya'yı her yıl iki buçuk milyar mark tazminat ödemekle yükümlü tutuyordu. Ve bu para, emekçilerin sırtından temin edilecekti. Almanya daha önce 800 milyon borç alarak, paradaki istikrarı dengelemişti. Bu anlaşma, Almanya'nın Batı emperyalistleri tarafından köleleştirilmesi demekti, özellikle de ABD emperyalistleri tarafından. Ardından -1925 yazında- Batı ve Alman emperyalistleri bir antlaşma daha hazırlıyorlardı, ki bu antlaşmayla Almanya, Batı güçlerine daha da bağımlı bir hale getiriliyordu. Bu antlaşma, Locarno Anlaşmasıydı. Amacı, Almanya'yı Batı emperyalistlerinin Sovyetler Birliği'ne karşı hazırladıkları savaş planlarına dahil etmekti. Almanya'nın saldırı için yığınak bölgesi olmasını istiyorlardı.

Clara 24 Kasımda Berlin'e geldi ve hemen 27 Kasımda da Reichstag'da, Locarno Anlaşmasıyla ilgili görüşmelerde, Komünist Partisi'nin konuyla ilgili duruşunun Ernst Thelmann tarafından ortaya konmasının ardından, dış politikaya yönelik geniş çaplı bir söylev verir. Keskin, katı bir mantıkla, emperyalistler ve sağcı sosyal demokrat liderlerce barış planı olarak lanse edilen anlaşmanın iç yüzünü ortaya çıkarıyor ve onun Almanya'ya sadece uğursuzluk getirebileceğini belirtiyordu. Bir kez daha Alman halkına, barış ve yükselişe giden yolun, Sovyetler Birliği Ne anlaşmadan geçtiğini söylüyordu. Alman emperyalistlerine sesleniyor ve onları üstüne basa basa, işçi-köylü devletiyle bir savaş macerasına atılmamaları yönünde uyarıyordu.

Clara aynı günün akşamı Lustgarten'daki bir kitle gösterisinde de konuşma yapar. Berlinli işçiler, Clara'larını dinlemek ve iki yıllık ayrılıktan sonra onu selamlamak için on binlerden oluşan yığınlar halinde bir araya gelmişlerdir. Clara -çoktan başlamış olan- mitinge geldiğinde coşkuyla selamlanır. Kitleleri, Locarno Anlaşmasına karşı koymaya, barışı ve Sovyetler Birliği'ni korumaya çağırdığında, teza-

hüratlar yeniden gürler. Miting bittiğinde yüzlerce insan, onu daha yakından görmek, elini sıkmak, ondan birkaç sözcük kapabilmek için Clara'nın çevresini sarar. Şimdi Clara kendini yine evinde hisseder.

Bunun hemen akabinde Almanya turuna çıktı. Hamburg, Köln, Stuttgard, Leipzig, Essen ve Chemnitz'de konuşmalar yapıyordu. İşçiler, vatandaşlar, kadın erkek komünistler, sosyal demokratlar, Hıristiyanlar ve tarafsızlar; hepsi Clara'nın toplantılarına akın akın geliyordu. Sovyetler Birliği'nde geçirdiği iki yılın anılarını heyecanla anlatıyordu. Anlattıkları, kapsamlı bir malzeme birikimine dayanıyordu. Böylece, Sovyet hükümetinin kısa sürede çökeceği, sosyalizasyonda başarısızlığa uğranacağı şeklindeki karşıtların ileri sürdüğü tüm fitnelikleri ve gülünç kehanetleri alaşağı ediyordu. Alman ve Sovyet işçiler arasında yeni dostluk köprüleri kuruyordu. Locarno Anlaşmasına itiraz edilmesi konusunda ısrarla uyarılar yapıyordu.

Ama Clara sadece ikna etmek ve yeni savaşçılar kazanmak istemiyordu, uzun süredir uzak kaldığı Alman insanlarının düşüncelerini ve sorunlarını da öğrenmek istiyordu. Bu nedenle toplantılarının öncesi ve sonrasında değişik örgütlerin bürolarda, işçi mahallelerinde, dostlarının evlerinde, otelde, tren Yolculuğu esnasında, pek çok değişik halk katmanlarından ve Politik görüşlerden insanlarla görüşüyordu. Duydukları, büyük dertlerdi. İşsizler yakınmaktaydı -1925 yılında bile hâlâ yaklaşık bir milyon işsiz bulunuyordu-, savaş malûlleri, gaziler ve enflasyondan mağdur her şeyinden yoksunlaşmış küçük rantçılar çok zor durumdaydı. Halkın çoğunun yaşam standardı hâlâ savaş öncesi dönemin altında seyrediyordu. Fakat Clara diğer yan-dan, kaygıyla pek çok emekçinin, tehlikeli yanılsamalara kulak astığını da saptıyordu. Locarno'na Anlaşmasının "barış anlaşması" olduğu söylemlerine inanıyorlardı. Yoksa daha önce de olduğu gibi bunlar savaş tehlikesi, savaş hazırlıkları mıydı? Clara bundan söz ettiğinde çok defa şüpheyle karşılanıyordu. Tekel beyleri gizliden gizliye silahlanıyorlar mıydı? Bir savaş daha mı? Bunu kim isteyebilir ki? diye

soruyorlardı ona. Yeni bir dünya savaşı mı? Hayır, bu imkânsızdı.

Clara insanlarla sabırla sohbet etmeye devam ediyordu. Ona "Dolar güneşinden" bahsediyorlardı. Gerçekten de ülkeye dolarlar akıveriyordu. Çünkü Almanya Dawes borçlanmasıyla birlikte ABD emperyalistleri için kârlı bir yatırım alanı haline gelmişti. Sadece tekelci kapitalistler değil, dernekler de dolarlarla borçlanıyordu.

Politik eğitimden yoksun insanları, baş gösteren ekonomik rahatlamanın sadece geçici bir rahatlama olduğu, ödünç alınan dolarları ödemek zorunda oldukları, elde etikleri bütün kazanımlarının birlik olmuş işçi sınıfının yumruklarından başka bir güvencesinin olmadığı, bu dinlenme molasını yeni şiddet olaylarının takip edeceği ve kapitalizmin durmaksızın savaş tehlikeleri üreteceği konusunda ikna edebilmek, Clara için olduğu kadar diğer komünistler için de oldukça zordu.

İnsanlarla yaptığı konuşmalar üzerine çokça düşünüyordu. Hayatı boyunca edindiği tüm o büyük deneyimlere rağmen, acı bir tespitte bulunuyordu: İnsanlar ne çabuk unutuveriyordu! Ne kadar kolay aldanıyorlardı! İster istemez aklına, dünyayı çok daha iyi yorumlamayı bilen Sovyetler Birliği'ndeki işçi ve köylüler geliveriyordu.

Aralarında her zaman sosyal demokratların da bulunduğu toplantılarda, dinleyicilerinin ısrarla gözlerini açmaya çalışıyordu. Onlara, Batı emperyalist kaynaklı politikanın sonucunda, üretici nüfusun, ağır sanayi fabrikatörleri, finans kapitalistleri ve geniş arazi sahipleri tarafından sömürülüşünün büyük bir oranda artacağını ve bunun üzerine işçiler sömürüye karşı direnç göstermeye kalkacak olursa, burjuvazinin, yüzündeki demokrasi maskesini düşüreceğini ve otomatik silahlarla karşılık vereceğini açıklıyordu. İşçi sınıfının, burjuva politikasının irade yoksunu bir nesnesi olarak kalmaması gerektiğini, tek yumruk olduğu vakit politikayı bizzat belirleyecek güce sahip olacağını söylüyordu.

1925 Aralık'ında uluslararası görevleri Clara'yı yine Sovyetler Birliği'ne çağırıyordu. Sovyet ülkesiyle ilgili kendi ülkesinde yapmış olduğu konuşmalarının içeriğini "Kurulma aşamasındaki Sovyetler Birliği'nin Alman işçi sınıfı için önemi" adlı broşürde bir araya derliyordu.

Locarno Anlaşması, komünistlerin itirazlarına rağmen gerçekleşti. Bunu hemen, Sovyetler Birliği'ne karşı yeni provokasyonlar izliyordu. İngiliz polisinin Mayıs 1927'de Britanya-Sovyet ticari ortaklık şirketi Arco'un Londra'daki bürosuna yaptığı saldırının ardından İngiliz hükümetinin küstahça notaları ve Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkinin kesilmesi; yine Berlin ve Paris'te resmi Sovyet kurumlarına saldırılar, aynı yılın yazında Polonya'da Sovyet elçisi V.J. Voykov'un öldürülüşü, yeni bir dünya savaşını kışkırtmak içindi. Ve bu savaş, sadece Sovyet gücünün barış arzusu ve uluslararası işçi sınıfının gücüyle engelleniyordu. Fakat bu olayları yenileri izliyordu. Emperyalistlerin küstahça tehditleri ve komplolarıyla dünyanın ilk işçi-köylü devletiyle durmaksızın savaş çıkarmaya çalışıyorlardı.

Fakat her defasında dünyadaki milyonlarca emekçi, Sovyet devletini savunarak onu her korumaya çalıştığında, Clara Zetkin en ön saflarda bulunanların arasında, onlarla birlikte şöyle sesleniyordu:

Çekin ellerinizi Sovyetler Birliği'nden!

XII

ULUSLARARASI DAYANIŞMA ELÇİSİ

Clara Zetkin'in 1925 sonbaharı ve kışında Almanya'da yaptığı büyük miting gezisi, onun son gezisi oldu. Yıpratıcı mitingler, uzun oturumlar ve konferanslarıyla yorucu Avrupa turları artık son buluyordu. Clara giderek daha fazla bakıma ihtiyaç duyuyordu; uzun süreli hastalık dönemleri pek çok defa çalışmalarını bölüyor ve gözleri de artık eski kuvvetini kaybediyordu.

Ama yine de ona bahşedilen ömrünün geri kalan yedi yılını mücadele edenlerin en ön saflarında, kavganın her aşamasında işçilerin barış ve sosyalizm mücadelesiyle iç içe geçiriyordu. Ölümüne kadar da yürütme komitesi başkanlığındaki üyeliğini ve III. Enternasyonal Kadın Bürosunun yöneticiliğini sürdürdü.

Buna ek olarak ona bir uluslararası görev daha verildi. Ona 1925te, dünya çapına yayılmış Uluslararası Kızıl Yardım Örgütü'nün* başkanlık görevi devredildi. Bu örgüt tüm dünya ülkelerinde işkence ve zulüm gören özgürlük ve barış savaşçılarının desteklenmesini örgütlüyordu. Clara bu örgüte kuruluşundan itibaren zamanının ve emeğinin büyük bir kısmını adamıştır. Bu örgütün faaliyetleriyle öylesine bir bağ içerisindeydi ki, o zamanın emekçileri arasında onun adı

* Uluslararası Kızıl Yardım Örgütü: 1922'de Komünist Enternasyonalin 1. Kongresi tarafından kuruldu. 1923'ten itibaren ulusal şubeleri açıldı. Bu Şubeler 1938'de özerk hale geldiler ve zaman zaman da ad değiştirdiler.

adeta uluslararası dayanışmanın sembolü olmuştu. Clara'yı bu örgüte iten, sadece eziyet gören, içeriye tıkılan yoldaşlara olan duyarlılığı ve gerici zihniyetin acımasızlığına karşı duyduğu öfke değildi. Onu bu örgüte iten şey, her şeyden önce daha ilk gençlik yıllarında yoksulların ve ezilenlerin kavgasında bir silah olarak tanımış olduğu, tarihe yön veren proleter dayanışma gücünden gelen ve işçi sınıfına hizmet etmiş bir yaşamın tecrübeleriyle pekişmiş olan bilinciydi. Clara Zetkin, beyaz dehşetin ülkeden ülkeye kol gezdiği ve faşizmin endişe verici bir tehlikeye dönüştüğü dünya savaşı sonrası dönemde, bu dayanışmayı partiler üstü özel bir örgüt aracılığıyla daha etkili bir biçimde organize etmeyi, kaçınılmaz siyasi bir gereklilik olarak algılıyordu. Bu yüzden daha 1922 kışında, eski dostu Julian Marchlevvski'nin kızıl yardımın kurulması çabalarını da aktif olarak desteklemişti. 1925'te Marchlewski'nin ölümünden sonra etkin bir şekilde onun yerine geçmek Clara için zorunlu bir görevdi. Ve Uluslararası Kızıl Yardımın II. Kongresi, yeni başkanlık seçiminin gerekliliğiyle karşı karşıya kaldığında da tercihin Clara Zetkin'den yana kullanılacağı önceden açıkça belliydi.

Onun inisiyatifi ve öğütleri, örgüt için özellikle de kızıl yardımın büyük kampanyaları için son derece değerliydi. Clara'nın, başarısızlıklar ve yenilgilerle sarsılması olanaksız olan uluslararası dayanışma gücüne olan derin inancı, çalışma arkadaşlarına yansıyor ve onları özgürlük ve hak kavgasında hep daha yeni, daha büyük çabalara teşvik ediyordu.

Kızıl yardım, tüm dünyada baskı ve işkence gören özgürlük savaşçıları için gerçek ve sadık bir ana gibiydi. Faaliyetlerini Avrupa, Amerika, Asya ve Afrika'da sürdürüyordu. Bünyesinde binlerce mütevazı ve özverili yardımcıyı barındırıyordu. Koruması altında bulunan, beyaz terör ve burjuva sınıf hukukunun kurbanları ve mağdurları milyonları buluyordu ve Kızıl yardım tarafından toplanan para, yılda milyonlarca meblağı buluyor, bunun büyükçe bir kısmı kuruş kuruş bir araya getiriliyordu. Bu parayla alınıp cezaevlerine gönderilen savaş hediyeleri, yüzlerce

siyasi tutukluya, yoldaşları ve dostları tarafından unutamadıklarının güvencesini veriyordu. Kızıl yardım sayesinde tutukluların aileleri kötü yaşam koşullarından korunuyordu. Korumasız ve tek kuruşsuz bir halde veya yabancı dil bilmeden başka ülkelerde yaşayan sayısız siyasi kaçak, kızıl yardım sayesinde mahvolmaktan kurtuluyordu. Kızıl yardım, öldürülen ve tutuklanan özgürlük savaşçılarının çocuklarının himaye edildiği ve eğitim gördüğü çocuk yuvalarına sahipti. On binlerce siyasi tutuklunun haklarını koruyor ve serbest bırakılmaları için düzenlenen büyük siyasi kampanyaları finanse ediyordu.

Yıllar içerisinde kızıl yardım milyonlarca üyesi olan bir örgüte dönüşür. Kuruluşunun 10. yıldönümü raporunda Clara Zetkin, Uluslararası Kızıl Yardımın 11,5 milyon üyeye sahip olduğunu belirtiyordu, bunun 9,5 milyonu özel üyeydi. Bunların arasında komünistler, herhangi bir partiye ait olmayanlar, sosyal demokratlar, Hıristiyanlar bulunuyordu. İşçilerin ve orta sınıfın yanı sıra aydınlar da kızıl yardımın bütün kampanyalarına katılı-yordu: Henri Barbusse, Kate Kollwitz ve başkaları.

Clara Zetkin bu raporda örgütün dünya çapındaki faaliyetlerine de işaret ediyordu. Uluslararası Kızıl Yardım, 1927'de ABD mahkemesinin, suçsuz oldukları halde, bir banka tahsildarını öldürmek ve gasp etmekle kasıtlı olarak suçladığı Sacco ve Vanzetti adındaki Amerika'ya göç etmiş olan iki İtalyanı elektrikli sandalyeden kurtarmak için dünyanın pek çok ülkesinden milyonlarca insana çağrıda bulunuyordu. Neredeyse Avrupa'nın bütün ülkelerinde, Güney Amerika'da ve bizzat ABD'de protesto grevleri ve büyük sokak gösterilerine yol açan bu hareket, dolar emperyalistlerine ve onların adaletine karşı devasa bir protestoya dönüşüyordu.

Beş yıl sonra kızıl yardım ABD mahkemesine karşı uluslararası bir kampanya daha gerçekleştirdi Alabama eyaletindeki Scottsboro kentinde en büyüğü yirmi yaşında olan sekiz zenci genç, suçsuz yere elektrikli sandalyeyle idama mahkûm edildi. Büyük hümanist Clara Zetkin, zen-

cileri kurtarma hareketinin başına geçerek, sayısız dilde milyonlarca nüsha bildiriyle bütün dünyaya duyurulan bir çağrı yaptı.

Her ne kadar bu sekiz zenci genç, Sacco ve Vanzetti gibi veya yıllar sonra Ethel ve Julius Rosenberg gibi elektrikli sandalyeden kurtarılamamış olsalar da yine de bu protesto hareketleriyle dünya vicdanının sarsılarak kendine gelmesine yardımcı olacak, milyonlarca insanın yüreğine uluslararası dayanışma düşüncesi yerleştirilecekti.

Clara Zetkin, ömrünün sonuna kadar beyaz terör ve gerici sınıf adaletinin kurbanlarıyla birlikte uluslararası dayanışma elçisi olarak çalıştı. Dünya kamuoyuna son çağrısı, kanlı Hitler zulmünün içeriye tıktığı, işkence yaptığı kurbanlarına yardım ve Alman faşizmine karşı mücadele çağrısıydı.

XIII
ONURLANDIRMALAR

Clara Zetkin, 1927 Temmuzu'nda Moskova'da 70. yaş gününe bastığında, o mütevazı haliyle milyonlarca insan tarafından sevilip sayıldığını öğreniyordu. Doğum günü dünyanın tüm barış savaşçıları ve sosyalistleri tarafından kutlanıyordu.

5 Temmuz'dan günler önce Kremlin'deki evine Fransa, Avusturya, İtalya, Amerika, İngiltere ve Çin'den, ama özellikle de Almanya'nın ve büyük Sovyetler Birliği'nin her köşesinden mesajlar, telgraflar yağıyordu. Bunların arasında III. Enternasyonalin yürütme komitesinin, Almanya ve Sovyetler Birliği'nin komünist partilerinin merkez komitelerinden, Uluslararası Kızıl Yardım bürosundan, kardeş partilerden ve pek çok büyük örgüt ve enstitüden onurlandırıcı tebrikler de bulunuyordu. Bunun dışında kadın gruplarından, işyeri personellerinden, yerel parti örgütlerinden, pek çok sıradan insandan, özellikle de kadınlardan sayısız tebrikler alıyordu. Hepsi de Clara'ya sevgilerini ve saygılarını belirtiyor, onun kişiliğinin kendilerini yüreklendirdiğini ve daha iyi çalışmaları ve savaşmaları için yardımcı olduğunu yazıyorlardı. Ona, gelecekte sosyalizm ve barış için daha fazla şeyler yapacaklarına dair söz veriyorlardı. Tebriklerin arasında yığınla hediyeler de bulunuyordu. Çok kıymetli hediyelerin yanı sıra pek çoğu çalışmaktan nasırlaşmış eller tarafından mütevazı malzemelerle meydana getirilmiş sıradan dişleriydi. Çoğu da aylar süren kolektif çalışma so-

nucu yaratılmış olan oyma işleri, resimlerdi. Başkanlığını Clara'nın yaptığı Almanya'nın Kızıl Kadın Ve Genç Kızlar Birliği, çalışmalarını sergileyen bir fotoğraf albümü gönderiyordu. Çekoslovakya'dan da benzen bir hediye gelmişti. Ayrıca pek çok çocuk, Clara'ya küçük hediyeler gönderiyor ve ona kendisinin hatırı için gayretle çalışacaklarına ve ileride iyi birer sosyalizm savaşçısı olacaklarına dair söz veriyorlardı.

Claranın yanına sayısız delegeler, uluslararası işçi hareketinin ve Sovyet halkının önderleri dışında Sovyet işletmelerinden, okullarından, üniversitelerinden ve çocuk yuvalarından da geliyorlardı. İşçi ve köylü kadınlar, odaya törensel ve biraz da çekingen tavırlarla adımlarını atıyor ve basit sözcüklerle personellerin, köylerin, bölgelerin, kulüplerin ve örgütlerin selamlarını iletiyorlardı; kutlayanların arasında küçük kız ve oğlanlar da vardı.

Clara mutluluktan adeta şaşkına dönüyordu. Büyük koltuğuna oturmuş teşekkür ediyor, tokalaşıyor, arada bir bazı özel ziyaretçileri karşılamak için ayağa kalkıyordu. Gırtlağında düğümlenen sözcüklere ve yaşaran gözlerine rağmen, hepsi için mutlaka içtenlik dolu birkaç sözcük buluveriyordu. Ara sıra bakışları odayı dolduran çiçeklere, hediyelere, yığınla mektup, telgraf ve mesajlara kayıveriyordu. Bu tören sonrasında kendini tüm bunlara yoğunlaştırmaya zamanı kalacak olursa, ona bunları tek tek gösterecek ve okuyacaklardı. Ara sıra yanındakilere veya dostlarına sessizce, artık pek fazla bir şeye yaramayan bu yaşlı kadının tüm bunları hak etmediğini söylüyordu. O zaman Claranın dostları, bu yürekli savaşçının dava için hâlâ neler yapabildiğini, sadece bilgisi ve deneyimleriyle değil, herkesi utandıran o gençlere has kavga cesareti ve iyimserliğini gözlerinin önüne getiriyorlardı.

Çocuk yuvalarına, okullara, kulüplere, işletmelere ve Volga vapurlarından birine onun adı veriliyordu. Moskova'da onun onuruna, binlerce insanın, özellikle de kadınların katıldığı bir gösteri düzenleniyordu. Clara'nın eski dostu Nadejda Krupskaya, toplananlara Clara Zetkin'in hayatını

ve kavgasını anlatıyordu. Ardından, Moskovalı kadınların, yüklüce bir miktar para topladıklarını ve bu parayla adını "Clara Zetkin" koyacakları, savunmanın hizmetine sunulacak bir uçak yaptırmayı kararlaştırdıkları açıklanıyordu.

Onun yaşam boyu verdiği mücadelenin ince düşünülmüş bir takdiri olduğu için Clara'yı oldukça duygulandıran hediyelerden biri de Sovyetler Birliği Komünist Partisi tarafından veriliyordu: Komünist Partisi, komünist akademide, tüm dünyadaki kadınların yaşam koşullarını araştırma görevine hizmet edecek olan bir kadın şubesi kuruyordu. Clara Zetkin bu kadın şubesinin başkanlığına getiriliyordu.

Alman komünistlerin, büyük öncüleri Clara Zetkin'e duydukları saygı çok özeldi. Berlin spor sarayında büyük bir Clara Zetkin kutlaması gerçekleştirildi. Bu kutlamaya kadın ve erkek işçiler, Kızıl Yardım, Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği, Kızıl Kadın Ve Genç Kızlar Birliği üyeleriyle birlikte 20 bin insan katıldı. Barış için savaşacaklarına ve Sovyetler Birliği'ni koruyacaklarına dair Clara Zetkin'e söz verdiler; çünkü onlar, Arcos skandalinin ve emperyalistlerin Sovyet devletine yeni savaş tehditlerinde bulunduğu bir dönemi yaşamaktaydılar.

Almanya'nın hemen tüm büyük şehirlerinde ve başka pek çok küçük yerde gösteriler düzenlenir. Uluslararası Kızıl Yardım, Clara'nın onuruna bütün dünyada geçerli olan bir yardım haftası konusunda duyurular yapılır. Bu haftanın organizasyonu için özellikle Alman yoldaşlar büyük bir gayret gösterirler. Clara, şenlikler ve kültürel etkinliklerle kızıl yardımcılar, dostları ve çalışma arkadaşları tarafından anılıyordu. Binlerce koleksiyon listesi onun onuruna elden ele dolaşıyor, Clara Zerkin pulları basılıyor ve kızıl yardımın başkanına, uluslararası dayanışma elçisine teşekkür niyetine severek satın alınıyordu.

Clara, doğum gününü izleyen birkaç hafta sonrasında, uluslararası çalışmalar, sık sık planını kurduğu ve iple çektiği ülkesine dönüş yolculuğunu engelleyen hastalıklar dolayısıyla iki yıllık bir aradan sonra nihayet yine Berlin'e geliyordu. Almanya'daki dostlarıyla yeniden buluşması

beklediğinden çok daha güzel ve sıcak geçiyordu. Lehrter İstasyonu'nda onu devasa bir insan kalabalığı karşıladı; kadınlar, işçiler, Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği üniforması içerisinde erkekler, komünist gençlik örgütünün üyeleri, çocuklar. Hepsinden önce onu koşarak karşılayan kişi, Claranın, mektuplarında 'benim Wilhelmim' diye hitap ettiği Wilhelm Pieck idi. Coşkuyla kucaklanıyordu, sonra her yandan çiçekler geliyordu; kırmızı karanfiller, yıldız çiçekleri, dalyalar ve ellerine uzanan bir sürü el. "Enternasyonal" marşı okunuyor, yaşasın nidaları atılıyor ve sonra da içtenlik dolu sözcüklerle ona hoşgeldin diyorlardı. Clara. ağzından çıkanları pek kavrayamadan karşılık verdiğini işitiyordu. Nihayet Wilhelm Pieck'in kolunda, kalabalığın içinden geçerek bir arabaya binerek, her iki yanda el sallayan, sevinç nidaları atan uzunca bir insan konvoyunun ortasından geçiyorlardı.

Akşam olduğunda ise, onu şehrin dışına Birkenvverder'e götürdüler. Burada, küçük oğlu Kostya, -zorunlu koşullar gereği- Sillenbuch'taki evin satılmasından sonra Clara'ya yeni bir ev hazırlamıştı. Bu evin pek bir güzelliği yoktu, sadece sıradan bir banliyö eviydi. Clara eve girdiğinde o eski sevgili evini anımsayarak biraz hüzünlenir gibi olmuştu. Fakat Berlin'e artık bu kadar yakın bir yerde ikamet edişine ve bu evin de Stuttgard'daki gibi büyükçe bir bahçeye ve çimenliğe sahip olduğunu görünce doktorunun öngördüğü yürüyüşleri tam zamanında yerine getirebilecek oluşuna seviniyordu. Ama hepsinden önce yeniden oğluna kavuşabildiği, onunla ve yakınlarıyla birkaç ay geçirebileceği için çok mutluydu. Sonraki Reichstag toplantı devresinde bir kez daha konuşma yapar tartışma konusu olan, okul sorunudur.

Ekim'de yolu yine Sovyetler Birliği'ne düşer. Sovyet halkının büyük Ekim Devriminin yıldönümünü kutladığı bir günde Clara Zerkin Sovyetler Birliği'nden uzakta olmak istemiyordu. Özellikle de büyük sosyalist Ekim Devriminin 10. yıldönümünün kutlandığı bu yıl! Sovyet devletinin büyük onur günleri, Clara için de özel onur günleri hali-

ne geliyordu. Kızıl bayrak nişanıyla onurlandırıldı; nişanı, büyük bir insan kalabalığının önünde General Voroşilov takdim etti. Ardından Clara, kendisini heyecanla dinleyen kalabalığa seslendi.

Büyük resmi geçit sırasında Kızıl Meydanın büyük şeref tribününde, kıvanç ve mutluluktan gözleri parlayan Clara, yoldaşlarının ve çok sayıda yabancı delegasyonun arasında oturmuş, ucu bucağı görülmeyen ve uygun adımlarla önünden geçmekte olan insan konvoyunu seyrediyordu: Kızıl ordu askerleri, hava kuvvetleri filosu, *komsomol gençliği ve çocuklar. Moskova fabrikalarının kadın ve erkek işçileri, cumhuriyetlerden gelen rengarenk delegasyonlar,

1927 yılı Clara Zetkin için unutulmaz bir yıl olmuştu. Hastalığının onu giderek daha sık yatağa bağladığı, yaşamının son yıllarında o güzel günleri minnetle anımsıyordu.

* Komsomol: Komünist Gençlik Örgütü. Gençliği komünizmin düşüncesinde yetiştirmeyi amaçlayan Sovyet kitle örgütleri

XIV.
"GÜN BİRLİK CEPHESİ GÜNÜDÜR"

1

Haklı çıkanlar, Davves planının kabulü ve Locarno Anlaşmasıyla birlikte gelecek güzel günlerin ve sürekli barışın hayalini kuran o sayısız kapılganlar değildi; haklı çıkanlar, emekçileri uyarmış olan komünistlerdi. Daha 1929 yılında Alman halkı yeni bir felaketle karşı karşıya kalıyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nde patlak veren büyük ekonomik kriz, 1929 yılı sonunda şiddetli bir fırtına seli gibi bütün kapitalist dünyayı kaplayıveriyordu. En ağır yarayı alan devletlerden biri de Almanya'ydı.

Alman halkı, yeniden, eşi görülmemiş bir sefalete gömülüyordu. Mallarını ellerinden çıkaramayan kapitalistler, üretimi azaltıyor ve işçileri sokağa atıyorlardı. Bankalar batıyor, batarken de küçük tasarrufçuları da krizin girdabına sürüklüyorlardı. Küçük ve orta işletmeciler, zanaatçılar iflas ediyordu. Mühendisler, sanatçılar ve bilim adamları aç kalıyorlardı. Üretici köylüler borçlara gömülüyor, yüz binlerce gencin mesleki umutları suya düşüyordu.

İşsizlerin sayısı korkutucu bir hızla yüksek boyutlara ulaşıyordu; bu sayı üç, dört, beş ve en nihayetinde de altı milyonu buluyordu. Hâlâ iş sahibi olanlar, her an mahvolma korkusuyla tir tir titriyordu. Burjuva ve sosyal demokrat politikacıların emekçi insanlar arasına yayıp palazladıkları "dolar güneşi" altında ekonomik yükselme, "örgütlü

kapitalizm" ve "sosyal barış" gibi yanılsamalar, birdenbire uçup gidivermişti. Kapitalist toplumun bütün çelişkisi ve iflası gözler önüne serilmişti. Halk, varlık içerisinde yokluk çekmekteydi.

Ne var ki iflas eden büyük kapitalistlerin, kârlarından feragat ederek sahneden çekilmek gibi bir niyetleri yoktu. Aksine, halk kitleleri üzerindeki soygunu ve politik baskıyı artırıyorlardı.

1918'de kapitalist düzeni kurtarmış, Dawes planını ve Locarno Anlaşmasını onaylamış olan sağcı sosyal demokrat liderler, Reich hükümetinden dışlanıyordu, oysa "kapitalizmin hasta yatağında doktor" rolünü oynamaya gönüllü olduklarını açıkça belirtenler onlardı. Sosyal demokrat Reich başkanı Hermann Müller'in yerine merkezci Brüning geçti. İlk yaptığı şey, -sosyal demokratların göz yummasıyla- parlamento haklarını budamaya ve geçici yasalarla halkı sefil perişan etmeye çalışmak oldu. İşverenler ve toprak sahiplerine yüksek para yardımları sağlanırken ve prenslerin devasa gelirlerine hiç dokunulmazken, halkın sırtına yeni ağır vergiler yükleniyordu: Kafa vergisi -zenci vergisi de deniliyordu-, bekârlık vergisi, içecek ve bira vergisi, tuz vergisi ve daha pek çok yük. İşsizlere sağlanan devlet desteği kaldırılıyor, sağlık, anne ve çocuk yardımı da kısıtlanıyordu, Aynı kısıtlama savaş kurbanları için de uygulanıyor, ücretler ve gelirler birdenbire kesintiye uğruyordu.

Halk kitleleri hareketleniyor, işçilerin grevleri, işsizlerin protesto gösterileri giderek artıyordu. Milyonlarca küçük burjuva ve köylü kökenli seçmen, eski burjuva partilerine olan taraftarlıklarından vazgeçiyordu. Liderlerinin koalisyon ve göz yumma politikalarına karşı ayaklanmaya başlayan sosyal demokrat işçiler, sola kayıyordu. Sermayenin açlık saldırısına, Brüning hükümetinin geçici yasalar diktatörlüğüne karşı mücadeleyi örgütleyen tek parti olan Komünist Partisi, gün geçtikçe daha geniş işçi kitlelerinin güvenini kazanıyordu.

Egemen sınıf, halk öfkesinin giderek kabaran dalgalarını baskı altına almak için yardımcı faşist birlikleri-

ni harekete geçiriyordu. Sosyal demokrat içişleri bakanı Severing'in 1929 Mayıs'ta Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği'ni yasaklamasıyla birlikte meydan bu birliklere kalmıştı. Büyük sanayiciler, Hitler partisinin kasasına dev paralar akıtıyordu. Parti de bu parayı vurucu birliklerini çoğaltmak ve cafcaflı propaganda aygıtını kurmak için kullanıyordu. Sosyal ve milli demagojiyle hayal kırıklığına uğramış milyonlarca orta sınıf vatandaşı, köylüyü ve toplumun her kesiminden genç insanı yanıltmayı ve desteğini kazanmayı başarıyordu.

Almanya, yeniden büyük karar aşamalarına gelmişti.

2

Halkıyla derinden bir bütün olan Clara Zetkin, ülkesinde cereyan eden barış ve savaş güçleri arasındaki büyük çekişmede büyük bir duyarlılıkla yerini alıyordu. Ne var ki, daha 1927 yılının sonlarına doğru hızlı bir şekilde güç kaybediyordu.

Haziran 1928'de "Mart ve Nisan'da tamamen bitkin düşmüştüm" diye yazıyordu, Arhangelskoye'den.

> "Direndim ve elimden geldiğince aktif kalmaya çabaladım, önemli oturumlara katıldım, konuşmalar yaptım vs. Ama sonunda odamdan dışarı çıkarken dahi soluk soluğa kalıyor, sendeliyordum, sesim soluğum kesiliyordu; uykusuzluk korkunçtu, iyice asabileşmiştim. Dinlenmek zorundaydım. Nisanın sonunda sizin de bildiğiniz Arhangelskoye'ye göç ettim ve orada açık havada uzanarak düzenli bir kür yaptım. Şimdi daha iyiceyim ve yine 5-8 dakika kadar yürüyebiliyorum, daha doğrusu bir kaplumbağa gibi sürünüyorum. Almanya yolculuğumun ve seçim mücadelesine katılımımın söz konusu olmaması bana çok acı verdi. Bununla ilgili sadece ufak tefek bir şeyler karalayabildim. Elbette mümkün olduğunca okuyup araştırmaya çalışıyorum. Bu günlerde beni meşgul eden, komünist akademi için Almanya'da proleter kadın hareketinin doğuşu ile ilgili eski çalışmamla program taslağı... Yazmak benim için fiziksel açıdan oldukça zorlaştı; gözlerimden ötürü."

Evet, gözlerinden ötürü. 1927 yılının sonlarında Clara bir gözünü kaybediyor, diğerinin de görme kuvveti iyice

zayıflıyordu. Sık sık baygınlık geçiriyordu. Kalbindeki rahatsızlık giderek kötüleşiyordu. Duyarlı, yürekli, hiç yorulmak bilmeyen savaşçı Clara, çaresizleşmişti. Artık nereye giderse gitsin koluna girerek ona yol gösterecek birine ihtiyaç duymaktaydı. Daha da kötüsü: Yaşamak için havaya gereksindiği kadar okumaya, yazmaya ve araştırmaya gereksinim duyan Clara, artık neredeyse hiç okuyamıyordu. Artık sessiz sakin, kurallara bağlanmış, her şeyden elini eteğini çekmiş bir yaşam sürdürmek zorundaydı.

Sovyetler Birliği'nde bulunduğu zamanlarda, Moskova yakınlarındaki Arhangelskoye'de bulunan, yıllar önce de severek kalmış olduğu küçük bir sayfiyede kalıyordu. Onunla, gelini, büyük oğlu Maxim'in karısı Emilie Zetkin-Milovidova ilgileniyordu. Hem sekreteri hem de sevgi dolu bakıcısıydı. Oğlu çoğu zaman annesinin yanındaydı, torunu Henriette de öyle. Henriette hareketli, siyah saçlı ve ailenin Kroşka (kedicik) diye seslendiği küçük bir kız çocuğuydu. Büyük annesine hayranlık duyuyor, onun ağzından yaşamını, kavgasını ve işçilerin hayatını dinlemekten zevk alıyordu. Torununun, yaşadığı çocukça şeyleri tatlı tatlı anlatışı, Clara'yı çok mutlu ediyordu. Torununun Sovyetler ülkesinde yetişiyor olmasından memnunluk duyuyordu.

Arhangelskoye sessiz ve güzel bir yerdi. Yazlık ev, eski, muhteşem bir parkın ortasında bulunuyordu. Clara bu evi ve parkın iki tarafı ağaçlıklı güzel yollarında yürümeyi çok seviyordu. Hayvanlara hâlâ çok düşkündü. O civarda yaşayan üç tane köpek her gün evin önüne gelip oturuveriyorlardı. Hizmetçi kadın, "Yoldaş Zetkin, muhafız alayınız gelmiş bulunmaktal" diyerek Clara'ya bildiriyordu. Bir aralar da Clara'nın şaklaban bir yıkayıcı ayısı vardı. Onu Clara'ya kuzey Rusya'dan avcılar hediye etmişti.

Clara, bedensel güçsüzlüğüne rağmen oldukça yaratıcıydı ve çok çalışıyordu. Sabahın beşinde genellikle yatağında oturmuş yazıyor oluyordu. Büyük ve hantal harflerle yazıyordu. Sonra giydiriliyor, Ispartalılara özgü sade bir kahvaltı yapıyor, bir şeyler okutturuyor, raporlar dinliyor, dikte ediyordu. Kahvaltıdan sonra tamamıyla doktorun önerisine

uyarak yarım saat bahçede dolaşıyordu. Öğleden sonra yine yazışmalar ve bilimsel-politik çalışmaları olurdu.

Clara, komünist akademinin kadın şubesi için severek çalışıyordu. Şubenin özenle hazırlanmış olan çalışma projesinin taslağını kendisi çizmişti. Yine akademi için, Haziran 1928 tarihli mektupta da sözü edilen burjuva ve proleter kadın hareketinin tarihiyle ilgili değerli eseri de yazmıştı. Aynı şekilde, yirmili yılların sonlarına doğru olağanüstü ilgi çekici bir eser olan ve Clara'nın pek çok yazısında olduğu gibi tarihin şekillenmesinde, halk kitlelerinin yaratıcı rolüne olan derin inancının yansıdığı İngiliz burjuva devriminde gençliğin rolüyle ilgili bir çalışmaya başlıyordu.

Clara, dünyadaki siyasi ve ekonomik gelişmeleri her zaman olduğu gibi takip etmeye devam ediyordu. Günlük basının ve muhtelif dergilerin önemli makalelerini, Komünist Entemasyonal'in. Alman Komünist Partisi'nin dokümanlarını ve Reichstag raporlarını her gün okutturuyordu.

Günün sessizliği ara sıra ziyaretçilerin gelmesiyle bölünüyordu: Kızıl yardımın, kadın bürosunun, komünist akademinin üyeleri, Sovyet emekçileri, kardeş partilerin görevlileri Clara nın yanına geliyordu. Farklı farklı ülkelerden yazar ve sanatçılar da onu ziyaret edenler arasındaydı. Konukları arasında Henri Barbusse ve Louis Aragon da bulunuyordu. Clara bu kısa anlarda bile çevresine saçtığı canlılığıyla konuklarını hâlâ büyülüyordu.

Alman Komünist Partisi'nden yoldaşlar Moskova'ya geldiklerinde, bilgi vermek ve akıl danışmak için düzenli olarak Clara'ya uğruyorlardı. Clara, özenle hazırlandığı bu görüşmeleri her zaman büyük bir heyecanla bekliyordu. Yoldaşlar, Clara'nın partinin davasını nasıl canlı bir ilgiyle takip ettiğini ve sadece ulusal ve uluslararası büyük problemlerle ilgili değil, gündelik ufak tefek konular hakkında da bilgi sahibi oluşuna her defasında şaşıyorlardı.

Yoldaşlarıyla yine aynı o eski ateşli ruhuyla, aynı enerjiyle tartışıyordu. Onaylamadığı konular olduğunda katı bir biçimde eleştiriyor ve yeni yeni fikirler veriyordu. Cümlesinin orta yerinde soluğunun kesilmesi sıkça meydana gelen

bir durumdu; o vakit yanına bakıcısının çağrılması gerekiyordu. Ama soluğu düzelir düzelmez görüşme yeniden sürdürülmek zorundaydı.

3

O yıllarda Clara'nın ülkesine olan özlemi öylesine yoğunlaşıyordu ki, tüm güçlüklere rağmen 1929'dan 1931 e kadar yılda bir kez olmak üzere epeyce bir süre Almanya'da kalıyordu. Bir kenvverder'deki evinin tamamen yerleştirilmiş ve genç oğlu tarafından kullanılıyor olması, bu durumu kolaylaştırıyordu; böylece Berlin'de de aynı sıcak ilgi ve ihtimamı bulabiliyordu.

Eskisi gibi "yoğun karmaşanın" içerisinde mücadele edememesi, toplantılarda görünernemesi Claranın gücüne gidiyordu.

O dönemde yazdığı bütün mektuplarında, yaşamını kavgadan uzak tutan sağlık durumundan ve yalnızlığından ötürü yakınıyordu. Kardeşi Arthur'a yazdığı 26 Aralık 1930 tarihli mektubunda, yığınların sefaleti, faşizmin taarruzu, işçi sınıfının ikiye bölünmesi, onun gece gündüz şu sorunun altında ezilmesine neden olduğunu yazıyordu:

> "Ne yapabilirim, ne yapmam gerekirdi? Bin kat gücüm olması gerekirdi, tekelci tröst sermayesi tarafından talan edilen, ezilip çiğnenenlere şöyle seslenmek için: Cesaret, kendine güven, eylem isteği, eylem kararlılığı! Kurtuluşunuzun nesnel koşulları olgunlaşmıştır, olgunluğunuzu harekete geçerek kanıtlayın! Ama ne yazık ki, ben aciz kötürümün biriyim!"

Yeterince bir şey yapamamak düşüncesinin verdiği acı duyumsama, Sovyetler Birliği'nde olmasına rağmen onun peşini bırakmıyordu. "İyice bitkin düştüğü hayatının son yıllarında" diye yazıyordu arkadaşı E.D. Stassova, "Sizlerin hepinizin üzerinde bir yığın iş var' diyordu ve bir asalak' olarak boşuna yaşadığı düşüncesiyle büyük bir ruhsal acı içinde kıvranıyordu. Bu düşüncesini, yanına her gittiğimde belirtiyordu. Ne yazık ki, Clara'nın yanına çok sık gidemiyordum, hemen hiç boş vaktim olmuyordu. Ben bu özrümü

her dile getirişimde, o sözü yine tekrar tekrar artık çalışamaz hale geldiği konusuna getiriyordu. Oysa bu tamamıyla yanlıştı; çünkü neredeyse soluk soluğa, kendini güçlükle toparlayarak masaya geçiyor ve binlerce insanı yürekten yakalayan, onlara dünya devrimine olan ateşli inancını aşılayan makaleler, broşürler yazıyordu."

Durmak bilmeyen, devrimci ruhu onu hareketsiz bırakmıyordu. Hatta bazı önemli Reichstag oturumlarında bile bulunuyordu. Reichstag'a arabayla geliyor, bir kadın yoldaşı onu Alman Komünist Partisi'nin Reichstag parti grubu odasına götürüyor, oturum salonuna geçerken eşlik ediyordu. Artık görüşmelere katılmıyordu ama parti grubunun görüşmelerine katılmak istiyordu; başka partilerin milletvekilleriyle, özellikle de hâlâ ilişkisini sürdürdüğü ve üzerlerinde hâlâ nüfuzunun olduğu sosyal demokrasiden eski kadın dostlarıyla konuşmak istiyordu. Özellikle, ülke çapındaki ajitasyon turlarından dönen bu yoldaşlara, insanların nasıl yaşadığını, nasıl mücadele ettiğini, komünist partisine nasıl baktıklarını, sosyal demokrat işçilerin neler yaptığını, birleşik cephenin ne durumda olduğunu soruyordu. Onu özellikle ilgilendiren, kadınların yaşamlarının ne durumda oluşlarıydı. Memleketi Saksonya hakkında sıkça sorular soruyordu. "Dokumacı ve çorapçı kadınlara benden selam söyleyin! Onlar yoksullar! Onlar savaşmalı!" diyordu Clara.

Clara, emekçilerin yaşamları ve krizden dolayı iyice ayyuka çıkan sorunları hakkında başka yollardan da bilgi almaya çalışıyordu. Reichstag'a giderken arabayı işçi mahallelerinde dolaştırdığı da oluyordu. Reinickendorf iş ve işçi bulma kurumunun önünde işsizler uzun kuyruklar oluşturuyorlardı. Sahipleri iflas ettiği için dükkanlar kapalı durumdaydı. Wedding'de sokaklarda çocuklar dileniyordu, yaşlı kadınlar yiyecek bir şeyler bulabilmek için çöp tenekelerini karıştırıyorlardı. Sokak şarkıcıları şarkı söyleyerek birkaç kuruş kazanmaya çalışıyorlardı.

Çoğu zaman çocukların durumlarını soruşturuyordu. Arkadaşları -aralarında doktor ve öğretmenler de vardı- basının yazdığını doğruluyorlardı. Yüz binlerce çocuk okula

kahvaltı etmeden gidiyordu veya sıcak bir öğle yemeğine muhtaçtı. Kışın sıcak bir mantosu olmayan, hatta eski püskü giysilerinin altında çamaşırı olmayan bir sürü çocuk bulunmaktaydı. Çocuklar, oturdukları evlerinden kapı dışarı edilmiş olan anneleriyle birlikte, babalarından ayrı, devletin, büyük şehirlerde tahsis ettiği iğrenç halk konutlarında yaşıyorlardı. Çocukların büyük bir oranı bitkinlikten dersleri takip edemiyordu, hatta bazıları haftalarca okula dahi gidemiyor, onları polis zoruyla getirmeye de öğretmenlerin yürekleri el vermiyordu. Clara bunları duydukça, Reichstag'da komünistlerce önerilen çocuk aşının her defasında reddedildiği halde zırhlı kruvazör ve polis köpeklerine nasıl para harcandığını düşünüp öfkeleniyordu.

Kızıl Kadın Ve Genç Kızlar Birliği'nin başkanı olarak gücü yettiğince mücadeleye ve kadınların aydınlatılması işinin örgütlenmesine yardımcı oluyordu. Yaptıkları çalışmalarda onun yardımına ve öğüdüne başvuran kızıl kadın ve genç kızlar birliğinin ve başka kadın örgütlerinin her zaman seve seve yanında oluyordu. Partinin merkez komitesindeki kadın üyeler de ona danışıyorlardı. Kasım 1930'da, çalışan kadınların Reich Kongresi'ne çağrılıyordu. Sağlık durumu o kongreye katılmasına engel oluyordu. Ancak Berlin spor sarayındaki kadın mitingine şu mesajı yolluyordu:

> "Yoldaşlar, kız kardeşlerim! Kader birliği etmiş koyu bir sefaletin bir araya getirmiş olduğu sizler, çözülmez bir mücadele birliğine dönüşmek zorunda olan sizler: Cesurca ileri! Canlı kararlılığınızı, davanızın zafere giden yolunda kuşkuya yer vererek yıpratıp zayıflatmayın...
>
> Almanya'nın emekçi kadınları, tepenizdeki efendilerinizle ve sizi canınızdan bezdirenlerle Rusça konuşmayı öğrenin!"

O yıllarda Clara savaş mağdurları ve gazilerle yakın, içten bir ilişki içerisindeydi. Onların oluşturduğu örgütler, Clara'nın yardımına sıkça başvuruyorlardı ve elinden geleni ardına koymayacağını iyi bildiklerinden ona her zaman güvenirlerdi.

5 Haziran 1931'de, "22'sindeki genelgenizi derin bir ilgiyle dikkate aldım" diye yazıyordu Württemberg âmâ askerler birliğine.

"Bu çığlık, savaş malûllerinin, yakınlarının ve savaşta düşenlerin geride bıraktığı yüz binlerin hep bir ağızdan haykırdığı acının ve korkunun; hayal kırıklığının ve umutsuzluğun yürek parçalayıcı çığlığıdır. Ve bu çığlık, milyonlarca işsizin dehşet verici sefalet korosuyla birleşiyor, ki bunların arasında pek çoğu aşsız, barınaksız. yersiz yurtsuz bir haldedir! Göğsünde insanca bir yürek taşıyan herkes, tek başına olmanın verdiği acizliğin bilinci içerisinde ezildiğini hisseder, çünkü o halkın sefaletini hiç değilse azaltabilmeyi arzu eder.

Size şöyle bir yanıt vermek bana büyük bir memnuniyet verirdi: Üzmeyin kendinizi! Olması gereken en doğal şey, âmâ erlerin anlatılması zor, acımasız kaderlerinin bir de kısa emekliliklerinin aşağı çekilmesiyle birlikte iyice vahimleşmemesidir; maddi ve manevi acılarının artırılmamasıdır. Olması gereken en doğal şey daha ziyade, acımasızlığın vurduğu bu insanların kültürel açıdan yaraşır bir sosyal yardımla güvence altına alınmasıdır.

Ancak ne yazık ki, bu tür bir 'doğal' yanıt, olanakların dışındadır. Brüning-Hindenburg hükümetinin yeni geçici yasası henüz bütün hatlarıyla şekillenmiş değildir. Ama bu yasanın sadece içeriği, özüyle ilgili kamuoyuna sızan bol miktarda bilgiler, âmâ erlerin oldukça mütevazı emekliliklerinden de 'tasarruf edileceği korkusunu doğrular niteliktedir.

Komünist Partisi'nin Reichstag parti grubuyla hareket ederek, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da sizin baştan sona haklı isteklerinizi savunacağım konusunda emin olabilirsiniz...

Ayrıca, son yıllarda neredeyse tamamen âmâlaştığımdan bu yana kişisel olarak da âmâlarla daha güçlü ve içten bir yakınlık hissetmekteyim."

Clara, kahverengi tehlike hakkında endişeli endişeli düşüncelere dalmaktaydı. Faşizmi adamakıllı incelemiş ve sinsi demagojisini çözmüştü.

Gamalı haçlı bayraklarıyla Horst-Wessel şarkısını böğürerek, meydan okuyucu tavırlarıyla caddelerde kol gezen, işçilere sataşan SA birliklerine rastlıyordu. Sendika bina-

larına, işçi bürolarına saldırılar yapılıyor; komünistler, tarafsız işçiler ve sosyal demokrat işçiler cinayetlere kurban gidiyordu. Hitler herkese her şeyi vaat ediyordu: işçilere iş, ekmek, daha yüksek maaş, işverenlere daha büyük kârlar, orta sınıfa faiz köleliğinin durdurulacağını ve küçük mülk sahibine korunma -oysa öte yanda kapalı kapılar ardında büyük sanayicilerin meblağlarını kabul ediyordu- Kadınlara mutlu bir yuva, çalışma zorunluluğundan kurtarma, çocuklarına gelecek garantisi, genç kızlara da evlilik kredisi yardımıyla mutlu ve erken evlilik sözü veriyordu. Tek bir sözle barışı vaat edip savaş ilan ediyordu.

Bu nasıl mümkün olabilir, diye kara kara düşünüyordu Clara. Milyonlarca insanın bu şarlatan tarafından esir alınması, hatta yığınlarca kadının, bayraklarına terörü, cinayeti ve ırk düşmanlığını yazmış olan ve kadını haklarından kısıtlamak isteyen bu hareketin peşinden gitmesi olacak şey miydi?

Clara, işçi sınıfından kahverengi güruha karşı kararlı bir savunma mücadelesi istiyordu. Terör çetelerinin ilerleyişine dur diyecek, açlık ve umutsuzluk içerisinde faşistlere yönelen insanlara çekim noktası olabilecek geniş bir birlik cephesinin oluşturulmasını bu kez her zamankinden daha büyük bir hırsla istiyordu. Hepsinden önce komünist işçilerle sosyal demokrat işçilerin sıkı beraberliğinden yanaydı. Öteden beri sosyal demokrat çevrelerde sahip olduğu büyük nüfuzunu kullanarak bir dizi makaleyle uzun süredir partilerinden memnun olmayan ve savaşmak isteyen sosyal demokratlara yöneliyordu.

Clara Zetkin, 1931 yazında bir kez daha bir kongrede görünüyordu. Bu kongre, Uluslararası İşçi Yardımı tarafından Berlin Öğretmenler Derneği binasında gerçekleştirilen uluslararası bir kongreydi. Clara, başkanlık makamında yerini aldığında delegeler onu sevinç nidalarıyla karşıladı, daralarının iyice güçten düşmüş ve yaşlanmış olduğunu fark ediyorlardı. Fakat yüzü öylesi bir gülümsemeyle parıldıyordu ki, eski canlı halinden hiçbir farkı yoktu. Clara, bir sürü eski dostun arasında bulunmaktan mutluluk du-

yuyordu. Bu mütevazı insanlar dayanışmayı örgütleyerek işçilere büyük grevlerini ve kitle eylemlerini gerçekleştirmede hiçbir çıkar gözetmeksizin yardımcı oluyorlardı. Bu delegelerin arasında bazı kadınlarla erkekler, Mansfeld ve Ruhr bölgesinde, Berlin ve Hamburg'da gece gündüz yorulmaksızın gıda dağıtımı yapmış, patates soyup pişirerek, Uluslararası İşçi Yardımının çorba mutfaklarında yardımcı olmuş, grevcilere ve ailelerine yemek dağıtmıştı. Clara delegeleri can kulağıyla dinledikten sonra hepsini dayanışma ve örgütleme mücadelesini sürdürmeye ve Almanya'yı tehdit eden tehlikeye karşı, faşizme karşı emekçilerin birleşik cephesi için propaganda yapmaya çağırıyordu.

Bu, onun bir işçi kongresine son katılışıydı. Kışın, Sovyetler Birliği'ne gitmek için Birkenvverder'den ayrıldığında Almanya'yı bir daha göremeyeceğini tahmin ediyordu. Veda edercesine kolunda yardımcısıyla bir kez daha evin odalarını ve bahçeyi gezdi.

Ancak Clara'nın zamanı henüz dolmamıştı. Yeni mücadeleler onu beklemekteydi.

4

1932 yılında, ekonomik kriz doruğuna ulaştığında, Almanya'daki politik gerilim de had safhaya ulaşıyordu. Kralcı-kapitalist gerici zihniyetin temsilcisi Hindenburg, yine Reich başkanlığına seçildi. Bu defa sosyal demokrasi de ondan yana oy kullanıyordu. Sadece komünistler, "Hindenburg'u seçen Hitler'i seçmiş olur!" diyordu. Brüning hükümetinin yerine, başında tutucu von Papen'in bulunduğu aşırı sağcı "baronlar kabinesi" geçti. Gerici zihniyet şaha kalkıyordu. Von Papen parlamentoyu ve anayasayı hiçe sayıyordu. Bir devlet hilesiyle Prusya'nın Braun-Severing hükümetini görevden alıyordu. Sosyal demokrat partili işçiler, önderlerinin onları mücadeleye çağırmasını boşuna bekliyorlardı. Sosyal Demokrat Partisi, komünistlerin, ortaklaşa olarak genel grevi resmen ilan etme önerisini sudan sebeplerle reddediyorlardı. İşçi sınıfının eylem birliği gerçekleşemiyordu. Arka planda Papen'in faşist müttefikleri, işçilere karşı terör kam-

panyalarını daha da şiddetlendirerek fırsat kolluyorlardı. Son nefesini vermek üzere olan burjuva demokrasisine son tekmeyi atmak ve büyük kapitalist finansörlerinin direktifleri doğrultusunda faşist diktatörlüklerini, kanlı despotluk ve savaş rejimini açıktan açığa kurmak için iktidarı zoriuyorlardı. Sadece Komünist Partisi bu olumsuz gelişmeye karşı duruyordu. Büyük seçim başarılarına yansımış olan kitlelerin çoğalan güvenine dayanarak, var olan tüm gücünü antifaşist eyleme, proleter birlik cephesine seferber ediyordu.

Mevcut durum, uluslararası alanda da iyice gergin bir hal alıyordu. 1931 sonunda Japonya, Mançurya'ya saldırdı. Japonya'nın bu davranışı açık ve hiçbir gizlisi saklısı olmayan bir saldırı olmasına rağmen, Milletler Cemiyeti bunu sadece cılız bir protestoyla geçiştiriveriyordu. Savaş, tehlike olmaktan çıkarak gerçeğe dönüşüyordu. Sonunda ikinci dünya savaşına kadar giden provokasyonlar başlamış bulunuyordu.

Fakat barıştan ve ilerlemeden yana güçler de büyümekteydi. İlk beş yıllık planı zamanından önce tamamlamakta olan emekçi insanların ülkesi Sovyetler Birliği, giderek güç kazanıyordu. Çin halk ordularının zaferleri, İspanya'daki devrim, bütün dünyaya yayılan dev grev dalgası ve Alman Komünist Partisi'nin artan etkisi, -bütün bunlar, halk kitlelerinin savaş güçlerine ve gerici güçlere karşı giderek büyüyen direnişinin işaretleriydi.

Büyük tehlikenin bilincinde olma, bu defa başarılacağına dair duyulan o büyük istek, barışı zafere götürmeye yardımcı olacak akıl ve insanlık duygusu, Clara Zetkin'in bir kez daha büyük bir çabayla bedensel zayıflığını aşmasını ve faşizme, emperyalizme ve savaşa karşı dünya çapındaki o büyük mücadeleye el atmasını sağlıyordu. Ve Clara, 1932 yazında, emperyalist savaşa ve sömürge güçlerine karşı Amsterdam'da gerçekleştirilmesi öngörülen büyük bir kongrenin hazırlık aşamasında, Japon emperyalistlerinin Mançurya'ya girmesi ile ilgili uyarıcı bir makaley-le sarsıcı bir çağrıyı kaleme alıyordu. Kongreden istediği şey, savaş hazırlıklarının kararlaştırılmasını, savaş malzemele-

rinin üretilmesini ve sevkıyatını engellemek için geniş kitleleri mücadeleye çağırmasıydı.

Clara, aynı dönemde dört ayrı broşürün çalışmalarına da başlıyordu; biri, sosyalist kadın hareketi kurucusu ve önderinin muazzam bir siyasi vasiyeti olan ve I Mayıs 1932'de yayımlanan "Açlık Mayısı - Kanlı Mayıs - Kızıl Mayıs"; ikincisi, örgütün 1932 yılında gerçekleştirdiği bir kongre sonrasında yayımlanan kızıl yardımla ilgili bir hikaye; üçüncüsü, "Emekçilere karşı emperyalist savaşlar - Emperyalist savaşlara karşı emekçiler" adlı kitapçık ve "Lenin'in dünya kadınlarına mirası" adlı yazısıydı.

Clara Zetkin, Alman Komünist Partisi'nin antifaşist eylemlerle ilgili örgütlenmesini özel bir dikkatle takip ediyordu. Haziran sonunda Berlin'de gerçekleşen antifaşist konferansa bir mesaj gönderiyordu:

> "Konferansınıza, amaçladıklarınızın sonuna kadar ve geniş yankılarla başarılması umuduyla en içten dileklerimi gönderiyorum. Bu konferans, tarihi anın gerektirdiği aciliyetin yerine getirilmesi için atılan ilk ve örnek olacak nitelikte önemli bir adımdır: Soğurucu kapitalizme, tecavüzkâr faşizme ve katil emperyalizme karşı mücadelede, amacını bilen, devrimci bir önderliğin yönetimi altında, netleşmiş bir kavrayış ve bütünlük içerisinde, kararlı, büyük bir birleşik cephenin oluşturulması. Bu birlik cep-hesi proletaryayı da aşarak ücretlileri, zanaatçıları, küçük esnafı, küçük köylüyü ve hatta bütün sınıf katmanlarının aydınlarını da kapsamalı, bürolarda daktilo yazan sekreterinden tutun da kamu idaresine ve ta yüksek okullara kadar...
>
> En içten selamlarımla, kararlarınızın ve pratiklerinizin örnek oluşturacak yankılar yaratması umuduyla!"

5

Ağustos 1932'de partisinin merkez komitesi Clara'yı yeniden Almanya'ya çağırıyordu. 31 Temmuz seçimleri şunu gösteriyordu ki, Clara, yeni Reichstag'ın en yaşlı üyesiydi. Yaş başkanı olarak yeni Reichstag meclisinin açılışını onun yapması gerekiyordu. Komünist Partisi büyük bir ricayla ondan bu görevi üstlenmesini istiyordu.

Yoldaşları ona bu isteği yürekleri el vermeyerek iletiyorlardı. Çünkü onun ne kadar yorgun olduğunu biliyorlardı. Öte yanda, komünistlerin bu yaşlı lideri için insafsız bir sürek avı başlatılıyordu. Faşistler, eğer Reichstag açılışını yapmaya kalkacak olursa, açıktan açığa öldürecekleri tehdidinde bulunuyorlardı.

Clara bu konuda fazla düşünmeye gerek duymuyordu. O günlerde Alman yasama meclisinin kendisi tarafından açılmasının anlamlı bir politik gösteri olacağından kesinlikle emindi. Almanya'ya gitmek istiyordu ve bu isteği konusunda öyle diretiyordu ki, doktorlar bütün vazgeçirme çabalarına rağmen sonunda ona izin vermek zorunda kalıyorlardı. Merkez komiteye şöyle yazıyordu: "Elbette geleceğim, eğer partiye yardımım olacaksa." Alman yoldaşlar "Bunu biliyorduk" diye karşılık veriyor ve Clara'nın güvenliği için geniş önlemler alıyorlardı.

Clara'nın, oğlu Maxim'in eşliğinde yolculuk etmesi kararlaştırıldı. Onun sevgi dolu özenli bakımıyla bu uzun yolculuğu oldukça iyi atlatıyordu. Trende arkadaşlarına rastlıyordu; barış kongresine katılmak üzere Amsterdam'a yolculuk eden bir grup delegeydi bunlar. Aralarında Komünist Enternasyonal'in yürütme komitesinden Claranın arkadaşı Japon işçi lideri Katayama da bulunuyordu. Heyecanla sohbet ediyorlardı. Clara, delegasyondakilere kongrenin başarı olasılığını soruyor ve ısrarla, bütün ülkelerdeki barış dostlarını savaş tehlikesine karşı harekete geçirmek için ellerinden geleni yapmalarını söylüyordu. Trende kongreye bir mektup daha yazıp arkadaşlarına veriyordu. Bu mektup, daha sonra Amsterdam'da mitingdeki katılımcıların yoğun alkışları arasında okunuyordu.

Bu arada Almanya'daki faşistler Clara'ya karşı saldırgan tahriklerini sürdürüyorlardı. SA erleri, yaşlı işçi liderine dönüşü sırasında saldırmak veya hiç değilse bir çatışma yaratmak için gece gündüz Lehrter tren istasyonunu kolluyorlardı. Ancak boşu boşuna pusuda bekliyorlardı. Clara, Küstrin'de trenden inerek, yolculuğunu arabayla sürdürüyordu. Onun için gizlice ayarlamış oldukları eve sağ salim

ulaşıyordu. Kısa bir dinlenme molasından hemen sonra merkez komitenin yetkilileriyle görüşmedeydi bile. Sonra kendisine okunan gazeteleri, raporları ve diğer dokümanları dinliyor ve açılış konuşmasına hazırlanıyordu.

30 Ağustos sabahı, oğlu onu dolambaçlı yollardan Reichstag'a götürdü. Eski dostu Wilhelm Pieck, ona Komünist Partisinin parti grubu odasına kadar eşlik etti. Bundan sonrasını Wilhelm Pieck, "Clara Zetkin'in yaşamı ve kavgası" adlı yazısında şöyle anlatmaktadır:

> "Reichstag açılışı gerçekleşiyordu. Bütün sağ kanat, kahverengi üniformalarıyla gelen faşistlerle doluydu. Büyük Berlin fabrikalarının işçilerinin de bulunduğu izleyici tribünü, tıka basa doluydu. Gazeteciler tribününde Alman ve yabancı basının temsilcileri tıkışık bir durumda oturmaktaydı. Salona büyük bir gerilim hakimdi. Komünistlerin dışında, Clara Zetkin'in başkanlık koltuğuna geçip geçmeyeceğini, zayıf bedeninin ona formaliteleri yerine getirmeye izin verip vermeyeceğini, ve hatta bir de siyasi bir söylev yapıp yapmayacağını, hiçkimse bilmiyordu.
>
> Meclisin açılış saati yaklaştıkça ve milletvekillerine yerlerini almaları uyarısı salonda yankılandığında, gerilim daha da artıyordu. Oturumun açılışı için çalınan son zil sesi de kesildiğinde salon büyük bir sessizliğe bürünüyordu. Başkanlık makamının arkasında bulunan perde kapı, iki kanada ayrılıyor ve işte birdenbire her iki kolunda Komünist Partisi Reichstag parti grubundan iki yoldaşla Clara Zetkin beliriveriyordu. Clara Zetkin'i öldürmeye yemin etmiş olan ücretli faşist askerlerden oluşan kahverengi ordu, bulunduğu sıralarda donakalıyordu. Clara Zetkin, konuşmaya başlıyordu. Sözcükler dudaklarından güçlükle çıkı-yordu. Clara, "Parlamento üyeleri arasında, yaşça benden daha büyük olduğunu ileri sürebilecek biri var mı?" şeklindeki protokol gereği soruyu meclise yöneltiyordu. Hiçbir yanıt gelmiyordu. Bunun üzerine Clara Zetkin, büyük bir titizlikle hazırladığı söylevine başlıyor ve savaş suçlularını itham edici bir konuşma yapıyordu. Yaklaşmakta olan emperyalist dünya savaşının tasavvurunu yapıyor ve halkı, savaşa engel olabilecek tek yolu yürümeye çağırıyordu; bu yol, emekçilerin birleşik cephesini oluşturmasından geçiyordu. Onun konuşması bütünüyle faşizmi, kapitalizmi, savaş suçlularını hedef alan bir konuşmaydı. Barış mücadelesine çağırıyordu, Sovyetler Birliği'nin büyük barışçıl

rolüne dikkat çekiyor, halka çıkış yolu olarak proleter devrimi, sosyalizmi gösteriyordu."

Clara

"Faşizmi geri püskürtmek, köleleştirilen ve sömürülenlerin örgütünün gücünü ve iktidarını sağlamlaştırmak ve hatta fiziksel yaşamını korumak için gün, emekçilerin birlik cephesi günüdür" diyordu.

"Bu zorunlu tarihi gereklilik karşısında, bağlayıcı ve ayırıcı politik, sendikal, dinsel ve dünya görüşüyle ilgili bütün bakış açıları geri çekilmelidir. Tehdit edilenler, sorunlar altında ezilenler, kurtuluş özlemi çeken herkes, faşizme ve onun hükümetteki temsilcilerine karşı haydi bireşlik cepheye! Krize, emperyalist savaşa ve onun nedeni olan kapitalist üretim tarzına karşı verilen mücadeledeki birleşik cephe için en önde gelen mutlak koşul, emekçilerin faşizme karşı kendi varlığını sürdürmeleridir."

Clara Zetkin, söylevini, kendisinde cisimlenen büyük idealin gelecekteki zaferine duyduğu sarsılmaz inancını ifade eden sözcüklerle bitirdi:

"Yaş başkanı olarak görevimi yerine getirerek Reichstag'ı açıyor ve şu anki maluliyetime rağmen yaş başkanı olarak Sovyet Almanya'sının ilk şûralar kongresini de açma mutluluğuna erişmeyi umut ediyorum!"

Bütün salon onu soluksuz bir sessizlikle dinlemişti; bu yaşlı devrimcinin, uluslararası işçi hareketinin, bu saygıdeğer kadim askerinin, çevresine yaydığı manevi gücün ışığı böylesine büyüktü. 230 tane kahverengi gömlekli bile onun konuşmasını bölmeye cesaret edememişti. Clara, gerekli son formaliteleri de yerine getirdikten sonra komünistlerin ve sosyal demokratların karşı oylarına rağmen seçilen yeni Reichstag başkanı Göring'e -soğuk, ölesiye düşmanca bakışlarla- idareyi teslim ediyordu.

Clara Zetkin, bu önemli parti görevini böylesi muhteşem bir şekilde yerine getirdikten sonra yoldaşları tarafından salondan dışarı çıkartılarak, bir yan çıkış kapısından meclis binasını terk etti. Birkaç hafta sonra yine Moskova'nın yolunu tutuyordu.

Dünya basını, Reichstag'm bu unutulmaz açılış oturumuyla ilgili uzun uzun haberler yapıyor ve kahverengilerin moral çöküntüsünden bahsediyordu.

6

Mareşal von Hindenburg'un Alman tekel beylerinin güdümüyle Hitler'i Reichs şansölyesi olarak atadığı haberi Clara Zetkin'e, Moskova'da hasta döşeğinde ulaşıyordu. Sürekli olarak memleketinde gelişen olaylarla ilgili haberler istiyordu. Korkunç bir acı çekiyordu, çünkü eğer işçiler, son anda savunma mücadelesi için bir araya gelerek Hitler hükümetini devirmeyecek olursa neler olacağını tahmin edebiliyordu.

Ardından Reichstag'ın alçakça kundaklanışı, komünistlerin ve sosyalistlerin toplu şekilde tutuklanışları, SA bodrumlarında ve toplama kamplarında yaşanan dehşet ve Alman Komünist Partisinin lideri Ernst Thaelmann'ın tutuklanışı ile ilgili haberler geliyordu.

Yaşamı boyunca ne deneyimlerden geçmiş, nelerin mücadelesini vererek, bütün zorluklara rağmen pek çok şeyin üstesinden gelmiş bu kadın, bu kez hepsinden beterini yaşayacaktı; Almanya'da Hitler faşizminin kanlı diktatörlüğünü; finans sermayesi tarafından desteklenen cinayet çetelerinin, Alman halkında güzel, iyi ve yüce değerler adına yaşamakta olan ne varsa vahşice tahrip edişini.

Ama kelle koltukta on binlerce antifaşistin illegal savaşıyla, ölüm tehlikesine karşın hazırlanan, dağıtılan ve okunan ilk illegal gazeteler ile ilgili haberler de geliyordu. Clara nın, bir gecede fabrika bacalarına çekilen kızıl bayraklardan, sabahın köründe şehirlerin duvarlarına ve evlerin dış duvarlarına yazılan sloganlardan haberi vardı; "Kahrolsun faşizm!" "Komünist Partisi yaşıyor!"

Clara hâlâ çalışıyordu. Emperyalist savaş aleyhindeki broşürü ile "Lenin'in dünya kadınlarına mirası" çalışmasını tamamlıyordu. Dikte ederken nefes darlığı nedeniyle zor anlar yaşıyor, çoğu zaman çalışma esnasında birdenbire şuurunu kaybediyordu. Fakat başarıyordu. 2 Mayıs 1933

tarihinde, dostu N. Krupskaya onu son kez ziyarete geldiğinde Clara, Lenin ile ilgili broşürün karalamasını yayına hazırlanması için ona teslim ediyordu.

Clara'nın aklı durmadan Almanya'da gezinip duruyordu. Henüz gücünü tam olarak kaybetmemişken Alman yoldaşlarına yardım etmek istiyordu; bu yüzden de dünya işçilerine ateşli bir çağrı yapmak için yine eli kaleme uzanıyordu:

"Tükenmekte olan ve kendini tehlikede görerek, kurtuluşunu faşizmde arayan kapitalizm Almanya'sına bakın! Faşizm, yaptığı vahşice eylemleriyle, ortaçağı da gölgede bırakan fiziksel ve ruhsal bir imha rejimi, bir vahşet rejimi kurmuştur. Bütün dünyada, kahverengi terörün, kurbanlarına uyguladığı dehşetliklere duyulan infial çığlıkları yankılanmaktadır. Sayısız insan öldürülmüştür, on binlercesi hapishanelerde, toplama kamplarında. Faşizm, sayısı belirsiz pek çok insanı kör topal bırakmış, kaçak olarak sınırların ötesine kovalamış,' çoluk çocuğunu aşsız, çatısız bırakmıştır. Fakat bütün bunlara rağmen işçiler hiç yılmadan, kahramanca bir yiğitlikle faşizme karşı savaşıyorlar. Bugün, kana susamış faşist terörün peydahladıklarının karşısında, düşünsel ve duygusal olarak isyan eden herkes için mevcut durumun ivedilikle gerektirdiği şey, savaşanlarla dayanışmadır, yardımdır, katil faşizm kurbanlarının kuru can güvenliği için maddi yardımlardır...

Bütün ülkelerin faşizm aleyhtarları! Sizleri, Uluslararası Kızıl Yardımla uluslararası dayanışmanın tüm gereklerini yerine getirmeye çağırıyorum! Uluslararası Kızıl Yardımın sizlerden istediği fedakârlıklar, devrimci işçilerin faşizme karşı verdiği kahramanca mücadelede her gün canlarından, mallarından yana kaybettiklerinin yanında hiç kalır. Kanlı baskıları, terörü, açlığı ve savaşları beraberinde getiren faşizm, ezilip yerle bir edilene kadar bizler için dur durak olmamalı."

Bunlar, Clara Zetkin'in insanlığa iletebildiği son sözleriydi.

XV
ÖLÜM VE ÖLÜMSÜZLÜK

1933 Haziran ortalarında Clara son günlerini yaşıyordu. 18 Haziran'da kendini pek iyi hissetmiyordu. Odasında duramıyor, taze havaya ihtiyaç duyuyordu. Onu parka taşıyorlardı. Bir makaleyi dikte etmeye başlasa bile birkaç satırdan sonra kesmek zorunda kalıyordu. Ertesi gün makalenin devamını getiremediğinden yakınıp duruyordu. Sosyal demokrat işçilere bir çağrı daha yapmak zorunda olduğunu söylüyordu. Ona son basın haberlerini okuyorlardı ama sanki artık takip edemiyor gibi bir hali vardı.

19 Haziran akşamına yazın bunaltıcı havası hakimdi. Uzaklardan bir fırtınanın yaklaştığı hissedilebiliyordu. Claranın ateşi yükseliyor, arkadaşı Rosa Luxemburg'dan bahsetmeye başlıyordu. Sonra nefesi giderek düzensizleşiyor, yanındakilerin sözlerine artık neredeyse hiç tepki veremez hale geliyordu. 20 Haziran sabaha karşı, saat ikide kalbi son kez atıyordu.

Büyük barış savaşçısı ve devrimcisi, Moskova'da sendika binasının işçi salonunda katafalka konuyordu. Yüz binlerce Sovyet insanı, kadın ve erkek, dostlarına veda etmek için açık tabutun önünden geçiyordu. Saygı nöbetini uluslararası işçi hareketinin liderleri tutuyordu.

Birkaç gün sonra Clara Zetkin, onuruna layık bir şekilde Kremlin duvarında toprağa verildi.

Cenaze törenindeki gösterisi sırasında Alman Komünist Partisi sözcüsü olarak Clara'nın mücadele arkadaşı Fritz Heckert, Alman ve uluslararası işçi hareketinin bü-

yük öncüsünün yaşamını ve yaptıklarını yürekten takdir eden sözcüklerle yad ediyordu:

> "Büyük devrimci Clara Zetkin'i kaybettik... Clara Zetkin, yaşamının son anına kadar komünizmin bayrağını hep yükseklerde tutmuştur.
>
> Faşizmin kanlı diktatörlüğüne karşı kahramanca mücadele eden Alman işçi sınıfı, her deneyden geçmiş, cesur ve sevilen bir lider olarak Clara Zetkin'le onur duymaktadır. Zaferlerle dolu proleter devrim ülkesinin işçi sınıfı, sosyalist toplumun kurulma mücadelesinin sadık bir yoldaşı ve dostu olarak onunla onur duymaktadır. Komünist Enternasyonal, kurtuluşları için mücadele eden bütün ülkelerin kadın ve erkek işçileri, devrimci kadın kahramanları olarak onunla onur duymaktadırlar."

Uluslararası Kızıl Yardım, beyaz terör kurbanları çocuklar için bir (Clara Zetkin-Fonu) kurdu ve onun ölüm günü olan 20 Haziran'ı Uluslararası Kızıl Yardım'ın tanıtım günü ilan etti.

Clara Zetkin öldü. Ama onun bize verdikleri asla ölmeyecek. Onun anısı, daha iyi, barış dolu yeni bir dünya için savaşanların yüreğine kazınmıştır. Bizler, dürüst, boyun eğmez bir savaşçı olan ve yaptığı her şeyi derin bir insanlık sevgisiyle yapan büyük, soylu kadın, Clara Zetkin'le onur duymaktayız. Kendini, idealine bütün varlığıyla feda edişi, bizler için örnektir; zafere olan sarsılmaz inancı, son nefesine kadar sürdürdüğü tutkulu mücadelesi, kavgamıza güç vermektedir.

Clara Zetkin aramızdadır. Onun edimleri, özgürlüğe giden yolu bulmuş olan veya aramakta olan milyonlarca kadının gayret ve uğraşlarında yaşamaktadır. Clara Zetkin'in, canlılığı ve verimliliği, savaş yanlılarına karşı barışı savunan ve sosyalizm için mücadele eden sayısız milyonların kavgasında sürmektedir.

Clara Zetkin, gelecek nesiller için de aynı değere sahip olacaktır, çünkü onun yeri, acılarla, eziyetlerle, barbarlık ve haksızlıklarla dolu bir dünyadan, insan refahının her şeyin önünde tutulduğu güzel ve ileri seviyede bir düzene giden yolda, her zaman insanlığın ilerisinde yürüyen o büyük bayraktarlar arasında olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Basılmamış kaynaklar:

Clara Zetkin'in V. İ. Lenin, N. K. Krupskaya, Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Wilhelm Pieck ve daha başkalarıyla gerçekleştirdiği mektuplaşmaları; notlar, yayımlanmamış karalamalar ve Clara Zetkin'e ait özetler. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nden orijinal metinler (Moskova); SED'in merkez komitesinin Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nün arşivinden fotokopiler (Berlin).

SED'in merkez komitesi Marksizm-Leninizm Ens-titüsü'nden (Berlin), Alman tarihi müzesinden (Berlin), Alman I. Merkez Arşivi'nden (Potsdam), Leipzig işçi hareketi tarihi müzesinden, Leipzig şehir arşivinden, Rochlitz arşivinden, Mittvveida, Glauchau ve Crimmitschau yerel müzelerinden çeşitli dokümanlar.

Clara Zetkin'in, Dr. Maxim Zetkin ve eşi Elisabeth Luft'un mülkiyetinde bulunan mektupları.

2. Basılmış kaynaklar:

II. Enternasyonal'in 1889-1912 kongre tutanakları.

SPD'nin (Alman Sosyal Demokrat Partisi) 1891-1913 kongre tutanakları.

KPD'nin (Alman Komünist Partisi) 1918-1929 kongre tutanakları.

USPD'nin (Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi) 1919'daki Berlin Olağanüstü Kongresinin tutanakları.

Fransız Sosyalist Partisi'nin Tours, 25-30 Aralık 1920, 18. Parti Kongresi tutanakları.

Komünist Enternasyonal'in III. - V. dünya kongrelerinin tutanakları.

Komünist Enternasyonal'in Yürütme Komitesinin 1922-1926 genişletilmiş toplantı tutanakları.

3. Enternasyonal Yürütme Komitesinin Berlin'de 2-5 Nisan 1922 tarihlerinde gerçekleştirilen uluslararası konferansının tutanakları.

1920-1932 Reichstag tutanakları.

3. Gazete ve dergiler:

"Berliner Volks-Tribüne" (Berlin Halk Kürsüsü), 1888-1889.

"Frauen-Beilage der 'Leipziger Volkszeitung'" (Leipzig Halk Gazetesi kadın eki), 1917-1918.

"Gleichheit" (Eşitlik), kadın işçilerin sorunlarını irdeleyen dergi, 1892-1917.

"Die İnternationale" (Enternasyonal), 1915, S. 1.

"İnternationale Pressekorrespondenz für Politik und VVirtschaft und Arbeiterbewegung" (Politika, Ekonomi ve İşçi Hareketine İlişkin Uluslararası Basın Yazışmaları), 1921-1932.

"Die Kommunistin" (Komünist Kadınlar), 1919-1920.

"Die Kommunistische Fraueninternationale" (Komünist Kadın Enternasyonali), 1922-1925.

"Die Kommunistische İnternationale" (Komünist Enternasyonal), 1921-1925.

"Leipziger Volkszeitung", 1916-1919.

"MOPR", Uluslararası Kızıl Yardımın mücadelesi ve faaliyetlerini yansıtan dergi, 1928-1932.

"Die Neue Zeit" (Yeni Zaman), 1884-191 1.

"Die Rote Fahne" (Kızıl Bayrak), 1918-1932.

"Die Sozialistin" (Sosyalist Kadınlar), 6.Nisan 1919.

"Vorvvarts" (İleri), 1889-1914.

4. Biyografik yapıtlar:

Alexander, G. G. L, "Aus Clara Zetkins Leben und Werk" (Clara Zetkin'in Yaşamı ve Yapıtları), Berlin 1927.

"Alles für die Revolution!" (Her şey Devrim İçin!), Savaşçı Clara Zetkin'in yaşamı ve yapıtları, Berlin .1927.

Bebel, August, "Aus meinem Leben" (Yaşamım), Üç cilt, Dietz Verlag, Berlin 1953.

Belli, Joseph, "Die Rote Feldpost" (Kızıl Sahra Postası), Berlin 1956.

Pieck, Wilhelm, "Clara Zetkin - Leben und Kampf", (Clara Zetkin - Yaşamı ve Kavgası), Dietz Verlag, Berlin 1948.

"Leben und Kampf von Clara Zetkin" (Clara Zetkin'in Yaşamı ve Kavgası"; söylev ve yazıları, 1. Cilt, Dietz Verlag, Berlin 1954.

"Clara Zetkin -Kampferin für die proletarische VVeltrevolution" (Clara Zetkin - Proleter dünya devriminin savaşçısı), Moskova 1933.

Marcel Cachin, Kate Duncker, N. K. Krupskaya, VVilhelm Pieck ve 1921'den 1932'ye kadar 'Internationale Pressekorres-pondenz für Politik und VVirtschaft und Arbeiterbevvegung" yazışmalarında adı geçen diğerlerinin yazıları.

5. Clara Zetkin'in yapıtları:

"Zu den Anfngen der proletarischen- Frauenbevvegung in Deutschland", (Almanya'da proleter kadın hareketinin doğuşu) Dietz Verlag, Berlin 1956.

"Deutsche Arbeiterinnen bei Clara Zetkin im Kremi" (Clara Zetkin Alman kadın işçilerle Kremlin'de), Berlin -tarih belirtilmemiş.

"Die Arbeiterinnen- und die Frauenfrage der Gegenvvart" (Günümüzde kadın işçi ve kadın sorunu), Berlin 1889.

"Die Bedeutung der aufbauenden Sowjetunion für die Deutsche Arbeiterklasse" (Kurulmakta olan Sovyetler Birliği'nin Alman işçi sınıfı için önemi), Berlin 1926.

Katherine Cant hakkında önsöz, "Die Bergarbeiterfrauen Englands im Kampf" (İngiltere'de maden işçileri kadınlarının mücadeledeki yeri), Hamburg 1927.

Rosa Luxemburg hakkında giriş yazısı, "Die Krise der Sozialdemokratie"(Sosyal demokrasi krizi), Leipzig 1919.

"Erinnerungen an Lenin" (Lenin Anıları), Dietz Verlag, Berlin 1957.

Faşizme ve emperyalist savaşa karşı, Dietz Verlag, Berlin 1955.

"Hungermai - Blutmai - Roter Mai" (Açlık mayısı - Kanlı mayıs -Kızıl mayıs), Hamburg-Berlin 1932.

Yaşam neredeyse, orada savaşmak istiyorum, Dietz Verlag, Berlin 1955.

"Revolutionre Kampfe und revolutionre Kampfer 1919", (Devrimci savaşlar ve devrimci savaşçılar) Suttgart -tarih belirtilmemiş.

"İm befreiten Kaukasus" (Kurtarılmış Kafkasya'da), Berlin-Wien 1926.

"Die imperialistischen Kriege gegen die Werkttigen - die Werkttigen gegen die imperialistischen Kriege" (Emekçilere karşı emperyalist savaşlar - emperyalist savaşlara karşı emekçiler), Dietz Verlag, Berlin 1957.

Edebiyat ve sanat hakkında, Berlin 1955.

"Um Rosa Luxemburgs Stellung zur Russischen Revolution" (Rosa Luxemburg'un Rus Devrimine Karşı Tavrı), Hamburg 1932.

"Karl Marx und sein Lebensvverk" (Karl Marx ve Eserleri), Elberfeld -tarih belirtilmemiş.

"Der Württembergische Lockspitzel Sumpf vor dem Staatsgerichtshof' (Württembergli ajan provokatör Sumpf yüce divan önünde) için sonsöz -tarih ve yer belirtilmemiş.

"Gegen die bürgerliche Politik der Württembergischen Regierung" (Württemberg yönetiminin burjuva politikasına karşı), tarih ve yer belirtilmemiş.

"Geistiges Proletariat, Frauenfrage und Sozialismus" (Düşünsel proletarya, kadın sorunu ve sosyalizm), Berlin 1902.

Seçme konuşmalar ve yazılar, I. Cilt, Dietz Verlag, Berlin 1957.

"Regierungspolitik und Generalstreik in Württemberg" (Württemberg yönetim politikası ve genel grevi), Stuttgart 1919.

"Das weltweite Ttigkeitsfeld der Kommünistischen İnternationale" (Komünist Enternasyonalin dünya çapındaki faaliyet alanı), Hamburg 1924.

"Unterdrückte von heute -die Sieger von morgen" (Dünün ezilenleri - bugünün galipleri), Berlin -tarih belirtilmemiş.

"Trotzkis Verbannung und die Sozialdemokratie" (Troçki'nin Sürgünü ve Sosyal Demokrasi), Berlin 1928.

"Lenins Vermchtnis für die Frauen der Welt" (Lenin'in dünya kadınlarına bıraktığı miras), Moskova-Leningrad 1933.

"Des Volkes Blut..." (Halkın kanı...) için önsöz, Hamburg-Berlin 1929.

"Der Weg nach Moskau" (Moskova'ya giden yol), Moskova 1920.

"Werk und Weg der İnternationalen Roten Hilfe" (Uluslararası Kızıl Yardımın faaliyetleri ve izlediği yol), Berlin -tarih belirtilmemiş.

"Wir klagen an!" (Suçluyoruz!)Sosyalist-devrimciler sürecine ilişkin görüşleri. Hamburg 1922.

AKADEMİ KADIN

ADANMIŞ bir ömür

clara zetkin

LUISE DORNEMANN

Clara'nın Stuttgart'a yerleşmesinin üzerinden bir yıldan biraz fazla bir zaman geçmişti ki, yayıncı Dietz, ona genç sosyalist kadın hareketinin propaganda organının redaktörlüğünü teklif etmişti. Ayrıca, Emma Ihrer tarafından hayata geçirilmiş ve henüz bir yılını doldurmamış olan "Die Arbeiterin" adlı kadın gazetesinin genişletilmesini istiyordu.

Clara'nın bu teklif karşısında heyecandan nutku tutulmuştu. Böylelikle, tüm gelişimi bakımından kendisini her şeyden çok yetkin hissettiği işe, yani kadınlar arasındaki işe, ilk adımını atacaktı. Sosyal demokrat kadın gazetesindeki redaktörlük görevi ona daha Paris'teki sürgün yıllarında yerine getirilmesi gereken bir görev olarak gördüğü ve başka hiçbir konumda bulamayacağı olanağı verecekti. Kendini yerine getirmekle yükümlü gördüğü bu görev, kadınları Sosyal Demokrat Partisi'nin bayrağı altında örgütlemekti. Bu, insanın, uğruna hayatını adamaya değer, muhteşem ve zorunlu bir görevdi.

ISBN 978-975-6304-93-8